

**DUYU TEMELLİ EĞİTİM PROGRAMININ ANNELERİN ÖZ
DÜZENLEMELERİ VE BEBEK BAKIM ÖZ YETERLİLİKLERİ İLE
BEBEKLERİNİN GELİŞİMİNE ETKİSİ**

Gülhan Yılmaz Bursa

DOKTORA TEZİ

ÇOCUK GELİŞİMİ VE EĞİTİMİ ANABİLİM DALI

GAZİ ÜNİVERSİTESİ

EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

OCAK, 2022

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU

Bu tezin tüm hakları saklıdır. Kaynak göstermek koşuluyla tezin teslim tarihinden itibaren on iki (12) ay sonra tezden fotokopi çekilebilir.

YAZARIN

Adı: Gülhan

Soyadı: Yılmaz Bursa

Bölümü: Çocuk Gelişimi ve Eğitimi

İmza:

Teslim Tarihi:

TEZİN

Türkçe Adı : Duyu Temelli Eğitim Programının Annelerin Öz Düzenlemeleri ve Bebek Bakım Öz Yeterlilikleri ile Bebeklerinin Gelişimine Etkisi

İngilizce Adı : The Effect Of the Sensory-Based Education Program On Mothers' Self-Regulation, Infant Care Self-Efficiency, and The Development Of Their Infants

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Tez yazma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyduğumu, yararlandığım tüm kaynakları kaynak gösterme ilkelerine uygun olarak kaynakçada belirttiğimi ve bu bölümler dışındaki tüm ifadelerin şahsıma ait olduğunu beyan ederim.

Yazar Adı Soyadı: Gülhan Yılmaz Bursa

İmza :

JÜRİ ONAY SAYFASI

Gülhan Yılmaz Bursa tarafından hazırlanan “Duyu Temelli Eğitim Programının Annelerin Öz Düzenlemeleri ve Bebek Bakım Öz Yeterlilikleri ile Bebeklerinin Gelişimine Etkisi” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği ile Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Çocuk Gelişimi ve Eğitim Anabilim Dalı’nda Doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Prof. Dr. Ayşe Belgin Aksoy

Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi

Başkan: Prof. Dr. Pınar Bayhan

Çocuk Gelişimi Anabilim Dalı, Hacettepe Üniversitesi

Üye: Prof. Dr. F. Abide Güngör Aytar

Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi

Üye: Prof. Dr. Neslihan Avcı

Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi

Üye: Doç. Dr. Fatma Elif Kılınç

Çocuk Gelişimi Anabilim Dalı, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

Tez Savunma Tarihi: 19 / 01 / 2022

Bu tezin Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Anabilim Dalı’nda Doktora tezi olması için şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Prof. Dr. Yücel Gelişli

Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürü

Aileme...

TEŞEKKÜR

Toplumun sağlıklı ve istenen özelliklere sahip bireylerin yetiştirilebilmesi için ilk adım annelerden geçmektedir. Anneler ilk öğretmenlerdir, ilk eğitim verenlerdir. Güçlü anneler güçlü yarınları oluşturur. Annelerden başlayarak bireyleri yetiştirmek hayaliyle yola çıkılarak gerçekleştirilen bu araştırmada birçok kişinin katkısı ve desteği olmuştur.

Araştırma süreci boyunca bana her daim destek veren, rehberliğini esirgemeyen, bilimsel yaklaşımıyla akademik gelişimime büyük katkısı bulunan, bundan sonraki akademik yaşamımda nasıl bir yol izlemem gerektiği konusunda bana yol gösterici olan saygıdeğer hocam ve tez danışmanım Prof. Dr. Ayşe Belgin AKSOY'a teşekkürlerimi sunarım.

Tez izleme komitemde ve tez jürimde yer alan, görüşleri ile bana ve araştırmama katkı sağlayan, akademik yaşamımda çok değerli izleri olan değerli hocalarım Prof. Dr. Abide GÜNGÖR AY TAR ve Prof. Dr. Pınar BAYHAN'a teşekkür ederim. Tez savunması jürisinde yer alarak değerli görüşlerini sunan değerli hocalarım Prof. Dr. Neslihan AVCI ve Doç. Dr. Fatma Elif KILINÇ'a teşekkürlerimi sunarım.

Her zaman yanımda olan, beni her türlü geliştiren, yeri geldiğinde bir öğretmen yeri geldiğinde bir arkadaş olan çok kıymetli hocam Dr. Figen ŞAHİN'e teşekkür ederim. İyi ki sizinle karşılaşmışım. Gazinin bana kazandırdığı en güzel arkadaşlıklardan biri olan sevgili arkadaşım Dr. Cemile KARA EREN, sürekli beni dinleme sabrını gösterdiğin için ayrıca teşekkür ederim, sen çok güzel ve özel bir insansın. Tezimin her aşamasında benden desteğini esirgemeyen, liseden beri arkadaşlığımız süren, doktoramı bitirmem için beni her gün motive eden sevgili arkadaşım Dr. Nurulhude BAYKAL'a teşekkür ederim. Neşesi ile, motive etmesi ile ve kocaman sarılması ile canım arkadaşım Arş. Gör. Fatime ŞALLI İDARE'ye hayatımdaki varlığı için teşekkür ederim. Çalışmamın özellikle yöntem kısmında sürekli bana destek olan, tezimi bitirmem için manevi destek veren, lisans yaşamımda danışmanlığımı yapan ve şimdi beraber çalıştığımız canım hocam Doç. Dr. Arzu ARIKAN'a

teşekkür ederim. Her zaman görüşlerini paylaşan, bana destek veren, tezimde sonsuz katkısı olan Arş. Gör. Dr. Mehmet Akif İNCİ ve Bil. Uzm. Öğretmen Emine MUSLUGÜME'ye teşekkür ederim.

Araştırmanın tüm sürecinde benim yanımda olan ve her türlü manevi destek olan Hemşire Selma ERCAN ALBAYRAK, Hemşire Sema ALTUNTOP ve Saadet IŞIKADALAR'a teşekkür ederim. Yüksek Lisans eğitimimden Doktora eğitimimin sonuna kadar her aşamasında çalışmam için bana imtiyazlar sağlayan, sözleriyle motive eden görev yaptığım Anadolu Üniversitesi Yunus Emre Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu Müdürü sevgili hocam Prof. Dr. Göksel ARLI'ya teşekkür ederim.

Bu çalışmayı birlikte gerçekleştirdiğimiz annelerim ve bebeklerim... Emekleriniz, görüşleriniz, sabrınız ve uğraşlarınız için sizlere sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum. Sizlerle tanışmış olmak, bebekleriniz için emek verdiğinizi görmek çok güzel bir deneyim oldu benim için.

Sevgili anaokulu ve meslek lisesi çocuk gelişimi bölümü öğrencilerim... Bana sağladığınız güzel deneyimler için sizlere teşekkür ederim. Akademik hayatımda her zaman en ön sırada olacaksınız. Yıllar geçmiş olmasına rağmen hala aynı sözleri söylüyorum: İyi ki sizlerin öğretmeni olmuşum.

Araştırmamın her aşamasında ve yaşamımda her daim yanımda olan pek kıymetli eşim Sercan BURSA'ya sonsuz teşekkür ederim. Sana teşekkür etmek az kalır. Bu hayata seninle devam etmek benim için çok büyük şans. Ve sevgili oğlum Teoman... Varlığın bu dünyadaki en güzel şey benim için. Çalışmak zorunda kalıp senden ayrı geçirdiğim zamanlar için senden özür diliyorum. Daha güzel günler bizi bekliyor. Yaşamım boyunca desteklerini benden esirgemeyen, sürekli 'sen çalış, bitir biz bekleriz' diyerek dayanağım olan annem Hülya YILMAZ, babam Mehmet YILMAZ ve abim Erdem YILMAZ'a sonsuz teşekkür ederim.

Gülhan YILMAZ BURSA

**DUYU TEMELLİ EĞİTİM PROGRAMININ ANNELERİN ÖZ
DÜZENLEMELERİ VE BEBEK BAKIM ÖZ YETERLİLİKLERİ İLE
BEBEKLERİNİN GELİŞİMİNE ETKİSİ**

(Doktora Tezi)

Gülhan Yılmaz Bursa

GAZİ ÜNİVERSİTESİ

EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Ocak, 2022

ÖZ

Bu araştırmanın amacı, Duyu Temelli Eğitim Programının annelerin ebeveynlik öz düzenlemeleri ve bebek bakım öz yeterlilikleri ile 10-12 ay arasındaki bebeklerinin genel gelişimine etkisinin incelenmesidir. Araştırma, karma yöntem desenlerinden biri olan gömülü desene uygun olarak tasarlanmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu 10-12 aylık bebekler ve anneleri oluşturmuştur. Çevrimiçi ortamda gerçekleştirilen araştırmanın çalışma grubunun belirlenmesinde temel alınan ölçütler doğrultusunda çalışmaya gönüllü katılmak isteyen ve önkoşulları sağlayan üç anne ile bebekleri deney grubunda, dört anne ile bebekleri de kontrol grubunda yer almıştır. Duyu Temelli Eğitim Programı deney grubundaki anneler ve bebekleriyle sekiz hafta boyunca haftada iki gün olmak üzere toplam 16 oturum olarak uygulanmıştır. Araştırmanın nicel verileri; Ebeveyn Olarak Ben: Ebeveynlik Öz Düzenlemesi Ölçeği, Bebek Bakım Öz Yeterliliği Ölçeği ve Bayley Bebeklik ve Erken Çocukluk Dönemi Gelişimsel Değerlendirme Ölçeği-III ile elde edilmiştir. Araştırmanın nitel verileri ise araştırmacı günlüğü, anne günlükleri ile yarı yapılandırılmış ön ve son görüşmeler yoluyla elde edilmiştir. Karma yöntem gömülü desen araştırmalarının doğasına uygun olarak nicel veriler ile bu verileri destekleyici olarak nitel veriler birlikte kullanılmıştır. Ebeveyn Olarak Ben: Ebeveynlik Öz Düzenlemesi Ölçeği ve Bebek Bakım

Öz Yeterliliği geçerlik çalışması kapsamında uzman görüşüne (KGO & KGI) dayalı kapsam geçerliği ve madde analizi ile faktör analizine (açımlayıcı ve doğrulayıcı faktör analiz) dayalı yapı geçerliği yapılmıştır. Testlerin güvenirlik çalışması için de Standartlaştırılmış Cronbach's Alpha Güvenirlik katsayısı hesaplanmıştır. Bayley Bebeklik ve Erken Çocukluk Dönemi Gelişimsel Değerlendirme Ölçeği-III geçerlik çalışması kapsamında uzman görüşüne (KGO & KGI) dayalı kapsam geçerliği yapılmıştır. Testin güvenirlik çalışması için de Kappa Uyum İstatistiğine bakılmış, Test-Tekrar Testi yapılmış ve Kuder-Richardson 20 hesaplanmıştır. Yapılan geçerlik-güvenirlik çalışmaları sonucunda üç ölçeğin de geçerli ve güvenilir değerlendirme araçları olduğu ortaya konmuştur. Araştırmanın nicel verileri parametrik olmayan testlerden Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi ve Mann Whitney U Testi kullanılarak analiz edilmiştir. Araştırmanın nitel verileri, tümevarımsal içerik analizi yaklaşımına göre Nvivo 12 paket programı kullanılarak analiz edilmiştir. Araştırma sonucunda deney ve kontrol grubu annelerinin ebeveynlik öz düzenleme puanlarının arttığı ve son test puan ortalamalarında deney grubu lehine anlamlı düzeyde fark olduğu saptanmıştır ($p<0.05$). Deney grubu anneleri ile yapılan görüşmelerde, anne günlüklerinde yer alan ifadeler ebeveynlik öz düzenlemesinde yaşanan artış bulgusunu destekler niteliktedir. Deney ve kontrol grubunda yer alan annelerin bebek bakım öz yeterliliği ön test ile son test puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu ortaya çıkmıştır. Son test puan ortalamalarında deney grubu lehine anlamlı düzeyde fark olduğu saptanmıştır ($p<0.05$). Araştırmacı günlüğü incelendiğinde de ilerleyen oturumlara bağlı olarak annelerin ebeveynlik öz düzenlemelerinde ve bebek bakım öz yeterliliklerinde ilerlemeler yaşandığı ortaya koyulmuştur. Bebeklerin bilişsel, dil ve motor gelişimi son test puan ortalamalarında deney grubu lehine anlamlı düzeyde fark olduğu saptanmıştır ($p<0.05$). Araştırmacı günlüğü, yarı yapılandırılmış görüşmeler ve anne günlüklerinde yer alan ifadeler bebeklerin gelişiminde yaşanan artış bulgusunu destekler niteliktedir. Annelerin tamamı görüşmede ve anne günlüklerinde bebeklerinin gelişiminde ilerlemeler olduğunu belirtmişlerdir. Araştırmacı günlüğü incelendiğinde de benzer şekilde ilerleyen oturumlara bağlı olarak bebeklerin bilişsel, dil ve motor gelişimlerinde ilerlemeler yaşandığını ortaya koyan notlar, annelerin görüşlerini desteklemektedir. Bu bulgulardan yola çıkarak, Duyu Temelli Eğitim Programının deney grubunda yer alan annelerin ebeveynlik öz düzenlemeleri ve bebek bakım öz yeterlilikleri ile bebeklerin gelişimleri üzerinde etkili olduğu; programın zamana dayalı ölçümleri ile beş hafta sonrasında yapılan kalıcılık analizinin ardından etkisinin devam ettiği bulunmuştur. Annelerin hepsi eğitim programının kendisine, bebeğine ve eşine katkısının olduğunu belirtmiştir.

Anahtar Kelimeler : Bebek gelişimi, ebeveynlik öz düzenlemesi, bebek bakım öz yeterliliği, ebeveynlik öz yeterliliği, anne eğitim programı

Sayfa Adedi : 271+xx

Danışman : Prof. Dr. Ayşe Belgin Aksoy

**THE EFFECT OF THE SENSORY-BASED EDUCATION PROGRAM
ON MOTHERS' SELF-REGULATION, INFANT CARE SELF-
EFFICIENCY, AND THE DEVELOPMENT OF THEIR INFANTS
(Ph.D Thesis)**

Gülhan Yılmaz Bursa

GAZI UNIVERSITY

GRADUATE SCHOOL OF EDUCATION SCIENCES

January 2022

ABSTRACT

This study aims to examine the effects of the Sensory-Based Education Program on mothers' parental self-regulation and infant care self-efficacy, and the general development of their infants between 10–12 months. The research was designed following the embedded design, a mixed-method design. The research study group consisted of infants aged 10–12 months and their mothers. Three mothers and their infants were included in the experimental group, and four mothers and their infants were in the control group, who all voluntarily participated in the study and met the prerequisites, in line with the criteria used as the basis for determining the study group of the online study. The Sensory-Based Education Program was applied to the mothers and their infants in the experimental group two days a week for eight weeks, for a total of 16 sessions. In this mixed method study, Me as a Parent: Parent Self-Regulation Scale, the Infant Care Self-Efficacy Scale, and the Bayley Infancy and Early Childhood Developmental Assessment Scale-III were used. Qualitative data of the study were obtained through researcher diary, mother diaries, and semi-structured pre- and post-interviews. Following the nature of mixed-method embedded pattern research, quantitative data and qualitative data were used to support these data. Within the scope of Me as a Parent: Parent Self-Regulation Scale and Infant Care Self-Efficacy validity study, content validity based on expert opinion (CVR & CGI) and construct validity based on item analysis and factor analysis (exploratory and confirmatory factor analysis) were conducted. Standardized

Cronbach's Alpha reliability coefficient was calculated for the reliability study of the tests. Within the scope of the Bayley Infancy and Early Childhood Developmental Assessment Scale-III validity study, content validity based on expert opinion (CVR & CGI) was conducted. For the reliability study of the test, Kappa Compliance Statistics was checked, Test-Retest was performed, and Kuder-Richardson 20 was calculated. As a result of the validity-reliability studies, it was revealed that all three scales are valid and reliable assessment tools. The study's quantitative data were analyzed using the non-parametric tests Wilcoxon Signed Rank Test and Mann-Whitney U Test. The qualitative data of the research were analyzed using the Nvivo 12 package program according to the inductive content analysis approach. As a result of the research, it was determined that the parenting self-regulation scores of the mothers in the experimental and control groups increased and there was a significant difference in favor of the experimental group in the post-test mean scores ($p<0.05$). In the interviews with the mothers of the experimental group, the statements in the mother's diaries support the finding of an increase in parenting self-regulation. It was found that there was a statistically significant difference between the infant care self-efficacy pre-test and post-test scores of the mothers in the experimental and control groups. It was determined that there was a significant difference in favor of the experimental group in the post-test mean scores ($p<0.05$). When the researcher's diary was examined, it was revealed that there were improvements in the parenting self-regulation and baby care self-efficacy of the mothers depending on the subsequent sessions. It was determined that there was a significant difference in favor of the experimental group in the cognitive, language and motor development post-test mean scores of the infants ($p<0.05$). The statements in the researcher's diary, semi-structured interviews and mother's diaries support the finding of an increase in infant development. All of the mothers stated that there was progress in the development of their babies in the interviews and in their mother's diaries. When the researcher's diary is examined, the notes revealing that infants' cognitive, language and motor developments have progressed due to the following sessions support the views of the mothers. Based on these findings, it was found that the Sensory-Based Education Program was effective on the parenting self-regulation and infant care self-efficacy of the mothers in the experimental group and on the development of the infants; It was found that the effect continued after the time-based measurements of the program and the permanence analysis made after five weeks. All of the mothers stated that the education program contributed to themselves, their babies and their spouses.

Key Words : Infant development, parent self-regulation, self-efficacy in infant care, self-efficacy, parental self-efficacy, mother education program

Page Number: 271+xx

Supervisor : Prof. Dr. Ayşe Belgin Aksoy

İÇİNDEKİLER

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU	i
ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI.....	ii
JÜRİ ONAY SAYFASI.....	iii
TEŞEKKÜR.....	v
ÖZ.....	vii
ABSTRACT	ix
İÇİNDEKİLER.....	xi
TABLolar LİSTESİ	xv
ŞEKİLLER LİSTESİ	xviii
SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ.....	xx
BÖLÜM I.....	1
GİRİŞ	1
1.1. Problem Durumu.....	3
1.2. Araştırmanın Amacı	7
1.3. Araştırmanın Önemi	8
1.4. Sınırlılıklar	10
1.5. Varsayımlar	10
II. BÖLÜM.....	11
KAVRAMSAL ÇERÇEVE	11

2. 1. Ebeveynlik	11
2.1.1. Ebeveynlik Rollerini.....	16
2.1.2. Ebeveynlik Geçiş Dönemleri	18
2.2. Ebeveyn Kuramları	24
2.2.1. Bağlanma Kuramı.....	24
2.2.2. Ekolojik Sistemler Kuramı	28
2.2.3. Sosyal ğrenme Kuramı	30
2.2.4. Aile Sistemleri Kuramı	31
2.3. Ebeveynlik z Yeterliliği	33
2.3.1. Bebek Bakım z Yeterliliği.....	34
2.3.2. Ebeveynlik z Yeterliliğini Etkileyen Etmenler	38
2.4. Ebeveynlik z Düzenlemesi	40
2.4.1. Ebeveynlik z Düzenlemesini Etkileyen Etmenler	44
2.5. Duyular	46
2.5.1. Görme Duyusu	49
2.5.2. İşitme Duyusu.....	50
2.5.3. Tat Duyusu	52
2.5.4. Koku Duyusu.....	53
2.5.5. Dokunma Duyusu	54
2.5.6. Derin Duyu	55
2.5.7. Hareket Duyusu	56
2.5.8. Duyuların Desteklenmesi.....	57
2.5.9. Eğitim Programlarında Duyu Eğitimi	60
2.6. İlgili Araştırmalar	67
2.6.1. Yurt İçinde Yapılan Araştırmalar	67
2.6.2. Yurt Dışında Yapılan Araştırmalar	70
BÖLÜM III	75

YÖNTEM.....	75
3.1. Araştırmanın Modeli	75
3.2. Çalışma Grubu	78
3.3. Veri Toplama Araçları	81
3.3.1. Nicel Veri Toplama Araçları.....	82
3.3.2. Nitel Veri Toplama Araçları	113
3.4. Duyu Temelli Eğitim Programının Hazırlanması.....	115
3.4.1.Duyu Temelli Eğitim Programının Kuramsal Temellerinin Belirlenmesi	116
3.4.2. Duyu Temelli Eğitim Programının Tasarısının Hazırlanması	117
3.4.3. Uzman Görüşüne Sunulması	121
3.5. Verilerin Toplanma Süreci.....	127
3.5.1. Uygulama öncesi verilerin toplanması	128
3.5.2. Duyu Temelli Eğitim Programının Uygulanması	130
3.5.3.Uygulama Sonrası Verilerin Toplanması	134
3.5.4.Kalıcılık Aşaması	135
3.6.Verilerin Analizi.....	135
3.7.Etik	140
BÖLÜM IV.....	141
BULGULAR VE TARTIŞMA	141
4.1. Duyu Temelli Eğitim Programının Annelerin Ebeveynlik Öz Düzenlemelerine Olan Etkisine İlişkin Bulgular	141
4.2. Duyu Temelli Eğitim Programının Annelerin Bebek Bakım Öz Yeterliliklerine Olan Etkisine İlişkin Bulgular	151
4.3. Duyu Temelli Eğitim Programının Bebeklerin Gelişimlerine Olan Etkisine İlişkin Bulgular.....	162
4.4.Duyu Temelli Eğitim Programının Değerlendirilmesine İlişkin Bulgular	178
BÖLÜM V	187

SONUÇ VE ÖNERİLER	187
5.1. Sonuç	187
5.1.1. Duyu Temelli Eğitim Programının Annelerin Ebeveynlik Öz Düzenlemelerine Olan Etkisine İlişkin Sonuçlar	188
5.1.2. Duyu Temelli Eğitim Programının Annelerin Bebek Bakım Öz Yeterliliklerine Olan Etkisine İlişkin Sonuçlar	189
5.1.3. Duyu Temelli Eğitim Programının Bebeklerin Gelişimlerine Olan Etkisine İlişkin Sonuçlar	190
5.1.4. Programın Değerlendirilmesine Yönelik Sonuçlar	191
5.2. Öneriler	192
5.2.1. Uygulamaya Yönelik Öneriler	192
5.2.2. Araştırmacılara Yönelik Öneriler	193
KAYNAKLAR.....	194
EKLER	239

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. <i>Aile Yaşam Döngüsü Modelleri</i>	19
Tablo 2. <i>Galinsky'nin Ebeveynlik Aşamaları</i>	20
Tablo 3. <i>Erken Çocukluk Döneminde Annenin Görev ve Sorumlulukları</i>	23
Tablo 4. <i>Yabancı Ortam Sınıflandırması</i>	27
Tablo 5. <i>Oklahoma Erken Öğrenme Kılavuzu</i>	61
Tablo 6. <i>Çalışma Grubuna İlişkin Bilgiler</i>	80
Tablo 7. <i>Çalışma Grubu Bebeklerinin BAYLEY III Gelişimsel Değerlendirme Sonuçlarının Kesme Noktalarına Göre Dağılımı (n=7)</i>	81
Tablo 8. <i>Ebeveynlik Öz Düzenlemesi Ölçeğinin Maddelerine İlişkin Kapsam Geçerlik Oranları</i>	86
Tablo 9. <i>Veneziano ve Hooper (1997)'ye Göre 0,05 Anlamlılık Düzeyinde KGO'ları İçin Minimum Değerler</i>	87
Tablo 10. <i>Modele Ait Uyum İyiliği İndeksleri</i>	89
Tablo 11. <i>Ebeveyn Olarak Ben: Ebeveynlik Öz Düzenlemesi Ölçeğinin Madde Toplam Korelasyonu ve Cronbach Alpha Analizi Sonuçları</i>	90
Tablo 12. <i>Bebek Bakım Öz Yeterliliği Ölçeğinin Maddelerine İlişkin Kapsam Geçerlik Oranları</i>	94
Tablo 13. <i>Modele Ait Uyum İyiliği İndeksleri</i>	96
Tablo 14. <i>Bebek Bakım Öz Yeterliliği Ölçeğinin Madde Toplam Korelasyonu ve Cronbach Alpha Analizi Sonuçları</i>	97
Tablo 15. <i>Bayley Bebeklik ve Erken Çocukluk Dönemi Gelişimsel Değerlendirme Ölçeği-III'e Göre Sınıflandırma</i>	99
Tablo 16. <i>BAYLEY III Bilişsel Gelişim Testi Maddelerine İlişkin Kapsam Geçerlik Oranları</i>	102
Tablo 17. <i>BAYLEY III Dil Gelişim Testi Maddelerine İlişkin Kapsam Geçerlik Oranları</i>	104

Tablo 18. <i>BAYLEY III Motor Gelişim Testi Maddelerine İlişkin Kapsam Geçerlik Oranları</i>	106
Tablo 19. <i>Bayley Bebeklik ve Erken Çocukluk Gelişimsel Değerlendirme Ölçeği III (BAYLEY III) İçin Değerlendirmecilerin Uyumunu</i>	108
Tablo 20. <i>Bayley Bebeklik ve Erken Çocukluk Gelişimsel Değerlendirme Ölçeği III'ün (BAYLEY III) Güvenirliğine İlişkin Analizler</i>	109
Tablo 21. <i>Aile İhtiyaç Belirleme Çalışmasına İlişkin Annelerin Bilgileri</i>	111
Tablo 22. <i>Duyu Temelli Eğitim Programında Yer Alan Konulara İlişkin Annelerin Yeterlilik Durumu (n=119)</i>	112
Tablo 23. <i>Duyu Temelli Eğitim Programında Yer Alan Oturumlar</i>	122
Tablo 24. <i>Duyu Temelli Eğitim Programının İçeriği</i>	124
Tablo 25. <i>Deney ve Kontrol Grubunda Veri Toplama Süreci</i>	128
Tablo 26. <i>Çalışma Grubu ile Tanışma ve Çocukların Gelişimlerini Değerlendirme Zamanları</i>	130
Tablo 27. <i>Deney Grubunda Yer Alan Annelerle Gerçekleştirilen Oturumlara İlişkin Bilgiler</i>	133
Tablo 28. <i>Annelerin Ebeveyn Olarak Ben: Ebeveynlik Öz Düzenlemesi ve Bebek Bakım Öz Yeterliliği Ölçme Araçlarından Elde Edilen Ön Test Puanlarına İlişkin Mann-Whitney U Testi Sonucu</i>	138
Tablo 29. <i>Bebeklerin Bilişsel, Dil ve Motor Gelişim Ön Test Puanlarına İlişkin Mann-Whitney U Testi Sonucu</i>	138
Tablo 30. <i>Annelerin Ebeveynlik Öz Düzenlemesi Ön Test, Son Test ve Kalıcılık Test Puanlarına İlişkin Ortalama, Standart Sapma, Medyan ve Çeyrek Sapma Değerleri</i>	142
Tablo 31. <i>Annelerin Ebeveynlik Öz Düzenlemesi Ön Test ve Son Test Puanlarına İlişkin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları</i>	144
Tablo 32. <i>Annelerin Ebeveynlik Öz Düzenlemesi Son Test Puanlarına İlişkin Mann-Whitney U Testi Sonucu</i>	146
Tablo 33. <i>Deney Grubunda Yer Alan Annelerin Ebeveynlik Öz Düzenlemesi Son Test ve Kalıcılık Testi Puanlarına İlişkin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları</i>	147
Tablo 34. <i>Annelerin Bebek Bakım Öz Yeterliliği Ön Test, Son Test ve Kalıcılık Test Puanlarına İlişkin Ortalama, Standart Sapma, Medyan ve Çeyrek Sapma Değerleri</i>	152
Tablo 35. <i>Annelerin Bebek Bakım Öz Yeterliliği Ön Test ve Son Test Puanlarına İlişkin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları</i>	154

Tablo 36. <i>Annelerin Bebek Bakım Öz Yeterliliği Son Test Puanlarına İlişkin Mann-Whitney U Testi Sonucu</i>	157
Tablo 37. <i>Deney Grubunda Yer Alan Annelerin Bebek Bakım Öz Yeterliliği Son Test ve Kalıcılık Testi Puanlarına İlişkin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları</i>	159
Tablo 38. <i>Bebeklerin Bilişsel, Dil ve Motor Gelişim Ön Test, Son Test ve Kalıcılık Test Puanlarına İlişkin Ortalama, Standart Sapma, Medyan ve Çeyrek Sapma Değerleri</i>	163
Tablo 39. <i>Bebeklerin Bilişsel, Dil ve Motor Gelişim Ön Test ve Son Test Puanlarına İlişkin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları</i>	167
Tablo 40. <i>Bebeklerin Bilişsel, Dil ve Motor Gelişim Son Test Puanlarına İlişkin Mann-Whitney U Testi Sonucu</i>	169
Tablo 41. <i>Deney Grubunda Yer Alan Bebeklerin Bilişsel, Dil ve Motor Gelişim Son Test ve Kalıcılık Testi Puanlarına İlişkin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları</i>	173
Tablo 42. <i>Annelerin Duyu Temelli Eğitim Programının Sağladığı Katkıları Yönelik Görüşleri</i>	179
Tablo 43. <i>Annelerin Eğitim Programının En Fazla Yarar Sağlayan Konulara Yönelik Görüşleri</i>	182
Tablo 44. <i>Eğitim Programının Online Platform Üzerinden Verilmesine Yönelik Annelerin Görüşleri</i>	185

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Ebeveynlik üzerindeki etkiler	13
Şekil 2. TÜİK doğum istatistikleri 2020 raporu	15
Şekil 3. Ebeveynliği etkileyen etmenler	30
Şekil 4. Doğum öncesi duyu gelişimi	46
Şekil 5. Montessori Yaklaşımında çocuk	63
Şekil 6. Gömülü deneysel desen	77
Şekil 7. Çalışmanın genel diyagramı	78
Şekil 8. Uygulama daveti	80
Şekil 9. Ebeveyn Olarak Ben: Ebeveynlik Öz Düzenlemesi Ölçeğinin geçerlik ve güvenirlik çalışmalarına ilişkin analizler	83
Şekil 10. Kapsam geçerliği aşamaları	85
Şekil 11. Bebek Bakım Öz Yeterliliği Ölçeğinin geçerlik ve güvenirlik çalışmalarına ilişkin analizler	92
Şekil 12. Bayley Bebeklik ve Erken Çocukluk Gelişimsel Değerlendirme Ölçeği III geçerlik ve güvenirlik çalışmalarına ilişkin analizler	101
Şekil 13. Anne günlükleri	115
Şekil 14. Duyu Temelli Eğitim Programını geliştirme aşamaları	116
Şekil 15. Eğitim programı tasarlarken kullanılan dört soru	117
Şekil 16. Program geliştirmede Taba-Tyler Modeli	118
Şekil 17. Duyu Temelli Eğitim Programı oturum bileşenleri	122
Şekil 18. Oturum uygulama materyalleri	126
Şekil 19. Uygulama materyalleri	127
Şekil 20. Uygulama öncesi veri toplama süreci	129
Şekil 21. Uygulamalara ilişkin fotoğraflar	131
Şekil 22. Katılım belgesi	135

Şekil 23. Nitel veri analizi.....	139
Şekil 24. Annelerin ebeveynlik öz düzenlemesi ön, son ve kalıcılık puanlarının bireysel değişimi.....	143
Şekil 25. Annelerin bebek bakım öz yeterlilik ön, son ve kalıcılık testi puanlarının bireysel değişimi.....	153
Şekil 26. Bebeklerin bilişsel gelişim ön, son ve kalıcılık puanlarının bireysel değişimi ...	165
Şekil 27. Bebeklerin dil gelişimi ön, son ve kalıcılık puanlarının bireysel değişimi	165
Şekil 28. Bebeklerin motor gelişimi ön, son ve kalıcılık puanlarının bireysel değişimi....	166

SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ

DTEP	Duyu Temelli Eğitim Programı
EOBEÖDÖ	Ebeveyn Olarak Ben: Ebeveynlik Öz Düzenlemesi Ölçeği
BBÖYÖ	Bebek bakım Öz Yeterliliği Ölçeği
BAYLEY III	Bayley Bebeklik ve Erken Çocukluk Dönemi Gelişimsel Değerlendirme Ölçeği-III
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
DFA	Doğrulamalı Faktör Analizi
KGO	Kapsam Geçerlilik Oranı
KGİ	Kapsam Geçerlilik İndeksi

BÖLÜM I

GİRİŞ

Bu bölümde araştırmanın problem durumu, amacı, önemi, sınırlılıklar, varsayımlar ve tanımlar yer almaktadır.

Bir toplumun gelişmesinde en önemli etmenlerden biri sağlıklı bireylerin olmasıdır. Özellikle ebeveyn-bebek arasındaki ilişkinin kalitesi, gelecek neslin oluşumunda etken rol oynar (Bowlby, 1953, s. 11). Çocuklarını içinde yaşayacakları topluma hazırlamak, fiziksel, psikososyal ve motor gelişimine yönelik destekleyici ortamlar oluşturmak ebeveynlerin öncelikli görevleridir. Ebeveynlik, içinde çocuk olan bir iştir. Kendine özgü zevklerinin yanı sıra hayal kırıklıkları, korku ve stres gibi olumsuz durumları da içermektedir. Çocuk gelişimi, dinamik, incelikli ve karmaşıktır. Bu nedenle de ebeveynlerin görev ve sorumlulukları sürekli değişim gösterir. Ebeveynlik, bebek gelişiminin ilk ve aynı zamanda her şeyi kapsayan ekolojisini oluşturur. Ebeveyn olarak bebek bakımı gibi ebeveynlik görevlerinin üstesinden gelebileceklerine ve sorunlarla karşılaştıklarında çözebileceklerine inanmaları gereklidir. İlk çocuğun doğumundan itibaren ebeveynlerin kendilerini yetkin hissetmeye başlaması, çevrelerinden bebek bakımı konusunda destek görmeleri, kendi ebeveynlerinin rol modeli olması gibi faktörlerden dolayı ebeveyn olma duygusunda ciddi bir artış olmaktadır. Bu da ebeveyn-bebek etkileşiminde daha doyurucu deneyimleri yaşamalarına yardımcı olur (Sanders,2008; Simpson, Rholes, Campbell ve Wilson, 2003; Taşdemir, Kaplan ve Bahar, 2006).

Bebeklik döneminde bakım verenlerin bebeğe gösterdikleri sevgi, yakın temas, fiziksel bakım ve sundukları zengin uyarılar, bebeğin tüm gelişim alanlarını doğrudan veya dolaylı etkilemektedir. Özellikle birincil bakım veren kişi olan annenin duyarlılığı, bebeğin güvenli

bağlanma kurmasında ve duygularını düzenlemesinde temel rol oynar (Ainsworth ve Bell, 1974). Bowlby (1953, s.11) bebek ve küçük çocuğun ruh sağlığının iyi olabilmesi için annesiyle sıcak, samimi ve sürekli bir ilişki yaşaması gerektiğini belirtmektedir. Bebek, annesiyle yaşadığı karmaşık, zengin, ödüllendirici ilişkiyi hem tatmin edici hem de keyif verici olarak algılamaktadır. Anne bebek arasındaki iletişim sadece tek taraflı değildir. Annenin bebekle yaşadığı deneyimin annenin psikolojik süreçlerini etkilediği gibi, bebeğin de anneye yaşadığı deneyim de bebeğin psikolojik süreçlerini etkiler. Benedek (1959, s. 392) anne bebek arasındaki bu etkileşimi “duygusal simbiyoz (ortak yaşam)” olarak tanımlamaktadır. Barnard, Hammond, Booth, Mitchell ve Spieker (1989) ise anne ve bebeğini ortak olarak ele alıp etkileşimi bir diyalog veya uyumlu bir vals (dans) olarak tanımlamaktadır. Bu dansın akıcı bir şekilde sürmesi ve bebeğin gelişimi için ihtiyaç duyduğu uyaranları alabilmesi hem dans partnerlerinin hem de diyalogun belirli özelliklere sahip olmasını gerektirmektedir.

İlk kez anne olan, daha önceden bebek bakım ve annelik ile ilgili eğitim almamış kadınlar için annelik öğrenilen bir süreçtir (Badinter, 1992, s. 76; Rubin, 1984, s.1). Anneliğin öğrenilmiş bir rol olduğunu ve anneliğe ilişkin kimliğin kazanılmasıyla sonuçlandığını belirten Mercer (2004), annelik rolünün oluşmasında bilişsel süreçlerin yaşandığını belirtmekte ve bu ilerleyiş sürecini beklenti, formal, informal ve kişisel dönem olarak dörde ayırmaktadır. Hamile kalmanın ve ilk çocuğa sahip olmanın olumlu ve olumsuz etkileri bulunmaktadır. Bebeğin doğumuyla birlikte annenin yaşamdaki rolü, ilişkileri, eğitimi, kariyeri ve davranışlarında değişiklikler meydana gelmektedir. Gerçekleşen bu değişimler ile annenin yeni rolüne adapte olma süreci yaşanmaktadır. Bu durum fiziksel, zihinsel, psikolojik ve sosyal güçlüklerle karşı karşıya kaldıklarında zorlayıcı olabilmektedir. Özellikle psikolojik ve sosyal açıdan sorunlara sebep olabilmektedir. Anneler sadece kendi gelişim ihtiyaçlarını değil aynı zamanda bebeğinin ihtiyaçlarını karşılama zorluğu ile de karşı karşıya kalmaktadır (Afiyanti ve Solberg, 2015).

İlk kez anne olan kadınların ebeveynlikleri hakkındaki endişeleri genel olarak bebeğinin gelişimi hakkında bilgi sahibi olmamaları, yaşam deneyimlerinin az olması, kendi sorumluluğunun yanı sıra başkasının sorumluluğuna da almaları ve bebeğin sinyallerini değerlendirmede zorlanmaları ile ilişkilidir (Afiyanti ve Solberg, 2015; Lewin, Mitchell ve Ronzio, 2013). Bebek bakım ve annelik konusunda yeterli bilgiye sahip olmayan anneler bebeklerine yönelik ortam oluşturmada, bakım sağlamada, etkileşim kurmada ve kendi davranışlarını düzenlemede sorunlar yaşayabilmekte ve ebeveynlik becerilerinde yetersizlik hissedebilmektedir (Lewin, Mitchell ve Ronzio, 2013). Annenin yaşı, fiziksel ve psikolojik

sağlığı gibi özellikleri kendini ebeveyn olarak yeterli görmesinin en güçlü belirleyicilerindendir (Froman ve Owen, 1990).

Bebekler bilgi almada, çevrelerine tepki vermede, beslenme, güvenlik ve rahatlık aramada ve bakım verenle bağ kurmada duyularını kullanırlar. Dunn (2004) bebeğin duyuşal işleme beceresinin bebek ile bakım veren arasındaki ilişkinin bilgisini veren güçlü bir araç olduğunu belirtmiştir. Alanyazın incelendiğinde annenin duyu yoluyla bebeği ile birebir etkileşim kurduğu görölmektedir (Ayres, 1989; P. Dunham ve Dunham, 1990; Feldman vd., 2004; Ferber vd., 2005; Hugill, 2015). Anneler ve bebekleri etkileşim sırasında dokunmaya, ses ve ışığa nasıl tepki verecekleri gibi konularda birbirleriyle ilgili bilgi toplarlar. Anne, topladığı bilgiler ile bebeğinin günlük duyuşal yönlerine ilişkin hangi aktiviteler oluşturabileceğini belirler. Duyuları etkileyen bu uygulamaların, anne-bebek arasındaki iletişimi güçlendirdiği ve bu sayede güvenli bağlanmayı olumlu etkilediği görölmüştür (Diego, 2007). Bebeklerinin duyuşal gereksinimlerini ve sınırlarını öngördüklerinde günlük yaşam aktivitelerini oluşturmada diğer bir deyişle ebeveynlik becerilerinde daha başarılı olmaya başlarlar. Böylece kendini daha yetkin hissetmeye başlarlar (Dunn, 2004). Bebek bakımı, ebeveynlik, aile yaşamını destekleyen eğitimler, uygulamalar, danışmanlık hizmetleri gibi sosyal desteklerin anne öz yeterliliği üzerinde olumlu etkileri bulunmaktadır. Bu tarz sosyal destek alan anneler kendilerini ebeveynlikte daha yeterli görmeye başlarlar, bebekleri ile daha uyumlu olurlar ve daha uygun yollarla iletişime girerler (Camp, Holman ve Ridgway, 1993; Colletta, 1981; Crockenberg, 1981). Ayrıca annelere yönelik olarak verilen bakım ve bilgi aktarma odaklı rehberlik programlarının, bebeğin güvenli bağlanmasına ve annenin benlik saygısının artmasına yardımcı olduğu görölmüştür (Censullo, 1994; Diehl, 1997; Khan, 2011). Annenin desteklendiği eğitim programlarında bebeklerin genel gelişimine bakıldığında eğitim alan grubun lehine eğitim almayan grup ile aralarında farklılık olduğu ortaya konmuştur (Kılınç, 2011, s. 182; Ulutaş Avcu, 2015, s. 159) Bu nedenle ilk kez anne olan kadınların bebeklerini tanıması, gelişimlerini bilmesi, uygun aktiviteler ve temaslar sağlaması hem bebeklerinin gelişimi için hem de ebeveyn olarak annelik algısının gelişimi için önemlidir.

1.1.Problem Durumu

Bir bebeğin dünyaya gelmesi, kadının yaşamının her alanında değişimi getiren dönüşümsel bir süreçtir. Annelik; bebeğine karşı sorumluluk almak, bebeğiyle bağ kurmak, anneliği öğrenmek,

eşiyile olan ilişkilerini düzenlemek, anne kimliğini oluşturmak ve yaşamında var olanlarla denge kurmak gibi birçok görevden oluşur (Nelson, 2003). Yeni anne olan kadın, bebeğinden, ailesinden ve çevresinden gelen taleplerle başa çıkmada zorlandığında stres yaşar, öz yeterlilik algısı zayıflar ve bebeği ile bağ kurmakta zorlanmaya başlar (Feeney, 2003; Lupien vd., 2009). Ancak annenin algıladığı sosyal durum ya da sosyal destek ne olursa olsun, yenidoğan bebeğin fizyolojik ve çevresel uyumunda birincil rol annenindir.

Anne bebeğine en önemli uyaranları sağlayan, bebeğin bakımını gerçekleştiren ve çevreye uyumunda yol gösteren kişidir. Freud gibi düşünürler anneyi sadece bebeği besleyen kişi olarak tanımlarken (Birns ve Ben Ner, 1988); Harlow (1958) ve Bowlby (1958) annelik kavramını daha da genişletmişler, anneyi sadece besleyenden öte birçok etkisi olan kişi olarak tanımlamışlardır. Anne-bebek arasındaki ilişki her iki tarafın karşılıklı olarak etkilenmesine, değişime uğramasına ve şekillenmesine neden olur (Ainsworth ve Bell, 1974; Bugental ve Grusec, 2006, s.367; Sameroff ve Chandler, 1975). Annenin bebeğinin tepkilerine hızlı bir şekilde karşılık vermesi diğer bir deyişle duyarlı olması bebeğin bilişsel ve sosyal gelişimini destekler. Annesinin her zaman yanında olacağını bilen bebek, çevreyi keşfetmeye odaklanır ve nesne kavramlarını geliştirir. Ainsworth ve Bell (1974) keşif davranışı ile bağlanma arasında doğrusal bir ilişki olduğunu ve özellikle anne davranışının bu bağlanma ilişkisinin kalitesini etkilediğini vurgulamışlardır.

Annelik inançlarını etkileyen anne öz yeterliliği, bebeğe bakım verme davranışı ile güçlü bir ilişki içindedir ve bu bakım kalitesini etkilemektedir (Bandura, 1989; Coleman ve Karraker, 1998; 2003; Porter ve Hsu, 2003). Bandura (1989)'ya göre öz yeterlilik bir dizi görevi düzenleme ve yürütme yeterliliğine sahip olunması inancıdır. Öz yeterlilik durağan bir kişilik özelliği olmayan ve dinamik yapıya sahip olan bir kavramdır. Ebeveynlik görevlerinde öz yeterlilik ise anne-babanın bebeğine etkili ve güvenilir bakım verme yeteneğine ilişkin algılarıdır (Jones ve Prinz, 2005). Annenin ebeveynlik uygulamalarını, kendini yeterli ve etkili bir anne olarak görme davranışını ve inançlarını etkilemektedir (Coleman ve Karraker, 2003). Bu yeterlilik algısı, anne için bebeğini koruması ve bakım vermesine dayalı ebeveynlik eylemlerini anlama, düzenleme ve yürütme yeteneğine sahip olma inancına dayanır (Leahy-Warren, McCarthy ve Corcoran, 2012). Teti ve Gelfand (1991) çalışmalarında, Bandura'nın belirttiği gibi öz yeterliliğin durağan olmadığını, annenin de öz yeterliliğinin zamanla arttığını, ebeveynlik yeterliliği ile pozitif ilişkili olduğunu ve depresyonla olumsuz yönde ilişkili olduğunu ortaya çıkarmışlardır. Froman ve Owen (1990) çalışmalarında anne yaşının ve çocuk sayısının, ebeveynlik öz yeterliliğinin en güçlü belirleyicileri arasında olduğunu ortaya

koymuşlardır. Ebeveynlik öz yeterliliği yüksek olan anne, bebeği ile daha fazla fiziksel temasta bulunur ve olumlu duygu paylaşımı yapar. Bir kadının ebeveynliği algılama biçimi, kendine ve bebeğine sağladığı bakım davranışı ve kalitesini etkiler (Teti ve Gelfand, 1991).

Anne bakım davranışı, bebeğin gelişimi ve gelecekteki becerilerinin güçlü bir göstergesidir (Donovan ve Leavitt, 1985; Lyons-Ruth ve Block, 1996; Teti, Gelfand, Messenger ve Isabella, 1995). Annenin dil bilgisi, fiziksel ve psikolojik sağlığı, tutumu, bilişsel düzeyi, kişilik özellikleri gibi anne özellikleri, anne davranışlarını şekillendirir (Baydar, Akçınar ve İmer, 2017, s. 84). Bebeğin gelişiminin normal seyrinde devam ettirilmesi ve desteklenmesi, ayrıca annenin de bilgilendirilmesi, farkındalığının artırılması eğitim yoluyla sağlanabilir. Annelerin bebekleriyle etkileşime girme yeteneklerini geliştirme ve kalitesini artırma konusunda eğitim programlarının yararlı olabileceği yapılan çalışmalarla ortaya konmuştur (Censullo, 1994; Diehl, 1997; Khan, 2011; Letourneau vd., 2001). Alanyazında bebeğin bakımı ile gelişimi arasındaki ilişkinin incelendiği birçok araştırma mevcuttur. Bebeğe sağlanan bakımın bebeğin dil gelişimine (Hoff, 2003; Goldin Meadow ve Mylander, 1984), bilişsel gelişimine (Baumrind, 1971; Sümer vd., 2009) motor gelişimine (Allen ve Cowdery, 2014; Sandler vd., 2011) ve psikososyal gelişimine (Ainsworth ve Bell, 1974; Knafo ve Plomin, 2006; Landry vd., 1997) olumlu etkileri görülmüştür.

Alanyazın incelendiğinde anne bebek etkileşimde bir diğer önemli faktörün de duyular olduğu görülmektedir. Birçok araştırmacı (Dunn, 2004; Ayres, 1989; P. Dunham ve Dunham, 1990; Feldman vd., 2004; Hugill, 2015; Ferber vd., 2005; Zetterström, 1999) annenin duyuları yoluyla bebeği ile birebir etkileşim kurduğunu vurgulamaktadır. Duyuları etkileyen uygulamaların bebeklerin psikososyal gelişimini desteklediği, anne-bebek arasındaki iletişimi güçlendirdiği, stres hormon düzeyini azalttığı, motor koordinasyonunu arttırdığı, güvenli bağlanma ile çevresini keşfe çıkmasına ve çeşitli uyaranlar ile bilişsel-dil gelişimini desteklemesine olanak verdiği görülmüştür (Berk, 2015; Diego vd. 2007). Bebekler anne karnından itibaren duyularını kullanarak çevresinde olup biteni kavrayabilmekte, öğrenebilmekte ve yaşamını sürdürebilmektedir. Fetüs, ilk olarak dokunma duyusu ile kendini korur ve hayatta kalmaya çalışır. Gebeliğin yaklaşık dokuzunca haftasında propriyosepsiyon (vücut farkındalığı) fonksiyonları oluşur. Bunu takiben emme, kavrama, boyun düzeltme ve moro refleksi gelişir. Bu da dünyaya geldikten sonra bebeğin kendisine bakım veren ile bağ kurmasına ve kendisine bakım sağlanmasına yardımcı olur (Salihagic-Kadic, 2015). Yenidoğan bebeğin duyuları ile çevresini algılamasına etki eden pek çok faktör vardır. Annenin stresli olması gibi çevresel faktörler duyuşal işlemlerin gelişiminde sorunlar oluşturabilmekte ve gelişme kalitesini

önemli bir şekilde etkileyebilmektedir (Schneider, 1992). Dokunma, hareket ve koku duyusu özellikle yenidoğan ile ebeveynleri arasındaki ilişkinin devam ettirilmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Örneğin; dokunma ve koku duyusu bebeğin annesine sokulmasına ve memeyi bularak beslenmesine yardımcı olmaktadır. Bebeğin anne ile kucaklaşması, annesinin vücuduna göre sarılması gibi dokunma ve propriyoseptif uyaranlar bebeğin kendi vücudunun farkına vararak vücut şemasının gelişmesini sağlar. Ayrıca annenin bebeğini kucağında dik tutması bebeği uyanık tutarak görsel takibinin artmasına yardımcı olur. Bebek yerçekimini hisseder ve boynunu dik tutabilmek için çaba gösterir. Bu sayede bebeğin motor gelişimi desteklenir (Hong, Gabriel ve John, 1996, s.11). Ayres (1960), bir annenin bebeği ağladığında onu kucağına alarak (dokunma duyusu), taşıyarak ve sallayarak (hareket ve derin duyu) sakinleştirmeye çalıştırmasının bebeğin duyuları ile sinir sisteminin bütünleşmesine olumlu etkileri olduğunu belirtmiştir (aktaran Hong, Gabriel ve John, 1996, s.21). Altıncı aydan itibaren bebeklerin hareket kabiliyetinin artması ile vücut farkındalığının ve uzaysal algısının gelişimi için fırsatlar ortaya çıkar. Duyu motor dönemi içerisinde yer alan 6 ile 12 ay içerisinde dokunma duyusu fazlasıyla gelişir ve bebeğin el becerilerinin gelişiminde kritik bir rol oynar. Birinci yılın sonlarına doğru artık bebek bağımsız bir şekilde yemek yiyebilmeye başlar. Bebeğin gelişiminin gözle görülebilir göstergelerinden biri olan yemek yiyebilme becerisi, el-göz koordinasyonunun ve bu zamana kadar kazandığı tüm duyularının bütünlemesiyle ilişkilidir. Duyu organlarının gelişimi daha fazla uyaranla karşılaşmasına bağlıdır. Ancak duyularının aşırı uyarılmasının bebeğin gelişimi açısından olumsuz etkileri olabilmektedir. Bu nedenle uyaran sunulurken sayısı ile yoğunluğunun bebeğe özel olarak belirlenmesi ve uyaran konusunda temkinli yaklaşılması gereklidir (Korner ve Grobstein, 1966). Annelerin bebeklerine çeşitli duyu uyararı sunması ve bebeğini teşvik etmesi annenin kişiliğinden, eğitiminden, etnik ve kültürel geçmişinden, sağlık durumundan, bebeğiyle olan deneyiminden etkilenmektedir. Ayrıca bebeğin cinsiyeti, yaşı, doğum sırası ve davranışı gibi bireysel faktörlerin bebeğin anneden aldığı uyarıları etkilediği gözlemlenmiştir (Day, 1982). Kısacası annenin özellikleri ile bebeğin özellikleri birbiriyle etkileşime girmekte ve birbirini etkilemektedir. Bebeğin çevresi ile etkileşime girerek vücudunu ve beynini birçok problem durumu ile karşılaştırarak duysal uyum sağlaması ve çözüm becerilerini geliştirmesi gereklidir (Ayres, 2005, s. 7). Bu nedenle annenin bebeğinin duyularını geliştirici etkinlikleri uygulamasına, bebeği ile etkileşimini ve kalitesini artırmasına; her iki tarafın da karşılıklı olarak olumlu etkilenmesine ve annelik becerilerinin de desteklenmesine katkı sağlayacak bir eğitim programının geliştirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır.

Türkiye’de anneler ile yapılan araştırmalar incelendiğinde bu çalışmaların; anne duyarlılığı (Ulutaş Avcu, 2015), anne-bebek etkileşimi (Kılınç, 2011; Köş Aksin, 2019), ebeveynlik bilgisi, görev öz yeterliliği ve ebeveyn yeterliliği (Akyürek Eriş, 2007; Kalpalp Uz, 2016; Özkan Kunduracı, 2021), bebek bakım bilgisi ve güvenliği (Çınar Dede, 1999; Doğan, 2019; Gülbetkin, 2020; Karaca Çiftçi, 2010; Koşaner, 1987) konularında olduğu bilgisine ulaşılmıştır. Yapılan bu çalışmalardan 0-1 yaş arası verilen eğitimler incelendiğinde, bu eğitimlerin 0-6 ay arası bebeği olan annelere bebek bakım bilgisi ve bebek emzirmesi hakkında verildiği görülmektedir (Akyürek Eriş, 2007; Doğan, 2019; Kalpalp Uz, 2016; Karaca Çiftçi, 2010; Koşaner, 1987; Köş Aksin, 2019). 9-12 ay arası bebekleri olan annelere ise bebeği ile olan etkileşimini arttırmaya yönelik bir eğitim programının uygulandığı belirlenmiştir. Bebeklerin duyularına yönelik geliştirilen üç eğitim programına ulaşılmıştır. Bu eğitim programlarından ikisi prematüre bebeklere (Pekçetin, 2015; Yurteri Tiryaki, 2018), diğeri normal gelişim gösteren bebeklere (Beşir, 2020) yönelik hazırlanmıştır. Tüm bu çalışmalar incelendiğinde yedi duyunun temel alındığı belirlenmiş ancak anne ve bebeğin her ikisinin de desteklenmesine yönelik eğitim programına rastlanılmamıştır. Bu çalışmada duyu temelli eğitim programının uygulanması ile annenin bebeğinin duyularını geliştirici etkinlikleri gerçekleştirirken bebeği ile etkileşiminin ve bu etkileşimin kalitesinin artmasına; her iki tarafın karşılıklı olarak etkilenmesine ve annelik becerilerinin desteklenmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu nedenle bu çalışma ile Duyu Temelli Eğitim Programı kapsamında annenin bebeğinin gelişimini destekleyen etkinlikleri deneyimlemesi ve uygulamasına, bebek bakım öz yeterliliği ile ebeveynlik öz düzenlemesine olan etkisinin incelenmesi amaçlanmaktadır.

1.2.Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı, Duyu Temelli Eğitim Programının ilk kez anne olan, daha önce bebek bakım ve annelik ile ilgili eğitim almamış annelerin ebeveynlik öz düzenlemeleri ve bebek bakım öz yeterlilikleri ile 10-12 ay arasındaki bebeklerinin genel gelişimine etkisinin incelenmesidir. Genel amaç doğrultusunda aşağıdaki alt amaçlara yanıt aranacaktır.

1. Duyu Temelli Eğitim Programının annenin ebeveynlik öz düzenlemesi üzerinde etkisi var mıdır?

2. Duyu Temelli Eğitim Programının annenin bebek bakım öz yeterliliği üzerinde etkisi var mıdır?
3. Duyu Temelli Eğitim Programının 10-12 aylık bebeğin bilişsel, dil, motor gelişimi üzerinde etkisi var mıdır?
4. Duyu Temelli Eğitim Programının annenin ebeveynlik öz düzenlemesi, bebek bakım öz yeterliliği ve 10-12 aylık bebeğin bilişsel, dil, motor gelişimi üzerinde kalıcı etkisi var mıdır?

1.3.Araştırmanın Önemi

İnsan yaşamında birçok gelişim dönemi vardır. Bebeklik dönemi ise insanın en hızlı gelişim gösterdiği dönem olarak kabul edilmektedir (Berk, 2013, s. 166). Kritik öneme sahip olan bu gelişim döneminde bebekler ihtiyaçlarının karşılanması ve desteklenmesi için bakım sağlayabilecek bireylere ihtiyaç duyarlar (Bowlby, 1969, s. 6; Sümer, 2017, s. 169; Yavuzer, 2021, 29). Bebeğin bakımından sorumlu olan bu kişiler ebeveyn olarak adlandırılmaktadır (TDK, 2021). Toplumsal ve kültürel düzeyde yaşanan gelişmeler ve değişimlerle ebeveynlik tanımları da farklılaşsa da ebeveynlerin bu temel rolü devam etmektedir. Ebeveynlik süreci bebeğin dünyaya gelmesi ile başlamakta ve bebeğin gelişimine, davranışlarına, mizacına bağlı olarak ebeveynlik görevleri değişmektedir.

0-1 yaş arası bebeklerin bakımında özellikle ebeveyn olarak anne temel rol oynar. Bebeğin dünyaya gelmesi ile birlikte annenin yeni sorumlulukları meydana gelir ve bebeğin gelişimine bağlı olarak annelik rolleri değişime uğrar (Crockenberg, 1986; Özer ve Özer, 2012). Anneliğe uyum sağlanmasında ve bebeğin genel gelişiminde anne-bebek etkileşimi ve bağlanmanın önemli etkileri vardır. Ayrıca bu anne-bebek etkileşimi ebeveynlik öz yeterlilik algısını artırarak olumlu yönde etkilemektedir (Bandura, 1989; Teti ve Gelfand, 1991; Wells Parker, Miller ve Topping, 1990). Ebeveynlik öz yeterliliği, bebeklerin bilişsel gelişimi, uyumu, istekliliği ve annelerine olan ilgileri ile pozitif yönde ilişkilidir (Coleman ve Karaker, 2000, 2003; Swick ve Hassell, 1988). Annenin yaşı, eğitim durumu, öz saygı, öz yeterlilik, maternal bağlanma, depresyon, kendilik farkındalığı, bebeğin mizacı gibi değişkenler ebeveynlik öz yeterliliğini etkileyen faktörlerdir (Crockenberg, 1986; Duncan ve Bardacke, 2010). Erken yaşta anne olan kadınlarla yapılan çalışmalara bakıldığında kendini yeterli hissedemedikleri, diğer yaş gruplarına oranla daha mutsuz oldukları, maternal bağlanmada sorun olduğu,

bebeklerinin gelişiminde ve güvenli bağlanmada olumsuzluklar yaşadıkları görülmüştür. Anne-bebek etkileşimi çalışmalarında en çok çalışılan konu olan anne depresyonunun bebek gelişimi üzerinde birçok etkisi olduğu, depresyon yaşayan annelerin bebeklerinin huzursuz oldukları, ağzıları ile daha az keşif yaptıkları, yetersiz motor işlevler, bilişsel ve gelişimsel gerilikler gösterdiği sonuçlarla ortaya konmuştur (Dickie ve Gerber, 1980; Field, Hernandez-Reif ve Feijo, 2002). Bu çerçevede bebeğin duyu gelişimi ile bebeğin genel gelişimi (dil, bilişsel, motor, sosyal-duygusal) arasında çift yönlü bir ilişkinin olması sebebiyle duyular temel alınarak hazırlanmış etkinliklerin olumlu yönden etkileyeceği düşünülmektedir. Anne-bebek etkileşimini artırabilecek duyu temelli aktivitelerin sunulması, annelerin deneyimleyerek ve bakım bilgisi alarak annelik algısının güçlenmesi açısından önemlidir. Annenin ihtiyaç duyduğu konularda destek alabileceği, bebeği ile yapabileceği etkinlik örneklerini görebileceği ve ev ortamını nasıl hazırlayabileceğini öğrenmesinde bu aktivitelerin etkisinin olacağı düşünülmektedir. Annelik kavramı Bronfenbrenner biyo-ekolojik yaklaşımına göre makrosistemde yer alan etmenlerden etkilenir. Makro sistem içerisinde toplumun kültürel değerleri, inançları, bireylerin tutumları, sosyoekonomik düzeyi gibi durumlar bulunmaktadır. Toplumsal sistemin birer alt boyutu olarak kabul edilen aile ve aynı zamanda ailenin içinde yer alan bebek de çevresi ile etkileşim içindedir (Bronfenbrenner, 1977; Kağıtçıbaşı, 2012). Bu yaklaşım, annenin uygulanan eğitim programı ile bebeğinin gelişiminde kendisinin ve çevresinin tutumlarının, uygulamalarının, aldığı sosyal desteğin etkilerini kavramasına destek olması açısından önemlidir.

İlk defa anne olan kadın ile bebeği arasındaki etkileşimin desteklenmesine, niteliğinin artırılmasına ve bebeğin gelişiminin olumlu yönde ilerletilmesine yönelik hazırlanacak Duyu Temelli Eğitim Programının etkililiğine bağlı olarak elde edilecek sonuçlar, anneler ile çalışma yapanlara ve gelecekte yapılacak araştırmalara katkı sağlaması açısından önemlidir. Ayrıca uygulamaya ilişkin bilgilerin annelere birebir olarak verilmesinin de önemli olacağı düşünülmektedir. Ancak günümüzde yaşanan küresel salgın sebebiyle anneler ile birebir uygulama yapma olanağı bulaşma riski gibi olumsuzlukları da beraberinde getirmektedir. Hükümetlerin aldığı pandemi kararları gereğince toplu buluşmalara izin verilmemesi uzman kişilerin anne ve bebeğe ulaşabilmek için bazı yollar aramasına yol açmıştır. Annelerin bilgi edinmek için çevrimiçi iletişim araçları ve sosyal medyayı sıklıkla kullandığı görülmektedir (Başoğlu, 2020). Hem annelere daha kolay ulaşabilmek hem de bebeklerin küçük olması sebebiyle kendi yaşadığı ortamdan uzaklaştırmadan uygulamalara katabilmek için uzaktan eğitimin daha uygun olacağı düşünülmektedir. Uzaktan eğitim programının anne ve bebeğin

doğal ortamında birebir uygulamalarla uygulanması kendilerini daha rahat hissetmelerini sağlayacak böylelikle kendilerine sunulan uyaranlara daha fazla açık olmaları gibi olumlu fırsatlar sağlayacaktır. Bu doğrultuda çalışma ilk kez anne olan kadınların bebek gelişimi konusundaki bilgilerini artırabilmek ve ebeveynlik rolünü yerine getirebilmelerine yardımcı olmak açısından önemlidir. Çalışma, bahsedilen bu faydalarının kısa vadede anneler üzerinde, uzun vadede ise bebekleri üzerinde yaratacağı düşünülen olumlu etki ile toplumun refah ve kalkınma düzeyine katkı sağlaması açısından önemli görülmektedir. Araştırma kapsamında Ebeveyn Olarak Ben: Ebeveynlik Öz Düzenlemesi Ölçeği (Me as a Parent: Parenting Self-Regulation Scale), Bebek Bakım Öz Yeterliliği Ölçeği (the Self Efficacy in Infant Care Scale), Bayley Bebeklik ve Erken Çocukluk Dönemi Gelişimsel Değerlendirme Ölçeği-III (Bayley Scales of Infant and Toddler Development-Third Edition)'ün Türkçeye uyarlama çalışmalarının yapılacak olmasının da alanyazına ve gelecek araştırmalara katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

1.4.Sınırlılıklar

1. Araştırma, Eskişehir ilinde 10-12 aylık bebekler ve anneleri ile sınırlıdır.
2. Araştırma, ilk bebeğine sahip annelerle sınırlıdır.
3. Araştırma, daha önce ebeveyn-bebek etkileşimine ve bebek gelişimine dayalı herhangi bir eğitim programı almayan annelerle sınırlıdır.
4. Araştırma, Ebeveynlik Öz Düzenlemesi ve Bebek Bakım Öz Yeterliliği ile Bayley Bebeklik ve Erken Çocukluk Dönemi Gelişimsel Değerlendirme Ölçeği III' den elde edilen puanlarla sınırlıdır.

1.5.Varsayımlar

1. Araştırmaya katılan annelerin ölçme araçlarındaki soruları samimi olarak yanıtladıkları,
2. Annelerin anne günlüklerine ve görüşme formlarında yer alan sorulara verdikleri cevapları içten ve samimi olarak ifade ettikleri varsayılmaktadır.

II. BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2. 1. Ebeveynlik

Kadınlar ve erkekler, aile yaşamları boyunca pek çok dönüm noktası ile karşı karşıya kalırlar. Bebek sahibi olmaları ile ebeveynlik süreçleri gelişmeye başlar. Ailenin bebek sahibi olması aile yaşam döngüsünün diğer herhangi bir gelişim evresinden daha derin değişiklikler getirir. Bu yeni aile üyesi ile yeni rollerin öğrenilmesi, yeni ilişkilerin geliştirilmesi ve mevcut ilişkilerin yeniden düzenlenmesi gerekmektedir (C. Cowan ve Cowan 1995). Winnicott (1965), Bowlby (1969/1982), Stern (1995) ve diğer ilişki kuramcıları (erken) bakıcılık ilişkilerinin kritik önemini vurgulamışlardır (akt. Drury, 2012, s. 47). Ebeveynlik, yeni roller üstlenirken kişinin kimliğini dönüştüren bir deneyimdir.

Ebeveynliğin odak noktasında çocuk bulunmaktadır. Ebeveynler çocukların yaşamları üzerinde en merkezi ve kalıcı etkiye sahiptir. Ayrıca ebeveynliğin dünyaya yeni bir birey getirme, bakımını sağlama, onu toplumsallaştırma gibi birçok işlevi mevcuttur (Bornstein, 2005, s. 7).

Aile ortamında evlilik uyumunun kurulması, ebeveynliğe geçiş sürecini desteklemektedir (Yavuzer, 2021, s. 24). Ailenin doğası ve yapısı teknolojik ilerlemeler, toplumsal tutumlardaki değişimler, yasaların değişmesi (eşcinsel ailelerin olması vb) gibi son 40 yılda değişime uğramıştır. Ancak, aile yapısı ne olursa olsun çocuklarının fiziksel, psikolojik ihtiyaçlarını karşılamak gibi ebeveynliğin genel ilkeleri nesiller boyunca aynı kalmaktadır. Ebeveyn kavramı aile kavramından daha farklı tanımlanmaktadır. Ebeveynlik kavramı sadece biyolojik olarak anne-babadan oluşmamaktadır. Farklı özelliklere sahip bireylerden de oluşabilmektedir. Tek ebeveyn, boşanmış ebeveyn, aynı cins ebeveynler, anne-babanın yokluğunda ya da bazı

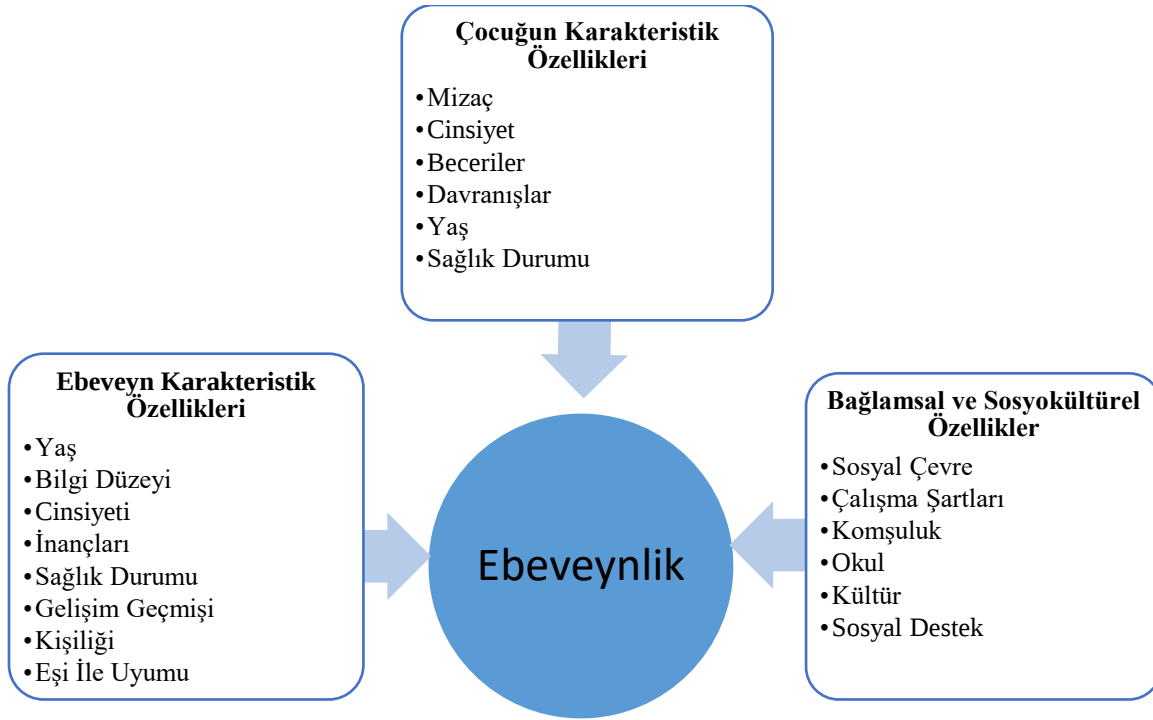
durumlarda anne-babanın kardeşleri (hala, teyze, amca, dayı), anneleri ve babaları (büyükanne-büyükbaba), evlat edinen bireyler ebeveyn rolünü üstlenebilmektedir (Bee ve Boyd, 2009, s. 728; Bornstein, 2005, s. 10).

Ebeveynlik, kişilerin yaşamlarına olumlu duygular getirirse de zorlayıcı bakım süreçleri sebebiyle olumsuz duyguların yaşanmasına da neden olabilmektedir. Ebeveynliğin kendine özgü zevkleri, ayrıcalıkları, kazançlarının olmasının yanı sıra hayal kırıklığı, korku ve başarısızlıkları da vardır. Bu durum bazı ebeveynler için bunaltıcı olabilmekte ve ebeveynlik rolünde zorlanmalar yaşayabilmektedirler. Çocuk yetiştirmek, muhtemelen yeni bir ebeveynin karşılaştığı en zorlu sorumluluktur (Ladden ve Damato 1992). Çoğu ebeveyn, doğumdan hemen sonra çocuk yetiştirmeye hazır değildir. Freud'un tam manasıyla başarılı olunmasını imkansız kabul ettiği üç meslek grubu bulunmaktadır. Bunlar; ülke yönetmek, psikanaliz ve çocuk yetiştirmektir (akt. Bornstein, 2002, xi). Ebeveynler ebeveynlik görevlerinde etkili olabilmek için çocuk doktoru, psikolog, çocuk gelişim uzmanları gibi alandaki profesyonellerden tavsiye alırlar, çocukları ile ilgili gelişim kitaplarını okurlar, yakın çevresindeki kişilere sorular sorarlar. Zaman içerisinde bebeği ile kurduğu karşılıklı ilişki ile ebeveynlik rolünden zevk almaya başlarlar ve bu rolünü sevgi ile geliştirirler (Vassi, Veltsista ve Bakoula, 2009, s.1).

Ebeveynliğe hazır olma durumu ebeveynlik rolünün gerçekleştirilmesinde önemli temellerden biridir. Ebeveynlik hakkında daha az kaygı duyması, mutlu, güvenli, desteklerin olduğu bir ev ortamının olması, erken çocukluk ile ilgili bilgisinin olması ebeveynlerin rollerini gerçekleştirmesi için elverişli ortamı oluşturmaktadır (Sanders ve Turner, 2018, s.5). Ebeveynler üzerinde yapılan araştırmalarda anne ve babaların bebekleri doğmadan önceki psikolojik uyumlarının ve evlilik kalitelerinin, bebeklerinin ilk iki yılındaki ebeveynlik etkinliğinin belirleyicisi olduğu ortaya çıkmıştır (Belsky ve Rovine, 1990; C. Cowan ve Cowan, 1992; Cox vd., 1985; Grossman vd., 1980; Heinicke, Diskin, Ramsay-Klee ve Oates, 1986). Ebeveyn-çocuk ilişkisinin kalitesini, ebeveynlerin kendisi ve eşi ile olan aile olma sürecine uyum sağlayabilmesi belirlemektedir. Kişilerin zaman ilerledikçe ebeveyn olarak kendilerine duydukları güven artabilir; yeni zorluklarla yüzleşme, çeşitli yetkinliklerini test etme ve sergileme gibi becerilerini de geliştirebilirler. (C. Cowan ve Cowan 1995).

Nasıl bir ebeveyn olunacağını belirleyen ve etkileyen birçok faktör vardır. Bunlardan ilki kişinin kendi ebeveynlerinin nasıl ebeveynlik yaptığıdır. Ebeveynlerin geçmişte kendi ebeveynleri ile yaşadığı duygusal sorunların ve bunların hem kendileri hem de çocukları üzerinde etkileri olduğunu ortaya koyan birçok çalışma bulunmaktadır (Bowlby, 2018, s. 129).

Çocuk yetiştirmeye yönelik tutumları, eşlerin birbiri ile ilişkisi, bilgi durumları, eğitimleri, çocuk yetiştirmedeki deneyimleri, ebeveyn olma yaşı, cinsiyeti, ebeveynlerin kendini öz düzenlemesi ebeveynliği etkileyen diğer etmenlerden bazılarıdır (Belsky, 1984). Şekil 1’de ebeveynliğe ve ebeveynliği etkileyen etmenlere yer verilmiştir.

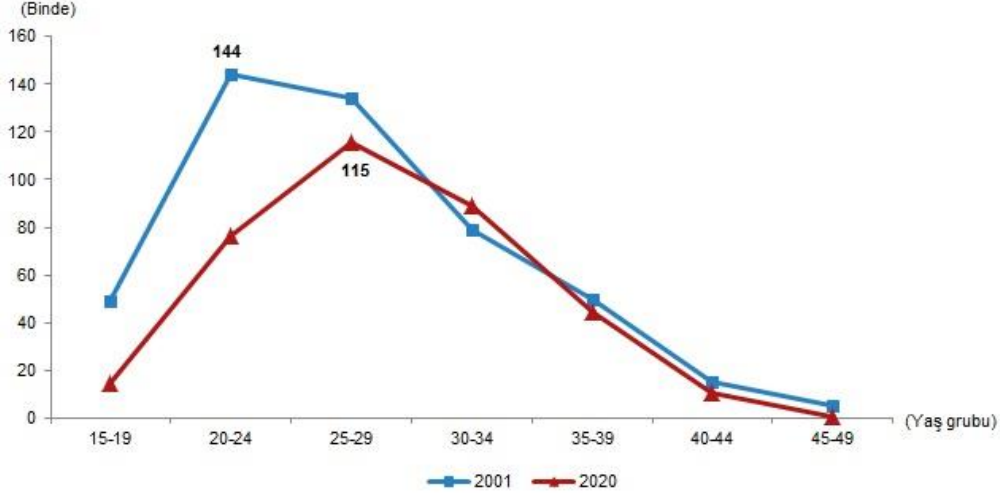
Şekil 1. Ebeveynlik üzerindeki etkiler

Ebeveyn-çocuk ilişkisi tek başına gerçekleşemez, etkileşim çift yönlüdür. Ebeveynlerin çocuklarını etkileyebildikleri gibi çocuklar da ebeveynlerini etkiler. Örneğin; anne aç bebeğini her beslediğinde, bebek anneyi açlığın acısını ortadan kaldıran ve onun yerine doygunluk, sıcaklık, yatıştırıcı, güvenlik sağlayan iyi bir anne olarak deneyimler ve anneye gülümser. Bebeğinin gülümsemesi anneyi de mutlu eder. Bowlby bu durumu her iki taraf içinde tatmin edici, keyif verici, karmaşık, zengin ve ödüllendirici bir ilişki olarak tanımlamaktadır. Sağlıklı bir ruh gelişimi için bebek veya küçük çocuğun annesiyle (ya da kalıcı bakıcısı ile) sıcak, samimi ve sürekli bir ilişki yaşaması gerektiğini belirtmiştir (1953, s. 11).

Ebeveynlik içgüdüsel değildir, daha çok çocuğun yaşamı boyunca evrimsel olarak değişime uğrar. Ebeveynler tarafından değiştirilemeyen cinsiyet gibi biyolojik (kalıtsal) ile çevresel ve kültürel faktörler etkileşime girerek çocuğun büyümesi ile elde edilen deneyim ebeveynlik türünü belirler (Sanders ve Turner, 2018, s.4). Ekonomik düzey, inanç, siyaset, yaşanılan ortam, eğitim düzeyi, sosyal destek gibi sosyokültürel özellikler ebeveynliği etkileyen çevresel ve

kültürel faktörlerdir. Örneğin; ekonomik sıkıntı yaşayan ebeveynler daha kolay hüsrana uğrayan, depresif gibi olumsuz duygusal özelliklere sahip olmasından dolayı ebeveynlik becerileri olumsuz yönde etkilenmektedir (Conger ve Conger, 2002). Ebeveynlik bir kültürün ürünü ve kültürü oluşturan, insan ile kültür arasındaki ilişkinin de en temel aracıdır (Kağıtçıbaşı, 2017, s.61). Ebeveynlik davranışını derinden etkilemektedir. Kişinin içinde bulunduğu toplumda ebeveynliğin hedefleri evrensel olmasına rağmen ebeveynlik için gerekli becerileri geliştirebilmesi için teşvik edilmesi kültürden kültüre farklılık gösterebilmektedir. Bu nedenle ebeveynler kendi kültürlerine bağlı olarak çocuklarını yetiştirirken farklı hedefleri olabilmektedir (Tamis LeMonda vd., 2008). Çok göç alan ve tehlikeli bir mahalle olarak isimlendirilen bir yerde yaşayan anne, tehditkâr bir çevrede yaşamının getirdiği büyük stres sebebiyle çocuğuna daha az ilgi gösterebilir. Bu nedenle sadece yaşanan ortamın tek başına ebeveynliği etkileyebileceği söylenememektedir. Birçok bağlamsal faktör bir arada ebeveynliği etkilemektedir (Gonzales vd., 2011). Çocuğun cinsiyeti, mizacı, doğum sırası, sağlık durumu gibi özellikleri ebeveynlerin davranışlarını ve rollerini etkiler. Kolay mizacı olan bir bebek daha kolay sakinleştirilebildiği, daha kolay gülümseyebildiği için ebeveynlerin kendilerini daha etkili hissetmelerini sağlayabilir. Ancak zor mizaca sahip bir bebek ebeveynlerinden daha az tepki alır, bu bebeğe karşı zaman içerisinde daha az sabırlı, daha fazla cezalandırıcı olabilirler. Ebeveynler ebeveynlik rolünde bu nedenle daha başarısız hissedebilirler (Eisenberg vd., 2008; Hyde, Else Quest ve Goldsmith, 2004; Kiff, Lengua ve Zalewski, 2011). Ebeveynliği etkileyen diğer bir çocuk özelliği, çocuğun cinsiyetidir. Ebeveynler erkek çocuklarını ev dışı işlere daha çok yönlendirip onlara daha bilimsel açıklamalar yaparken; kız çocuklarını küçük kardeşinin bakımına veya ev işlerine yardımcı olma gibi ev içi işlere yönlendirip daha fazla duygu sözcükleri kullanarak açıklamalar yapmaktadır (Crowley, Callanan, Tenenbaum ve Allen, 2001; Grusec, Goodnow ve Cohen, 1996).

Ebeveyn olma yaşı günümüzde değişime uğrasa da geniş bir aralığa sahiptir. Sanayileşmiş toplumlarda evlilik ve ebeveyn olma yaşı değişime uğrayarak ileri yaşlara doğru ilerleme göstermiştir. Bu da son 50 yılda yetişkinliğe geçiş döneminin yaş aralıklarını değişime uğratmıştır (Arnett, 2007; Hayes, Weston, Qu ve Gray, 2010; Rindfuss, 1991). Türkiye’de 18-25 yaş arası anne olma oranı diğer ülkelere benzer şekilde düşüş göstermiştir (Şekil 2)

Şekil 2. TÜİK doğum istatistikleri 2020 raporu

Yaş grubuna göre doğurganlık hızı (Şekil 2) incelendiğinde, 2001 yılında en yüksek doğurganlık hızı binde 144 ile 20-24 yaş grubunda iken, 2020 yılında binde 115 ile 25-29 yaş grubunda olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu durum, kadınların ebeveyn olmalarının daha ileri yaşlarında gerçekleştiğini göstermektedir. Ebeveyn olma yaşı zamanla farklılaşsa bile ebeveyn olma süreci aynıdır. Bir kadının anneliğe geçiş süreci hamilelikle başlar.

Anneliğin tanımı tarihsel ve kültürel olarak değişiklik gösterse de genel olarak bir bireyin diğerini beslediği ve onu önemseydiği ilişki olarak betimlenmektedir (Glenn, 1994, s.3). Bununla birlikte anneliğin nasıl meydana geldiği, yürütüldüğü, annelik sürecin düzenlendiği tarihsel koşullar içerisinde erkek ve kadının eylemleri ile inşa edilmektedir. Bu nedenle anneliğin biyolojik süreç olmaktan ziyade sosyal bir yapı olduğu anlayışının merkezinde yer alır (Lerner, Rothbaum, Boulos ve Castellino, 2002).

Francis Connolly'ye (1998) göre annelik, kadınlar için ömür boyu süren bir meslektir. Glenn, anneliği geniş bir şekilde “*insanları beslemek ve onlara bakmakla ilgili sosyal olarak inşa edilmiş faaliyetler ve ilişkiler dizisi*” olarak tanımlamakta ayrıca annelikte etnik, kültürel, sınıfsal ve tarihsel farklılıkların olduğunu belirtmektedir (Glenn, 1994, s. ix). Ruddick (1989, s. 29-30) anneliği, çocuğun hayatını korumak, beslemek, bakımıyla ilgilenmek ve çocuğun büyümesini teşvik etmek gibi annelik uygulaması kavramını kullanarak tanımlar. Bateson (1996, s.6) anneliği, aynı anda birden fazla aktiviteye katılması anlamına gelen, sarmalanmış bir aktivite olarak tanımlamaktadır. Freud (1913/1955, aktaran Barnard ve Sochany, 2002, s. 4) anne sevgisi gibi bir sevginin olmadığını; bu ilişkinin, tüm ilişkiler arasında en güçlüsü, bir ömür boyu süren ve kişinin gelecekteki yakın ilişkilerinin kökü olduğunu belirtmektedir.

2.1.1. Ebeveynlik Roller

Ebeveyn rolleri, aileye katılan yeni üye ile birlikte ebeveynlerin gelişimi ve zaman içinde değişen davranış için kurallar veya normlar dizisidir (Rodgers ve White, 2009). Hoghughi ve Long'a (2004) göre ebeveynlik rolü, çocukların yaşamlarını sürdürebilmesi, bakım, gelişim ve güvenli ortamda yaşamasını sağlayan ve çocuğun gelişimi boyunca kademeli olarak değişen birbiriyle ilişkili amaçlı aktiviteleri içerir. Ebeveynliğin her aşamasında, ebeveyn rolünün temel amacı, çocukların gelişimini destekleyen belirli görevleri yerine getirmektir (Palkovitz ve Palm, 2009; Reitzes ve Mutran, 2002). Ebeveynler, bu gelişimleri desteklerken çocuklarının hayatları boyunca değişen bağlamlarda birden fazla bakım faaliyetinde bulunurlar (Sanders ve Turner, 2018, s.5).

Ebeveynlik kararlarını ve davranışlarını etkileyen birçok faktör vardır. Bu faktörler cinsiyet, kişilik, yaş gibi ebeveynin özelliklerini ve mizaç, cinsiyet, yaş, sağlık durumu gibi çocuğun özelliklerini, bağlam ve sosyokültürel gibi özellikleri içerir (Şekil 1) (Belsky, 1984 ; Demick, 1999). Tüm bu faktörler arasındaki etkileşim, birçok farklı ebeveynlik davranış modelini yaratır. Ayrıca, ebeveynlik sadece bir çocuğun gelişimini değil, aynı zamanda ebeveynin gelişimini de etkiler. Ebeveynler yeni zorluklarla karşılaştıkça ebeveynlik stratejilerini değiştirir, geliştirir ve kimliklerinin yeni yönlerini oluştururlar. Ebeveynlerin amaçları ve görevleri, çocuklarının gelişimine paralel olarak zaman içerisinde değişim gösterir. Bir ebeveynin ebeveynlikle ilgili görev ve sorumluluklarını başarılı bir şekilde yerine getirmesi çocuklarının gelişimini, iyi oluş halini ve uyum sağlama becerisini etkiler (Sanders ve Turner, 2018, s.5; Kerr, Capaldi, Pears ve Owen, 2009). Ortak ebeveynlik (anne ve babanın iş birliği yapması) anne-çocuk, baba-çocuk ilişkilerinin kalitesini ve çocuğun gelişimini olumlu etkiler. Bu ortak ebeveynliğin, çocuk yetiştirme konularında anlaşma veya anlaşamama, ebeveyn rollerinin birbirleri tarafından desteklenmesi veya zayıflatılması, aile etkileşimlerinin ortak yönetimi gibi birden fazla bileşeni vardır (Feinberg, 2003; Feinberg, McHale ve Whiteman, 2019, s. 221)

Ebeveynlik üzerinde devam eden ve devamlı olmayan görev ve sorumluluklar vardır. Bunlar çocukların beslenmesi, güvenli yerde yaşaması, duygusal destek ve bakımının sağlanması gibi devam eden; öz bakım becerileri gibi bağımsızlığını daha fazla kazanmalarıyla ebeveyn desteğinin azalması gibi devamlı olmayan görev ve sorumluluklardır. Bu görev ve sorumluluklar çocuğun yaşına ve gelişimsel yeteneklerine bağlı olarak değişim gösterir. Ayrıca ebeveynlik

zaman içerisinde çocuğun gelişimine bağlı olarak yeni gelişim aşamalarıyla karşı karşıya kaldıkça zamanla değişime uğrar. Deneyim kazanımı da bu değişimi etkiler ve ebeveynlik rolüne katkıda bulunur (Galinsky, 1987, s. 56).

Anne babanın kişilikleri ebeveynlik davranışlarını etkileyen faktörlerden biridir. Ebeveyn olarak kararlarını etkiler ve ebeveynlik ilişkisine bazı özellikler/nitelikler getirir. Örneğin; dışadönük, uyumlu ebeveynler çocukları ile daha sıcak ilişki kurarlar ve ilişkilerine güçlü bir yapı kazandırır. Uyumlu, daha az endişeli, daha az olumsuz ebeveynler çocuklarını daha özerk yetiştirirler. Bu tarz kişiliklere sahip ebeveynler çocukları ile olan iletişimde daha olumlu tepkiler verebilmekte ve çocukları için olumlu destekleyici ortamlar sağlayabilmektedirler (Prinz, Stams, Dekovic, Reijntjes ve Belsky, 2009).

Her bebeğin kendine has kişisel bir gen deposunu bulunmaktadır ve deneyim ile etkinleşmektedir. Bebekler uyarımlar karşısında farklı tepkiler gösterebilir, biri diğerine göre daha duyarlı olabilir. Bebeğin kendi genetik yapısının ebeveynleri üzerinde etkisi olmaktadır. Hareketli, kendisi kadar duyarlı olmayan bir bebeği olan duyarlı bir anne, bebeği ile uyumsuzluk yaşayabilir ve onu saldırgan, zor bir bebek olarak adlandırabilir. Ancak zor bebek olarak adlandırılan bebeklerin bile gereksinimlerine karşılık veren ebeveynler ile iyi oldukları görülmüştür (Gerhardt, 2015, s. 48). Yapılan bazı araştırmalarda “zor” bebek diye bir tanımlamanın yapılamadığını, bunun büyük ölçüde ebeveynlerin algılayışı olduğunu ve bu tepkisel algının bebeğin ilk yıllarında oluştuğunu ortaya koymuşlardır (Sroufe’den aktaran Gerhardt, 2015, s. 48; Wolke ve St James-Robert, 1987).

Ebeveynlerin sağlık geçmişi, çocukken yaşadıkları deneyimler ve kendi ebeveynlerinin davranışları, ebeveynlik uygulamalarını etkileyen diğer faktörlerdir. Özellikle kendi ebeveynlerinin disiplin kalıpları gibi uygulamaları kendileri için rehber olarak kullanabilmektedirler. Örneğin; kendi ebeveynlerinden tutarlı, yaşına uygun disiplin ve sıcak aile ortamı görmesi, çocuklarına da benzer yapıcı ebeveynliği sağlama olasılığını daha da yükseltir. (Patterson, 1998; Simons, Beaman, Conger ve Chao, 1992). Ayrıca kendi ebeveynlerinin yaklaşımlarından memnun olmayan ebeveynler ebeveynlik yöntemlerini değiştirme eğiliminde olabilmektedirler (Kerr, Capaldi, Pears ve Owen, 2009).

Çocuk gelişimi iyi bir fiziksel ve duygusal bakım, öğrenme ve karşılıklı etkileşim, teşvik edici ortamlar, model olma, beceri ve davranışları şekillendirme yoluyla geliştirilebilir. Bu nedenle ebeveyn rolünün önemli bileşenlerinden biri duygusal bakımdır. Özellikle bebeklik döneminde

bu duygusal bakım bebek için hayati rol oynamaktadır. Güvenli bağlanmanın temelleri bu bakım ile oluşmaktadır. Bebeklerin/çocukların çevresi tarafından sevildiklerini ve kabul edildiklerini hissetmeleri, kendi davranışlarını ve duygularını düzenlemeyi öğrenmesine yardımcı olur. Duygusal bakım olarak ebeveynlik rolünün bu yönü, çocukların duygusal refahını teşvik etmeye odaklanır ve sıcak, şefkatli ve destekleyici ortam yaratmayı içerir (Sanders ve Turner, 2018, s.5).

Bebek bakımı ve bebek yetiştirme gibi ebeveynlik rollerinde kültürel farklılıklar olmaktadır. Amerika Birleşik Devletleri'nde anneler ideal çocuğu tanımlarken bağımsız, atılgan gibi değerleri vurgularken, Uzak Doğulu anneler itaatin, başkalarına saygı duyma gibi değerlerin çocuklara öğretilmesinin daha önemli olduğunu belirtmektedirler. Bu durum ebeveynlerin bebeklerine yönelik davranışını ve çocuk yetiştirme uygulamalarına ilişkin inançlarını etkilemektedir. Anneler çocuklarını kendi kültürlerine uygun bir şekilde yetiştirirler ve çocukların kültüre uygun davranışları göstermesi için çaba gösterirler (Teti ve Gelfand, 1991).

2.1.2. Ebeveynlik Geçiş Dönemleri

Çocukların zaman içerisindeki gelişimine bağlı olarak ailelerin yaşadığı değişimler ve aile yapısında oluşan değişiklikler aile yaşam döngüsü olarak tanımlanmaktadır (Özabacı ve Erkan, 2014, s.16). Aile yaşam döngüsü birçok evreden oluşur. Aile yaşam döngüsünü Duvall (1957) 8 evrede, Carter ve McGoldrick (1989) 6 evrede, Barnhill ve Longo (1978) 9 evrede, Combrinck-Graham (1985) 7 evrede, Galinsky (1981) ve Wapner (1993) 7 evrede ele almıştır. Tablo 1'de aile yaşam döngüsü evrelerine yer verilmiştir.

Tablo 1.

Aile Yaşam Döngüsü Modelleri

Duvall	Barnhill ve Longo	Combrinck-Graham	Carter ve McGoldrick	Galinsky ve Wapner
• Evli eşler (çocuksuz) • Çocuk büyüten aile (0-30 aylık çocukları olan aileler) • Okul öncesi çocuklar (2,5-6 yaşına kadar çocukları olan aileler) • Okul çağı çocukları (6-13 yaşına kadar çocukları olan aileler) • Ergenler (13-20 yaşına kadar çocukları olan aileler) • Evden ayrılan çocuklar (ayrılan ilk çocuk ile son ayrılan çocuk) • Orta yaş ebeveynler (boş yuva) • Yaşlı aile üyeleri (her iki eşin emekliliği ve ölümüne doğru gidiş)	• Eşler arası bağıllık • ebeveyn rollerine uyum sağlama • çocuğun kişiliğinin kabulü • çocuğun sosyal kurumlara yönlendirilmesi • ergenin bağımsızlık arayışının kabulü • ayrılığa hazırlanma • evden ayrılma, aile üyelerinin yüzleşmesi • Emekliliğin kabulü • Yaşlılığın kabulü	• Doğum • Çocukluk • Ergenlik • Yakın ilişki-Evlilik • Çocuk Sahibi Olma • Ailenin parçası olma • Kırklı yaşlar-yaşamı değerlendirme	• Evden ayrılma • Tek başına genç yetişkin olma • Evlenerek bir aileye dahil olma • Yeni bir çift olma • Küçük çocuklu aile • Çocukları evden gönderme • Ailenin son zamanları	• Yapılandırma-Hamilelik • Yetiştirilme (0-2 ay) • Yetkilendirilme • Durumunu değerlendirme (5-12 ay) • Bağımsızlık (ergenlik) • Ayrılış (genç yetişkinlik) • Büyük ebeveynlik

Ailenin oluşumundan ebeveynlerin ölümüyle sona ermesine kadar geçen evreler, aile yaşam döngüsünü oluşturur. Aileyi oluşturan bireylerin rollerindeki geçişler ve dönemler bu yaşam döngüsünün temel belirleyicisidir. Aile döngüsünü oluşturan birçok önemli dönüm noktası bulunmaktadır. Bunlar; evlilik, çocuk sahibi olma, çocuklarının ergenlik dönemi, çocukların evden ayrılması, yetişkinlik ve yaşlılıktır. Bu dönüm noktaları aile bireyleri için yeni sorumluluklar ve deneyimler getirir (Özabacı ve Erkan, 2014, s.16). Bu da yaşanan evreler arasında ebeveyn rollerinde değişimler yaratır. Çocukların büyümesi ve gelişmesi, ebeveynleri rollerini değiştirmeye zorlar. Ebeveynlerin çocuklarının gelişimine paralel olarak yeni beceriler ve yetenekler geliştirmesi gereklidir. Ebeveynlerin ihtiyaç duyduğu desteğin düzeyi ve türü, yaşam döngüsünün farklı aşamalarında (örneğin; yeni yürümeye başlayan, ergenlik) ve değişen aile koşullarıyla (örneğin; boşanma, bir eşin veya çocuğun ölümü) değişebilir. (Sanders ve Turner, 2018, s.4). Ebeveynlik geçişlerinin başarılı olması için belirli gelişimsel görevlerin tamamlanması gerekir. Başlangıç aşamasında iki gelişimsel görev vardır. Bunlar, ebeveynlik rolünü yeniden tanımlamak ve ebeveynlik rolünde kendini değerlendirmektir. Galinsky (1987, s.13-15) ebeveynlik geçişlerini 6 aşamada ele almıştır. Tablo 2’de ebeveynliğin 6 aşamasının her birindeki görevleri ve hedefleri ele alınmıştır.

Tablo 2.

Galinsky'nin Ebeveynlik Aşamaları

	<i>Çocukların Yaşları</i>	<i>Ana Görev ve Hedefler</i>
1.Evre <i>Görüntü Oluşturma Aşaması</i>	Bir çocuk için planlama; Gebelik	Aday ebeveynler, ebeveyn olmanın ne anlama geldiğini düşünür ve bir çocuğa uyum sağlamak için değişiklikleri planlar
2.Evre <i>Besleme Aşaması</i>	Bebeklik	Ebeveynler çocukla bir bağlanma ilişkisi geliştirir ve yeni bebeğe uyum sağlar.
3.Evre <i>Yetki Aşaması</i>	Yürümeye başlayan çocuk ve okul öncesi	Ebeveynler kurallar oluşturur ve çocuklarının davranışlarına nasıl etkili bir şekilde rehberlik edeceklerini bulurlar.
4.Evre <i>Yorumlayıcı Aşama</i>	Orta çocukluk	Ebeveynler, çocuklarının aile dışındaki sosyal dünyadaki deneyimlerini yorumlamalarına yardımcı olur.
5.Evre <i>Bağımlı Aşama</i>	Ergenlik	Ebeveynler, karar vermede ortak güce izin vermek için çocuklarıyla ilişkilerini yeniden müzakere eder.
6.Evre <i>Ayrılış Aşaması</i>	Erken Yetişkinlik	Ebeveynler, başarılarını ve başarısızlıklarını, çocukları bağımsız hale geldikçe ebeveyn olarak değerlendirir.

Birinci evrede anne-baba adayları bebeklerinin dünyaya gelmesi ile ebeveyn olarak kendilerini nelerin beklediğini düşünüp rolleri hakkında bazı şekillendirmeler yapmaktadır. Bebeklerinin gelişimine hazırlanırlar. Bebeğin sorumlulukları, zorlukları ile başa çıkma stratejileri planlamaya başlarlar. Nasıl bir ebeveyn olacakları ve nasıl birer ebeveyn olmak istedikleri hakkında fikirler geliştirirler. Bu evrede bireyler kendi ebeveynleriyle olan ilişkilerini baz alarak ebeveyn rolleri konusunda model olarak değerlendirebilirler. İkinci evrede (doğumdan 18-24. Aya kadar olan evre) bebeğin dünyaya gelmesi ile birlikte ebeveynler bebekleri ile bağlanma ilişkisi geliştirirler ve bebeklerine uyum sağlamaya çalışırlar. Bu evrenin temel görevi bebekle bağlanma ilişkisinin gerçekleştirilmesidir. Bu evrede bebekler tamamen ebeveyn bakımına özellikle de annenin bakımına ihtiyaç duymaktadır. Ebeveynler, bebeğin ihtiyaçları ile iş, eş, sosyal yaşam, ev ve kendi ihtiyaçları arasında denge kurmayı öğrenirler.

Üçüncü aşamada (2 yaşından 4-5 yaşına kadar) ebeveynler çocuklarının üzerinde ne kadar otorite kurması gerektiğini öğrenirler, ona göre sınır ve kurallar oluştururlar. Ayrıca çocuklarının davranışlarını etkili bir şekilde nasıl yönlendirebileceklerine karar verirler. Bu kararları alırken çocuklarının davranışlarını ve gelişimlerini temel alarak onlara rehberlik edecek kuralları oluşturmaları gereklidir. Bununla birlikte, farklı kuralların nedenlerini açıklamaları gereklidir ve çocuklarına kendi başlarına uygun seçimler yapabilmeleri için doğru yönlendirmeye başlamalıdır. Çocuklarına özerkliği kazandırabilmeleri için doğru stratejiler kullanmaları gereklidir. Dördüncü aşamada (4 yaşından ergenliğe kadar) çocuklar okul öncesi eğitim kurumları ile başlayarak okula gitmeye, aile dışındaki yeni bireylerle tanışmaya, sosyal çevreyi tanımlamaya ve yorumlamaya başlarlar. Ebeveynler çocuklarının sorularını cevaplarlar, uygun açıklamalarda bulunurlar. Hangi davranışların ve değerlerin öğretileceğini belirlerler, hangi deneyimleri sağlayacaklarını düşünürler. Çocuklarının dış dünya ile yaşadığı deneyimleri yorumlamalarına rehberlik ederler. Bu evrede ebeveynlerin en önemli hedefi çocuklarına başkalarının bakış açısını almayı, diğer insanların davranışlarını yorumlamayı ve buna göre tepki vermeyi öğretmeleridir. Özellikle zorbalık, akran baskısı, akran karşılaştırmaları ve bir arkadaş grubu içinde rol oluşturma gibi değişen akran dinamikleriyle nasıl başa çıkabilecekleri konusunda rehber olmaları gerekmektedir. Bu evreye kadar ebeveynler genellikle artık nasıl bir ebeveyn olduklarını bilirler, ebeveynlik rolünde yeteri kadar deneyime sahip olurlar, ebeveynlikteki güçlü ve zayıf yönleri üzerinde düşünürler. Ebeveynlik algılarını gözden geçirirler. Çocuklarıyla nasıl ilgileneceklerini ne zaman müdahale edebileceklerini ve ne zaman çocuklarını bağımsız seçimler yapmaya teşvik edeceklerine karar verirler. Beşinci aşama (ergenlik) ebeveynlerin ergen çocukları ile olan ilişkilerini yeniden değerlendirdikleri, karar verirken ortak noktada buluşmaya çalışıldığı bir evredir. Çocuklar ebeveyn kontrolünden ve otoritesinden uzaklaşarak daha bağımsız kararlar alırlar. Ebeveynler, çocuğun artan özgürlük ve bağımsızlık talebi ile kendi otoritesi arasında denge bulmaya çalışırlar. Bu aşamada ebeveynlerin sadece çocukları ile değil birbirleri ile de etkili ve saygılı iletişim kurmaları çok önemlidir. Altıncı aşamada ebeveynler çocuklarının evden ayrılışına hazırlanırlar. Yetişkin olan çocuklarının ebeveyni olarak kendi kimliklerini yeniden tanımlar ve ebeveynlikteki başarı-başarısızlıklarını değerlendirirler. Ebeveynlik rolü, ebeveynlik kimliğinde daha az merkezi bir rol olarak yeniden tanımlanır. Ebeveyn ile yetişkin olan çocuklar arasında eşit düzeyde iletişim kurulmaya başlanır. Ebeveynin rolünü yeniden tanımlaması, ebeveyn için üzücü ve zaman alıcı olabilir. Ancak kendi bireysel arayışlarını yeniden keşfetmeye başlarlar. (Galinsky, 1987, s.13-17).

Tarihsel olarak babaların çocuklar üzerindeki sosyal, yasal iddiaları ve sorumlulukları olsa bile, normalde bebeklerin yetiştirilmesinde esas rolü anneler oynamaktadır (French, 2019; Leiderman, Tulkin ve Rosenfeld, 1977; Lozoff ve Brittenham, 1979). Tarihsel geçmişe bakıldığında annelerin öncelikle evden ve aileden sorumlu olduğu görülmekte; ebeveynlikte en ağır ruhsal yükü taşıdıklarına inanılmaktadır (Calzada, Eyberg, Rich ve Querido, 2004; Metsäpelto ve Pulkkinen, 2003; Verhoeven, Junger, Van Aken, Deković ve Van Aken, 2007). Amerikan Zaman Gençlik Araştırması'nın (American Time Youth Survey) gerçekleştirdiği bir araştırmada annelerin çocuk bakımında babalara oranla yaklaşık iki katı zaman harcadıkları ortaya çıkmıştır (Guryan, Hurst, ve Kearney, 2008).

İnsan yavrusu diğer canlılardan farklı olarak olgunlaşması dünyaya geldikten sonra tamamlanır. Sadece yakın bakım ile hayatta kalma şansına sahiptir. İnsan beyni bu nedenle yakın bakımın sürdürülebilmesi için kişilerarası ilişkiler kurabilecek şekilde evrilmiştir. Kendisine bakan kişi/kişilerle etkileşim kurarak sadece kendini hayatta kalmasını garantilemez, aynı zamanda sosyal, duygusal gelişimini yönlendirmelerini sağlar (Sümer, 2017, s.169). Anneliğe en çok ihtiyaç duyulan, bakım veren ile ilişkisine bağlı hayatını sürdürmeye dayanan yıllar ilk yıllardır. İlk başta anneliğin en önemli yönü besleyiciliktir ve duygusal bir bağlantı kurmaktır. Bebeğin bakıma, fiziksel temasa ve fiziksel varlığını yansıtan anneliğe ihtiyacı vardır. Zamanın ilerlemesi ile birlikte olgunlaşma gerçekleşir ve bebeğin ihtiyaçları değişim gösterir. Hayatta kalmak için artık ilk yıllarındaki gibi anneye ihtiyacı yoktur. Bireyselleşmeyi ve sosyal olarak uygun bir birey olmayı öğrenir. Kültürel faktörler, aile kalıpları ve gelenekleri, kişisel inançlar, koşullar, yaşanılan ortam annelik rolüne etki eder (Barnard ve Solchany, 2002, s. 18-19; Sanders ve Turner, 2018, s.8). Özellikle erken çocukluk döneminde çocuğun gelişimi üzerinde en önemli etkiye sahip olan annenin rolünün dönemlere göre değişimi ve anneden beklenen görev-sorumluluklar Tablo 3'te yer verilmiştir.

Tablo 3.

Erken Çocukluk Döneminde Annenin Görev ve Sorumlulukları

Yaş	Çocuğun ihtiyaçları ve Tepkileri	Annenin görev ve sorumlulukları
Bebeklik Dönemi: 0- 1,5 yaş	Temel bakım-yemek, barınma, teşvik, etkileşim Uyku ve beslenme rutinlerinin düzenliliği Birkaç bağımsız karar için fırsatlar (kendisinin beslenmesi, kıyafet tercihi gibi)	Gıda, temizlik, teşvik ve güvenli ortam sağlamak Güvenli bağlanma sağlamak Tutarlılık ve öngörülebilirlik sağlamak Bebeğe yeterli uyaran sağlamak Duygusal olarak ulaşılabilir ve mevcut olmak Çocuğun problemine yönelik tepki vermek, isteklerine yönelik duyarlı olmak Uyku zamanı gibi rutinler geliştirmek Duyarlı ve empatik bir şekilde yanıt vermek
Yeni Yürümeye başlayan çocukluk dönemi: 1,5- 3 yaş	Birkaç bağımsız karar için fırsatlar (kendisinin beslenmesi, kıyafet tercihi gibi) Dil gelişiminin desteklenmesi Tutarlı disiplin uygulamaları	Çocuğun dil gelişimini desteklemek, iletişim kurması için uygun ortam sağlamak Çocuğun özerklik becerisinin gelişmesi için fırsatlar sunmak Uygun olmayan davranışlara yönelik tutarlı disiplin rutinleri oluşturmak
Okul Öncesi Dönemi: 3-5 yaş	Birincil bakıcılardan bağımsız olarak giderek daha uzun süreler harcamak Bazı özerk eylemler geliştirmek Yemek tercihleri, favori aktiviteler ve oyuncaklar, yatma zamanı rutinleri hakkında karar verme	İyi tanımlanmış ve tutarlı sınırlar ve rutinler belirlemek Duyguların ifadesini modelleme ve teşvik etmek Yaşa uygun bağımsızlık için teşvik edici fırsatlar sunmak Kitap materyali ile öğrenme sevgisini desteklemek Akran ve eğer varsa kardeş etkileşimini desteklemek Okula başarılı bir geçiş için hazırlamak Çocuğun kendi başına karar alması için ortamlar yaratmak

Barnard, K. E., & Solchany, J. E. (2002). Mothering. In M. H. Bornstein (Eds.), *Handbook of parenting: Volume 3 being and becoming a parent* (pp. 3-26). Mahwah: Lawrence Erlbaum.

Sanders, M. R., & Turner, K. M. T. (2018). The importance of parenting in influencing the lives of children. In M. R. Sanders & A. Morawska (Eds.), *Handbook of parenting and child development across the lifespan* (pp. 3-26). New York: Springer.

Ebeveynlik sorumlulukları, bebeğin bakıma en çok bağımlı olduğu ve tek başına baş etme yeteneğinin neredeyse hiç olmadığı bebeklik döneminde en fazladır. Tablo 3'e bakıldığında 0 ila 1.5 yaş arası bebeklerin hayatta kalmak için tamamen ebeveynlerine bağımlı olduğu görülmektedir. Genel olarak literatürde doğum ile konuşmanın ortaya çıkması arasındaki yaşam dönemi (0-1½ ile 2 yaş arası) bebeklik olarak tanımlanmaktadır (Berk, 2015, s. 162). Bazı kültürlerde bu dönem farklılık gösterebilmektedir. Örneğin; Amerika'nın batısında çocuğun konuşmasına kadar olan zaman aralığı bebek, yürümeye başlaması ile de yeni yürümeye başlayan çocuk olarak tanımlanır. Ancak Küçük Sunda Adalarında, bebekliğin ilk aşaması doğumdan ilk gülümsemeye kadar ve ikinci aşaması ise gülümsemeden çocuğun tek başına oturabileceği veya emeklemeye başladığı zamana kadar sürer (Mead ve Newton, 1967 akt. Bornstein, 2019, s. 4). Bebeklik, insan yaşamının çok küçük bir kısmını kaplamasına rağmen ebeveynler tarafından büyük ölçüde ilgilenilen ve yatırım yapılan bir dönemdir.

Bebeklik, ebeveyn bakımının yalnızca en yoğun olduğu değil, aynı zamanda en önemli etkilerin görüldüğü düşünülen yaşam döngüsü aşamasıdır. Bebekler, bu dönem içerisinde duyarlılığının yoğun olması sebebiyle ebeveyn bakımından en fazla faydayı sağlayabilirler. Bebekler annelerinin görüntüsünü, sesini ve kokusu tanırlar, ayırt ederler ve tercih ederler (Lee ve Kisilevsky, 2014). Bu dönem içerisinde kurulan etkileşim güvenli bağlanmanın temelini oluşturur ve ebeveynleri ile yaşamı boyunca devam eden bağlar şekillenir (Cummings ve Warmuth, 2019, s. 380; Sroufe, Egeland, Carlson ve Collins, 2009). Ebeveynler, bebeklerin ilk deneyimlerinden sorumludur. Fiziksel, ekonomik ve psikososyal durumlara hazırlamak, gerekli ortamı sağlamak ebeveynlerin evrimsel ve devam eden görevidir (Bornstein, 2015, s. xi). Ebeveynlerin bir ekip olarak bebek bakımında birlikte çalışmasının, bebekleri için geniş kapsamlı sonuçları olabilir. Örneğin; babanın bebeğiyle ilgilenmesi, olumlu ve destekleyici bir ilişkiye sahip olması annenin de çocuğuna karşı kötü davranma olasılığını azaltır (Conger, Schofield ve Neppl, 2012). Destekleyici ebeveynlik ilişkilerindeki anneler, bu tür ilişkilere sahip olmayan annelere göre daha az sıkıntılı yaşar, duygu durumu daha olumlu olur. Sonuç olarak çocukları için daha erişilebilir, daha yetkin ve duyarlıdırlar (Crnic ve Greenberg, 1990; Grych, 2002, s. 205).

2.2. Ebeveyn Kuramları

Çocuğun gelişimi üzerinde en önemli etkiye sahip olan ebeveyn kavramının ele alınışı birçok kuramda farklılık gösterebilmektedir. Bu kuramların ebeveynleri ele alınışının incelenmesi ebeveyn davranışı, ebeveyn-çocuk ve ebeveynlerin birbiri arasındaki ilişkiyi anlamak açısından önemlidir. Anne-bebek arasındaki etkileşimin, annenin ebeveynlikte yaşadığı değişimler ve anne rolünün yer aldığı kuramlar bağlanma kuramı, ekolojik sistemler kuramı, sosyal öğrenme kuramı ve aile sistemleri kuramıdır. Belirtilen bu kuramlar bu çalışmanın temel kuramsal çerçevesini oluşturmuştur.

2.2.1. Bağlanma Kuramı

Ebeveyn-bebek arasındaki yakın ilişkinin anlaşılmasını sağlayan ve etkileşimin kalitesinin birey üzerindeki etkilerini ele alan bağlanma kuramı fiziksel, duygusal ve sosyal gelişim açısından sağlıklı bireylerin oluşması için anne-bebek arasındaki etkileşimin önemini vurgulamaktadır. Bağlanma kavramı ilk olarak Bowlby (1969/1982) ve Ainsworth (1967)

tarafından bir çocuğun günlük etkileşimler bağlamında ana bakıcılarıyla kurduğu ve geliştirdiği duygusal bir bağ olarak tanımlanmıştır. Bağlanma, bebeğin kendisine bakım sağlayan bireyle (bağlanma figürü) kurduğu yakınlığı, duygusal bağı ve güçlü eğilimi ifade etmektedir. Ebeveyni ile kurduğu bağlanma ile bebek kendini güvende ve korunmuş hisseder, çevresini keşfetmek için ebeveynini güvenli bir üs, rahatlık kaynağı olarak tanımlar. Bebekler dünyaya geldiğinde ebeveynlerine duygusal olarak bağlı değillerdir ve yaşamlarının ilk üç yılı içerisinde ebeveynleri veya bakıcıları ile bağlanma ilişkilerini geliştirirler (van Bakel ve Hall, 2018, s.49; Marvin, Britner ve Russell, 2016, s.96).

Bowlby, insan yaşamının ilk beş yılının gelişim açısından önemli olduğu, çocukluk çağında yaşanan travmaların uzun süreli etkileri olduğu, gelişimi üzerinde annenin büyük bir etkisi olduğu gibi düşüncelerden Freud'un yaklaşımından; etolojik teorinin duyarlı dönemleri ile Lorenz'in basımlama çalışmalarından etkilenmiştir (Berk, 2015, s. 265; Hardy ve Heyes, 1979). Freud bebeklerin oral doyum sağlayan obje veya kişiye bağlandıklarını öne sürmüştür. Ancak Harlow (1958) maymunlarla yaptığı araştırma ile bağlanma için beslemenin Freud'un dediği kadar önemli olmadığını ortaya koymuştur. Temasin ve fiziksel bakım sağlamanın önemli olduğu sonucuna ulaşmıştır. Erikson da fiziksel rahatlık ve duyarlı bakımın bebeklerde temel güvenin oluşmasında önemli rol oynadığını belirtmiştir (Santrock, 2021, s. 300). Bowlby'ye (1969/1982) göre, bağlanma eğilimleri insanlarda dört aşamada gelişir.

- Birinci aşama (Doğum ile 2-3 ay arasında) bebekler tek bir bağlanma figürü için güçlü tercihler sergilemeden çeşitli sosyal uyaranlara ve insanlara tepki verirler. Ağlamak, emmek, bakmak, gülümsemek, sarılmak, takip etmek gibi bebeğin davranışları bakım veren kişi ile bebeği yakınlaştırır veya bu davranışlar kendisine fiziksel teması getirir. Bebeğin bir kişiyi diğerinden ayırt etmesi sınırlıdır ve bu ilk aşamada kimseyi tercih etmemektedir (Berk, 2015, s. 265; Marvin, Britner ve Russell, 2016, s.97; Santrock, 2021, s. 300) Ancak yapılan son araştırmalarda bebeklerin annelerinin sesini tercih ettiğini ortaya çıkarmıştır. Bunun nedeninin anne karnındayken annenin sesine maruz kalması ile sesi tanınması/öğrenmesi olduğu düşünülmektedir (Lee ve Kisilevsky, 2014).
- İkinci aşama (2.aydan 7.aya kadar) bebek, etrafındaki tüm yetişkinlere karşı aynı şekilde davranmaya devam eder, ancak bakım veren kişiyle etkileşime girdiğinde bebeğin tepkisi daha belirgin hale gelir. Artık kendi aile üyelerini yabancılardan ayırt etmeye ve belirli kişileri tercih etmeye başlar. Bu tür ayırım bebeğin kendisine bakım veren kişiyi

kendisine çekmesine yardım eder ve böylelikle hayatta kalmasını daha kolaylaştırır (van Bakel ve Hall, 2018, s.49).

- Üçüncü aşama (7.aydan yaklaşık 24. aya kadar) çoğunlukla anne olmak üzere bağlanma figürü için açık bir şekilde tercihini gösterir. Bebek bağlandığı kişiyi arar. Çocuğun davranışında bağlanmanın üç temel işlevinin ilk görüldüğü aşamadır. Bunlar: yakınlığı koruma (bağlanma figürüne yakın kalma ve ondan ayrılmaya direnme), güvenli yer (rahatlık ve destek için bağlanma figürüne yönelme) ve güvenli üstür (bağlanma olmayan davranışlarda bulunmak için bağlanma figürünü bir temel olarak kullanmak). Bebekler güvenli bağlandığı bakım verenden ayrıldığında ayrılık kaygısı sergileyebilirler. Bu ayrılık kaygısı çocuktan çocuğa farklılık gösterebilir ve bebeğin mizacına ve mevcut duruma bağlıdır. Çocuklar, bağlanma figürlerinden uzun süreli ayrılıklar yaşadıklarında ayrılığa protesto, umutsuzluk ve kayıtsızlık olarak üç aşamalı tepki gösterirler (Berk, 2015, s. 265; Marvin, Britner ve Russell, 2016, s.97; Santrock, 2021, s.300).
- Dördüncü aşama (24. Aydan sonrası) çocuklar başkalarının duygularının, amaçlarının, planlarının olduğunu farkına varırlar ve eylemlerini biçimlendirirken bunu dikkate almaya başlarlar. Dil becerileri ve zihin kuramı yetenekleri sayesinde ebeveynlerinin perspektifinden çevrelerini görmeye başlarlar (Marvin, Britner ve Russell, 2016, s.97; Santrock, 2021, s.300).

Bowlby'e göre çocuklar anneleri, babaları veya diğer bakıcılarıyla ilişkilerinin bilişsel bir haritasını, bir tasarımı veya içsel çalışma modelini oluştururlar. İçsel çalışma modeli, bir çocuğun bakıcıyla tekrarlanan deneyimler yoluyla kısa ve öz olarak kurduğu ilişkinin ve benliğinin içsel temsillerini ifade eder. Bowlby (1973, s. 203), bireyin içsel çalışma modelleri ile bakım veren ortam arasındaki etkileşimi, bireyin bebeklikten yetişkinliğe kadar olan gelişim yolunu şekillendiren merkezi dinamik olarak görmüştür (Kobak, Cassidy, Lyons-Ruth ve Ziv, 2006, s. 334, 340). Öz yeterlilik ve içsel çalışma modeli birbiriyle bağlantılıdır. Kadınların yaşam deneyimleri ve algıları, içsel çalışma modellerini oluşturur; bakım verme ve ebeveynlik algılarını etkiler. Temsili modellerin kadınların anne olarak yetkinliklerini değerlendirme biçimlerini düzenleyerek, bebeklerinin ihtiyaçlarına ve ipuçlarına yönelme yeteneklerini etkilediği düşünülmektedir (George ve Solomon, 2008, s. 840). Çocukluk deneyimleri, annelerin bakım verme konusundaki içsel çalışma modellerini güçlü bir şekilde etkiler (Bowlby, 1969, s. 21).

Bowlby (1969/1982) ve Ainsworth, Blehar, Waters ve Wall'un (1978) çalışmalarına dayanarak dört tip ebeveyn-çocuk bağlanması tanımlanabilir (Bknz. Tablo 4). Bunlar; güvenli, kaçınan, kararsız-dirençli ve yönelim sorunlu bağlanmadır. Bir çocuğun ihtiyacı olduğunda bağlanma figürünün (ebeveynin) gidermesi ve kendisine duyarlı olması, bakıcısıyla güvenli ve olumlu bir bağlanma ilişkisi geliştirir. Buna karşın bakıcının bebeğine karşı duyarlılığında sorunlar olması, bebeğinin ihtiyaçlarını zamanında giderememesi ya da gidermemesi durumunda bakıcısına güvensiz bağlanma gösterir.

Tablo 4.

Yabancı Ortam Sınıflandırması

Gruplar	Başlıca Tanımlamaları
Güvenli Bağlanma (Ainsworth vd., 1978)	Anneyi keşif için güvenli bir üs olarak kullanır. Ayrılık: Özellikle ikinci ayrılık sırasında ebeveyn eksikliği belirtileri görülür. Birleşme: Ebeveyni gülümseme, seslendirme veya jest ile aktif olarak selamlar. Üzülürse, ebeveynle iletişim kurar veya iletişim kurmaya çalışır. Rahatladıktan sonra keşfe geri döner.
Kaçınan Bağlanma (Ainsworth vd., 1978)	Ebeveynin varlığına tepkisiz görünürler. Ayrılma: Yalnız bırakıldığında genellikle stresli değillerdir. Birleşme: Ebeveynden uzak durur, aktif olarak kaçınır; genellikle oyuncaklara odaklanır. Alınırsa sertleşebilir ve genellikle uzaklaşır.
Kararsız-dirençli Bağlanma (Ainsworth vd., 1978)	Odaya girer girmez gözle görülür şekilde sıkıntılı, genellikle huysuz veya pasif; keşifte bulunmaz. Ayrılık: Huzursuz, sıkıntılı. Birleşme: Öfkeli reddetme, kucağa alındığında itme ve vurma gösterir. Ebeveyn rahatlatmaya çalıştığında ağlamaya devam eder ve kolay kolay avutulamaz.
Yönelim Sorunlu Bağlanma (Main ve Solomon, 1990)	Sersemlemiş, kafası karışık ve ürkek görünür. Birleşme: ebeveyni onu tutarken başka bir yere bakma veya ebeveyne donuk ve depresif duygularla yaklaşmak gibi dağınık ve çelişkili davranış gösterir. Sakinleştikten sonra çığlık çığlığa ağlama veya sıra dışı donmuş bir yüz ifadesi sergileyebilir. Bu bağlanmanın karakteristik özelliği, bebeğin bağlanmasının (güvenli, kaçınan, kararsız-dirençli) altında yatan kalıpları ortaya çıkarabilmesine rağmen, tutarlı bir bağlanma stratejisinin olmamasıdır.

Berk, L. E. (2015). *Bebekler ve çocuklar: doğum öncesinden orta çocukluğa*. N. Işıkoğlu Erdoğan (Ed). Ankara: Nobel Akademik.

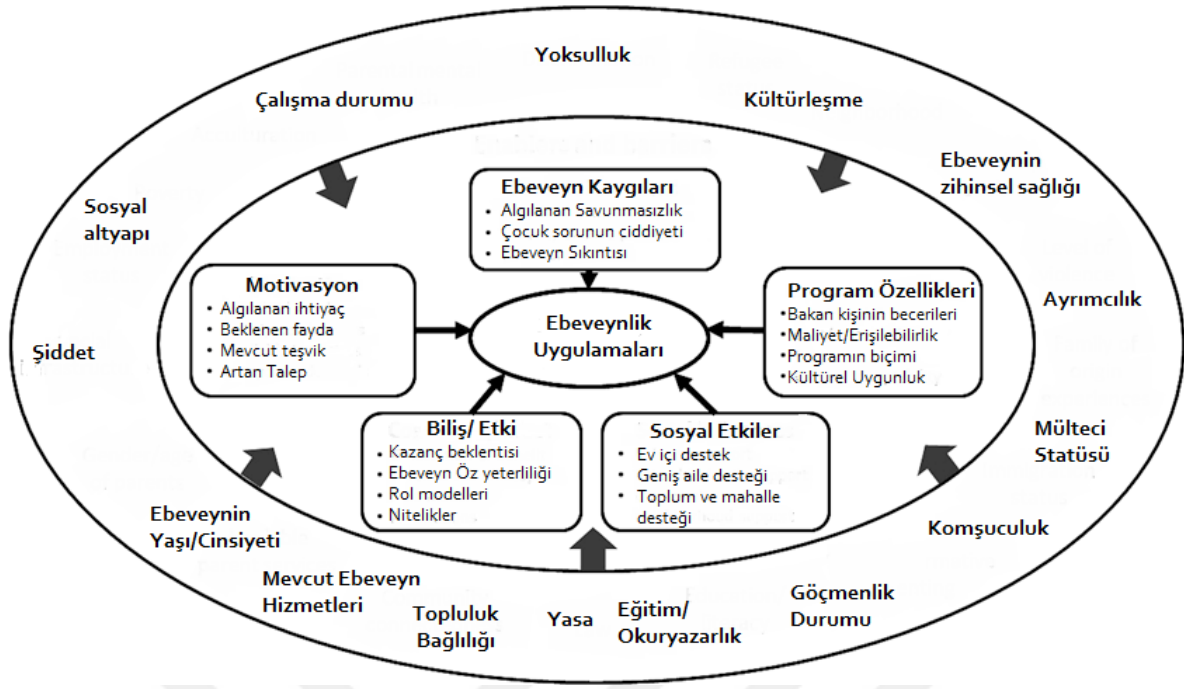
Solomon, J., & George, C. (2016). The measurement of attachment security and related constructs in infancy and early childhood. In J. Cassidy & P. R. Shaver (Eds.), *Handbook of attachment: Theory, research, and clinical applications* (pp. 383–416). New York: The Guilford.

Tablo 4’te gösterilen sınıflandırma, bebeklerin bakım verenle ve yetişkin bir yabancıyla önceden belirlenen bir dizi tanışma, ayrılma ve yeniden bir araya gelme deneyimlerine karşı bakıcısına gösterdiği davranışlarına dayanır. Yabancı ortam deneyinde bebeğin tepkilerine bakılarak etkileşimi güvenli ya da güvensiz bağlanma olarak tanımlanmaktadır. Kaçınan, kararsız-dirençli ve yönelim sorunlu bağlanma, güvensiz bağlanma olarak nitelendirilmektedir (Santrock, 2021, s. 301). Güvensiz bağlanma ebeveynlerin çeşitli sebeplerden dolayı yeteri kadar tepki vermekte zorlanmalarından oluşmaktadır. Genellikle ebeveynlerin kendi duygu düzenlemelerinde zorluk çekmesi bu becerisinin güçlü olmamasından kaynaklanır. Kendi ebeveynleri tarafından bebekliklerinde gereksinimleri karşılanmayan anne baba, bebeklerinin de gereksinimini karşılamada zorlanır. Gerhardt (2015, s.124-125) bu durumu prizma olarak adlandırmakta ve sorunun insanın içindeki güvensiz bebek olduğunu belirtmektedir.

2.2.2. Ekolojik Sistemler Kuramı

Ekolojik sistemler kuramına göre çocuk, çevresel faktörlerden etkilenen bir sistem içerisinde gelişir. Ebeveyn-çocuk ilişkisinin şekillenmesinde etkili olan birden fazla kaynakları anlamak için geniş bir bağlam sunar. Bu ilişkinin üzerindeki en belirgin etkiler mikrosistem düzeyinde yer alan faktörler olsa da diğer ekolojik sistem içerisinde kalan faktörlerin de etkisi bulunmaktadır. Bronfenbrenner aile kavramını, aileye yeni katılan bebeğin topluma kazandırılması ve çevresine uyum sağlamasında rol oynayan toplumun etkilerini filtreleyerek, tampon görevi gören ve böylece çocuğa aktaran olarak ele almaktadır. Güvenli ve güvensiz bebek-ebeveyn bağlanma bağlarını etkileyen ana bağlamların olduğunu belirtmektedir. Bir çocuk, kendisine daha yakın olanlar (örn; ev ve okul) ve daha uzak olanlar (örn; topluluk ve hükümet) dahil olmak üzere birden fazla ekolojik sistemle etkileşim içerisinde olur. Çocuğun ekolojik sistemlerden biri olan ev gibi içinde yaşadığı deneyimlerinin (ebeveynleri ile geliştirdiği bağlanmanın kalitesi), okul gibi (öğretmenine bağlılığının kalitesi) başka bir sisteme aktarıldığını söylemektedir (Bronfenbrenner, 1979, s. 38). Ayrıca ebeveynin psikolojik özellikleri, eşiyle olan ilişkileri, maddi ve duygusal destek sağlayan diğer sosyal olanaklar bağlanma derecesini etkiler. Ekolojik sistemler kuramı beş çevresel sistem ile anlatılmaktadır. Bunlar; mikrosistem, mezosistem, egzosistem, makrosistem, kronosistemdir (Bee ve Boyd, 2009, s. 698). Mikrosistemde (birinci katman) çocuğun ailesi, okulu, akranları, mahallesi gibi içinde yaşadığı çevre vardır. İlişkiler çift yönlüdür. Ebeveynler çocuğun davranışlarını etkilediği gibi çocuğun özellikleri de (fiziksel, kişilik, mizaç gibi) ebeveynlerinin davranışlarını

etkilemektedir. Örneğin; sıcak kanlı, uyumlu çocuk ebeveynlerinden olumlu tepkileri daha çok alırken, huysuz, mizacı zor olan çocuklar ebeveynlerinden daha cezalandırıcı ve kısıtlayıcı tepkiler görebilir. Ayrıca ebeveynlerin birbirini desteklemesi gibi ikili ilişkilerde çocuk yetiştirme rolünü etkiler ve ebeveynlikte daha etkili olurlar. Bu da çocuğun gelişiminde olumlu yönde izler bırakır. Ancak evlilikte yaşanan uyumsuzluk, eşlerin birbirini desteklememesi, çocuk bakımında tüm sorumluluğun bir ebeveynde toplanması ebeveynlerin çocuğa karşı öfke gibi olumsuz davranışlar sergilemesine neden olabilir (Conger, Schofield ve Neppl, 2012). Bu durumda hem ebeveynlerin ebeveynlik rolünde başarısız olmasına hem de çocuğun gelişimi üzerinde olumsuz etkilere neden olmaktadır. Mezosistemde (ikinci katman) ev, okul mahalle, akran gibi birinci katman içerisinde yer alan faktörler arasındaki bağlantıları kapsar. Örneğin; ebeveynlerin çocuk bakımında yetersiz kalması ve çocuğa yeterli ilgiyi gösterememesi çocuğun öğretmenini ile ilişki kurmasında güçlükler neden olabilir. Bu durum aile ile yaşadığı deneyimi ile okul ortamındaki deneyimleri arasındaki ilişkiyi kapsamaktadır. Egzosistem (üçüncü katman) çocuğun kendisinin aktif olmadığı ancak çocuğu ve ebeveyni etkileyebilen sosyal çevreyi kapsar. Bu sosyal çevre mahalle, ebeveynlerin işyeri, sağlık hizmetleri gibi diğer bireyleri ve yerleri içerir. Örneğin; işyerinden esnek çalışma saatleri gibi kendisine imkan verilen ebeveyn, çocuk yetiştirirken kendini daha rahat hisseder. Makrosistem (Dördüncü katman/dış katman) kültürel değerleri, kanunları, gelenekleri, inançları kapsamaktadır. Ebeveynler bu sistem içerisinde yer alan öğelerden etkilenecek çocuğuna uygun davranışlar kazandırmaya çalışırlar. Kronosistem (beşinci katman) Bronfenbrenner zamana bağlı olarak çevrenin sürekli değişim göstermesi sebebiyle bu sisteme değişen sistem (Krono=zaman) adını vermiştir. Örneğin; kardeşin doğması, boşanma, taşınma, ölüm gibi önemli olaylar çocuğun gelişimini etkileyen yeni koşullardır. Bu yeni koşullar hem ebeveynin hem çocuğun çevresi ile olan ilişkisini yakından etkiler ve değiştirir. Ayrıca çocuğun gelişimine bağlı olarak ihtiyaçlarının değişmesi, bağımsızlık kazanması gibi ebeveyn-çocuk arasındaki ilişkisi değişime uğrar ve yeniden şekillenir (Bee ve Boyd, 2009, s. 742; Berk, 2015, s. 26-27; Sanders ve Turner, 2018, s.10; Santrock, 2021, 27-28; Williford, Carter ve Pianta, 2016, s. 970). Sanders ve Turner (2018, s.10) ebeveynliği etkileyen etmenleri ekolojik bağlamda ele alarak Şekil 3'deki gibi geniş ve yakın etkilerle nasıl etkileşime girdiğini özetlemiştir.

Şekil 3. Ebeveynliği etkileyen etmenler

Ebeveynlik uygulamalarını bir dizi etkileşimli faktör etkilemektedir (örn; ebeveynlik programını tamamlama). Şekil 3'e bakıldığında bu faktörler programın kendisinin ve sunumunun özelliklerini (uygun içerik, ilgili ve kültürel olarak bilgilendirilmiş örnekler ve etkinlikler, tercih edilen sunum formatı), olumlu bir sosyal bağlamı (bir eş veya arkadaşın desteği) ve planlı bir davranış değişikliğini gerçekleştirmeye ilişkili olumlu bilişlerin veya duyguların etkinleştirmesini içerir.

2.2.3. Sosyal Öğrenme Kuramı

Çok çeşitli öğrenme deneyimlerini ve davranışları açıklayabilecek kapsamlı bir model sağlamak için birden fazla sosyal öğrenme kuramı ortaya çıkmıştır (Berk, 2015, s. 18). Bunların arasında en etkili olanı Bandura'nın taklit ya da model almaya dayalı gözlem yoluyla öğrenmedir. Sosyal öğrenme teorisinde, davranışın kazandırılmasında ve sürdürülmesinde sosyal bağlamların önemli bir yeri vardır. Bebekler ilk olarak ebeveynlerinin davranışlarını gözlemleyerek taklit eder ve eğer bu davranışı ödüllendirilirse sıklıkla tekrar etmeye devam eder. Ancak gösterdiği davranış ebeveynleri tarafından göz ardı edilirse veya hoş karşılanmazsa o davranışı tekrar etme olasılığı azalır (Trawick Smith, 2014, s. 41). Çocuklar başkalarını gözlemleyerek davranışlar, düşünceler ve duygular kazanır ve bu gözlemler çocuğun

gelişiminin önemli bir kısmını oluşturmaktadır (Berk, 2015, s. 17-18). Örneğin; çocuklar paylaşma davranışını etrafındaki insanları gözlemlediğinde öğrenir ve sergiler, öğretmeni de aferin diyerek onu ödüllendirdiğinde göstermeye devam eder. Bandura (1965) bu durumu “*çocukların söylediklerimizi yapmalarından çok, yaptıklarımızı yapma olasılıkları daha yüksektir*” sözleriyle açıklamaktadır. Ebeveynler ve çocukları arasındaki zorlayıcı ve olumlu etkileşimlerin azlığı, yıkıcı davranışların geliştirilmesinde ve sürdürülmesinde rol oynar. Bandura'nın (1965) dolaylı öğrenme araştırması, çocukların saldırgan davranışları başkalarını gözlemleyerek öğrenmelerinin mümkün olduğunu göstermektedir. Sosyal öğrenme teorisi ayrıca çocukların kişilerarası ilişki becerilerinin çoğunu ebeveynlerinin etkileşimlerini gözlemleyerek öğrendiklerini öne sürer (Bandura, 1977). Ebeveyn olarak anne ve baba da kendi ebeveynleri ile yaşadıkları deneyimleri göz önüne alarak çocuklarına ebeveynlik davranışlarını sergiler. Sergiledikleri davranışların çocuklarının davranışları üzerindeki etkileri yetişkinliğe kadar uzanır. Örneğin; ebeveynin eşine ve çocuğuna karşı saldırgan davranışının olumsuz etkileri ileriki zaman içerisinde çocuğunda da benzer davranışların görünmesi olarak çıkabilir. Çocuğun yetişkinlik döneminde de kendi ebeveynlerinden gördüğü gibi kendi eşine ve çocuklarına olumsuz ve saldırgan olması daha olasıdır (Doh, Shin, Kim, Hong, Choi ve Kim, 2012; Cui, Fincham ve Pasley, 2008; Skuja ve Halford, 2004).

Sosyal öğrenme teorisindeki önemli kavramlardan biri karşılıklı determinizmdir. Bu bir kişinin davranışının, kişisel nitelikleri ve sosyal çevreyi hem etkilediği hem de onlardan etkilendiği fikridir. Örneğin; sık sık ağlayan, sakin olamayan ve zor mizaca sahip bir bebek, anne-babanın ilgili ve rahatlatıcı davranışlarını söndürebilir. Bu, ebeveynlerin daha az duyarlı ve daha az hevesli olmasına, bu nedenle de çocuğun daha sinirli hale gelmesine ve dikkat çekme isteğinin artmasına neden olabilir (Donovan, Leavitt ve Balling, 1978).

2.2.4. Aile Sistemleri Kuramı

Aile sistemleri kuramı aileyi bir sistem olarak görmekte ve aile üyelerinin her birinin birbiriyle karşılıklı bağlarının olduğunu kabul etmektedir. Ailedeki her üye birbirini etkilemektedir. Bu etkileşim karşılıklı ve sürekli. Bu kuram aile üyelerine tek tek odaklanmamakta, bütüncül olarak ele almaktadır. Anne, baba ve çocuğun birbirleriyle olan ilişkileri incelendiğinde ailenin özellikleri anlaşılabilir (Wehman, 1998).

Kuramın dört temel varsayımı bulunmaktadır. Bunlar; bütünlük ve düzen, hiyerarşik yapı, denge ve uyum sağlayıcı öz düzenleme kapasitesidir. Bütünlük ve düzen, aile üyelerinin birbirine bağlı olduğu, birbirlerini sürekli ve karşılıklı olarak etkilediği karmaşık ve etkileşimsel bir bütündür. Hiyerarşik yapı, sistemin birkaç alt yapısından oluşmaktadır. Anne, baba, çocuk, kardeş gibi alt sistemler vardır. Aile yaşam döngüsü içerisinde aile içi bu alt sistemlerin sayısı ve niteliği değişim gösterir. Genel aile sistemi ile alt sistemler arasında ilişkiler karşılıklı olarak birbirini etkiler. Örneğin; yeni evlenen bir çiftten oluşan aile, bebeklerinin dünyaya geldikten sonra karı-koca alt sistemi, anne-bebek alt sistemi ile baba-bebek alt sistemi oluşur. İkinci çocuğun aileye katılması ile birlikte karı-koca, ebeveyn-çocuk alt sistemine ek olarak kardeş-kardeş alt sistemi eklenir. Alt sistemlerin daha büyük sistemlerle de ilişkisi bulunmaktadır. Bu büyük sistemler üst sistemler olarak betimlenmektedir. Akrabalık ilişkileri, ebeveynlerin çalıştığı işyeri, yaşanan mahalle, okullar, sağlık sistemleri, ekonomik yapı, yasalar ve din bu üst sistemlerdendir (Özgün, 2015, s.92).

Aile sistemleri kuramı, ebeveyn rolleri, ev içi kurallar ve iletişim kalıpları gibi yapıların ve süreçlerin ebeveyn-çocuk ilişkisi ve davranışları üzerindeki etkisini vurgular. Aileler öz düzenleme ve kendini yeniden yapılandırma yeteneğine sahiptir (Cox ve Paley, 1997). Öz düzenleme, etkileşim modellerini dengelemeyi içerir. Aile içi yaşanan çatışmalarda hızlı değişimler olabilir. Bu çatışma sonrası aile kendi öz düzenleme becerisini kullanarak çatışma seviyesini düşürmeye çalışır. Kendini yeniden yapılandırma, çevreye uyum sağlamadır. Örneğin; ekonomideki gerileme sebebiyle işini kaybeden babanın yerine birincil gelir kaynağı annenin olması yeni rollerin etrafında kendisini yeniden düzenlemeye sevk eder. Her ailenin kendine ait kişilikleri, belirli duyguları, davranışları ve eğilimleri olabilmektedir. Sıcak ve dışavurumcu bir aile olabilirken, bir diğer aile soğuk ve mesafeli olabilir (Chibucos, Leitte ve Weis, 2005, s.281). Bu nedenle aile dinamikleri, aile bireylerinin kendi kişilikleri bir bütün olarak aile yapısını etkilemektedir. Ailenin iç-dış sorunların üstesinden gelebilmek için bir sistem oluşturur. Aileyi koruma, geliştirme, aile üyelerinin bakımını sağlama gibi etkileşim biçimlerinde bir denge kurmaya çalışır ve bu dengeyi sürdürür. Ailenin işlevlerini sürdürebilmesini sağlayan bu dengeye “homeostasisi” denilmektedir (Schermerhorn ve Cummings, 2008; Bretherton, 1985).

2.3. Ebeveynlik Öz Yeterliliği

Bir kişinin belirli bir davranışı başarılı bir şekilde gerçekleştirebileceğine dair olan inancı (Coleman ve Karraker 1997), öz-yeterlik teorisinin merkezinde yer alır. Bandura (1997) öz yeterlik kavramını, bir kişinin bir davranışı başarılı bir şekilde gerçekleştirme ve istenen bir sonucu elde etme yeteneğine olan inancı olarak tanımlamaktadır. Ayrıca, belirli bir durumla karşılaştığında, bir eylem planını başarılı bir şekilde organize etmek ve uygulamak için kişinin kendi yeteneğinin algısıdır (Bandura, 1982). Yapılan davranışın başarılı bir şekilde sürdürülmesi için gerekli çabanın sergilenmesi, karşılaşılan problemleri çözmesi, bu süreçteki kararlılığı ve tutarlılığı kişinin kendisini ne kadar yetkin gördüğü ile ilgilidir. Ayrıca, öz-yeterlik insanların nasıl düşündüklerini, hissettiklerini ve hareket ettiklerini etkiler ve bu insan motivasyonunun önemli bir belirleyicisidir (Schwarzer, 1992, s. 220).

Anne-babanın ebeveynlik rolünü başarılı bir şekilde gerçekleştirme yeteneğine olan inançları ebeveyn öz-yeterliliği olarak tanımlanır ve ebeveynlerin bebekleriyle etkileşimlerine rehberlik eden kritik bir mekanizmadır (Hess, Teti ve Hussey-Gardner, 2004; Teti ve Gelfand, 1991). Diğer bir deyişle ebeveynlik öz yeterliliği, ebeveynlerin bakım ve bakım rolündeki yeteneklerine ilişkin algılarını ifade eder (Coleman ve Karraker, 1997). De Montigny ve Lacharite (2005) ise ebeveynlik öz yeterliliğini; ebeveynin çocuğunun yetiştirilmesiyle ilgili bir dizi görev ve sorumluluklar hakkında sahip olduğu yeteneklerine dair yargıları ve inançları olarak tanımlamışlardır. Ebeveynlik öz yeterliliği ebeveyn davranışlarının önemli bir belirleyicisidir. Bazı ebeveynler, en karmaşık ebeveynlik görevlerini yerine getirebileceklerini hissedebilirken, bazıları (özellikle olumsuz durumlarda) ebeveynlik yeteneklerine ilişkin nispeten zayıf beklentilere sahip olabilirler (Jones ve Prinz, 2005).

Ebeveynlerin çocuklarına başarılı bir şekilde bakma yetenekleri hakkındaki bu algıları, ebeveynlerin çocuklarına daha fazla etkileşim ve duyarlılık göstermesi gibi bir dizi olumlu ebeveynlik davranışıyla güçlü bir şekilde bağlantılıdır (Leahy Warren ve McCarthy, 2011; Nyström ve Öhrling, 2004). Çocuklarının büyümesini ve gelişimini olumlu yönde desteklemek ve başarılı ebeveynlik yapabilmek için ebeveynlerin güçlü bir öz-yeterlik duygusuyla ilgili niteliklere sahip olması gerekmektedir (Bohlin ve Hagekull 1987). Yenidoğan dönemi, ebeveynlerin yeni bakım becerileri kazanmaları, yeni rol ve sorumlulukları üstlenmeleri gereken öğrenme ve adaptasyon için kritik bir dönemdir. Ayrıca ebeveynlik öz yeterliliği algısının çocuğun davranışları üzerinde önemli etkileri bulunmaktadır. Yüksek ebeveynlik öz yeterlilik algısına sahip anne-babanın çocuğu, düşük ebeveynlik öz yeterlilik algısına sahip

anne-babanın çocuğuna oranla daha az problemli davranış sergiler. Düşük ebeveynlik öz yeterliliğine sahip ebeveynler, çocuklarının davranışlarını değiştirmek için cezalandırıcı tutumları daha fazla kullanmaktadır (Johnston ve Mash, 1989).

Anne öz yeterliliği, bakım verme davranışı ile güçlü bir şekilde ilişkilidir (Bandura, 1989; Coleman ve Karraker, 1998; Cutrona ve Troutman, 1986). Anne öz yeterliliği, kadınların anne olarak kendileri hakkındaki inançlarını etkiler ve bir annenin bebeğine sağladığı bakımın kalitesine katkıda bulunur (Coleman ve Karraker, 2003). Anne öz yeterliliği yüksek olan kadınlar, annelik rolünde kendini yeterli hissetmeyen annelere göre çocuklarına karşı daha duyarlıdır ve cezalandırıcı tutum içerisinde bulunmak istemezler. Bunun nedeni olarak da anne öz yeterliliğinin yüksek olması bebeğinin bakımı ile ilgili durumlarla baş etme stratejilerini kolaylaştırır ve bebeğine daha olumlu yaklaşmasını sağlar (Wells Parker, Miller ve Topping, 1990). Ebeveyn olarak rollerinde kendilerini yeterli hisseden anneler daha duyarlı ve daha empatiktirler. Bebeğinin gelişimsel beklentilerine daha uygun davranırlar (East ve Felice, 1996).

2.3.1. Bebek Bakım Öz Yeterliliği

Ebeveynlik hamilelikle birlikte başlayan ve özellikle anneyi etkileyen bir kavramdır. Bebeğin aileye katılması ile birlikte de anne ve baba ebeveynlik rollerini uygulamaya başlar. Dünyaya yeni gelen bebek kadın ve erkek tarafından oluşturulmuş ailenin sistemini etkiler ve dengesini değiştirir. Yeni rollerin oluşmasına, kadın ve erkeğin önceliklerinin değişmesine neden olur. Bebeğin ilk bir yılı sonraki gelişiminin etkilenmesinde hayati bir öneme sahiptir (Ersoy, Avcı ve Turla, 2006, s. 11). Bebeğin genetik yapısı fiziksel gelişimini etkilemesine rağmen çevrenin de etkisi göz önünde bulundurulmalıdır. Yeterli besin sağlanması, temiz hava ve güneş ışınlarını alması, düzenli olarak temizliğinin yapılması ve hijyenik çevre koşullarının sağlanmasının bebeğin fiziksel gelişimi üzerinde olumlu etkileri olmaktadır. Ancak bebek hastalandığında uygun tedavinin sunulmaması gelişimini olumsuz etkilemektedir (Berk, 2015, s. 139; Teti, Gelfand, Messenger ve Isabella, 1995).

TC Sağlık Bakanlığı (2017) ve Amerikan Pediatri Akademisi (2003), çocukların ihtiyaçlarının beslenme, giyinme, barınma, güvenli ve hijyenik bir ortam, yeterli denetim, sağlık hizmetleri ve eğitim olduğunu belirtmektedir. Bebek bakım bilgisi bebeğin sağlığının korunması, hastalandığında iyileştirmeye yönelik çabanın sarf edilmesi, aylık gelişim sürecinin bilinmesi

ve gelişimine yönelik etkinlikler yapılması, uyarılar sağlanması, gelişim ayına uygun oyuncakların ve materyallerin seçilmesi, yaşanan evin güvenlik odaklı bir şekilde düzenlenmesi, temizliğine dikkat edilmesi, ilkyardım gereken zamanda müdahale edilmesi gibi güvenlik, öz bakım, bebek gelişimi ve sağlık başlıklarını içermektedir (Prasopkittikun, Tilokskulchai, Sinsuksai ve Sitthimongkol, 2006). Ebeveynlerin bebeğin tüm bu ihtiyaçları karşılayabilecek uygun ve yeterli bilgiye sahip olmaları gerekmektedir. Bu da bebek bakım öz yeterliliği algısını oluşturmaktadır. Bu algı ebeveyn olması ile birlikte ve bebeğin gelişimine bağlı olarak dönemsel değişimler göstermektedir. Ebeveynlerin düzenli olarak yeni bilgi edinimi ve deneyim kazanımı ile becerilerinde ustalaşması bebek bakım öz yeterlilik algısını etkilemektedir. Özellikle bebeklik döneminde ebeveynler hemen her gün yeni sorunlarla karşılaşmaktadırlar. Çoğu ebeveyn, ortaya çıkan her sorunu anlamaya ve çözmeye çalışır. Bu nedenle çocuğu ilgilendiren sorunların olası çözüm yollarının belirlenmesi ve sonuçlara ulaşılması büyük önem taşımaktadır (Sanders ve Turner, 2018, s.4). Ebeveynlerin bebek bakım öz yeterlilik algısı, çocukları ile kurduğu duygusal ilişkilerle bağlantılıdır ve bu ilişkinin seyrini oluşturur (Bornstein, Putnick ve Suwalsky, 2012, s. 12).

Bebek bakım öz yeterliliği, ebeveynin kendi uygulamalarından ve bebek bakımı konusundaki daha önceki deneyimlerinden, bebeklerine bakan diğer annelerle ilgili gözlemlerinden, çevresinden aldığı pekiştirmelerden ve kendi kendini değerlendirmelerinden kaynaklanır. Bu etkilerle anne, bebeğine yeterli ve iyi bakımı sağlayabileceğine dair kendi inancını geliştirir. Buna karşın bebek bakımında, iyi bir model olma veya önemli kişiler tarafından teşvik edilme konusunda deneyimi olmayan bir annede kaygı oluşabilir ve bebeğine bakım sağlamada kendini yetersiz hissedebilir. Bundan dolayı da ebeveynlik öz yeterliliği algısı düşer (Prasopkittikun, Tilokskulchai, Sinsuksai ve Sitthimongkol, 2006). Annelerin bebeklerine bakma yeteneklerine duydukları inanç, ebeveynliğine sağlıklı uyum sağlaması ve olumlu bir anne-bebek ilişkisi için gereklidir. Williams vd. (1987) tarafından gerçekleştirilen boylamsal bir çalışmada, ebeveyn olarak kendine güvenmenin sağlıklı bir ebeveyn-çocuk ilişkisi için destekleyici bir rol oynadığını ortaya koymuşlardır.

Anne ebeveynlik öz yeterliliği annenin davranış ve inançlarını etkiler. Ayrıca annenin ebeveynlik uygulamalarını ve kendisinin yeterli, etkili bir anne olarak genel algısını etkiler (Coleman ve Karraker, 2000; 2003). Bir annenin ebeveyn olarak yeterlik duygusu, bebeğine bakım ve koruma sağlamaya ilişkin eylemleri anlama, planlama ve yürütme yeteneğinin algısı ile ilişkilidir (Leahy Warren, McCarthy ve Corcoran, 2009). Annenin bakım verme davranışı çocuk gelişimi ve sonuçlarının güçlü bir yordayıcısıdır (Donovan ve Leavitt, 1985; Lyons Ruth

ve Block, 1996). Anne öz yeterliliği, çocuğunun bilişsel gelişimi, annenin çocuğu ile uyumu, çocuğuna bakma isteği ve çocuğunun kendisine karşı gösterdiği sevgi ile pozitif olarak ilişkilidir (Coleman ve Karraker, 2000, 2003; Donovan ve Leavitt, 1989). Ebeveynlik duygusundan ödün vermiş anneler, çocuklarının ihtiyaçlarını karşılama konusunda sınırlı bir yeteneğe sahip olabilirler (Cutrona ve Troutman, 1986; Porter ve Hsu, 2003). Örneğin; daha düşük öz yeterliliğe sahip annelerin, ağlayan çocuklarını rahatlatmak gibi zorlu görevlere girişme olasılıkları daha düşüktür ve bebeğini sakinleştirmek gibi bu görevi erken bırakma olasılıkları daha yüksektir (Leerkes ve Crockenberg, 2002). Anneler çocuklarına bakma girişimlerinde rutin olarak başarısız olursa, genel olarak anne öz yeterlilik algıları azalır (Bandura, 1989; Coleman ve Karraker, 2003). Düşük ebeveynlik öz yeterliliği olan anneler kaygı düzeylerini kontrol altında tutmada başarılı olamazlar ve bebeklerine bakım konusunda pasif rol benimsemeye başlarlar (Coleman ve Karraker, 2003).

Ebeveynler bebeklerinin ayına göre becerilerinin ve bu aylarda beklenen ya da beklenecek davranışların farkında olması gereklidir. Örneğin; 5. aydaki bir bebekten desteksiz oturması, tutunup ayağa kalkmadan yürümesi beklenmemelidir. Ebeveynlerin bebeğin gelişimini bilmeden yüksek beklentiler içine girmesi ebeveynin bebeğine yaklaşımını olumsuz etkiler ve ebeveynlikte kendini yetersiz hissetmesine neden olur. Bebeklik döneminde beslenme, sağlık sorunları, gaz ağlaması, uyku sorunu, sosyal desteğin eksikliği gibi yaşanan sorunlar ve bebek bakım ve gelişimi konusundaki bilgi eksiklikleri ebeveynlerin kendilerini bebeklerine karşı yetersiz hissetmelerine neden olmaktadır (Bayhan, Yükselen ve Çetin, 2009). Ebeveynin bebeğinin gelişimine yönelik bilgileri, deneyimleri, gelişimine etki eden faktörleri bilmesi bebeğine uygun tepkiler göstermesine, uygun uyaranlar sunmasına ve uygun ortamlar yaratmasına rehberlik eder. Ebeveynin bilişsel, motor, dil gelişimin erken dönemde desteklemesi bebeğin ileriki yaşamında önemli ilerlemeler sağladığının da bilincinde olması gereklidir.

Erken çevresel deneyimlerin beyin gelişimi üzerinde doğrudan bir etkisi olduğuna giderek daha fazla inanılmaktadır (Crunnar ve Fisher, 2006; De Bellis vd., 2001). Yaşamın ilk 2 yılı, özellikle, sinapsların aşırı üretimi ile karakterize edilen beyin gelişmesinde önemli bir hız olur (Nelson, Thomas ve De Haan, 2006, s. 7). Bu nedenle bilişsel gelişim bebeğin yaşamının ilk yıllarında önemli bir gelişim göstermektedir. Bu yıllarda beyin, ihtiyaç duyulananın iki katı kadar sinaps üretir. Dendritler büyür ve çok yoğun hale gelir. Bebek iki yaşına geldiğinde, yeni yürümeye başlayan bir çocuğun sahip olduğu sinaps sayısı bir yetişkin ile aynı sayıdadır. Üç yaşına geldiğinde, yetişkinin iki katı kadar sinapsı vardır. Bu sinaps sayısı ilk 10 yıl boyunca

sabit kalır ancak ergenlik döneminde yaklaşık yarısı atılır veya budanır. Beyin artık gereksiz sinapsları budar veya seçici olarak ortadan kaldırır (Berk, 2015, s. 164-169; Gonzalez Mena ve Eyer, 2018, s. 93). Beynin diğer alanları ve nöral fonksiyonların gelişimi, hassas ve kritik dönemlere sahiptir. Örneğin; 6 ile 12 ay arasındaki bir bebek maruz kalmadığı dillerin fonemlerini ayırt etme yeteneği önemli ölçüde azalma gösterir (Werker ve Vouloumanos, 2001, s. 272). Bu nedenle özellikle çevresinden yeteri kadar uyaran alan bebeğin bilişsel gelişimi uyaran eksikliği olan bebeklere oranla daha fazladır (Berk, 2015, s. 169). Çevresiyle etkileşime girmesi, uyaranlarla tanışması ya da uyaranların kendisine sunulması ebeveynleri vasıtasıyla olmaktadır (Ersoy, Avcı ve Turla, 2006, s.56). Özellikle bebek ilk aylarda fiziksel gelişiminden dolayı hareket etmede kısıtlı olduğundan çevresini keşfetmesi ebeveynlerinin yardımıyla olmaktadır. Daha sonra sağa-sola dönmesi, oturması, emeklemesi ve yürümesi çevresini keşfetmesi için fiziksel gelişimi kendisine olanak sağlamaktadır.

Dil gelişimi dil edinim sürecinin altında yatan mekanizmalar hakkında çok az şey bilinmesine rağmen, bebeklerin dili hızlı bir şekilde edindikleri görülmektedir (Berk, 2015, s. 233; Santrock, 2021, s. 169). Yapılan çalışmalarda 12 aydan önce bebeklere ana dilde olmayan konuşma sesleriyle ek deneyimler yaşatıldığında, bu edinimi korudukları ortaya çıkmıştır (Kuhl, Tsao ve Liu, 2003). Dilin fonetik birimleri üzerine yapılan araştırmalar, bebeklerin yaşamın erken dönemlerinde anadil ve yabancı dil sesleri dahil olmak üzere tüm dillerin fonetik birimleri arasındaki farklılıkları ayırt edebildiklerini göstermişlerdir (Eimas, Siqueland, Jusczyk ve Vigorito, 1971; Maye, Werker ve Gerken, 2002; Kuhl vd., 1992). 6 ile 8 ay arası bebekler heceler arası geçiş olasılıklarını tespit ederek devam eden konuşmadan sözcükleri bölümlere ayırırlar. 9 aylıkken sesbirim dizge bilgisine duyarlı olurlar. Kısacası birinci yılın sonunda bebeklerin konuşma algıları, ana dillerine maruz kaldıkları için önemli ölçüde değişim gösterir (Goodsitt, Morgan ve Kuhl, 1993). Bebeğin sadece bir dile (ana dil) maruz kalması yabancı dilde konuşma duyarlılığını azaltır. Bir yaşına kadar yabancı dildeki konuşma seslerini ayırt etme yeteneği zamanla azalma gösterir. Bu gelişim ve değişimler insan yaşamının erken dönemlerinde gerçekleşir ve bir yaşından sonra azalma görülür. DeCasper ve Spence (1986) tarafından gerçekleştirilen bir çalışmada anne karnında iken dinletilen/okunan hikayelere bebeğin doğum sonrası tepki gösterdiğini görmüşlerdir. Bu nedenle yetişkinlerin dil gelişiminde çeşitli uyaranlar sağlaması bebeğin dil ediniminde önemli bir etkisi bulunmaktadır.

Bebeklerin fiziksel gelişimi ilk bir yıl içerisinde önemli gelişmeler göstermektedir. İlk aylarda topa uzanıp onu kavrayamazken birinci yılın sonunda yetişkin ile top atma oyunları oynar. Benzer şekilde ilk aylarda sadece sırt üstü yatarken birinci yılın sonunda yürüyerek dolaşabilir.

Bu nedenle ebeveynlerin bebeğin fiziksel gelişimini bilmesi, ona uygun oyuncak seçmesi, çevreyi düzenlemeye çalışması, bebeğinden beklentileri açısından önemlidir (Dere Çiftçi, 2018, s.126-127). Örneğin; ebeveyn, bebek dönmeye başladığında yatak kenarında tek başına bırakılmaması gerektiğini ve emeklemeye başladığında da odada olan eşyaların sivri kısımlarını kapatması gerektiğini bilir. Böylece bebeğini oluşabilecek kazalardan koruyarak güvenliğini sağlamış olur (Berk, 2015, s. 305).

2.3.2. Ebeveynlik Öz Yeterliliğini Etkileyen Etmenler

Öz yeterlilik kavramının türetildiği Bandura'nın sosyal öğrenme kuramına göre, davranışın kazanılması ve sürdürülmesi, kişinin gerçekleştirdiği eylemin fayda beklentisinden etkilenir. Böylece insanlar, eylemi gerçekleştirme konusunda kendilerine güvendiklerini hissettikleri davranışları denemeye motive olurlar (Bandura, 1982). Ebeveynler de benzer şekilde bebek bakımını deneyimledikçe, yeni bilgiler edindikçe kendine olan ebeveynlik inancı artmakta ve çevresinden de (bebeğin ebeveyne tepkisi de dahil) ebeveyn olarak davranışları pekiştirilirse uygulamalarına devam ederler. Ebeveynlik uygulamalarını uygun bir şekilde yerine getirebilmesi için öncelikle bebek bakımı hakkında bilgisinin olması gereklidir. Bebek bakım bilgisi, çocuk geliştikçe fiziksel, dil, sosyal, duygusal ve bilişsel ihtiyaçlarının karşılanması, normal çocuk gelişiminin anlaşılması, çocuk sağlığının korunması, çocuk hastalıklarıyla etkili bir şekilde başa çıkması, çocuğunun gelişimini desteklemesi gibi uygulamaları ve stratejilerin farkında olmasını kapsamaktadır (Bornstein vd., 2003).

Ebeveynlik öz yeterlilik, ebeveynlerin davranışlarını, inançlarını, bebeğine yaklaşımlarını etkilemektedir (Mouton Loop, Stiévenart ve Roskam, 2018). Bu durumda ebeveynlerin ebeveynlik uygulamalarını, kendisini ebeveyn olarak yeterli görmesini ve etkili bir ebeveyn olarak genel algısını etkilemektedir (Coleman ve Karraker, 2000). Bandura (1977), ebeveynlerin bebekleri ile etkileşiminden tepki bekleme (gülümseme, sarılması gibi), sosyal veya sözlü destek, fizyolojik ve ruh hali gibi birçok faktörün ebeveynlik öz yeterliliğini etkilediğini öne sürmüştür. Bu faktörler, bakım verme rolüyle ilgili uygulamaları şekillendirir ve ebeveynlikte başarılı ya da başarısızlık algısını oluşturur (Leahy Warren, McCarthy ve Corcoran, 2009; Teti ve Gelfand, 1991; Wells Parker, Miller ve Topping, 1990). 0-1 yaş bebeği olan ebeveynlerin yüksek ebeveynlik öz yeterlilik algısı ebeveynin bebeği ile olan etkileşim davranışının artmasını, davranışsal yeterlilik hissetmesini, ebeveyn olarak kendinden memnuniyeti olmasını sağlar ve ebeveyn stresinin azalmasına yardımcı olur (Cowan vd., 1985).

Ebeveynlik öz yeterliliği, çeşitli ebeveyn ve çocuk özelliklerinden, geçmiş deneyimlerden, psikolojik durumdan ve ayrıca bir kişinin sosyal çevresindeki dış faktörlerden etkilenebilir (Hess, Teti ve Hussey, 2004; Leahy Warren ve McCarthy, 2011). Etkileyen faktörlerden biri, eş uyumudur. Eşlerin birbirini ebeveyn uygulamalarında desteklemesi, görev paylaşımında bulunması, bebek bakım bilgisi konusundaki yeni edinimlerini birbiri ile paylaşmaları, öz yeterlilik algılarını olumlu etkilemektedir. Eş uyumu aile birliğinin ve nitelikli aile yaşamının temelini oluşturmaktadır (Cummings, Goeke Morey, ve Raymond, 2004; Erel ve Burman, 1995).

Ebeveynlerin geçmiş yaşantısı, kendi ebeveynleri ile yaşadığı deneyim ebeveynlik öz yeterliliğini etkileyen diğer bir faktördür (Alvarez Segura vd., 2014). Cox vd., (1985) gerçekleştirdikleri çalışmada ebeveynlerin kendi anne ve babalarının ebeveyn tutumlarının kendi çocuklarıyla olan ilişkisinin niteliğini etkilediğini ortaya çıkarmışlardır. Çocukluklarında sevildiklerini ve önemsendiklerini hisseden anne ve baba, aynı duygu ve deneyimleri kendi çocuklarına da sağlamaları muhtemeldir. Bununla birlikte ihmal, ebeveyn kaybı veya aşırı korumacılık gibi bağlanmayla ilgili olumsuz çocukluk deneyimleri yaşadıysa, bu deneyimler kendilerini ebeveyn olarak algılamalarını olumsuz etkilemektedir (Lyons Ruth ve Block, 1996; Kohlhoff ve Barnett, 2013). Bu olumsuz çocukluk deneyimleri, çocukları ile olan ilişkisini de şekillendirir (Lyons Ruht ve Block, 1996). Örneğin; çocukken travmaya maruz kalmış kadınların annelik öz yeterliliklerinin daha düşük olduğu çalışmalarla ortaya konmuştur (Caldwell, Shaver, Li ve Minzenberg, 2011; Leerkes ve Crockenberg, 2002).

Ebeveynlerin ruh hali özellikle depresif duygu durum halleri ebeveynlik öz yeterlilik algılarını etkilemektedir. Anne öz yeterliliği ile ilgili çalışmalara bakıldığında anne depresyonu ile ilişkili olduğuna dair birçok bulgu vardır (Conger ve Conger, 2002; Cutrona ve Troutman, 1986; Donovan, Leavitt ve Walsh, 1990; Porter ve Hsu, 2003;). Doğum sonrası depresyon veya depresif duygu durumu yaşayan annelerde kaygı düzeyinin daha yüksek olması ve ebeveynlikte pasif rol benimsemesi sebebiyle, bebeğine bakım verme görevinde kontrol eksikliği yaşarlar. Bu durumda annenin bakım verme çabasını ve yeteneklerini engeller, bebeği ile iletişim kurmasında sorunlar görülür. Anne bebek bakım öz yeterliliği algısının da düşmesine neden olur. Daha az stres hisseden ebeveynlerin, daha iyi ebeveyn psikolojisinde oldukları ve ebeveynlikte memnuniyet gösterdikleri, çocuğunun gelişiminde olumlu ilerlemeler sağladıkları görülmüştür (Coleman ve Karraker, 2003; Porte ve Hsu, 2003; Teti ve Gelfand, 1991; Wells Parker vd., 1990).

Cutrona ve Troutman (1986), kendilerini yeterli sosyal desteğe sahip olarak algılayan annelerin, yeterli sosyal desteğe sahip olmayan annelere göre bebeklerine ebeveynlik yapmada daha istekli ve ebeveynlik öz yeterlilik algısı konusunda daha yüksek algıları olduğunu bulmuşlardır. Annelere bebek bakımı konusunda eğitim, destek ve danışmanlık hizmetlerinin sunulması bebek bakımında kendisine güven duymasına ve ebeveynlikten zevk alma duygusunun arttırmasına yardımcı olur (Jordan, 1973).

Ebeveynler için bebek bakımında görev zorluğu, büyük ölçüde bebek özellikleri (özellikle mizaç) ve bu özelliklere yanıt verme yeteneğini en üst düzeye çıkaran veya en aza indiren sosyal çevrelerinin özellikleri (sosyal destek, eş desteği, ebeveyn eğitimleri) tarafından belirlenir. Kolay çocukları (davranışları öngörülebilir, ihtiyaçlarını belli eden, yatıştırılması kolay) olan anneler, çocuklarının onlara daha fazla olumlu tepki vermesinden dolayı kendileri ebeveynlikte daha etkili ve yetkin hissederler. Bundan dolayı da ebeveynlik öz yeterlilik algıları daha yüksek olur. Zor çocukların anneleri ise çocuklarının daha fazla olumsuz tepki verdiği ve kolay sakinleştirilemediği için ebeveynlikte kendilerini yetersiz hissetmelerinden dolayı ebeveynlik öz yeterlilik algıları daha düşüktür. Zaman içerisinde bu anneler bebeklerine daha az tepki göstermeye başlarlar ve daha çok ceza verirler (Eisenberg vd., 2008; Goldberg, 1977; Hyde, Else Quest ve Goldsmith, 2004; Kiff, Lengua ve Zalewski, 2011; Leerkes ve Crockenberg, 2002). Daha olumlu ebeveyn-çocuk etkileşimleri, uygun sınırlar belirleme, cezanın daha az kullanılması/kullanılmaması gibi ebeveynlik davranışlarındaki gelişmeler ebeveynlik öz yeterlilik algısını arttırmaktadır (Gross, Fogg ve Tucker, 1995; Miller-Heyl, MacPhee ve Fritz, 1998). Bir bebeğin kolayca yatıştırılabilmesi, bebeğe bakmanın zorluğunu azalttığından ebeveynlik öz yeterliliğini de etkileyebilir (Teti ve Gelfand, 1991). Bandura (1977) bu durumu kolayca yatıştırılan bir bebeğin annesi bu zorlu bebek bakımı görevinde başarılı olduğuna inandığı için kendini ebeveynlikte etkili hissettiğini ve böylelikle ebeveynlik öz yeterlilik algısını arttırdığını belirtmektedir.

2.4. Ebeveynlik Öz Düzenlemesi

Öz düzenleme kavramı bir dizi psikolojik süreci kapsamaktadır ve birden fazla tanımlaması vardır. Öz düzenleme kavramı, bir bireyin zaman içinde ve değişen koşullar karşısında hedefe yönelik faaliyetlerini yönlendirmesini sağlayan içsel ve/veya etkileşimsel süreçleri ifade eder (Karoly, 1993). Diğer bir deyişle öz düzenleme, benliğin içsel veya toplumsal beklentilerden türetilen bazı standartlara, ideallere veya hedeflere göre davranışlarını değiştirme kapasitesini

ifade eder (Baumeister ve Vohs, 2007). Davranış, düşünce duygu ve biliş durumlarını değiştirme, düzenleyebilme becerisidir. Zimmerman (2002)'na göre bireyin içsel veya dışsal beklentilerinden oluşan hedeflerine ulaşmak için davranışlarını değiştirme yeteneğidir. Ayrıca bu kavram, bireylerin işlevlerinin bilişsel, üst-bilişsel, motivasyonel, sosyal ve duygusal yönlerini dahil ederek kendi problemlerini çözme veya öğrenme davranışlarını nasıl yönettiklerini açıklar. Bandura'ya (1991; 1997) göre, insan davranışı belirli bir amaca yöneliktir ve öz izleme, yargı, öz tepki gibi alt süreçlerini içeren kişinin kendi etkileri tarafından düzenlenir. Öz izleme kişinin kendi davranışlarını gözlemlemesi, betimlemesi ve kendini motive etmesini içerir. Öz tepki duygu, düşünce ve davranışı içermektedir. Yargı ise kişisel hedeflere karşı belirli çevresel koşullar, duygusal tepkiler ve öz yeterlilik atıfları bağlamında sahip olunan davranışların değerlendirilmesidir. Bu öz düzenleme süreçleri, ebeveynlik rolünün bir parçası olan motivasyonda, doyumun gecikmesinde ve duygusal ifadede önemli bir rol oynamaktadır (Eisenberg, Fabes ve Guthrie, 1997). Karoly (1993, s.25) bu öz düzenleme çabasının amaçlı, planlı, kendiliğinden oluşmayı ve üst beceriler yoluyla düşünce, duygu, dikkat ve davranışın modülasyonunu içerdiğini belirtmektedir. Ebeveynlik öz düzenlemesi, öz düzenleme kavramından tamamen bağımsız olmamakla birlikte, çalışmalarda çoğunlukla ebeveynlik yetkinliği ve çocuklarının gelişimine etkisi ile birlikte ele alınmıştır (Grolnick vd., 1998; Deater Deckard, Wang, Chen, ve Bell, 2012; Huang ve Prochner, 2003; Valiente, Lemery Chalfant ve Reiser, 2007; Spinrad vd., 2004).

Ebeveynliğe uyum, ebeveynlerin kendi davranışlarını düzenleme çabası (ebeveynlik öz düzenlemesi) ile çocuğunun davranışlarını, gelişimini düzenleme girişimleri (ebeveynlik görevleri) arasında diyalektik bir ilişki vardır (Cheron, Ehrenreich ve Pincus, 2009, Gutman ve Feinstein, 2010; Maccoby, 2000; Pereira, Canavarro, Cardoso ve Mendonça, 2009; Sanders, 2008; Sanders ve Mazzucchelli, 2013). Ebeveynlerin çocuk yetiştirme görevlerine uyum sağlayabilmesi için öncelikle çocuğunun davranışlarını algılayıp yorum yapabilmesi ve tepki vermeden önce kendi davranışlarını düzenleyebilmeleri gerekmektedir. Ancak ebeveynlik uygulamaları sadece çocukla ilişkili değildir. Aynı zamanda ebeveynler kendi yaşamlarından kaynaklanan birçok zorlukla da karşı karşıya kalmaktadır. İş hayatı, evlilik uyumu, maddi durum, sağlık problemleri gibi durumlar ebeveynin çocuğuyla olan etkileşimine olumlu veya olumsuz etkileri olabilmektedir.

Ebeveynliğe uyum olarak ele alınan ebeveynlik öz düzenleme becerileri, özellikle çocuğun zor mizacı, gelişimsel problemler, psikopatoloji veya kronik hastalık, aile geçişleri, ölüm veya ekonomik kriz gibi durumlarda kritik rol oynar. Ebeveynlik öz düzenlemesi ebeveynlerin

öngörmesi, tanımlaması, tanınması ve çözmesi gereken günlük çocuk yetiştirme etkileşimleri ile de ilgilidir (Barros, Goes ve Pereira, 2015). Ebeveynlik öz düzenlemesi, çocuğu için eğitimsel hedefler ve değerler oluşturmayı, planlı davranabilmeyi, gerektiğinde davranışlarını değiştirmeyi, beklenmedik sorunları çözmeyi, engel ile karşılaştığında üstesinden gelmeyi, kendisinin ve çocuklarının davranışlarını izlemeyi gerektirir (Sanders, 2008). Çoğu ebeveyn davranışı kendiliğinden gelişmesine rağmen bu öz düzenleme süreçleri, amaca yönelik uygulamaları, rutinleşmiş ebeveyn uygulamaları ve çocuğuyla etkileşimleri bir engel, yeni bir davranış ile karşılaştığında veya kesintiye uğradığında belirgin hale gelir ve bu süreçler uygulanmaya başlar. Çocuğun kendisine meydan okuması, ebeveynin alışılmış eylem kalıplarının büyüyen çocuğun karşısında başarısız olması gibi örnekler rutinleşmiş ebeveyn uygulamalarına örnek olarak verilebilir (Karoly, 1993, s. 25). Ebeveyn böyle bir durum ile karşılaştığında seçeneklerini tekrardan düşünür, plan geliştirir, yeni bir yanıt yöntemi hazırlar. Ebeveynlik kişilerarası ve kişisel yönetim becerileri gibi zengin bilgi ve becerilere sahip olurlar.

Ebeveyn-bebek arasındaki iletişim ebeveynin yaşından, ebeveynliğe uyumundan, ebeveynliğe yönelik tutumundan, bebek bakım bilgisinden etkilenmektedir. Ebeveynlik öz düzenlemesi de bu iletişimi şekillendirir ve ebeveynlik uygulamalarını etkiler (Durhan ve Chapman, 2014). Başarılı bir şekilde ebeveynliğe uyum sağlamasına ve ebeveynlik rolünde etkili olmasına yardımcı olur (Sanders ve Mazzucchelli 2013). Bu nedenle ebeveynlik öz düzenleme becerileri çocuğun gelişiminde ve çocuğu ile olan etkileşiminde kritik rol oynar (Barros, Goes ve Pereira, 2015). Ebeveynlik öz düzenlemesi ebeveynliğin önemli bir boyutudur. Ebeveynlerin bebekleri dünyaya geldiği andan itibaren birçok yeni görevle karşılaşmakta ve bu görevleri uygun bir şekilde yönetebilmeleri gereklidir. Çocukları ile etkileşime girerken çocuğa yönelik öfkelerini, hayal kırıklıklarını ve kendi sosyal çevresinden karşılaştığı problemler sonucu hissettiği olumsuz duygu durumlarını kontrol etmesi gereklidir. Zayıf öz düzenleme becerisi duygu ve davranış problemlerine sebep olmasının yanı sıra olumsuz ebeveyn uygulamalarına da neden olmaktadır. Ebeveynlik süreçlerine yönelik öz düzenleme kavramsallaştırması yapan Sanders ve Mazzucchelli (2013) öz düzenleme sürecini beş temel unsuru içeren çok bileşenli bir süreç olarak tanımlamıştır. Bu unsurlar ise şöyledir:

- 1) Değişim ihtiyacının kabul edilmesini içerebilecek ebeveyn hedeflerinin öz belirlenimi
- 2) Öz izlem
- 3) Planların uygulanması ve uyarlanması
- 4) Belirli hedeflere karşı öz değerlendirme

- 5) Kendini pekiştirme (bireylerin belirli bir performans standardına ulaşıldığında veya aşıldığında kendilerini ödüllendirerek kendi davranışlarını kontrol ettikleri bir süreçtir).

Ebeveynlerin bebeklerine ılımlı ve duygusal bir şekilde karşılık verebilmesi için öz düzenleme becerilerine ihtiyaçları vardır. Bebeğinde sağlıklı bir özerklik duygusunu geliştirmek için olumsuz tutumların daha az olduğu ve kendisini kontrol edebildiği ebeveynlik ortamı yaratması gereklidir (Laurin ve Joussemet, 2017). Crespo, Trentacosta, Aikins ve Wargo Aikins, (2017) öz düzenleme becerilerinden bir olan duygu düzenleme güçlüğü yaşayan annelerin duygusal farkındalığının az olduğunu ve çocuklarının da duygu düzenlemede zorlandıklarını ortaya çıkarmışlardır. Bu nedenle ebeveynlerin öz düzenleme becerilerinin çocukların öz düzenleme becerileri üzerinde etkisi bulunmaktadır (Rutherford vd., 2015). Ayrıca duygu düzenleme güçlüğü yaşayan ebeveynlerin cezalandırıcı ve katı disiplin yöntemlerini daha çok tercih ettiği ve uygun olmayan duygu ifadeleri ile tepki gösterme durumunun duygu düzenleme güçlüğü yaşamayan ebeveynlere oranla daha fazladır (Dix, 1991). Tüm öz düzenleme ve motivasyon süreci, öz zorlukların tanımı ve elde edilmesiyle ilgili yoğun olumlu duyguları tetikler.

Sanders ve Mazzucchelli (2013) güçlü öz düzenleme yeteneğine sahip ebeveynlerin belirgin özelliklerinin olduğunu belirtmektedirler. Başkalarından en az düzeyde destek alırlar. Etkili bir şekilde ebeveynlik yapmak için kişisel kaynaklara, bilgiye ve becerilere sahip oldukları için kendi kendilerine yeterlidirler. İyi bir öz yönetim ve problem çözme becerileri sergilerler. Zaman zaman çocukları için net hedefler belirlerler, etkileşimleri üzerinde düşünürler, bunları değerlendirip, değişik stratejileri seçerler ve uygularlar. Çocuklarının ve kendi davranışlarını etkileyebilecek bir kontrol duygusuna sahiptir. Davranış değişikliğine yönelik stratejiler kullanabileceğine ve bunun sonucunda iyi sonuçların ortaya çıkacağına inanırlar. Ebeveyn katılımı, olumlu pekiştirme kullanma ve olumlu tepkiler verme gibi olumlu ebeveyn davranışları ebeveynlik öz düzenlemesi becerilerinin etkin kullanımı ile olmaktadır (Murray ve Johnston, 2006)

Okul çağındaki problemli davranış gösteren çocuklar ile gerçekleştirilen iki çalışmada zayıf öz düzenleme becerilerine sahip annelerde dürtüsellik, dikkatsizlik gibi DEHB belirtilerini de gösterdikleri ortaya çıkmıştır (Chen ve Johnston, 2007, Mokrova, O'Brien, Calkins ve Keane, 2010). Aşırı tepkisellik ve tutarsız disiplin, olumsuz ebeveynlik davranışlarından en çok görülenlerdir. Aşırı tepkisellik bağırma, fiziksel saldırganlık, çok sık olumsuz komut verme, eleştirme gibi ebeveynlik davranışlarını ifade eder (O'Leary, Smith Slep ve Reid, 1999). Ebeveynlik öz düzenlemesi ile ters bir ilişki bulunmaktadır. Ebeveyn disiplindeki tutarsızlık

ise çocukların kötü davranışlarına hem olumlu hem de olumsuz tepkilerin verilmesidir. Ebeveyn disiplinindeki tutarsızlık çocuklarda davranış sorunları, annelerde dikkatsizlik, babalarda hem dikkatsizlik hem de dürtüsellik ve ebeveyn depresyonu ile ilişkilidir (Acker ve O'Leary, 1996; Conger vd., 1992; Gardner, 1989; Harvey vd., 2003; Murray ve Johnston, 2006).

2.4.1. Ebeveynlik Öz Düzenlemesini Etkileyen Etmenler

Ebeveynlik öz düzenleme becerilerini etkileyen birçok faktör bulunmaktadır. Bunlar mizaç, dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğunun var olması, kişinin psikolojik durumu, yaş ve cinsiyettir. Sağlıklı bir öz düzenleme becerisinin gelişimi ve işlevi için bilişsel, motivasyonel ve duygusal kaynaklar gereklidir. Yapısal temelli tepkisellik ve öz düzenlemede bir dizi bireysel farklılık olarak tanımlanan mizaç, bireysel farklılıkların incelenmesi için kritik bir kavramdır. Mizaç, muhtemelen ebeveynin öz düzenlemesi ile etkileşime giren başka bir ebeveynlik etki boyutudur. Zaman içinde deneyim, olgunlaşma ve kalıtım tarafından etkilenen dikkat, duygulanım ve eylem gibi alanlarda mizaç, öz düzenlemedeki bireysel farklılıklar ve tepkiselliğe etki etmektedir (Ellis, Rothbart ve Posner, 2004; Rothbart ve Bates, 2006, s.100).

Dikkat Eksikliği Hiperaktivite Bozukluğu'nun (DEHB) ebeveynlik davranışlarına önemli etkileri vardır. DEHB'i oluşturan dikkatsizlik, hiperaktivite ve dürtüsel belirtiler ebeveynlik uygulamalarında, ebeveynlik öz düzenlemesinde ve çocuklarıyla etkileşiminde olumsuzluklar yaratmaktadır. Faraone ve Biederman (2005) tarafından gerçekleştirilen çalışmada yetişkinlerin yaklaşık %16'sının DEHB'e özgü dikkatsizlik, dürtüsellik veya hiperaktivite semptomlarını hafif düzeyde de olsa gösterdiklerini bildirmişlerdir. DEHB'nin ebeveynlik üzerindeki etkilerine ilişkin sınırlı sayıda çalışma olmasına rağmen önemli bir sıkıntı yarattığının sonuçları ortaya çıkmaktadır. Arnold, O'Leary ve Edwards (1997) tarafından gerçekleştirilen çalışmada, yüksek düzeyde DEHB belirtileri olan babaların çocuklarının davranışlarına eleştirel tepki verdikleri ve çocuklarına karşı daha fazla olumsuz olma eğiliminde oldukları bulunmuştur. DEHB özellikleri gösteren annelerin çocuklarının davranış problemlerini çözme yetenekleri daha düşük ve çocuklarını izlemede daha başarısız olmaktadır. Ayrıca çocuklarına karşı daha az olumlu tutum sergilemektedirler ve ebeveyn davranışlarında daha az tutarlılık göstermektedirler (Murray ve Johnston, 2006).

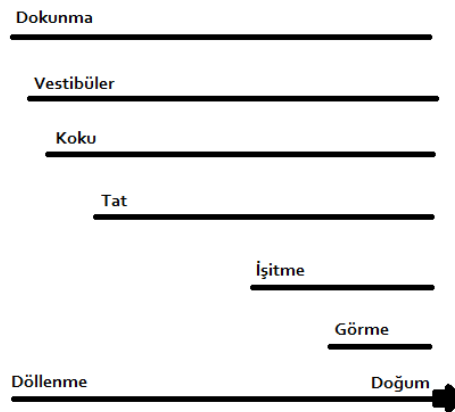
Ebeveynlik öz düzenlemesi ebeveynin psikolojik durumundan etkilenmektedir. Duyguların karar vermede, problem çözmede ve öz düzenlemede önemli rolü bulunmaktadır. Duygular,

genel işleyişte neyin yararlı neyin zararlı olduğunu belirlenmesine yardımcı olan adaptasyon mekanizmalarıdır (Bariola, Gullone ve Hughes, 2011; Lazarus, 1991). Ebeveynler, çocuklarının sorunlarına tepki olarak genellikle suçluluk, utanç, depresyon, umutsuzluk, öfke ve kaygı gibi karmaşık olumsuz duygular gösterirler. Bazı ebeveynler bu hissettikleri olumsuz duyguları kontrol altına alırken, bazı ebeveynler kontrol altına alamayarak öfke patlaması, bağırma, ceza verme, alay etme gibi çocuklarına olumsuz tepkiler gösterebilmektedirler. Ancak bu duygu durumları geçici ve değişim halindedir. Depresyon gibi sürekli bir üzüntü ve ilgi kaybına neden olan duygu durum bozukluğu ise geçici olmamakla birlikte ebeveynin öz düzenleme becerilerini etkili kullanılmasını engelleyebilmektedir. Depresyon durumunda olan anneler çocuklarıyla etkileşim kurarken daha az olumlu katılım göstermektedirler. Bu anneler bebeklerinin tepkilerine daha duyarsız kalabilmektedirler (Crockenberg ve Leerkes, 2004; Goodman ve Brumley, 1990; Propper ve Moore, 2006). Öz düzenleme becerilerini kullanan ebeveynler daha olumlu duygu durumu içerisinde olduklarından olumlu ebeveyn davranışlarını daha fazla gösterirler. Bu ebeveynlerin çocuklarıyla etkileşimleri daha olumlu olur, uygun pekiştireçler kullanırlar ve çocuklarının davranışlarına uygun tepkiler gösterirler. Çocuklarının tepkilerine duyarlı olan ebeveynler çocuklarının yaşadığı stresi ve olumsuz duygusal tepkileri azaltmada daha etkilidirler (Gardner, 1987; Goodman ve Brumley, 1990; Pettit, Bates ve Dodge 1993; Spinrad vd., 2004).

Öz düzenlemede cinsiyet farklılıkları olabilmektedir. Genel olarak erkekler kadınlara oranla antisosyal davranışı daha fazla gösterebilir ve sorunlu dürtüleri olabilir. Örneğin; erkekler uyuşturucu ve alkol gibi kötü alışkanlıklara kadınlardan daha fazla ilgi duyabilirler, daha güçlü cinsel ve saldırgan dürtüleri olabilir (Baumeister, Catanese ve Vohs, 2001; Eagly, 1987). Bu nedenle düşük öz düzenlemede, sorunlu dürtülerin davranış olarak ortaya çıkmasına izin verme olasılığı erkeklerde daha yüksektir.

Öz düzenleme üzerinde etkisi olduğu düşünülen bir diğer faktör yaş değişkenidir. Bazı kaynaklar yaşın artmasının öz düzenleme becerisini geliştirdiğini (Zimmerman, 2002, s.3; Yılmaz, 2016), bazı kaynaklar ise öz düzenleme becerisinin yaş ile bir ilişkisinin olmadığını, öğrenme yoluyla öğretilerek gelişebileceğini (Lapan, 2008; Orhan, 2007) belirtmişlerdir. Bu yüzden yaş tek başına öz düzenlemeyi etkileyen bir kriter olarak ele alınamamaktadır.

İnsan yavrusu her ne kadar yakın bakım ile hayatta kalma şansına sahip olsa da dışsal faktörlere karşı açık olmasını sağlayan bazı alıcılara sahiptir. Bu alıcılar bebeğin anne karnından itibaren çevresi ile etkileşime girmesine, keşfetmesine ve yaşamını sürdürmesine yardımcı olur. Göz, kulak, dil, burun ve deri insan yaşamı için en önemli alıcılardır. Duyu alıcıları ile elde edilen bilgileri kullanarak bebekler, beyin ve sinir gelişimi ile birlikte kendi kavramlarını oluşturmaya başlarlar ve çevresine ilişkin bu kavramları geliştirirler (Santrock, 2016, s. 131; Staley, 1997). Ancak duyu alıcıları, dış çevreyi algılamak için bütün uyaranlarla etkileşime geçmezler ve seçici davranırlar (Gibson, 1966, s.4). TDK'ya (2017) göre duyu; göz, kulak, dil, burun ve deri alıcılarıyla dış dünyadan alınan verileri algılama yeteneğidir. Diğer bir deyişle duyu, duysal reseptörleri uyatarak başlatılan bir süreçtir ve algılama, bu uyaranlara karşı bilinçli bir farkındalıktır. Duyular bebeğin hem etrafını keşfetmesi ve bu sayede öğrenmesini hem de kendine zarar verebilecek faktörlerden uzak durmasını sağlar. Örneğin; bozulmuş süt bebeğe uzatıldığında, önce kafasını sağa ya da sola çevirerek içmek istemez, eğer zorlanırsa ağzını açmaz ve ağlama başlar. Bozuk süt kokusunu alan bebek bu sayede kendine zararlı olabilecek besini vücudundan uzak tutmuş olur.

Duyusal gelişim doğum öncesinde başlar (Şekil 4) ve çocukluk boyunca devam eder. Yeni doğanların beyinlerinin fizyolojik olgunlaşması nedeniyle duyu bilgiyi işleme yeteneği sürekli gelişim gösterir. Bununla birlikte, çevreden gelen uyarılar duyu gelişimine katkıda bulunur. Ancak erken doğan ve yoğun bakım ünitesinde kalan bebeklerin görme ve işitme duyu en son gelişen duyu olması karşın çevreden yoğun bir şekilde uyarı alır. En gelişmiş olan dokunma, tat, koku duyu ise daha az uyarı ile karşılaşır. Bu durum duyu gelişiminde problemler yaratmaktadır. Çevreden diğer duyulara yönelik ihtiyaç duyan

uyaranlarla karşılaşamaması duyu gelişiminde problemler yaratmaktadır (White Traut, Nelson, Burns ve Cunningham, 1994). Birden fazla duyu bir arada çalışarak bebeğin dünyayı anlamlandırmasına yardım ederler. Bir bebeğin süt emerken emme ve yutma hareketleri bir uyum içinde olmasının yanı sıra annenin yüz ifadesi, ses tonlaması, beden kokusu ve sütün tadı gibi çeşitli uyaranlara yoğunlaşma olur (Moller, 2003, s. 42; Rosenstein ve Oster, 1988).

Duyular; görme, işitme, tat, koku, dokunma, derin ve hareket olmak üzere gruplanırlar. 0-36 ay arası çocuklara yönelik hazırlanan Milli Eğitim Programında görme, işitme, tatma, koklama ve dokunma olarak beş temel duyuyu ele alınmaktadır (MEB, 2013, s. 20). Derin ve hareket duyusu beş temel duyunun yanı sıra değinilmesi ile beraber daha çok özel gereksinimli bebekler için vurgulanmaktadır. Bu iki duyu, normal gelişim gösteren bebeklerde de geliştirilmesi gereken duyular arasında yer almaktadır. Hareket ve derin duyu, dokunma ve görme duyuları ile bir bütün halde çalışması, bebeğin kendisi ve çevresiyle başarılı bir şekilde etkileşim kurma becerisini doğrudan etkiler. Derin ve hareket duyusu, denge ve manipülatif hareket beceri gelişimlerinin yanı sıra bir bebeğin emeklemesi, tutunarak yürümesi ve ayakta doğru bir şekilde durması gibi özellikle lokomotor becerilerin gelişiminde önemli bir yer tutar (Emmons ve Anderson, 2006, s.19-20). Bu becerilerin gelişebilmesi için derin ve hareket duyusunun desteklenmesi bebekler için bir gereksinimdir. Duyular ile ilgili birçok sınıflandırma bulunmaktadır. Ayres (2005, s.38-39) duyu sistemini dokunmayla ilgili duyular, denge ve hareket ile ilgili duyular ve derin duyular olmak üzere üç grupta ele almıştır. Bu duyulardan yola çıkarak duyu bütünleme kuramını oluşturmuştur. Sherrington (1906) ise duyuları proprioseptif, eksteroseptif, enteroseptif ve teleseptif olmak üzere dört farklı sınıflama yapmıştır. Diğer çalışmalara bakıldığında ise duyular özel ve genel olmak üzere iki grupta sınıflandırılmıştır (Aktümsek, 2012, s.111; Moller, 2003, s.35; Van Putte, Regan ve Russo, 2016). Vücudun büyük bir bölümüne dağılan reseptörlere sahip duyuları genel duyular olarak; reseptörleri belirli organlarda sınırlanmış, bazı yapılarda uzmanlaşmış duyuları ise özel duyular olarak adlandırılmıştır. Aristo ise duyuları görme, duyma, koklama, tatma ve dokunma olmak üzere beş başlık altında toplamıştır (Gregoric, 2007, s.19; Johansen, 1997, s.24). Ancak, son yapılan çalışmalara bakıldığında, beş duyuya ek olarak derin ve hareket duyusundan bahsedildiği görülmektedir (Aktümsek, 2012, s.123; Ayres, 2005, s.38). Duyuların algılanmasında ve elde edilen bilgilerin işlenmesinde, duyu sinirlerinin bağlı olduğu reseptörler ve serebral kortekste bulunan duyu merkezi görev yapar. Duyu reseptörleri, bulundukları yere ve uyaran çeşidine göre sınıflandırılırlar. Bulundukları yere göre duyu reseptörleri ekteroseptör, interoseptör, teleseptör ve proprioseptörlerdir. Kimyasal, mekanik, ısı, basınç, ışık ve ağrı

reseptörleri uyaran çeşidine göre adlandırılan reseptörlerdir (Moller, 2003, s.44). Bu reseptörler, dış çevreden aldıkları uyaranları beynin ilgili bölgesine ileterek bebeğin çevresi ile etkileşim kurmasına ve bedeni hakkında bilgi almasına yardımcı olur.

Bebekler duyu alıcılarıyla dünyaya gelmesine rağmen yetişkinler tarafından çeşitli uyaranların sunulması gereklidir. Sunulan zengin uyarıcılar bebeğin duyularını daha fazla kullanmasına yardımcı olmakta ve duyu gelişimi ile bilişsel, dil, sosyal, duygusal ve psikomotor gelişimine olumlu katkılar sağlamaktadır (Berk, 2015, s.198; Santrock, 2021, s.160). Bazı bebeklerde duyular yoluyla alınan uyaranların işlenmesinde veya duyu süreçlerinde sorunlar yaşanabilmektedir. Bu durum bebeklerde ve ileriki çocuklukta sosyal, bilişsel ve duyu-motor gelişimini olumsuz etkilere neden olabilmektedir (DeGangi ve Greenspan, 1989; Dunn,1997). Örneğin; bir bebeğin yürüyebilmesi, yeterli motor gelişiminin yanı sıra görme, derin duyu ve vestibüler sistemlerden gelen duyuların uyumlu çalışması ile gerçekleşir. Ancak vestibüler sistemde sorun olduğunda bebek ayakta durmada sorunlar yaşayabilmekte bu da yürümesinde gecikmeler yaşanmasına neden olabilmektedir.

Duyu organlarının gelişimi zamansal olarak farklılık gösterebilir. İşitme, dokunma gibi duyuların gelişimi anne karnında tamamlanmasına rağmen bebekler koku ve görme duyuları tam gelişmemiş olarak dünyaya gelirler. Organlarının gelişimine bağlı olarak bu duyular gelişme gösterirler. Dokunma duyusu, bebeğin ilk dönemlerinde önemli bir öğrenme aracıdır. Özellikle ağız bölgesi dokunma yoluyla çevresini ve vücudunu tanımasına, anne memesini ağzına alarak beslenmesine yardımcı olur. Motor gelişimine bağlı olarak çevresini tanıma yolu, bebeğin sadece ağız bölgesini kullanmasından öteye geçerek ellerini, gözlerini, kulaklarını ve burnunu da beraber kullanmasıyla gerçekleşir (Trawick Smith, 2014, s.93).

Duyu gelişimi erken doğum, beyin gelişimi, çevre uyaranları ve cinsiyet gibi faktörlerden etkilenmektedir (Santrock, 2016, s.159). 28 haftalık prematüre bebeklerle yapılan bir çalışmada duyuşal işleme becerilerinin düşük olduğu ortaya çıkarılmıştır. Bu bebeklere duyu bütünleme müdahale programı uygulanmış ve müdahale programı sonrasında duyuşal işleme becerilerinde iyileşme olduğu görülmüştür (Pekçetin, 2015, s.94). Duyu gelişiminde yaşanan bozuklukların erken dönemde fark edilerek belirlenmesi ve bu bozuklukların desteklenmesi bebeğin gelişim alanlarının gelişmesi dışında, çevre ile etkileşime geçmesinde de önemlidir. Bebeklik dönemi duyu ile öğrenmenin daha çok gerçekleştiği gelişim dönemi olması nedeniyle duyuşal dönem olarak da adlandırılır (Piaget, 1953, akt. Berk, 2015, s. 19). Bu nedenle duyu eğitime yönelik çalışmalara erken dönemde başlanması ve bu çalışmaların artırılması gerekmektedir. Duyu gelişiminde cinsiyete göre farklılıklar oluşabilmektedir.

Örneğin; bebeklerin kendi annelerinin kokularını ayırt etme ve diğer kadınlara oranla annesini tercih etme durumu kız bebeklerde erkek bebeklere oranla daha fazla tercih etme durumunun olduğu ortaya çıkmaktadır. Bunun nedeni ise koku alma hassasiyetinin cinsiyetler arası farklılıklarının olmasıdır (Doucet, Soussignan Sago ve Schaal, 2007; Porter ve Winberg, 1999; Rattaz, Goubet ve Bullinger, 2005).

Bebeğin gelişimine bağlı olarak hareket etme ve bedenine hükmetme yeteneğini kazanması kendisi ve çevresi ile etkileşiminin artmasına olanak sağlar. Bu etkileşim, duyular ile beynin sağlıklı gelişimi ile zengin uyarıcılara sahip ortamların düzenlenmesi ve bu duyuların uyarılmasına bağlıdır. Duyuların, doğum öncesi dönemden başlayarak desteklenmesi bebeğin bilişsel, psikomotor, dil, sosyal ve duygusal gelişimine katkı sağlar. Yetişkinler, duyu gelişimini desteklerken bebeklerin özellikle gelişim düzeylerine yönelik çeşitli materyaller kullanarak etkinlikler uygulamaya ve uygulama esnasında güvenlik önlemleri almaya dikkat etmelidirler (Berk, 2015, s. 305; Cohen, 1979).

2.5.1. Görme Duyusu

Bebekler göz çukuru ve göze ait kasları yeteri kadar gelişmeden dünyaya gelmektedirler. Görme, bağlı olduğu göz organı bir bütün olarak diğer organlara oranla daha geç geliştiği için en az gelişmiş sistemdir. Görsel keskinlik, uyum, görme alanı, odaklanma, hassasiyet, izleme, renk görüşü ve şekil algısı bebeğin dünyaya gelmesinden itibaren gözün yapısının gelişmesine paralel zaman içerisinde gelişim gösterir (Santrock, 2021, s.154-155). Bebeklerin tek gözünü kullanarak bir cisme odaklanması doğumu itibariyle; iki gözünü kullanarak bir cisme odaklanması ise üç gün içinde kazanılmaya başlar (Gallahue, Ozmun ve Goodway, 2014, s. 159). Ancak bebekler, ikinci ayından itibaren nesneleri odak noktasına taşıyabilmeye başlarlar (Banks, 1980). Bebeklerin gözlerini sabit tutarak görebildikleri alanın, merkezi ve periferik sistemlerin gelişimine bağlı olarak genişler (Aslin ve Salapatek, 1975). Bebeğin hareket eden bir nesneyi izleyebilmesi için göz hareketlerinin hızları vardır. Hızlı göz hareketleri bebeklerin nesne takibini yapmasını sağlar. Bu hızlı göz takibi yaklaşık olarak ikinci haftadan itibaren kazanılır (Aslin, 1984). Düşük hızlı takibin kazanımı ise altıncı haftadan itibaren başlar (Aslin, 1981). Bebeklerin renkleri algılaması ve renkleri birbirlerinden ayırt etmesi yetişkin düzeyiyle aynı olup olmadığı çalışmalarla halen ortaya konulamamıştır. Ancak bebekler, renk tonlarından çok yoğunluklarına tepki gösterme eğilimindedirler (Gallahue, Ozmun ve Goodway, 2014, s.162). Bebeklerin şekil algısı, çalışmalarda nesnelere, yüzlere daha uzun bakmayı tercih etmesi

gibi tepkilerle ortaya konulmuştur. Yapılan araştırmalarda bebeklerin insan yüzüne ilgi gösterdikleri özellikle annenin yüzünü diğer yabancılara oranla daha fazla tercih ettikleri görülmüştür (Bushneil vd., 1989; Fantz 1961). Bebekler, başlarda görme yeteneklerindeki zayıflık nedeniyle ayrıntı ve karmaşıklık içeren görseller yerine daha az karmaşık olan görselleri tercih ederler. Ancak gelişime bağlı olarak ikinci aydan itibaren zıtlıkları daha fazla olan ve ayrıntıya sahip olan görsellere daha fazla ilgi göstermeye başlarlar (Brennan, Ames ve Moore, 1966). Bu aylarda detayları fark etmeye başlarlar ve karmaşık motiflerdeki zıtlıklara karşı daha hassas olurlar (Gwiazda ve Birch, 2001, s.640). Görme yoluyla elde edilen bilgilerin bebeğin bir nesneyi kavraması, nesneye uzanması vb. gibi önemli el becerileri tekrar/taklit yoluyla gelişir (Meltzoff ve Kuhl, 1994, s.340; Nagy vd., 2005). Meltzoff ve Moore (1977) yaptıkları çalışma ile yenidoğan bebeklerin ağız açma, dudak büzme ve dil çıkarma gibi yetişkin yüz hareketlerini taklit edebildiklerini görmüşlerdir. Bu nedenle yetişkinlerin, erken dönemde bebeklerin taklit etmesine olanak sağlaması beceri kazanımında önemli bir yere sahiptir. Görsel keskinlikleri, 6-12 ay arası yaklaşık olarak normal bir yetişkinin aralığına ulaşır. Bebeklik döneminde görme ile ilgili diğer önemli gelişme derinlik algısıdır. Derinlik algısı bebeğin nesneye olan uzaklığını ve etrafında olan nesnelerin birbirine olan uzaklığını değerlendirme becerisidir. Yaklaşık olarak altıncı ayda motor becerilerin gelişimi ile dönme ve emekleme gözükmeye başlar. Bu motor becerilere bağlı olarak derinlik algısını oluşmaya başlar (Santrock, 2021, s.154).

2.5.2. İşitme Duyusu

İşitme alıcısı olarak kulak yapısal gelişimini anne karnında tamamladığı için işitme doğum öncesinde başlar (Gallahue, Ozmun ve Goodway, 2014, s.163). İşitme yapıları gebeliğin beşinci haftasından itibaren gelişmeye başlar ve 24. ayında gelişimi tamamlanır. Fetüslerle yapılan çalışmalarla fetüsün 33-41 haftalıkken annesinin sesini yabancından ayırt ettiklerini ve annesinin sesine tepki gösterdikleri fark edilmiştir (Decasper vd., 1994; Kisilevsky vd., 2003; Lee, Brown, Hains ve Kisilevsky, 2007). Anne karnında iken dinletilen/okunan hikayelere doğum sonrası tepki gösterdiği görülmüştür (Decasper ve Spence, 1986).

Amniyon sıvısının boşalımı ile doğum sonrası bebeğin kulakları daha net bir şekilde duymaya başlar. Dışarıdan gelen uyarılara başını veya gözünü çevirerek seslere dikkat ettiğini belli eder. Sesin geldiği yeri belirleme, sesin yüksekliğine, tonuna ve süresine tepki verme daha belirginleşir (Gallahue, Ozmun ve Goodway, 2014, s.164). Sese duyarlılık, gelişime bağlı

olarak artar. Yeni doğan bebeklerin hassasiyet eşikleri 40-60dB arasında değişirken, yaşamının ilk yılında bu eşik kademeli olarak yükselir. Bu nedenle yumuşak sesleri duymakta zorlanabilir. Duymanın gerçekleşebilmesi için ses frekansının daha yüksek olması gerekir (Cone Wesson ve Ramirez, 1997; Moller, 2003, s.38). İnsana ait olmayan çok yüksek ve çok düşük frekanslı sesler, yeni doğanlarda özel tepkilere neden olabilir ve duygusal durumlarını olumsuz etkileyebilirler (Hutt, Hutt, Lenard, Bernuth ve Muntjewerff, 1968).

Bebeklerin bir sesi algılama yeteneği ses frekansının yanında sesin süresine de bağlıdır. Kısa süren sesleri bebekler duymakta zorlanabilirler. Bebekler, görme gibi duymada da işitsel tercihlerde bulunabilirler. İnsan seslerini diğer seslere oranla daha fazla tercih edebilirler. Annesinin konuştuğu dili, konuşan kendi annesi olmasa bile, diğer dillere oranla daha fazla tercih edebilirler (DeCasper ve Spence, 1986; Mehler vd., 1988; Moon, Cooper ve Fifer, 1993; Nazzi, Bertoncini ve Mehler, 1998). Tanıdık/aşına oldukları sesleri daha fazla dikkat edebilirler (Spence ve Freeman, 1996). Yeni doğanlar annelerinin seslerini tercih ve ayırt ederlerken (DeCasper ve Fifer, 1980), babalarının seslerini henüz ayırt edemeyebilirler (DeCasper ve Prescott, 1984). Kadın seslerini, erkek seslerine tercih edebilirler (Giovanelli vd., 1990). Ek olarak ses perdeleri algılamada yetişkinlerden farklı olarak bebekler, düşük perdeli seslere olan duyarlılığı daha az olması sebebiyle yüksek perdeli sesleri tercih ederler. Bebekler ikinci yılın sonlarına doğru, ses perdelerini ayırt etme becerisini kazanmış olurlar (Aslin, Jusczyk ve Pisoni, 1998, s.161).

Ebeveynlerin ton, ünlü sesler, duraklama gibi bürünsel özellikleri içeren konuşmalar gerçekleştirmesi bebekler için daha etkili ve dikkat çekici olabilir (Fernald, 1985). Bakım veren ve bebeğin bu karşılıklı etkileşimi konuşma algısının gelişiminde önemli bir etkidir ve bebeği konuşmaya teşvik eder. Yapılan bir çalışmada annelerinin konuşmadan yüzlerine bakmasının (Donuk yüz deneyi), bebeklerin rahatsızlık duymalarına ve ağlamalarına neden olduğu görülmüştür (Weinberg ve Tronick, 1996). Bebekler dünyaya geldiği andan itibaren sesin nereden geldiğini tayin edebilirler. Yaklaşık olarak altıncı ay civarında sesin yerini tespit etme, birini ötekine tercih ederek dinleme gibi becerileri gelişir (Saffran, Werker ve Werner, 2006, s.71). Dört aylık bebekler kendisine sunulan yüz ve sesleri birbiriyle eşleştirebilirler (Bahrick, Netto ve Hernandez-Keif, 1998). Kalp atışı gibi yineleyici işitsel uyaranlar, tempolu sesler ve ninnilerin bebekler üzerinde sakinleştirici etkileri olur (Tulloch, Brown, Jacobs, Prugh ve Greene, 1964). Dört ile yedi ay arasında bebekler, müzikal geçişlere, tonlamalara ve ritimlerine dikkat ederler. Bir çalışmada değişken aralıklı olan şarkılar yerine düzenli melodik, ahenk ve ritmik yapıya sahip olan Mozart parçalarını tercih ettikleri görülmüştür (Krumhansl ve Jusczyk,

1990). Yaklaşık yedi ay ve üzerinde olan bebekler, müziğin zamansal yapısını ve ölçüsü algılayabilirler. Farklı ritmik düzene sahip olan ezgileri birbirinden ayırt edebilirler (Hannon ve Johnson, 2005).

2.5.3. Tat Duyusu

Tat duyusu dokunma duyusundan sonra gelişme gösteren bir duydur ve hayati bir rol oynar. Zehirli, bozulmuş gibi vücuda alınmaması gereken yiyecekler konusunda uyarır, yiyecek seçimi ve genel olarak gıda alımının düzenlenmesine yardımcı olur. Tat yolları ve açlığı kontrol eden beynin ilgili kısımlarıyla bağlantılıdır. Bebekler ağızlarını çevresini araştırmada, keşfetmede ve öğrenmede önemli bir bilgi kaynağı olarak kullanırlar. Tat tomurcuğu, gebeliğin sekizinci haftasında oluşmaya başlar ve on dördüncü haftada tat hissi oluşur. Bu nedenle yeni doğanlar çeşitli lezzetleri ayırt etme yeteneği ile dünyaya gelirler. Araştırmacılar tarafından yeni doğanların dillerine farklı maddeler yerleştirdiklerinde farklı ve yetişkinlere benzer yüz ifadeleri sergilediklerini görmüşlerdir (Crook, 1978; Ganchrow, Oppenheim ve Steiner, 1979; Rosenstein ve Oster, 1988). Bu durum bebeklerin tatlı, ekşi, acı, tuzlu ve nötr tat olmak üzere beş farklı tadı yüz ifadeleriyle ayırt edebildiklerini gösterir. Ekşi bir tada dudaklarını büzme, tatlı bir tada yüzünü gevşetme ve genellikle gülümse, acı tada karşı ağızını açma gibi her tada özgü farklı tepkiler gösterirler (Steiner, 1979). Bazı tatlar bebeklerde farklı etkilere sebep olabilir. Yapılan bir çalışmada, sünnnet veya topuğundan iğne olan bebelere şeker içeren bir tat verildiğinde ağlamalarının ve kalp atışlarının azaldığı ve sakinleştiği görülmüştür (Blass ve Hoffmayer, 1991).

Bebekler tatlara karşı tercihlerini daha uzun süre ve yavaş emmesi ile belli ederler (Blass, Ciaramitaro ve Barr, 1994). Bebekler yeni doğduklarında tatlıyı tuzluya tercih ederler, ancak bu tercih dördüncü aydan itibaren farklılaşmaya başlar. Anne sütünün içeriğinde glikoz, galaktoz gibi şekerlerin bulunması sebebiyle daha tatlı olması bebeklerin tercih etmesini sağlar (Samur, 2008, s. 14). Dördüncü aydan itibaren tuzlu tercihleri katı besinlere geçiş dönemine denk gelir (Bee ve Boyd, 2015, s. 274). Tat alma duyusu kalıtım (Makin ve Porter, 1989) ve deneyimden (Porter ve Winberg, 1999) etkilenebilir. Ek olarak son yapılan çalışmalarla duyu eğitiminin, bebeklerin ve çocukların yemek yeme alışkanlıklarını düzenlenmesinde olumlu etkisi olduğu ortaya çıkarılmıştır (Popper ve Kroll, 2004; Reverdy vd., 2008).

2.5.4. Koku Duyusu

Birçok canlı türü gibi, insanlar da birbirini tanıyabilme ve tanımlayabilme için kokuyu kullanırlar. Tat gibi koku da dokunma duyusu sonrasında en erken gelişen duyulardandır. Tadın merkezi sinir sisteminin organizasyonu, diğer duyu sistemleriyle pek çok benzerliğe sahip olmasına rağmen kokunun sinir sistemi, birçok açıdan diğer sistemlerden farklıdır. Koku yollarının limbik yapılara güçlü ve doğrudan yansıtımları vardır. Bu nedenle koku duygusal, cinsel ve diğer temel bedensel işlevlerde önemli bir etki gösterir (Moller, 2003, s.42). Bebekler dünyaya geldiği andan itibaren kokular arasında hoş giden ve hoş gitmeyen olmak üzere ayırım yapabilirler (Case, Repacholi ve Stevenson, 2006). Gelen kokuların kaynağını ve hoş olmayan kokudan kaçabilmek için başlarını diğer yöne çevirebilirler (Rosenstein ve Oster, 1988). Yaşamını sürdürmesinde yardımcı olan koku duyusu, kötü kokuya sahip olan (bozuk) yiyeceklerden/hoş gitmeyenden kaçınmasına ve annesinin kokusunu/hoş gideni (beslenme ve bağlanmayı) tercih etmesini sağlar (Cernoch ve Porter, 1985).

Bebeklerin erken gelişim dönemi içerisinde beslenmesinde, kendini korumasında ve aile üyelerini yabancılardan ayırmasında koku önemli bir duyudur. Ayrıca koku ve tat duyuları koruyucu duyulardır. Aşinalık sağlayarak güvenirliliğin devam etmesine ve bu aşinalık sayesinde bebeğin besin için gıdaları tanımlamasına yardımcı olur. Bebekler, annesinin kokusunu diğer kadınların kokularından ayırt edebilirler ve birkaç günlük bebekler annelerinin kokusunu diğer kadın kokularına tercih ederler. Kız çocuklarının erkek çocuklarına oranla bu tercih etme durumunun daha fazla olması koku alma hassasiyetinin cinsiyetler arası farklılıklarını ortaya koyar (Doucet, Soussignan Sago ve Schaal, 2007; Porter ve Winberg, 1999; Rattaz, Goubet ve Bullinger, 2005). Bazı kokular, bebeklerin deneyimledikleri olumsuz duyguların azalmasında yardımcı olurlar. Acı veya stres durumu yaşayan bebeğin sakinleşmesi için yapılan çalışmalarda, kendi annesinin süt kokusunun, diğer anne sütlerinin kokusundan veya hazır mama kokularından daha fazla etkili olduğu görülmüştür (Badiie, Asghari ve Mohammadizadeh, 2013; Nishitani vd., 2009; Rattaz, Goubet ve Bullinger, 2005). Yapılan başka bir çalışmada lavanta aromalı yağ ile yıkanan bebeklerin daha sakin oldukları ve uykuya daha kolay daldıkları ortaya çıkmıştır (Field vd., 2008). Bu nedenle bebek ürünlerinde lavanta yağı fazlasıyla tercih edilen bir koku olmuştur.

2.5.5. Dokunma Duyusu

Dokunma duyusu deriden aldığı uyarılar yoluyla beyin ilgili bölgesine sıcaklık, basınç, şekil, boyut ve yüzey hakkında bilgiyi iletir. Dokunma duyusu sistemi bu bilgileri kullanarak sıcak/soğuk, keskin/düz, pürüzlü/pürüzsüzlüğün hissedilmesini sağlar. İlk gelişen duyulardandır (Yack, Sutton ve Aquilla, 2002, s.41). Gelişimi anne karnındayken başlar. Sinir sistemi gebeliğin üçüncü haftasında ve bunu takiben dokuzuncu haftada duyuşal sinirler gelişir. Gebeliğin 20. haftasında fetus, dokunmaya ve sıcaklığa duyarlı olur. Yeni doğan bebekler acıya karşı duyarlı bir şekilde dünyaya gelirler. Sünnet olan bebeklerin çok küçük olmasından dolayı anestezi uygulanmamaktadır. Bunun sonucunda bebeğin acıyı hissettiği kalp atışı, kan basıncı ve kas gerginliği gibi tepkilerle görülür (Warnock ve Sandrin, 2004). Doğumda dokunma sisteminin duyarlılığı, yeni doğanların refleksif tepkilerinde kendini gösterir. Arama, emme gibi refleksler bebeğin beslenmesine yardımcı olarak hayatta kalmasını sağlar. Refleksler dokunmaya karşı tepki gösterirler. Özellikle ağız çevresi, avuç içi, ayak tabanları gibi bölgeler dokunulmaya duyarlı bölgelerdir. Avuç içi dokunmada bebeğin bakım verenin elini, parmağını tutması anne-baba ve bebek arası olumlu yönde etkileşim sağlar. Ayrıca ağız bölgesine dokunmada bebek ağzını açarak annenin memesini almaya çalışması onun hayatını sürdürmesinde önemli bir rol oynar (Trawick Smith, 2014, s.93).

Yeni doğanlar ve ebeveynleri arasındaki fiziksel temas güven verici bir güvenlik hissi sağlayabilir. Bebekler sıcaklık değişimini fark edebilirler ve giysilerin, battaniyelerin kumaşı ve yatağın veya zemin yüzeyindeki dokulara tepki verebilirler (Berk, 2015, s.198; Emmons ve Anderson, 2006, s. 114). Harlow (1958) maymunlarla gerçekleştirdiği deneyde bebek maymunların süt olsun olmasın her zaman yumuşak bezle kaplı olan tele gittiklerini görmüştür. Bu da dokunmanın bebekler için ne kadar önemli olduğunu, dokunsal uyarıcıların bebeklerin uyarılmasını veya yatışmasını sağlayarak duygusal gelişimine olumlu katkılar sağladığını ortaya çıkarmaktadır. Bakım verenin bebeğe dokunarak etkileşim kurması bebeğin duyu düzenleme becerilerinin gelişimine katkı sağlar (Weller ve Feldman, 2003). Ebeveynler, yeni doğanlarıyla duygusal bir bağ kurabilmek için fiziksel teması kullanırlar. Ancak annelerin bebekleriyle kurdukları bu fiziksel temas kültürel olarak farklılık gösterebilir. Örneğin; Afrikalı anneler bebeklerini vücutlarına bağlayarak günlük işlerini gerçekleştirirler ve bebekleriyle bu sayede daha fazla fiziksel temasta bulunurlar (McMahan True, Pisani ve Oumar, 2001; LeVine ve LeVine, 1988). Ancak dokunma hassaslığı bebeklerin kendilerine dokunulmasına yönelik farklı tepkiler göstermelerine neden olabilmektedir. Zamanında doğan bebekler dokunma ile sakinleşirken, 28. Haftadan önce doğan bebekler kendisine dokunulduğunda stres

duyabilmektedir (Linden, Trenti Paroli ve Doron, 2010, s.153). Bu nedenle bebeğin tepkilerine göre onunla etkileşim kurulması bebeğin duygu durumu için önemlidir.

Bebeğin kendini ve çevresini algılamasında dokunma duyusunun önemli bir işlevi vardır. Bir keşfetme aracı olarak dokunma duyusu, diğer duyularla birlikte kullanıldığında nesneleri algılama gerçekleşir. Sekiz aylık bebekler cisimlere dokunarak şekilleri ve dokularını tanırlar. (Sann ve Streri, 2008). Görme duyusunun olgunlaşma sürecine kadar bebekler dokunma ve koklama duyuları ile çevrelerini algırlar. Görmenin tam olarak gelişmediği dönemlerde bebekler annesini dokunarak tanıyabilirler. Yapılan bir çalışmada yaklaşık olarak bir-dört günlük bebeklerin annelerini dokunma yoluyla tanıyabilirlerken, annelerin de dokunarak kendi bebeklerini tanıyabildikleri görülmüştür (Kaitz, Lapidot, Bronner ve Eidelman, 1992).

2.5.6. Derin Duyu

Derin duyu (proprioception) insan bedeninin uzay içerisinde algılama gücüdür. Diğer bir deyişle vücut pozisyonunu algılama duyusudur. Vücut bölümlerinin nerede olduğunu beynin ilgili merkezine bildirir ve ne kadar güç kullanılacağı hakkında bilgi verir. Diğer duyularla birlikte çalışır. Eklem ve kaslardan iletilen uyarılara ek olarak deriden gelen duyuşal uyarılar, görme duyusu ve iç kulakta yer alan vestibüler sistemden gelen birçok sinyalin birleşmesiyle derin duyu oluşur (Emmons ve Anderson, 2006, s. 19-20; Birmingham vd., 2001; Gibson, 1966, s. 35). Deri ve kulakta bulunan mekanoreseptörler derin duyuyu ve dokunma duyusunu içerir. Bu mekanoreseptör sinir uçlarından gelen uyarılar, merkezi sinir sisteminde toplanır. Burada toplanan uyarıların tümü, derin duyu diğer bir adıyla proprioepsiyon/proprioseptif olarak adlandırılır. Vücudun içeriden uyarılmasını sağlayan proprioseptörler (konum alıcısı), kas, eklem ve iç kulağın vestibüler kısmında bulunur ve vücut hareketleri tarafından tetiklenir. Eklem, tendon ve kasların durumu ile ilgili bilgilerin merkezi sinir sisteminde algılanıp yorumlanmasından sonra hareketlerin nasıl olacağı eklem ve kaslara iletilir (Aktümsek, 2012, s. 51). Kas, eklem ve tendonlar yardımıyla dışarıdan alınan bilgiler, vücudun pozisyonunu ve bölümlerini algılanmasını sağlar (Bundy, Lane ve Murray, 2002, s.117). Proprioseptörler, görüş, dokunuş hissi ve vestibüler sistemden alınan girdi ile birlikte, bebeklerin emeklemesine, yana yatmasına ve yürümesine yardımcı olurlar. Düşmeden ayakta durma, yürüme, koltuğa düzgün bir şekilde oturma, zıplama, sıçrama, kalem tutma, sarılma basıncını ayarlama gibi birçok beceriyi destekler (Emmons ve Anderson, 2006, s. 36).

Derin duyuda yaşanan sorunlar düşme riskine neden olabilir (DeMott, Richardson, Thies ve Ashton-Miller, 2007). Yaralanma sonucunda derin duyunun olumsuz etkilendiği ve proprioseptif fonksiyonlarda kayıp olduğu yapılan çalışmalarda görülmüştür (Lephart, Pincivero ve Giraido, 1997; Swanik vd., 1997). Postüral kontrol yeteneğinde azalma meydana gelmekte, eklemi oluşturan yumuşak doku hasarında reseptörler etkilenmektedir. Derin duyu reseptörleri uygun egzersiz programları yoluyla daha hızlı adaptasyon gösterir, daha hassas ileti oluşturur ve eklemde daha dengeli bir hareket oluşmasını sağlar (Ashton Miller vd., 2001). Derin duyunun yeniden çalışır hale gelebilmesi için kas iskelet sisteminin fonksiyonlarını tam kazanabilmesi gerekir. Normal gelişim gösteren bebekler dışında engelli bebeklerin büyük ve küçük kas sistemlerinde yetersizlikler olabilir. Bulundukları konumda vücut pozisyonu ile ilgili farkındalığını anlamakta zorlanırlar. Örneğin; otizm spektrum bozukluğu olan çocuklarda sık düşme, giyinip soyunurken kol ve bacaklarını ayarlayamama, ağır bir şey taşıyamama gibi problemler görülür (Fazlıoğlu, 2004, s.54). El, ayak, bel ve sırtta takılan ağırlıkları kaldırma veya değişik ağırlıklara sahip toplarla oynatma, yerde sürünme, vücudu isimlendirerek tanıma, yer yön tayini yapma oyunları gibi derin duyunu geliştirmek için kullanılabilecek etkinlerden bazılarıdır (Emmons ve Anderson, 2006, s.167-168).

2.5.7. Hareket Duyusu

Yedinci duyu olan hareket duyu, vestibüler duyu ya da denge duyu olarak da adlandırılabilir. Yer çekimi, baş hareketleri ve denge bu duyunun temelini oluşturur. Vestibüler sistemin parçası olan iç kulak, denge reseptörlerini içerir. Ayrıca birkaç duyu organını organize eder ve diğer duyularla birlikte çalışır. Denge reseptörleri, yarım daire kanalları, utrikulus ve sakkulustan oluşan iç kulak kısmında yer alır. Vestibüler sistem, vücudun yerçekimine karşı dengesini izler ve korur; dönme, hızlanma ve yavaşlama gibi vücut pozisyonlarını ayarlar. Vestibüler sistem proprioseptif sistem ile etkileşim kurarak bireyin vücudunun nerede olduğunu, ne yaptığını, neyin gerekli olacağını beyine iletir (Aktümsek, 2012, s.131).

Vestibüler sistem göz ve baş hareketlerini, bedenin uzaydaki yerini anlayarak vücut hareketlerini koordine eder. Denge sağlanmasına, bir salıncakta sallanılmasına, bedenin iki yanını da koordine edilmesine, otururken ve yürürken doğru şekilde durulmasına, düşerken bedenin yakalanmasına yardımcı olur. Hareket duyunun düzgün bir şekilde çalışması gelişim düzeylerinin düzgün bir şekilde aşamalı olarak ilerlemesini sağlar. Bebeğin emeklemesi,

mobilyaya tutunarak ayağa kalkması ve durması, mobilya boyunca yol alması (sıralama) ve tutunmadan yürümesi hareket duyusunun diğer duyularla birlikte çalışmasına bağlıdır. Görme ve dokunma duyularından gelen bilgileri harmanlayarak bazı hareket aktivitelerini serebral kortekse ulaştırır, bu sayede vücudun pozisyonu ve vücut pozisyonundaki değişiklikler algılanır. Görme duyusunun gelişimi ile derin ve hareket duyuları da beraberinde gelişme gösterirler. Duyuların gelişimi birbirlerinin gelişimini etkiler. Ayrıca birden fazla duyu bir arada kullanılabilir. Bebeğin koltuğa olan uzaklığını görmesi ve kendi bedeninin uzaydaki konumu algılayarak düşmeden oturması görme, derin ve hareket duyusunun birlikte çalışması ile gerçekleşir (Emmons ve Anderson, 2006, s.35-36).

Vestibüler sistem, gebeliğin beşinci haftasından itibaren gelişmeye başlar. Fetüs yaklaşık onuncu haftada hareket uyarısına tepki gösterir. Gebeliğin 20. haftasında vestibüler organlar gelişimini tamamlar. Denge fonksiyonu ve hareketler doğum sonrasında olgunlaşmaya devam eder. Baş kontrolü, oturma, ayakta durma, yürüme gibi becerilerin sırasıyla edinilmesi ve dil becerilerinin, uzaysal algının gelişimi açısından vestibüler sistem bebek için önemli bir duyudur (Van Putte, Regan ve Russo, 2016, s. 534). Hareket duyusu yaşam boyu değişim gösterir. Özellikle bebeklik ve yaşlılık döneminde denge problemleri görülür (Magarinos, Contreras ve Varela Nieto, 2014).

2.5.8. Duyuların Desteklenmesi

Bebekler ve küçük çocuklar çevreleriyle etkileşime girerek bilgi edinirler. Dokunarak, koklayarak, tadarak, dinleyerek, bakarak kısacası duyularını kullanarak ve oynayarak öğrenirler. Piaget duyuların yoğun bir şekilde kullanılması sebebiyle bu dönemi (0-2 yaş) duyu motor dönem olarak adlandırmıştır. Çocuklar, öğrenme stillerini geliştirirken merak, keşfetme isteği, mizaç ve problem çözme yeteneklerini kullanırlar. Bebekler çevrelerini keşfederken tereddüt yaşayabilir ve korkabilirler. Ebeveyninden destekleyici bir yaklaşım gördüklerinde cesaret alır ve keşfetmeye devam edebilirler. Ebeveynin bebeğinin duyu gelişimini bilmesi, ona uygun uyarınları sunması ve duyu ortamlar oluşturmaları bebeğinin gelişimi için önemlidir. Ayrıca ebeveynin bebeğinin duyu sisteminde bir problemin olup olmadığının farkına varması da erken müdahaleye fırsat yaratır (Ben Sasson vd., 2009; Reebye ve Stalker, 2008). Duyular yoluyla öğrenmenin öneminden bahseden düşünür Comenius, erken çocukluk döneminde duyuları içeren bir eğitimin gerekli olduğunu vurgulamıştır. Duyular ile bebeğe somut bilgi vererek en iyi öğrenme yolunu sunmaktadır (Oktay, 2002, s.46; Taştepe ve Başbay, 2015,

s.230). Bu sebeple de “Resimlerle Görülen Dünya” (Visible World in Pictures) isimli ilk resimli çocuk kitabını oluşturmuştur.

Duyuları içeren deneyimler, bebeğin tüm gelişim alanlarını etkiler ve anlamlandırma, şema oluşturma gibi bilişsel becerilerin temelini oluşturur. Bebeğin sinir sisteminin duyular ile erkenden uyarılması, öğrenme becerilerinin gelişmesine yardımcı olmaktadır. Beynin sinir sisteminin gelişmesi, bilgileri organize etmesi duyulara dayalı deneyimlerle oluşmakta ve temeli bebeklik döneminde oluşmaktadır. Zengin uyarının olduğu ortamların sunulduğu bebekler sinaptik bağlantılarla bilişsel becerilerini geliştirir. Karmaşık yapıda beceriler edinir ve bebeğin gelişim sürecinde önemli izler bırakır (Santrock, 2016, s. 131; Staley, 1997). Zayıf duyu işleme becerisi olan bebeklerde bazı gelişim alanlarında sorun görülmektedir. Denge ve koordinasyon bozuklukları, dikkat dağınıklığı, görsel ve dokunsal sorunlar bunlardan bazılarıdır. Bebeklik döneminde (erken dönemde) duysal işlem becerilerine yönelik hazırlanan uygulamaların bebeğin beyin, motor, dil, sosyal-duygusal gelişimine yönelik olumlu etkileri olmaktadır (Beşir, 2020; DeGangi ve Greenspan, 1989; Greenough ve Black, 1992; Lecuona, 2012; Pekçetin, 2015; Yurteri Tiryaki, 2018). Sağlıklı bir beyin gelişimi için her bebeğe özel olarak (bireysel ihtiyaçlarını içeren) ve bebeğin gelişim özelliklerine uygun uyarıların sunulması önemlidir. Bebeğin desteklenebilmesi için öncelikle bebek üzerinde en büyük etkisi olan ebeveynin desteklenmesi gereklidir. Gerçekleştirilen çalışmalarda annelerin bebeklerin duyu gelişimi hakkında yeterli farkındalıklarının olmadığı, duyu hassasiyetlerini daha nadir fark ettikleri ve bu hassasiyetleri olumlu bildirdikleri ortaya çıkmıştır (Pekçetin, 2015; Yurteri Tiryaki, 2018). Oysa duyu hassasiyeti duyu işleme becerilerinde bir sorun olduğunun göstergesidir. Duysal bozukluklar; duysal işleyiş bozukluğu, duysal ayırt etme bozukluğu ve duyu temelli motor bozukluklardan oluşmaktadır. Örneğin; bebeğin sürekli çorap giymek istemesi ve ayağı çıplakken yere bastığında huzursuz olması duysal işleyiş bozukluklarından aşırı hassasiyet sorununun göstergesidir. Annenin bunun bir sorun olduğunun farkına varmaması ve bebeklik döneminde müdahale edilerek uygun eğitimler almaması ileriki dönemde daha büyük sorunlara neden olmaktadır. Duyarlılığı düşük olan bebekler genellikle sakin, sessiz ve uyumlu bebeklerdir. Anneleri tarafından olumlu bebekler olarak adlandırılırlar. Bu nedenle anneler tarafından olumsuz olarak bildirilmez ve bir sorunun olduğu varsayılmaz (Miller vd., 2007; Miller, 2014; Parush vd., 2007). Bebeğin duyularına hitap edecek uygun yoğunluk ve sayıda uyarının verilmesi, duyularının desteklenmesi ve duyu gelişiminin takip edilmesi ebeveynin önemli rollerinden biridir.

Bebeklik döneminde edinilen deneyim özellikle bebeğin beyin sistemini yenileyerek gelişmesine ve beyin esnekliğinin güçlenmesine yardımcı olmaktadır. Duyusal uyaranlar, bilgi işlem becerilerini artırır, öğrenmeyi hızlandırır ve hafızayı güçlendirir. Yetersiz uyaran ve deneyim yoksunluğu yaşanırsa gelişim hızında düşmeler olur (Nelson, Thomas ve De Haan, 2006, s. 7). Beyin gelişimi dikkat ve öğrenme davranışı gibi bilişsel gelişim alanları ile motor, dil, özbakım ve sosyal beceriler gibi diğer gelişim alanlarını da etkilemektedir. Duyu gelişiminin erken dönemdeki etkilerinin önemi vurgulayan Montessori, bebeklere yönelik duyuşsal materyaller tasarlamış ve duyuşsal ortamlar yaratmıştır. Bebekler doğrudan bu materyallerle etkileşime geçerek birçok deneyim elde etmekte ve kendini geliştirmektedir. Montessori'ye göre bebekler doğumdan itibaren yaklaşık 4 yaşına kadar çevresine ilişkin tüm bilgileri duyuları vasıtasıyla edinmektedir. Bu nedenle de duyuları içeren materyallerin kullanılması, ortamın duyulara hitap edecek şekilde düzenlenmesi ve uygun duyu uyaranlarının verilmesi bebeğin gelişimi açısından oldukça önemlidir (Montessori, 2015).

Bebeklerin dokunma duyusuna hitap eden masaj yapıldığında onların kilo alımında hızlanma olduğu, çevresel uyarıcılara gösterilen tepkinin arttığı ve ebeveynleri ile daha çok iletişim kurdukları görülmektedir. Ayrıca masaj yapılan bebekler daha kolay sakinleşir ve uykuya dalarlar, bu sayede ebeveynleri daha az stres hissederek bebeklerinin bakımında daha fazla aktif rol oynamak ister ve daha fazla kucağa almak isterler. Ancak dokunsal uyarının az verildiği ya da yeteri kadar verilmediği bebeklerde gelişme geriliklerinin yaşandığı ortaya çıkmaktadır. Duyusal uyaranların yeterli verilmesinin stresi azaltarak çevresini keşfetme isteğini artırdığı, bebeklerde büyüme ve gelişmenin uygun hızlı ilerlediği, ebeveynleri ile daha kolay ve sağlıklı bir bağlanma ilişkisi kurdukları görülmüştür (Chwo vd., 2002; Feldman ve Eidelman, 2003; Field vd., 2008). Bebeklere sunulan yumuşak müziklerin bebeğin beslenmesinde ve uyku rutinlerinin oluşmasında olumlu etkileri bulunmaktadır (Eras vd., 2013; Moon ve Fifer, 2011, s. 120). Bahrack ve Lickliter (2000) gerçekleştirdikleri çalışmada görsel-işitsel olarak birlikte uyarılan bebeklerin seçici olarak dikkatlerini odakladıkları, algısal farklılıkları daha kolay algıladıkları, yeni uyaranları daha hızlı fark ettikleri sonucuna ulaşmışlardır. Bu nedenle duyu gelişiminin desteklenmesi, duyuları içeren etkinliklerin hazırlanması ve bebeklere sunulması bebeğin gelişimi açısından önemlidir. Bu bağlamda eğitim programlarının hazırlanmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

2.5.9. Eğitim Programlarında Duyu Eğitimi

Bebekler kendilerini keşfetmeleri, kendi öğrenme yaklaşımlarını oluşturmaları ve karşılaştıkları problemleri çözmeleri için desteklendikleri zaman kendi öğrenme tarzlarını geliştirirler. Ebeveynler ve öğretmenlerin bebeğin en temel öğrenme aracı olan duyuyu temel alarak hazırlayacakları etkinlikler ve programlar ile bebeğin kendisi ve çevresi hakkında bilgi edinmesini kolaylaştıracaklardır. Ebeveynleri veya öğretmenleri tarafından çevrelerini keşfetmek için az fırsat verilen ve az uyaran ile karşılaştırılan bebeklerde/çocuklarda öğrenmeyi kolaylaştıran gerekli sinir bağlantı ve sinir yolları gelişmeyebilmektedir. Bunun sonuçları kısa ve uzun vadeli olarak doğrudan görülmektedir. Okumayı geç sökmesi gibi akademik başarısızlıkların yanı sıra alkol kullanımı ve şiddet buna örnek gösterilebilmektedir (Shonkoff ve Phillips, 2000). Bundan dolayı bebeklerin gelişimi için duysal faaliyetleri içeren erken öğrenme deneyimlerinin sağlanması önemlidir. Ulusal Küçük Çocukların Eğitimi Derneği (NAEYC) tüm yaş grupları (bebek, küçük çocuk, okul öncesi) için iç mekânlarda çeşitli yaş ve gelişimsel özelliklere uygun malzeme ve ekipmanın olması gerektiğini ve gün boyunca bebek/çocukların açık havaya çıkartılmaları gerektiği konusunda standartlar (Fiziksel Çevre Standardı 9.A.04) belirlemiştir. Ayrıca zengin duysal deneyimler kazandırılmasının bilişsel gelişimin desteklenmesini sağladığı vurgulanmaktadır. Özellikle kum, su, oyun hamuru, boya ve blok gibi duysal materyaller bu standartlarda liste olarak yer verilmiştir (NAEYC, 2006).

Bebeklik dönemine yönelik duylardan yararlanan ve duyu gelişimini destekleyen bazı yaklaşım ve programlar vardır. Bunlar tüm dünyada yaygın olarak kullanılan Montessori, Waldorf, Reggio Emilia Yaklaşımları ve Türkiye’de de Milli Eğitim Bakanlığı 0-36 Aylık Çocuklar İçin Eğitim Programıdır (Taştepe ve Başbay, 2015, s.237). Bu yaklaşım ve programlar 0-3 yaş arası çocukları kapsamaktadır. Bir bebeğin/çocuğun duysal etkinlikler yoluyla öğrenmesine yardımcı olmak, birçok yaklaşım ve eğitim programında bulunan eğitim stratejileridir. Örneğin; Amerika Birleşik Devletleri Oklahoma eyaletine ait Erken Öğrenme Kılavuzu, öğretmenler ve ebeveynlere duyları kullanarak yapabilecekleri uygulama ve etkinlik örnekleri sunarak bu konuda bilgi verip rehberlik etmektedir. Duysal deneyimler için uygulama ve materyal açısından zengin bir ortam yaratılması gereklidir. Bu kılavuza göre bebekler tüm duylarını kullanarak keşfedebilir ve duysal deneyim sağlanan bebekler bu sayede istenen gelişimi gösterebilir. Bebek ve çocuklara her gün hareket etmeleri, görmeleri, koklamaları, duymaları, tatmaları ve dokunmaları için zaman ve çeşitli deneyimlerin sağlanması gereklidir. Eğer çocuk sessiz bir yer ya da daha az uyaranlı bir yer isterse buna uygun bir alanın sağlanması gereklidir. Duysal hassasiyeti olan bebeklere saygı gösterilmesi

önemlidir. Örneğin; dokunmayı sevmeyen bir bebek için dokunmaya yönelik malzeme seçiminde dikkat edilmesi gereklidir. Duyuları ve bu duyulardan özellikle dokunma duyusunu uyaran herhangi bir malzeme, duyuusal bir malzeme olarak kabul edilir. Kum, su, tıraş köpüğü, zımpara kâğıdı, pıtpıt ve oyun hamuru örnek olarak verilebilir. Çocukların duyularını meşgul eden herhangi bir aktivite, duyuusal bir aktivite olarak da kabul edilebilir. Müzik eşliğinde dans etmek, toprak üzerinde kumla oynamak, su birikintisinde zıplamak bunlara örnek olarak verilebilir (Oklahoma erken öğrenme kılavuzu, 2016, s.5,11). Bu kılavuzun öğretmen ve ebeveynlere 6-18 aylık bebeklerin duyuusal deneyimleri için verdiği bazı bilgilere Tablo 5’te yer verilmiştir.

Tablo 5.

Oklahoma Erken Öğrenme Kılavuzu

<i>Hareket Eden Bebek: 6-18 ay</i>	
<i>Bebek Yapabilir:</i>	<i>Öğretmen Yapabilir:</i>
Bir oyuncak veya nesneyi düşürerek aramayı, aynı şarkıyı-hikayeyi tekrar tekrar duymak ya da aynı aktiviteyi tekrar yapmak isteyebilir.	Çocuğun deneme yapabilmesi ve problem çözebilmesi için güvenli oyuncaklar sağlayın. Çocuğun ilgi gösterdiği faaliyetlerin ve deneyimlerin tekrarını sağlayın.
Nesneleri arayarak, dokunarak, ağzına alarak ve yüksek ses çıkartarak birden fazla duyuyu kullanarak keşfetmek isteyebilir.	Çeşitli renkler, dokular, sesler, şekiller, kokular vb. güvenli oyuncaklar ve deneyimler sağlayın (Örneğin; üst üste konulan bardaklar, şekil kutuları, zilli toplar vb.).
Bir şey okurken, şarkı söylerken, konuşurken bebek değişik sesler çıkartabilir ve gülümseyerek devam eden etkileşimi teşvik edebilir.	Öğretmen çocukla konuşarak, bir şeyler okuyarak ve şarkı söyleyerek çocukla iletişim kurmaya devam edebilir, çocuğun ses seviyelerine cevap verebilir.
Bebek vücudunu kutulara veya tünellere sığdırmaya çalışarak mekansal ilişkileri keşfedebilir.	Bir çocuğun içene, altına, yanına girebileceği ekipmanlar sağlayarak aktif oynaması teşvik edebilir.
Bebek, bir çöp kamyonu izlemek için oyuna ara verebilir veya yağmura dokunmak gibi yeni deneyimlere ilgi gösterebilir.	Öğretmen çocuğun oyuncaklarını, nesneleri ve deneyimledikleri eylemleri gözlemlemesi için yeterli zaman sunabilir.

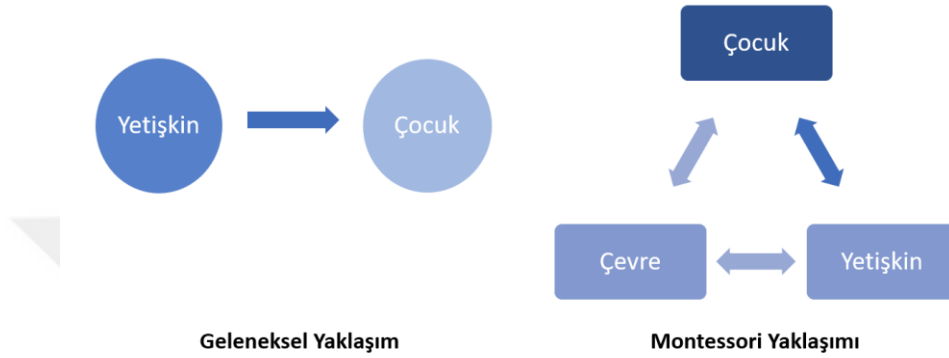
Tablo 5 incelendiğinde ‘Bebek Yapabilir’ kısmında 6-18. aylar içerisinde olan bebeğin neler yapabileceğini gösteren belirli gözlemlenebilir beceriler veya eylemlere yer verildiği görülmektedir. ‘Öğretmen Yapabilir’ kısmında da bebeğin gösterebileceği gelişim göstergelerine yönelik gelişimi teşvik etmek için öğretmenlerin yapabilecekleri önerilere yer verilmektedir (Oklahoma erken öğrenme kılavuzu, 2016, s.9). Burada yer alan göstergeler ve önerilerin temelinde duyuların yer aldığı görülmektedir. Duyular uyarılarak bebeğin gelişiminin desteklenmesi amaçlanmaktadır.

Alanyazın incelendiğinde duyu gelişimini desteklemeye yönelik çalışmaların çoğunlukla özel gereksinimli bebek ve çocuklara yönelik olduğu görülmektedir. Özellikle duyu bütünleme çalışmaları, özel gereksinimli ve prematüre bebeklere yönelik hazırlanan uygulamaları içermektedir. Bunun temel nedeni özel gereksinimli çocukların ve prematüre bebeklerin duyu gelişiminde bazı problemler yaşamasıdır. Bu problemlerin giderilmesine yönelik ihtiyaç duyulan duyu uyaranları duyu bütünleme çalışmaları ile verilmektedir. Duyu bütünleme yaklaşımı Ayres tarafından 1960'lı yıllarda ortaya konulmuştur. Dunn ve Parham, Ayres'in yaklaşımını temel alarak duyu bütünleme eğitimlerini oluşturmuştur. Ayres'in teorisine göre duyu bütünleme anne karnından itibaren başlayan bir süreçtir. Duyu bütünleme çevreden edinilen deneyimlerin anlamlandırılması, bu deneyimleri kendi durumuna uyarlaması ve uygun, amaca yönelik tepki vermesini sağlamasıdır (Ayres, 1983, s. 1; Ayres, 2005, s.5-7). Öğrenmenin ve sosyal davranışların temelini oluşturur. Örneğin; oyunlarda görme ile işitmenin bir arada kullanılması, yerçekimine karşı kendi vücudunu dengelemesi ve hareket ettirmesi gibi tüm duyuların kullanımı duyu bütünlemeye katkıda bulunur (Ayres, 1983, s.5). Ancak hem normal çocuklara hem özel gereksinimli çocuklara yönelik duyuları içeren yaklaşım ve bu yaklaşımları temel alarak oluşturulmuş eğitim programları da bulunmaktadır. Alanyazında en sık kullanılan yaklaşımlar olan Montessori, Waldorf ve Reggio Emilia yaklaşımlarının temelinde bebeğin ve çocuğun duyularına hitap etmek vardır.

Montessori Yaklaşımı: Bebeklere yönelik duyu eğitimi içeren en önemli yaklaşımlardan biri Montessori yaklaşımıdır. Montessori yaklaşımının kurucusu Maria Montessori, duyu gelişiminin önemini vurgulayan ve duyulardan yararlanarak materyallerini tasarlayan erken çocukluk eğitimcisidir. Pestalozzi'nin duyu yoluyla ve nesnelerle çalışarak öğrenmeye yaptığı vurgu Montessori'nin duyusal eğitimine öncülük etmiştir. Montessori, zihinsel yetersizliği olan çocuklarla yaptığı kapsamlı çalışmalarla gelişecek gücü olmayan çocuk (özel gereksinimli çocuk) ile henüz gelişmemiş olan bebeğin bazı yönlerden birbirine benzediği sonucuna ulaşmıştır. Bu nedenle zihinsel yetersizliği olan çocukların eğitiminde kullanılan yöntemlerin normal çocuklara, özellikle de küçük yaşta çocuklara uygulanabileceğini belirtmiştir (Temel ve Toran, 2018, s.160).

Montessori yaklaşımının çocuğun duyusal ayırım yapmasına ve duyuları iyileştirmesine yardımcı olması en önemli özelliklerindendir. Çocukların çevresini en iyi duyusal deneyimler yoluyla öğrendiğini belirtmektedir. Montessori yaklaşımına göre 0-3 yaş arası bebekler bilinçsiz emici zihin dönemindedirler ve bu süre zarfında çevrelerini duyu ve hareketler yoluyla keşfetmektedirler. Bu nedenle bu yaklaşımda küçük çocuklar, duyusal kâşif olarak

betimlenmektedir. Bebek ve küçük çocuklar çevresinde gördüğü her şeyi bir sünger gibi emen emici bir zihne sahiptirler. Ebeveynlerin bu dönemdeki en temel görevi bebeklerinin zihin çalışmalarını destekleyici ortamları, materyalleri sunması, yaratıcılıklarını geliştirmesi ve bu çalışmaları desteklemesidir. Bebek çevresini keşfederken sürekli çaba gösterir ve kendi öğrenmesinden sorumludur. Geleneksel yaklaşımlarda olduğu gibi doğrudan yetişkinden öğrenmezler. Şekil 5'te gösterildiği gibi Montessori yaklaşımına göre bebek, yetişkin ve öğrenme ortamı arasında dinamik bir ilişki vardır (Gutek, 2004, s.154).

Şekil 5. Montessori Yaklaşımında çocuk

Bebekler çevreyi keşfederken görsel (renk), tat, koku, dokunma ve seslerden etkilenirler. Montessori yaklaşımı bebeğin etkilendiklerine dayalı olarak doğayı duyu uyararı olarak ele almaktadır. Rüzgarın bebeğin yüzüne vurması, kurumuş yaprakların hışırtı çıkarması, toprağın elle tutulması, denizin, çiçeğin kokması, güneşten gölge oluşması gibi doğada var olanların duyuları uyarması örnek gösterilebilir (Davies, 2019, s.90). Doğanın yanı sıra sınıf içerisinde de kullanılabilmesi için duylara hitap edecek şekilde bazı materyaller tasarlanmıştır. Bu duysal materyaller renkler ve dokular gibi özellikleri ile bebeğin/çocuğun algılama yeteneğini geliştirmesine ve öğrenmesine yardımcı olmak için kullanılmaktadır. Duyusal etkinlikler ‘renk ve tonu ayırt etme’, ‘koku ve sese duyarlılık’, ‘karşılaştırma ve kontrast yapma’ olmak üzere üç tür beceriyi geliştirmek için tasarlanmıştır. Duyusal materyaller ile sağlanan zengin duysal deneyimler, bebeğin yeni kavramlar edinmesi ve kavramsal çerçeveler oluşturması, çevreyi daha derinden anlaması, bilgileri organize etmesi ve sınıflandırabilmesi gibi yeteneklerine katkıda bulunmaktadır. Yaşın ilerlemesi ile beynin olgunlaşmasına bağlı olarak bebekler duyuları ile edindikleri bilgileri düzenler ve sınıflandırmaya başlarlar. Montessori okulu, çocukların duysal duyarlılığını ve el becerilerini geliştirmek, onlara yapılandırılmış bir çevre içinde seçim yapmalarını sağlamak, özgüvenlerini geliştirmek, bağımsızlık sağlamak için tasarlanmıştır (Gutek, 2004, s.70).

“Cas a dei Bambini” (Çocuk Evi) müfredatı, Montessori'nin çocukların gelişimlerinde "hassas dönem" olarak adlandırılan önemli dönemlerin var olduğu ilkesine dayanmaktadır. Bu hassas dönemler, duyuşal eğitim ve dil öğrenme gibi belirli öğrenme etkinliklerinin yanı sıra motor becerilerin gelişmesi ve sosyal uyumun kazanılması için çocuğun hazır olması anlamına gelmektedir. Yetişkinlerin bu hassas dönemlerin farkında olarak bebeklerin gelişimine yardımcı olmak için bebeklerin kendi kendine seçebilecekleri duyu materyallerini sunması gereklidir. Montessori, hassas dönemler teorisine dayanarak gözlem ve deney yoluyla, çocukların üç alanda yetkinliklerini geliştirmeyi amaçlayan Cas a dei Bambini müfredatını tasarlamıştır. Bu müfredat pratik yaşam becerileri, motor ve duyuşal eğitim ile hesaplama becerileri konularını içermektedir. Duyu, hareket ve dil eğitimi alanındaki hedefler ön plandadır (Davies, 2019, s. 206; Gutek, 2004, s. 9).

Waldorf Yaklaşımı: Waldorf erken çocukluk eğitimi, çocukların duyuşlarına hitap ederek öğretmeye odaklanmaktadır. Waldorf yaklaşımına göre çevreyi önemsemek ve duyuşları beslemek gibi dikkat edilmesi gereken özellikler vardır (Aldinger, 2007, s. 90). Bu yaklaşım solunum sisteminin içeri “breathing in” ve dışarı “breathing out” nefes alışını taklit eden ve doğal bir ritim yaratılması üzerine kurulmuştur. Günlük aktiviteler çocuğun kendini ifade etmesini kapsayan zaman (breathing out) ile sakinlik ve öğretmen tarafından düzenlenen etkinlikleri içeren zaman (Breathing in) arasındaki değişim ritmini içerir. Örneğin; günlük aktiviteler düzenlenirken gürültünün olduğu serbest zaman etkinliğinden sessiz olarak nitelendirilen hikaye zamanına geçişe dikkat edilir. Çocukların duyu organlarını, özellikle bedensel farkındalıkla (propriosepsiyon, denge, dokunma, duyu, hareket) ilgili olanları geliştirmelerine yardımcı olmak, bedenlerinde kendilerini rahat hissetmelerine yardımcı olmak için gereklidir. Küçük çocuklar, hareket ve duyu yoluyla öğrenmelerini gerçekleştirirler. Waldorf Yaklaşımının kurucusu olan Steiner, çocukların bir duyu organı gibi hareket ettiklerini söylemektedir. Dokunduklarını özümseyerek uzamsal ilişkiler hakkında bilgi edinirler. Bu nedenle Waldorf öğretmenleri sabahın ilk saatlerinde hareketli çalışmalara yer verirler (Edmunds, 2012, s.27).

Waldorf yaklaşımında çocuğun fiziksel ve ruhsal gelişimi için 7 yıllık sürelerden oluşan büyük geçişlerin olduğu üç evre vardır. Bunlar 0-7, 7-14 ve 14-21 olarak yedi yıllık döngülerden oluşur (Kurtulmuş, 2018, s.92; Steiner, 1995, s. 16). Steiner (1996, s.43), ilk yedi yıl içerisinde öğretimin çocuğun fiziksel gelişimine odaklandığını öne sürmüştür. Erken çocukluk eğitimi sadece zihinsel gelişime odaklanmamalıdır, çocuğun enerjisi duyuşal ve motor sisteminin fiziksel gelişimine yönlendirilmesi gereklidir (s. 44). Steiner, çocukların çevresine karşı duyarlı

olduğu ve duyuları ile çevresi hakkında bilgi edindiği, bedenini kullanarak deneyim kazandıklarını belirtmektedir. Bu nedenle Waldorf yaklaşımında çevre düzenlemesi özellikle de sınıf ortamlarının fiziksel düzenlemesi önemlidir. Waldorf öğretmenleri çocukların duyuları oldukça aktif olduğu için gördükleri, dokundukları, tattıkları, kokladıkları, duydukları şeylerin yaşamları üzerinde önemli bir etkisinin olduğunu bilmektedirler. Bu nedenle fiziksel ortamın düzenlenmesinde bazı noktalara dikkat ederler. Duvarlar parlak renklere boyanmakta, masa ve sandalyeler doğal ahşaptan oluşturulmaktadır. Aşırı parlak renklerin çocukları harekete geçirmeye teşvik ettiği, gri ve kahverengi renklerinin kasvetli bir hava yarattığı, sade parlak renklerin çocuklarda sıcak bir etki yaratması gibi renk seçimlerinin önemli olduğunu vurgulamaktadırlar. Renk tonlarının kullanımı estetik bir güzellik oluşturur ve çocuğun hayal gücünü harekete geçirmesi ile sakinleştirici etkileri vardır (Kurtulmuş, 2018, s. 101).

Reggio Emilia Yaklaşımı: Piaget'in bilişsel gelişim kuramı ve Vygotsky'nin sosyokültürel gelişim kuramı ile Dewey'in görüşlerinden etkilenmiş ve Reggio Emilia yaklaşımının temellerini oluşturmuştur. Özellikle Dewey'in çocuğun bilgiyi kendisinin deneyimlemesi, bir başkası tarafından sunulmaması gerektiğini ve çocuğun aktif olarak yer alması gerektiği görüşleri önemli ölçüde etkilemiştir. Reggio'da çocukların zengin duyuşal deneyimler sağlayan bir çevreye sahip olma hakları olduğuna dair bir inanç vardır. Çünkü Reggio Emilia yaklaşımında çocuklar tüm duyularını kullanarak çevrelerini deneyimlerler. Bu nedenle binaların tasarımı, inşası, doğal materyallerin tercih edilmesi gibi fiziksel ortamlar duyular temel alınarak bilinçli bir şekilde oluşturulmaktadır. Reggio merkezlerinin en bilinen özellikleri fiziksel ortam, alan, ışık ve renk kullanımıdır. Fiziksel ortam tasarımları farklı alanlardaki ışık seviyelerinin değişimi, yaşadıkları ortamın dokunsal, akustik ve koku alma gibi duyuşal özelliklerin farkında olmasına teşvik eder (Malaguzzi, 1998, s. 61; Rinaldi, 1998, s. 114). Işık, gölge ve yansımalarından yararlanır. Bu yaklaşımın en çarpıcı özelliklerden biri, doğal ve yapay ışık kaynaklarının kullanılmasıdır. Pencerele büyük boyuttadır ve çocuğun hem dış dünyayı hem de binanın iç mekânlarını görmesini kolaylaştırmak için yerleştirilmektedir. Yapay ışık, gölge ekranları ve ışık tabloları kullanılarak ışık ve gölge etkileşiminin araştırılmasını kolaylaştırmak için kullanılmaktadır. Birbirine dik açılarda ve üçgen prizmalar halinde düzenlenmiş duvarlardaki aynalar yansıtıcı yüzeyler olarak yer almaktadır. Renkler hafif kullanılmakta ve çok fazla uyarılma olmaksızın çeşitli bir görüş vermek için seçilmektedir. Çiçek dürbünü (kaleydoskop) aynaları, giydirme kapsülleri ve gölge tiyatroları gibi büyük yapısal ekipman parçalarında canlı renkler kullanılmaktadır. Malzemeler ve iç tasarım kaplamaları, bebekler ve küçük çocuklara kültürel olarak uygun bir ortam yaratmak için estetik,

duyusal ve işlevsel niteliklerine göre özenle seçilmektedir. Binalarda küçük çocukların en aşına olduğu yerler olan zemin, tavan ve duvarlara özellikle dikkat edilmektedir (Rinaldi 1998, s. 119). Küçük çocuklar, kendilerine sağlanan malzemelerle tüm duyularını kullanarak deneyler yaparlar. Böylelikle kendisine verilmek istenenden daha fazlasını kendisini deneyimleyerek keşfederler.

Milli Eğitim Bakanlığı 0-36 Aylık Çocuklar İçin Eğitim Programı: 0-36 aylık çocukların gelişimine ve eğitimine yönelik hazırlanmış olan eğitim programı 2013 yılında güncellenmiştir. Doğumdan sonra bebeklerin duyu organlarının gelişmesiyle çevresinden edindiği deneyimleri aldığı uyaranları daha işlevsel olarak kullanmaya başlarlar. Bebek dokunarak, hissederek ve deneyerek nesneleri algılar ve tanımlamaya başlar. Nesnelerle neden-sonuç ilişkisi kurar. MEB Eğitim Programının genel özelliklerine bakıldığında duyuların geliştirilmesi ön plandadır. Eğitim programında işitme, görme, dokunma, tatma ve koklama olmak üzere beş duyu temel alınmıştır. Eğitim programında duyuların geliştirilmesi ile ilgili ifadeler aşağıda yer verilmiştir: (MEB, 2013)

“Yaşamın ilk yıllarından itibaren duyuların uyarılması gerekmektedir. Yenidoğan bir bebeğin çevreyi tanımak için kullandığı en temel araç duyulardır. Çocuklar duyuları yoluyla aldıkları uyaranlarla kavram gelişiminin temelini de oluştururlar. Bu nedenle çocuğun içinde bulunduğu her ortam ve her materyal duyu eğitiminde kullanılabilir. Önemli olan uyaranların somut olması ve ortam düzenlemelerinin yapılmasıdır.” (s,14)

Eğitimciler tarafından duyu materyallerinin ortamda bulunmasına özen gösterilmesi gereklidir. Duyu uyaranları ile bebeğin karşılaşması ve zengin uyaranlara maruz bırakılması beyin gelişimini olumlu etkilemektedir. Bu nedenle bebeğin duyularına hitap eden materyal ve etkinliklerin düzenlenmesi gereklidir (s. 32). Örneğin; tat alma duyusuna yönelik 4. Ay 4.4. gelişim göstergesi “Çeşitli zamanlarda çocuğun ağzına farklı tatlarda (ekşi, tatlı, tuzlu) yiyecekler değiştirilerek tepkileri gözlenir” ile bebeğin değişik tatlara yönelik tepkilerinin gözlemlenmesi ve tat duyusunun geliştirilmesi amaçlanmaktadır. 9.1-2. göstergesinde “Bebek ile dışarıya çıkıldığında duyulan farklı seslere bebeğin ilgisi çekilerek ses taklitleri yapması desteklenmelidir” ile işitme duyusunun desteklenmesi amaçlanmaktadır.

2.6. İlgili Araştırmalar

Bu bölümde araştırmanın konusu ile ilgili olan bebek bakım öz yeterliliği, ebeveynlik öz düzenlemesi ve duyu eğitimleri konusunda alanyazında yer alan araştırmalar ele alınmıştır. Tarih sıralamasına göre sunulmuştur.

2.6.1. Yurt İçinde Yapılan Araştırmalar

Turan vd. (1999) 0-48 ay arasındaki çocuklara yönelik hazırladıkları “Anne Çocuk Eğitim Programı” ile annelerin çocuk gelişimi ve eğitimi ile ilgili bilgilerine ve ev ortamlarının düzenlenmesi üzerine etkisi incelemişlerdir. 114 deney 114 kontrol toplam 228 anne çalışmaya katılmıştır. Program 24 hafta sürmüştür. Programın etkililiğinin ortaya çıkarılması amacıyla “Ev Ortamını Değerlendirme Ölçeği” ve anne eğitim programında yer alan konular ile ilgili olarak hazırlanmış “Anne Eğitimi Bilgi Formu” kullanılmıştır. Araştırmanın sonucunda deney grubu annelerinin çocuk gelişimi ve eğitimi ile ilgili daha fazla bilgiye sahip oldukları ortaya çıkmıştır. Annelerin bilgi düzeyleri arttıkça bunu ev ortamına yansıttıkları görülmüştür.

Büyüktaşkapu (2012), bir-üç yaş arası 60 çocuğun gelişim seviyelerini ve annelerinin öz yeterlilik inanç düzeylerini ve aralarındaki ilişkiyi incelemiştir. Annelerin öz yeterlilik inanç düzeylerini belirlemek için Anne Babalık Becerilerinde Öz Yeterlilik Ölçeği ve çocukların gelişim düzeylerini belirlemek için Ankara Gelişim Tarama Envanteri kullanılmıştır. Araştırmanın sonucuna göre annelerin öz yeterlilik algılarının orta düzeyde olduğu ama disiplin, öğretme ve oyun alanlarında kendilerini daha az yeterli hissettikleri ortaya çıkmıştır. Çocukların en çok ince motor becerilerinde yetersiz oldukları, kaba motor, bilişsel-dil ve sosyal beceri-özbakım alanlarında yarıdan fazlasının gelişiminin yetersiz olduğu bulunmuştur. Annelerin öz yeterlilik algıları ile çocukların sosyal beceri-özbakım gelişimleri arasında anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir.

Dursun ve Bıçakçı (2015) çalışmalarında bir-üç yaş aralığında bebeğe sahip olan annelerin annelik becerileri öz yeterliliklerinin incelenmesi, annelik becerileri öz yeterliliklerinde etkili olabilecek etmenlerin belirlenmesi ve elde edilen sonuçlar doğrultusunda annelik becerileri öz yeterliliğini desteklemeye yönelik öneriler sunulması amaçlanmıştır. Çalışmaya 156 anne katılmıştır. Veri toplamada çocukları gelişimsel değerlendirmek için “Denver II Gelişim Tarama Testi”, çocuklar ve aileleri hakkında bilgi edinmek için “Genel Bilgi Formu” ve annelik becerileri öz yeterliliklerini belirlemek için “Anne Babalık Becerilerinde Öz Yeterlilik Ölçeği (1-

3 Yaş)” araçları kullanılmıştır. Araştırma sonucunda bebeğin yaşı ile annelik becerileri öz yeterlilik ölçeği puanları arasında sadece öğretme alt boyut puanı, doğum haftası ile annelik becerileri öz yeterlik ölçeğinin duyarlı tepki verme, bakım-ilgi, değer verme ve koruma alt boyut puanları, annenin çalışma durumu ile annelerin annelik becerilerine ait öz yeterlilik ölçeğinin duyarlı tepki verme, bakım-ilgi, değer verme öğretme, günlük işler/bakım/yapılandırma alt boyut puanları ve istenilen gebelik olma durumu ile annelerin annelik becerilerinde öz yeterlilik ölçeğinin duygusal yeterlilik, duyarlı tepki verme, bakım-ilgi, değer verme, koruma, disiplin/kısıtlama yapma, oyun, öğretme alt boyut ile toplam puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık ortaya çıkmıştır.

Pekçetin (2015) gerçekleştirdiği çalışmasında 28 haftalık 34 prematüre bebeklere yönelik hazırlamış olduğu “Duyu Bütünleme Müdahale Programı”nın duyuşal işleme, emosyonel ve adaptif cevaplar üzerine etkisi incelenmiştir. Eğitim programı 8 hafta sürmüştür. Bebeklerde Duyusal İşlev Testi, Bebek/Yürümeye Başlayan Çocuk Semptom Kontrol Listesi ve Fonksiyonel Emosyonel Değerlendirme Skalası araçları kullanılmıştır. Araştırmanın sonuçlarına göre prematüre bebeklerin lehine duyuşal işleme becerileri, emosyonel ve adaptif fonksiyonlarında anlamlı fark görülmüştür. Prematüre bebeklerin eğitim programı uygulaması sonrası Duyusal İşlev Testi puanlarında artış olduğu bulunmuştur.

Yurteri Tiryaki (2018) 12-18 aylık bebeklere yönelik 10 hafta süren “Duyuşal Destek Programı” hazırlamıştır. Çalışmaya 5 bebek deney grubu, 5 bebek kontrol grubu olmak üzere 10 bebek katılmıştır. Bebeklerin duyuşal özelliklerini değerlendirmek amacıyla, “Bebek/Küçük Çocuklarda Duyu Profili”, “Bebekler İçin Duyusal İşlev Testi” ve genel gelişimlerini değerlendirmek amacıyla “Erken Öğrenme Becerileri Profili” ölçme araçlarını kullanmıştır. Araştırmanın sonucuna göre duyuşal destek programının deney grubundaki bebeklerin duyu ve gelişim alanları üzerinde etkili olduğunu ortaya koymuştur. Bu etkinin uzun dönemde de devam ettiği görülmüştür.

Kadiroğlu (2018) çalışmasında 167 preterm yenidoğan annelerinde bebek bakımı eğitiminin maternal bağlanma, annelik özyeterliliği ve özgüvenine etkisini değerlendirmeyi, aralarındaki ilişkiyi incelemeyi amaçlamıştır. “Algılanan Annelik Özyeterlik Ölçeği”nin adaptasyonunu gerçekleştirmiştir. Yenidoğan döneminin sonunda, deney ve kontrol grubu annelerinin maternal bağlanma düzeylerinin yükseldiği görülmüştür. Annelere bebek bakımına yönelik eğitim verilmesinin, maternal bağlanmalarını, algılanan annelik öz yeterliklerini ve özgüvenlerini geliştirdiği ortaya çıkmıştır. Ayrıca, maternal bağlanma ile algılanan annelik öz yeterliliği

arasında; algılanan annelik öz yeterliliği ile özgüveni arasında doğru orantıda bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Kuzu (2019) gerçekleştirdiği çalışmada 2-6 yaş çocukları olan 150 ebeveynin öz yeterlilik algılarıyla duygu sosyalleştirme davranışları arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Bu çalışmada ebeveynlerin öz yeterlik algıları ile duygu sosyalleştirme davranışları arasındaki ilişki incelenmiştir. Araştırmada ebeveynlerin öz yeterlik algısını ölçmek amacıyla “Berkeley Ebeveyn Öz Yeterlik Ölçeği Yenilenmiş Formu” ve ebeveynlerin duygu sosyalleştirme davranışlarını ölçmek amacıyla “Çocuklarının Duygularına Verilen Tepkiler” ölçeği kullanılmıştır. Araştırma sonucuna göre ebeveynlerin öz yeterlik seviyeleri ile duygu sosyalleştirme yöntemlerinden ödüllendirme, büyütme/mübalağa, dikkatini dağıtma/avutma arasında pozitif yönlü ilişki olduğu ortaya çıkmıştır. Ebeveynlerin öz yeterlik seviyeleri ile duygu sosyalleştirme yöntemlerinden ihmal arasında ise negatif yönlü ilişki bulunmuştur. Ebeveynlik tipine göre duygu sosyalleştirme yöntemlerinden cezalandırmak, büyütme, ihmal ve dikkatini dağıtmak alt boyutları arasında anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ebeveynlerin aylık gelir durumlarına göre ebeveynlik öz yeterlik düzeyleri ile duygu sosyalleştirme yöntemlerinden büyütme ve ihmal arasında anlamlı bir fark bulunmuştur. Ebeveynlerin yaş dağılımı, eğitim durumu, sahip oldukları çocuk sayısı ve çocuklarının cinsiyetine göre ebeveynlik öz yeterlik düzeyleri ile duygu sosyalleştirme yöntemleri arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır.

Beşir (2020) gerçekleştirdiği çalışmaya 12-36 ay arası yaşı olan 15 bebek ve ebeveyni katılmıştır. Çalışmanın amacı Duyusal Deneyimler Eğitim Programının bebeklerin duyu gelişimine ve gelişim düzeyine etkisini incelemektir. Ayrıca programın uygulanma sürecine ve programın etkililiğine yönelik ebeveynlerin görüşlerinin elde edilmesidir. Araştırmanın verileri Denver II gelişimsel tarama testi, kontrol listesi, dereceli puanlama anahtarı ve yarı yapılandırılmış görüşme formu ile elde edilmiştir. Sonuç olarak, hazırlanan eğitim programının bebeğin tat duyusu hariç bebeğin tüm duyularına ve bilişsel, dil, motor ve sosyal-duygusal gelişim düzeyine etki ettiği ortaya çıkmıştır. Nitel veri sonuçlarında da ebeveynlerin duyu gelişimi hakkında farkındalıklarının olduğu, bebekleri ile aktif olarak etkinlikler gerçekleştirmelerinin bu sürece etki ettiği ve araştırma sürecine yönelik olumlu yönde fikirlerinin olduğu görülmüştür.

2.6.2. Yurt Dışında Yapılan Araştırmalar

Conrad, Gross, Fogg ve Ruchala (1992) çalışmalarını 12-36 aylık bebeği olan 50 anne ile gerçekleştirmişlerdir. Bu çalışmada öz yeterliği (Bandura, 1977, 1989) temel alarak annenin anneliğine karşı duyduğu güven, çocuk gelişimi bilgisi ve anne-bebek etkileşimlerinin kalitesi arasındaki ilişkileri incelenmesi amaçlanmıştır. Bebek Bakımı Anketi, Bebek Gelişim Bilgisi Ölçeği, Çocuk Bakım Değerlendirme Öğretim Ölçeği araçları kullanılmış ve anne-bebek etkileşimi videoya alınmıştır. Sonuç olarak annenin anneliğe karşı duyduğu annelik güveni, çocuk gelişimi bilgisi ve anne-bebek etkileşimi birbiri ile pozitif ilişkili olduğu ortaya çıkmıştır. Anneliğe karşı duyduğu güven annenin öz yeterliliğini etkilediğini vurgulamışlardır. Annenin çocuk gelişimi hakkında bilgisi annelik güveni ile ilişki olduğu ve bu sayede de öz yeterlilik teorisi ile uyumlu olarak anne-bebek etkileşimi kalitesini etkilediğini ifade etmişlerdir.

Tucker vd. (1998) tarafından gerçekleştirilen çalışmada 10 hafta boyunca uygulanan “Davranışsal Ebeveyn Müdahale Programı”nın ebeveynlik öz yeterliliğine, ebeveyn stres düzeyine ve ebeveyn-çocuk etkileşiminin kalitesi üzerine etkisinin incelenmesini amaçlamışlardır. Çalışmaya iki yaşında 46 çocuk ve ebeveynleri katılmıştır. Araştırmanın verileri “Ebeveyn Özyeterlik Ölçeği (Parental Self-Efficacy Scale)”, “Ebeveyn Stres Envanteri (Parental Stress Inventory)” ve “Ebeveyn-Çocuk Etkileşim Ölçeği (Parent-Child Interaction Scale)” araçları ile elde edilmiştir. Programın ebeveynlerin öz yeterliliğe, olumlu etkileşime ve stres düzeyini azaltmaya olumlu etkiler yaptığı ortaya çıkmıştır. Ancak eğitim programının babalar üzerindeki etkisi annelere oranla daha az olduğu sonucu bulunmuştur. Bir yıl sonra yapılan değerlendirmede çocukların sergilediği olumsuz davranışlarda deney grubunda azalma görülürken kontrol grubunda artış olduğu görülmüştür. Ayrıca deney grubunda olumlu ebeveyn-çocuk etkileşiminde bir artış gözlenmiştir. Ebeveyn eğitim programının etkililiğinin uzun dönemde de devam ettiği ortaya çıkarılmıştır. Sonuç olarak küçük çocukların ebeveynlerinde öz yeterlilik algısını desteklemek için erken dönemde anne baba müdahale programlarının gerekliliği vurgulanmıştır.

Huang, Caughy, Genevro ve Miller (2005) çalışmalarında annenin çocuk gelişimi konusundaki bilgisi ile daha sonraki ebeveynlik davranışlarının kalitesi arasındaki ilişkiyi incelemeyi amaçlamışlardır. Çalışmaya 378 bebek ve annesi katılmıştır. Anneler ilk olarak bebekleri 2-4 aylık olduğunda Bebek Gelişimi Bilgi Envanterini (Infant Development Information Inventory) doldurmuşlardır. Bebekler 16 ile 18 ay arasındayken anne ve bebeklerin ev ortamında videoları çekilmiştir. Anne bebek etkileşiminin kalitesini ölçmek için “Anne-Baba Katılım Ölçeği

(Parental Participation Scale)”, “Ev Ortamı Envanteri (Home Environment Inventory)” araçları kullanılmıştır. Araştırmanın sonucunda annelerin çocuk gelişimi konusundaki bilgi eksikliğinin annelik görevlerinin kalitesini, özellikle bebeğine bir şeyler öğretme becerisini olumsuz etkilediği ortaya çıkmıştır.

Bloomfield ve Kendal (2007) 6 ay ile 10 yaş arası çocukları olan ebeveynlerle yürüttükleri çalışmada ebeveynlik eğitim programlarının ebeveynlik öz yeterliliğine etkisinin olup olmadığının ortaya çıkarmayı amaçlamışlardır. 53 ebeveynlik programı üzerinde yapılan araştırmaya toplam 356 ebeveyn katılmıştır. Ebeveynlik Öz Yeterliliğini Ölçme Aracı (TOPSE) kullanılmıştır. Görülen değişimlerin zaman içinde devam edip etmediğini belirlemesi amacıyla dört ay sonra tekrar test uygulanmıştır. Ebeveynlik programlarının sonunda ebeveynlerin ebeveynlik öz yeterliliğinin arttığını görmüşlerdir.

Elliott (2007) 4-10 aylık bebekleri olan ve ilk kez anne olan 115 kadının ebeveynlik bilgilerini incelemiştir. Ebeveynlik bilgileri çocuk gelişimi ile ilgili bilgi kaynakları, anne öz yeterliliği, sosyal destek, bebeklerin gelişimi yönünden değerlendirilmişler. Değerlendirme aracı olarak “Bebek Gelişimi Bilgisi Envanteri (Knowledge of Infant Development Inventory-KIDI)”, “Norbeck Sosyal Destek Anketi (Norbeck’s Social Support Questionnaire)”, “Gelişimin Anketi ve Gözlemler (The Milestone Questionnaire and Observations-MQO)”, “Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği (The Multidimensional Scale of Perceived Social Support-MSPSS)”, “Anne Bilgi Kaynakları Anketi (The Maternal Sources of Information Questionnaire)”, “Anne Yeterliliği Anketi (Maternal Efficacy Questionnaire-MEQ)” ve “Bayley Bebek Gelişim Ölçeği (The Bayley Scales of Infant Development)” kullanılmıştır. Araştırmanın sonunda ebeveynlik bilgileri doğru olan annelerin öz yeterlilik ile bebeklerinin gelişimsel değerlendirme puanları daha yüksek çıkmıştır. Sosyal destek ağı daha yüksek olan annelerin ebeveynlik ve bebek gelişimi konusunda bilgi edinmek için bilgi kaynaklarına daha sık başvurdukları görülmüştür.

Leahy-Warren, McCarthy ve Corcoran (2009) yaptıkları araştırmada ilk kez anne olan kadınlarda ebeveynlik öz yeterliliği, sosyal destek ve doğum sonrası depresyonunu incelemişlerdir. Doğumdan 6 hafta sonrası için annelere verilen sosyal desteğin ebeveynlik öz yeterliliğine ve doğum sonrası depresyonuna olan ilişkisine bakılmıştır. Verilerin toplanmasında “Sosyal Destek Anketi”, “Algılanan Anne Ebeveyn Öz-Yeterlilik Ölçeği” ve “Edinburgh Doğum Sonrası Depresyon Ölçeği” kullanılmıştır. Araştırmaya bebeği 6 hafta olan 410 anne katılmıştır. Araştırmanın sonucuna göre fonksiyonel desteğin doğum sonrası depresyon ile ilişkileri

anlamalı bulunmuştur. Resmi olmayan sosyal destek ve doğum sonrası depresyon, ebeveynlik öz yeterliliği ve doğum sonrası depresyon, gayri resmi sosyal destek ve ebeveynlik öz yeterliliği arasında ilişkiler bulunmuştur. Bu dönem içerisinde anneye sağlanan desteğin annenin ebeveynlik öz yeterliliğini artırdığı görülmüştür. Araştırmada çıkan sonuçları temel alarak ebeveyn özyeterliliğini artıracak için sağlık politikası ve klinik kılavuzlarının geliştirilmesi toplumsal desteğin tanınması ve işlevselleştirilmesi önerilmiştir.

Grimes (2012), çalışmasında ebeveynliğe geçişte ebeveyn-bebek etkileşimlerinde ve bebek davranışlarında ebeveynlik öz yeterliliği ve ebeveyn bilgisinin rolünü incelemiştir. Araştırmaya 6 ve 12 aylık bebekleri olan 178 aile katılmıştır. Ebeveynlerin davranışları ve bebekleri ile olan etkileşimlerini değerlendirmek için 10 dakika boyunca gözlem yapılmıştır. Araştırmanın verileri “Bates Bebek Mizaç Ölçeği (Bates Infant Temperament Scale)”, “Bebek Gelişim Bilgisi Formu (Infant Development Information Form)”, “Ebeveyn Özyeterlilik Ölçeği (Parental Self-Efficacy Scale)” ve “Ebeveyn Müdahalecilik Ölçeği (Parental Interventionism Scale)” kullanılarak toplanmıştır. Araştırma sonucunda ebeveynlik bilgisi ve ebeveynliğe ilişkin öz yeterlilik algıları arasında önemli bir ilişki bulunmuştur. Daha fazla çocuk gelişimi bilgisine sahip olan annelerin, daha fazla duyarlılık gösterdikleri ve daha az müdahaleci yaklaşım sergiledikleri görülmüştür.

Lecuona (2012) çalışmasında 18-24 ay aralığında olan çok düşük ve ileri derecede düşük doğum ağırlığına sahip bebeklere yönelik Ayres Duyu Bütünleme yaklaşımdan oluşturulmuş “Ayres Duyu Entegrasyonu Programı”nı bebeklerin gelişimleri üzerindeki etkileri incelemiştir. Düzeltilmiş yaşları 4-10 ay arasında olan, 24 bebeğin dahil olduğu çalışma 10 hafta sürmüştür. Değerlendirme aracı olarak “Bayley Bebeklik ve Küçük Çocukluk Dönemi Gelişimsel Değerlendirme Ölçeği III”, “Bebeklerde Duyu Fonksiyonu Testi” ve “Bebek/Küçük Çocuklarda Duyu Profili” kullanılmıştır. Çalışma sonucunda duyu entegrasyonu programının duyu işleme süreci ve gelişim alanlarını olumlu etkilediği ortaya çıkmıştır.

Groels, Van Brakel, Cuppen ve Hevink (2016) 2-4 yaş arası çocuğu olan ebeveynler tarafından ebeveynin ve çocuğun cinsiyetinin etkisi de dahil olmak üzere ebeveynlik öz yeterliliği ile ebeveyn davranışı arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Veriler anket yoluyla toplanmıştır. Bu çalışmaya 79 baba ve 166 anne katılmıştır. Yüksek ebeveynlik öz yeterliliğinin daha fazla olumlu ebeveynlik ve daha az katı disiplin uygulamasını öngördüğünü göstermiştir. Dolayısıyla, yüksek ebeveyn öz-yeterliliği daha iyi ebeveyn davranışı ile ilişkilidir ve bu etki, babalar ve anneler, oğlu olan ebeveynler ve kızı olan ebeveynler için aynı olduğu bulunmuştur.

Suárez, Rodríguez ve Rodrigo (2016) tarafından gerçekleştirilen çalışmada İspanyol çevrimiçi olarak hazırlanan 'Educar en Positivo' (Pozitif Ebeveyn) Programının değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Çalışmaya 0-18 yaş arası çocukları olan 60 ebeveyn (%80'ni anne) katılmıştır. İnternet Deneyimi ve Kullanım Anketi, Çevrimiçi Sosyal Destek Anketi, Modül Memnuniyet Anketi, Ebeveynlik Görevlerinde Değişimler (ebeveynlik öz yeterliliği) ölçme araçları kullanılmıştır. Katılımcılar programa ücretsiz erişim sağlayabilmesi için web sitesine giriş yapması ve ölçme araçlarını çevrimiçi olarak doldurmaları zorunlu tutulmuştur. Eğitim programı sonrasında tüm ölçeklerde puan artışı olduğu görülmüştür. Ebeveynlik öz yeterliliğinde de eğitim programına bağlı artışlar gözlemlenmiştir.

Geeraerts vd., (2021) Ebeveyn-bebek etkileşimlerinde ebeveynlik öz düzenlemesi ve ev kaosu rolünü inceledikleri çalışmaya ay ortalamaları 26 ay ile 31 ay arasında olan 62 bebeğin ebeveynleri katılmıştır. Toplamda 90 dakika süren ev ziyareti sırasında ebeveyn-çocuk etkileşimi videoya kaydedilmiştir. Ebeveynler ebeveyn yürütücü işlevi, Ebeveynin çaba gerektiren kontrolü, evdeki kaosu değerlendirilmesini içeren çevrimiçi ölçekleri doldurmuşlardır. Araştırmanın sonucunda ebeveynlik öz düzenlemesi ile ev kaosu arasında ters bir ilişki olduğu ortaya çıkmıştır. Düşük ebeveynlik öz düzenlemesi becerisine sahip ebeveynlerin (evde yüksek kaos) çocuklarına olumsuz ebeveynlik uygulamaları göstermeye daha eğilimli oldukları görülmüştür.

Alanyazın incelendiğinde ebeveynlik öz düzenlemesi konusu ile yapılan çalışmaların son yıllarda artış gösterdiği görülmektedir. Buna karşın annelerin kendi öz düzenlemesine ilişkin araştırmaların çoğunlukta olduğu ancak ebeveyn olarak öz düzenlemesine ilişkin araştırmaların daha sınırlı olduğu dikkat çekmektedir. Ebeveynlik öz düzenlemesi ile ilgili yurt içinde yapılan araştırmalarda konuyla ilgili ölçeklerin geçerlik-güvenirlik çalışmalarının yapılmasının amaçlandığı görülmektedir. Yapılan bu çalışmalar üç yaş ve üzeri çocukları olan ebeveynleri kapsamaktadır. Yurt dışında yapılan çalışmalar incelendiğinde ise bu çalışmaların 0-3 yaş arası çocukları olan ebeveynlerle gerçekleştirildiği ortaya çıkmaktadır. Ebeveynlik öz düzenlemesine ilişkin bu araştırmalarda ev kaosu, ebeveyn davranışları, çocuğun öz düzenlemesi ve çocuğun problem davranışları ile olan ilişkisine bakıldığı ve ebeveynlik öz yeterlik boyutu ile ilişkilendirildiği görülmektedir. Bu araştırmalarda ebeveynlik öz düzenlemesinin, ebeveynlik uygulamaları ve ebeveyn tutumları ile açıklandığı dikkat çekmektedir.

Bebek bakım öz yeterliliği ile ilgili yapılan çalışmalar incelendiğinde bu kavramın ebeveynlik öz yeterliliği ile doğrudan ilişkisini vurgulandığı dikkat çekmektedir. Ayrıca bebek bakım

bilgisinin, ebeveynlerin öz yeterliliğini etkilediği ortaya konmaktadır. Bebek bakım öz yeterliliğinin; ebeveyn öz güveni, ebeveyn-bebek etkileşim kalitesi, maternal bağlanma, ebeveyn davranışları, bakım verme davranışı, çocuk gelişim bilgisi, duygu sosyalleştirme davranışı, ebeveynlik bilgisi, ebeveyn stres düzeyi ve ebeveyn depresyonu ile ilişkilendirildiği görülmektedir.

Duyuları etkileyen uygulamaların yer aldığı çalışmalarda bebeklerin gelişimi, anne-bebek etkileşim kalitesi, güvenli bağlanma, bebeklerin duyu gelişimi ile ilişkilendirilerek geniş bir çerçevede ele alındığı görülmektedir. Alanyazın incelendiğinde 0-1 yaş arası bebeklerin duyularına yönelik geliştirilen eğitim programının var olduğu görülmektedir. Bu eğitim programının bebeklerin duyu gelişimi, duysal işleme, emosyonel ve adaptif fonksiyonları, genel gelişimine etki ettiği dikkat çekmektedir.

BÖLÜM III

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, çalışma grubu, veri toplama araçları, eğitim programının hazırlanması, verilerin toplanması, analizi ve etik konulara ilişkin bilgilere yer verilmiştir.

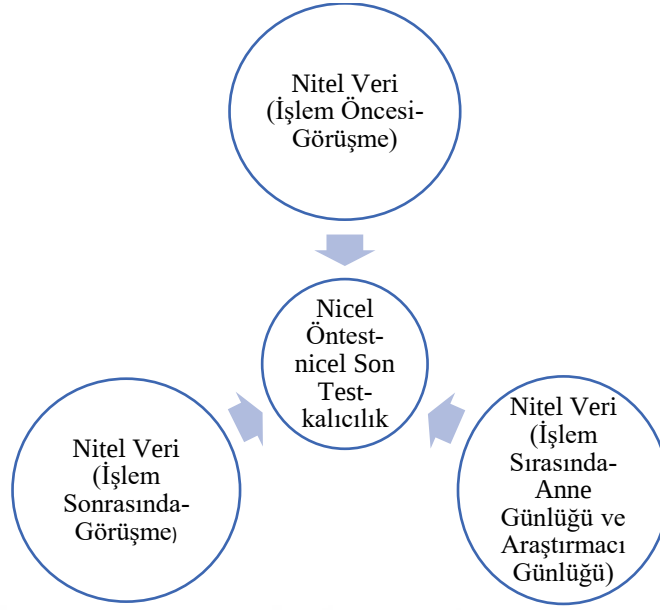
3.1. Araştırmanın Modeli

Duyu Temelli Eğitim Programının annelerin ebeveynlik öz düzenlemelerini, bebek bakım öz yeterliliklerini ve bebeklerinin gelişimine etkisini incelemeyi amaçlayan bu çalışmada karma yöntem kullanılmıştır. Karma yöntem, nicel ve nitel yöntemlerin tek başına kullanılması ile doğabilecek sınırlılıkları en aza indirerek, birçok yoldan bilgi alınmasına fırsat verir ve kapsamlı, geniş bir bakış açısı sağlar. Karma yöntem geleneksel olarak var olan nicel ve nitel yaklaşımı bir araya getirerek “*görmenin birden fazla yolu*”nu sağlamaktadır (Creswell ve Plano Clark, 2015, s.5; Johnson ve Christensen, 2014, s.34, 50-51). Tashakkori ve Teddlie’de karma yöntemi var olan bu iki yaklaşımın karışımı ve “*üçüncü metodolojik hareket*” olarak tanımlamaktadır (2010, s. 5). Nicel yaklaşım araştırma problemine ilişkin daha fazla kişi ile çalışarak genel bir bakış açısı sağlarken nitel yaklaşım ise daha az kişi ile çalışarak derinlemesine inceler ve daha ayrıntılı bir bakış açısı sağlar. Her iki yaklaşımın kendi içerisinde bazı sınırlılıkları vardır ve tek bir veri kaynağı araştırmanın problemini açıklamada yetersiz kalabilmektedir. Bu da araştırma sorusuna/sorularına en iyi cevabın sunulabilmesi ve çalışmanın güvenilirliğini ve geçerliliğini artırmak için farklı bakış açılarına sahip yaklaşımların bir arada kullanılması ihtiyacını ortaya çıkarır (Creswell ve Plano Clark, 2015, s.10).

Creswell ve Plano Clark (2015, s.6) karma yöntemde araştırmacının izlediği bazı adımların var olduğunu belirtmektedir. Araştırmacının takip etmesi gereken bu adımlar şu şekildedir:

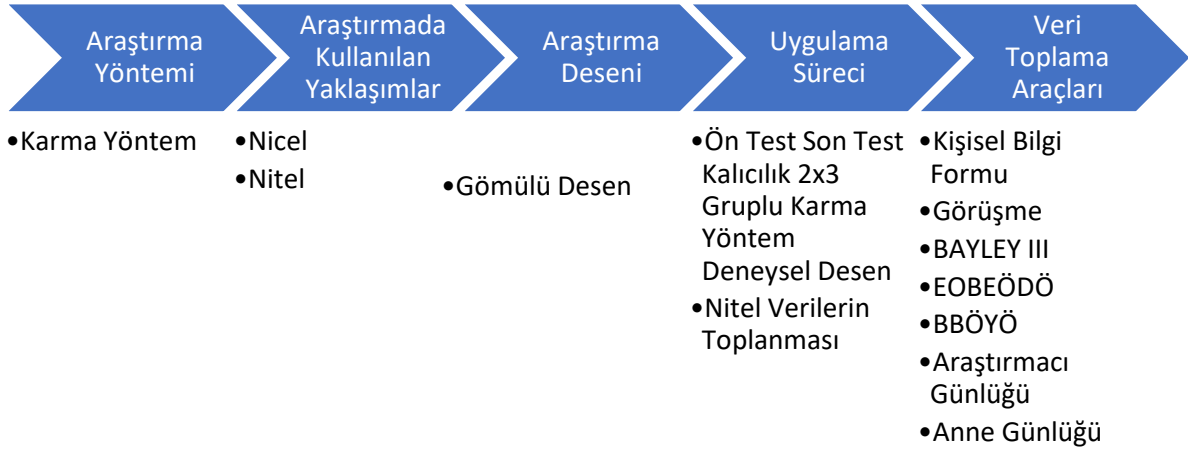
- Araştırma sorularını temel alarak hem nitel hem de nicel verileri dikkatli bir şekilde toplar ve analiz eder.
- Nicel ve nitel veri türünü birini diğerinin içine yerleştirerek veya sırasıyla birini diğerinin üzerine inşa ederek bütünleştirir.
- Araştırmanın vurgusuna göre veri türüne öncelik verir.
- Bu prosedürleri tek bir çalışma içerisinde veya bir çalışma programının birden fazla aşamasında kullanılır.
- Bu prosedürleri felsefi dünya görüşleri ve kurumsal bakış açıları kapsamında çerçeve içine alır.
- Bu işlemleri, çalışma yürütme planını yönlendiren özel araştırma deseni ile birleştirir.

Deneyssel olarak tasarlanan bu araştırmada verilerin derinlemesine elde edilebilmesi için nitel verilere de ihtiyaç duyulmuştur. Karma yöntem yakınsayan paralel, açımlayıcı sıralı, keşfedici sıralı, gömülü (iç içe karma), dönüştürücü ve çok aşamalı karma desenlerden oluşmaktadır (Creswell ve Plano Clark, 2015, s.76). Nicel ve nitel verilerin bir arada veya sıralı olarak toplanmasına olanak sağlayan; nitel verilerle bulguları destekleyen karma yöntem desenlerinden biri olan gömülü desen bu araştırmanın desenini oluşturmaktadır. Gömülü desen, araştırma problemi doğrultusunda verilerin derin, kapsamlı bir şekilde elde edilebilmesine ve birbirini destekleyerek zenginleştirmesine olanak verir. Hem nicel hem nitel olarak iki farklı kategoride verilerin toplanmasını sağlar. Nicel verilerin açıklanmasında ve desteklenmesinde nitel veriler kullanılır. Ayrıca bu desen, deneyssel desen çalışmalarının içine nitel bir yaklaşımın gömülmesi olarak da belirtilebilir. Nitel veriler, bu tarz çalışmalarda ikincil roldedir. Nitel veriler çalışmanın öncesinde çalışma sırasında ve/veya sonrasında toplanabilmektedir (Creswell ve Plano-Clark, 2015, s.76). Gömülü deneyssel desen araştırma süreci, Şekil 6'da gösterilmiştir.

Şekil 6.Gömülü deneysel desen

10-12 aylık bebeklere ve annelerine yönelik Duyu Temelli Eğitim Programının geliştirildiği ve etkililiğinin sınındığı bu çalışma iki aşamada gerçekleştirilmiştir. İlk aşama ölçeklerin uyarlanması; ikinci aşamada ise karma yöntem desenlerinden biri olan gömülü desen yönteminde programın uygulanması ve etkililiğinin ortaya konmasıdır. Creswell ve Plano-Clark (2015, s.72) gömülü deneysel desen ile gerçekleştirilen araştırmalarda araştırmacının veri setlerini tek bir rapor içinde yorumlayabileceği gibi farklı iki çalışma olarak da yorumlayabileceğini belirtmişlerdir. Nicel veriler, ön test, son test ve kalıcılık testi kontrol gruplu 2x3'lük deneysel desene ve ölçek uyarlama, geçerlilik-güvenirlik çalışmaları ölçek uyarlama sürecine uygun olarak toplanmıştır. Nitel veriler de yarı yapılandırılmış görüşme ile uygulama öncesi, anne günlüğü ve araştırmacı günlüğü ile uygulama anında ve yarı yapılandırılmış görüşme uygulamaların bitiminde toplanmıştır. Çalışmanın genel diyagramına Şekil 7'de yer verilmiştir.

Şekil 7. Çalışmanın genel diyagramı

Deney grubuna Duyu Temelli Eğitim Programı uygulanırken kontrol grubuna herhangi bir program uygulanmamıştır. Çalışma grubundaki annelere, ön test olarak Ebeveyn Olarak Ben: Ebeveynlik Öz Düzenlemesi Ölçeği, Bebek Bakım Öz Yeterliliği ve bebeklerine Bayley Bebeklik ve Erken Çocukluk Dönemi Gelişimsel Değerlendirme Ölçeği-III uygulanmıştır. Ayrıca annelerle ön görüşme olarak yarı yapılandırılmış görüşme yapılmıştır. Son test uygulaması ve program değerlendirme olarak yarı yapılandırılmış görüşmenin tamamlanmasından üç hafta sonra aynı testler kalıcılığı belirlemek için yeniden uygulanmıştır.

3.2. Çalışma Grubu

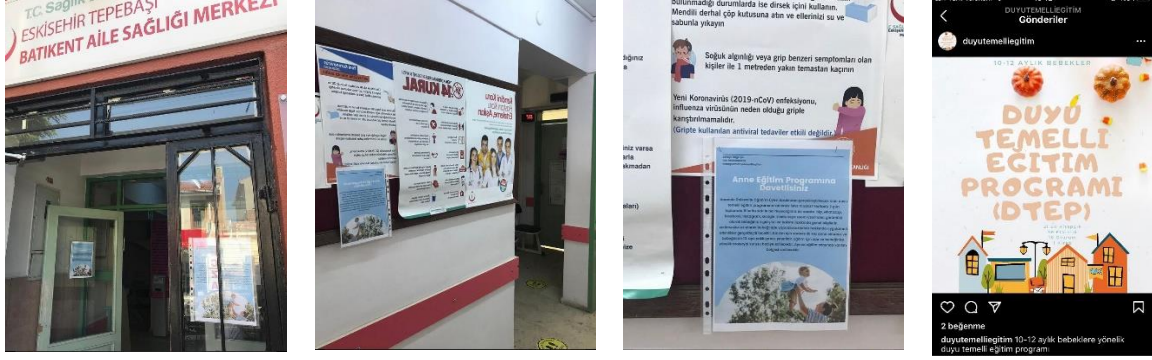
Araştırmamanın çalışma grubunu 10-12 aylık bebekler ve anneleri oluşturmuştur. Araştırmamanın temel amacı doğrultusunda deneysel çalışma grubu ölçüt örnekleme yoluyla belirlenmiştir. Ölçüt örnekleme önceden belirlenmiş ölçütleri karşılayan durumların seçilmesini hedefleyen bir örneklem seçme tekniğidir (Büyüköztürk vd., 2017, s. 92). Küçük yaş grubu ile birebir çalışma, bu yaş grubuna ve pandemi dönemi nedeniyle annelere erişimdeki zorluklardan dolayı uygun sayıda anne ve bebeğe ulaşılmaya çalışılmıştır. Çevrimiçi ortamda gerçekleştirilen araştırmanın çalışma grubunun belirlenmesinde bazı ölçütler temel alınmıştır. Bunlar;

- İlk kez anne olması ve daha önceden başka bir bebeğin bakımından sorumlu olmamış olması,
- Bebek bakım ve annelik ile ilgili eğitim almamış olması,
- Bebeğinin yaşının 10 ay olması,
- Bebeklerin benzer gelişim özelliklerine sahip olması,

- Annenin haftada iki gün oturuma katılmak için uygun olması,
- Telefon, tablet veya bilgisayar kullanmayı bilmesi ve oturuma bu elektronik aletlerden biri ile katılmaya gönüllü olması,
- Oturum sonrasında verilen etkinlikleri yerine getirme konusunda gönüllü olmasıdır.

Çalışma grubu bebeklerinin ay aralıklarının belirlenmesinde “ortak dikkat”, “görme keskinliği”, “emeklemesi” “bağlılık aşaması” gibi becerilerin gelişme süreci dikkate alınmıştır. Bebeğin görme keskinliği 6-12 ay arasında yetişkin seviyesine ulaşmaktadır. Hareket-derin duyunun geliştirilebilmesi için emeklemesi (8-9 ay), kendi vücudunu dengede tutması ve denge kazanımı (10. Ay), 9. aydan sonra 3 öğüne çıkan ek gıda (tat duyusu) ile daha fazla çeşit tatmaya başlaması, çevresinden gelen seslere karşı seçici olması (10. Ay), oturması (6 ay) ve yürümesi (12 ay) çalışma için gerekli olan kazanımlardır. Ortalama olarak 6-8 ay civarında gelişmekte olan ortak dikkat bebeğin anne ile etkileşim kurmasında gerekli olan diğer temel becerilerden biridir. Bu aylar temel alınarak çalışma grubu 10-12 ay olarak belirlenmiştir.

Eskişehir İl Sağlık Müdürlüğünden Aile Sağlık Merkezlerinin listesi alınmış ve merkeze bağlı aile sağlık merkezlerine gidilerek hemşirelere çalışmanın amacından, süresinden, uygulamanın nasıl olacağından bahsedilmiştir. Çalışma için hemşirelerden yardım alınmasının sebebi pandemi koşulları sebebiyle Sağlık Bakanlığının aldığı kararlar doğrultusunda sağlık çalışanı ve randevulu hastalar dışında bir kimsenin Aile Sağlık Merkezinde bulunmasına ilişkin izninin olmamasıdır. Çalışmanın görünürlüğünün artırılması için çalışmaya ilişkin afişler aile sağlık merkezlerinin giriş kapılarına, panolara asılmıştır. Daha fazla bilgi almak isteyen anneler için sosyal medyada sayfa oluşturulmuş ve çalışma ile ilgili bilgiler buradan da paylaşılmıştır. Aşıya gelen bebeklerin annelerine (önkoşulları sağlayan) hemşirelerin bilgi vermeleri istenmiş ve bilgi verirken araştırmacı tarafından hazırlanan çalışma ile ilgili bilgi kitapçığını annelere dağıtabilecekleri söylenmiştir. Bu kitapçığın içerisinde çalışmanın ismi, kim tarafından gerçekleştirileceği, nasıl uygulanacağı, amacının ne olduğu, hangi zaman aralıklarında gerçekleştirileceği, anneden beklenen sorumlulukların neler olduğu konuları hakkında (etkinliklerin bir sonraki oturuma kadar tekrar edilmesi, anne günlüğünü doldurması, fotoğraf çekimlerine izin vermesi, oturumlara katılması gibi) ayrıntılı bilgilere yer verilmiştir. Yüz yüze bilgi almak isteyen annelere araştırmacı Aile Sağlık Merkezlerinin önünde açık havada bilgi vermiştir.

Şekil 8. Uygulama daveti

Çalışmaya gönüllü katılmak isteyen, önkoşulları sağlayan üç anne ve bebeği deney grubunda, dört anne ve bebeği de kontrol grubunda yer almıştır. Önemli gelişmelerin olduğu bebeklik döneminde kontrol grubunda yer alan bebeklere eğitim vermemek etik açıdan uygun olmayacağı için bebeklerin 12. ayından sonra annelerine programda yer alan etkinlikler gösterilerek bebeklerine uygulamaları için teşvik edilmiştir. Deney ve kontrol grubunda yer alan anne ve bebeklerine kod isimler verilmiş ve bulgularda bu isimlerle yer almışlardır. Deney grubunda yer alan annelerin kod ismi Semiha, Tuğçe ve Gülsel'dir. Kontrol grubunda yer alan annelerin kod ismi Ahsen, Safiye, Selma, Sevnur'dur. Tablo 6'da çalışma grubundaki annelere ve bebeklerine ilişkin bilgiler yer almaktadır.

Tablo 6.

Çalışma Grubuna İlişkin Bilgiler

	Grup	Deney		Kontrol	
		f	%	f	%
Bebeğin cinsiyeti	Kız	-	0	2	50
	Erkek	3	100,00	2	50
Bebeğin ay grubu	10 ay	3	100	4	100
Doğum şekli	Sezaryen	1	33,33	3	75,00
	Normal	2	66,66	1	25,00
Annenin doğum sonrası bebeğin bakımını engelleyen rahatsızlık geçirme durumu	Evet	-		-	
	Hayır	3	100	4	100
Kendi bebeğinden önce başka bir bebeğin bakımı konusunda sorumluluk alma durumu	Evet	-		-	
	Hayır	3	100	4	100

Tablo 6 incelendiğinde çalışmanın deney grubuna katılan bebeklerin tamamının erkek olduğu, kontrol grubuna katılan bebeklerin %50'sinin kız, %50'sinin ise erkek olduğu görülmektedir. Deney grubuna katılan annelerin %33,33'ünün sezaryen, %66,66'sının normal doğum gerçekleştirmiştir. Kontrol grubuna katılan annelerin ise %75'inin sezaryen, %25'inin normal doğum gerçekleştirmiştir. Deney ve kontrol grubu annelerinin tamamının doğum sonrası bebeğin bakımını engelleyen herhangi bir rahatsızlık geçirmediği ve tamamının kendi bebeğinden önce başka bir bebeğin bakımı konusunda sorumluluk almadığı görülmektedir.

Çalışma grubunun oluşturulmasında 'bebeklerin benzer gelişim özelliklerine sahip olması' ölçütü için bebeklere Bayley bebeklik ve erken çocukluk dönemi gelişimsel değerlendirme ölçeği III ile değerlendirme yapılmıştır. Tablo 7'de gelişimsel değerlendirme sonuçlarına yer verilmiştir.

Tablo 7.

Çalışma Grubu Bebeklerinin BAYLEY III Gelişimsel Değerlendirme Sonuçlarının Kesme Noktalarına Göre Dağılımı (n=7)

Gelişim Alanları	Değerlendirme Sonuçları	N	%
Bilişsel	Gelişimsel sorun var ($P < 70$)	-	0
	Şüpheli ($70 < P < 85$)	-	0
	Gelişimsel sorun yok ($P \geq 85$)	7	100
Dil	Gelişimsel sorun var ($P < 70$)	-	0
	Şüpheli ($70 < P < 85$)	-	0
	Gelişimsel sorun yok ($P \geq 85$)	7	100
Motor	Gelişimsel sorun var ($P < 70$)	-	0
	Şüpheli ($70 < P < 85$)	-	0
	Gelişimsel sorun yok ($P \geq 85$)	7	100

Tablo 7 incelendiğinde değerlendirmeye alınan 7 bebeğin gelişimsel değerlendirme puanları 85'i geçmektedir. Bu değerlendirmeler sonucu yedi bebeğin de gelişiminin normal olduğu ortaya çıkmıştır.

3.3. Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplamak amacıyla nicel ve nitel olmak üzere farklı veri toplama araçlarından yararlanılmıştır. Araştırmada veri toplama aracı olarak Ebeveyn Olarak Ben: Ebeveynlik Öz Düzenlemesi Ölçeği (Me as a Parent: Parenting Self-Regulation Scale), Bebek Bakım Öz yeterliliği (the Self Efficacy in Infant Care Scale), Bayley Bebeklik ve Erken Çocukluk Dönemi Gelişimsel Değerlendirme Ölçeği-III (Bayley Scales of Infant and Toddler Development-Third Edition), genel bilgi formu, yarı-yapılandırılmış görüşme formları, anne eğitimi ihtiyaç

belirleme formu, Duyu Temelli Eğitim Programı, anne günlüğü ve araştırmacı günlüğü kullanılmıştır. Araştırmada kullanılan veri toplama araçları, araçların kullanım amacı, uygulandığı katılımcılar ve araçların uygulanma zamanlarına ilişkin bilgiler ayrı başlıklar altında sunulmuştur.

3.3.1. Nicel Veri Toplama Araçları

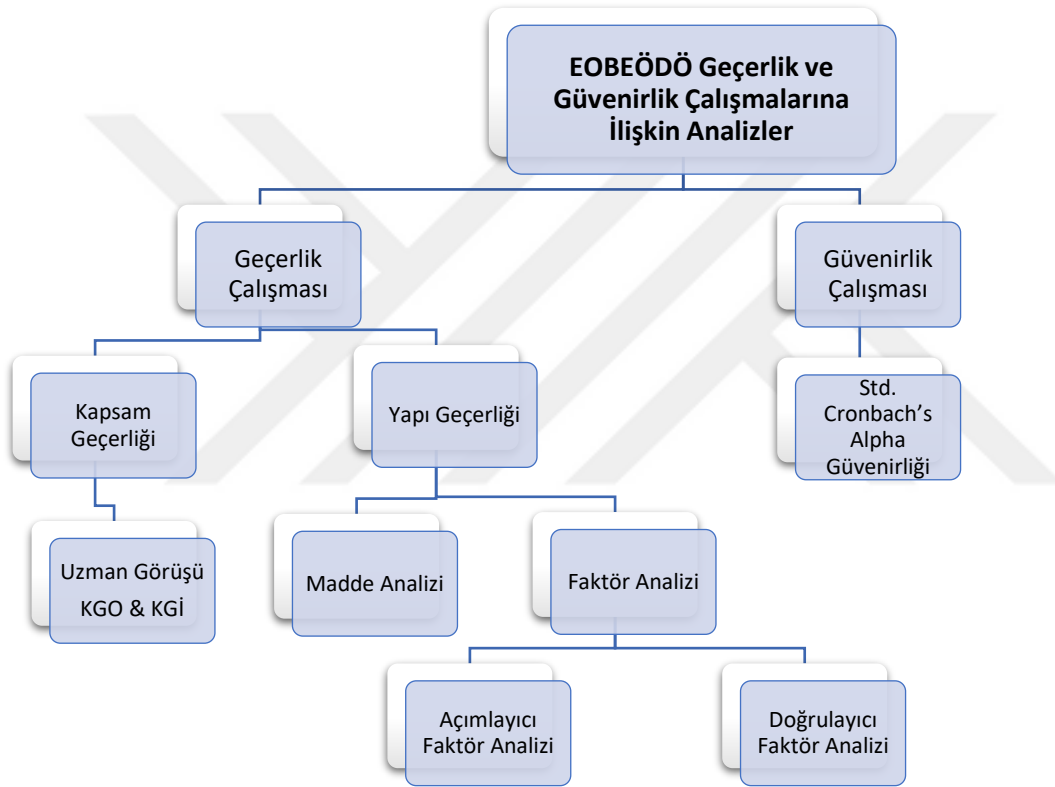
3.3.1.1. Ebeveyn Olarak Ben: Ebeveynlik Öz Düzenlemesi Ölçeği

Ebeveyn Olarak Ben: Ebeveynlik Öz Düzenlemesi Ölçeği (Me as a Parent: Parenting Self-Regulation Scale) (EOBEÖDÖ) beşli likert tipi olarak 16 maddelik öz bildirim ölçeğidir. Ebeveynliğin zorlukları ile ilgili ebeveynlerin yeterlilik ve etkililik algılarını ölçmeyi amaçlayan bir ölçektir. Hamilton, Matthews ve Crawford (2015) bu ölçek ile ebeveynlerin ebeveynlikle ilgili kendi öz düzenlemelerine ilişkin algılarını kısa zamanda ve kolay bir şekilde elde edilmesini amaçlamışlardır. Literatürden yararlanılarak oluşturulan 71 ölçek maddesi anne-babalara (220 anne ve 80 baba) uygulanmış ve test-tekrar test güvenirlik çalışmasının ardından 16 maddeye indirgenmiştir. Ölçekteki dört madde tersine puanlanmaktadır. Ölçeğin puanlaması 1 = 'Kesinlikle katılmıyorum'; 2 = 'Katılmıyorum'; 3 = 'Kararsızım'; 4 = 'Katılıyorum'; 5 = 'Kesinlikle katılıyorum' şeklinde olup ölçekten toplam olarak en az 16 puan en fazla ise 80 puan alınabilmektedir. Ölçek dört boyuttan oluşmaktadır. Bu alt boyutlar, öz yeterlilik (ebeveynin ebeveynlik problemlerinin üstesinden gelme veya çözmedeki etkililik hakkındaki inançları), kişisel etkililik (ebeveynin çocuklarını yetiştirmede oynadıkları rol hakkındaki inançları), öz yönetim (ebeveynin hedef belirleme yetenekleri ve hedeflerine ulaşma yolunda ilerleme) ve öz yetkinliktir (ebeveynlerin sorunları çözme yetenekleri hakkındaki inançları). Ölçeğin iç tutarlılığı için Cronbach alfa değeri hesaplanmış ve .85 olarak bulunmuştur.

3.3.1.1.1. Ebeveyn Olarak Ben: Ebeveynlik Öz Düzenlemesi Ölçeğinin Geçerlik Güvenirlik Çalışması

Avustralyalı ebeveynlerle geliştirilen Ebeveyn Olarak Ben: Ebeveynlik Öz Düzenlemesi ölçeği Portekizce (Marques vd., 2020), Felemenkçe (Bart, 2016), İspanyolca (Montesdeoca García,

2019) ve Türkçe dillerine çevrilmiştir. Bu ölçek dil uyarlaması çalışmaları yurtdışında 0-3 yaş çocuğu olan ebeveynlerle; yurtiçinde ise 3 yaş ve üzeri çocuğu olan ebeveynlerle gerçekleştirilmiştir. Alanyazında Özbay ve Akın (2015) tarafından 205 ilkokul, ortaokul, lise öğretmenleri ile; Keleş, Koğar ve Yurt (2016) tarafından 302 ebeveyn ile; Sarıot-Ertürk (2019) tarafından 3-5 yaş çocuğu olan ebeveynlerle gerçekleştirilmiştir. Ancak ebeveynlik öz düzenlemesi algısını ölçen bu ölçeğin 0-1 yaş arası bebeği olan ebeveynler için geçerli güvenilir olup olmadığı ile ilgili alanyazında çalışmaya rastlanmamıştır.

Şekil 9. Ebeveyn Olarak Ben: Ebeveynlik Öz Düzenlemesi Ölçeğinin geçerlik ve güvenilirlik çalışmalarına ilişkin analizler

Şekil 9'da yer alan Ebeveyn Olarak Ben: Ebeveynlik Öz Düzenlemesi Ölçeğinin geçerlik ve güvenilirlik çalışmasına ilişkin analiz bilgileri sunulmuştur. Analizlere ilişkin elde edilen veriler ayrıntılı bir şekilde aşağıda verilmiştir.

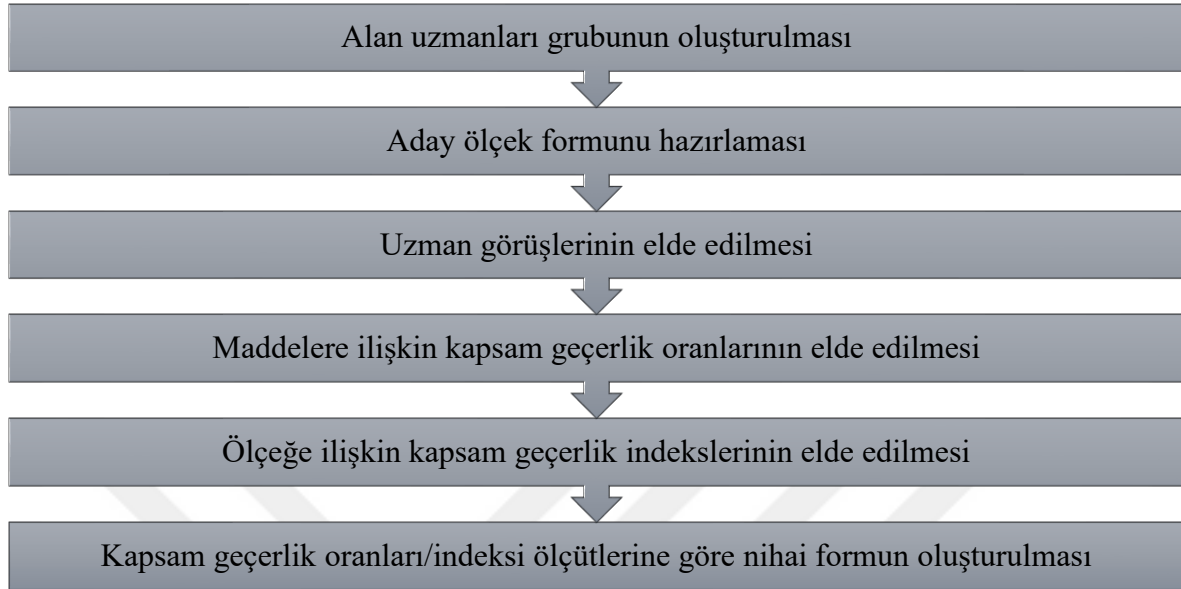
3.3.1.1.2. Dil Geçerliliği

Ebeveyn Olarak Ben: Ebeveynlik Öz Düzenlemesi ölçeğinin geçerlik ve güvenirlik çalışmasına başlanabilmesi için ilk önce ölçeği geliştiren araştırmacılardan (Hamilton, Matthews ve Crawford, 2015) gerekli kullanım izni alınmıştır (EK1). Dil geçerliliğini test etmek için çeviri tekrar çeviri yöntemi kullanılmıştır. Ölçme aracı birbirinden bağımsız 4 yabancı dil uzmanı tarafından İngilizce dilinden Türkçe diline çevrilmiştir. Yapılan çevirilerde yer alan ifadelerin anlaşılabilirliği ve Türkçe dilinin yapısına uygunluğunun ortaya çıkarılması için bir Türk dili uzmanı tarafından düzenlenmiştir. Maddelerin dil çeviri uygunluğu ile ilgili olarak çocuk gelişimi alanında uzman ve yurt dışında doktora eğitimi almış olan 2 öğretim üyesinden görüş alınmıştır. Oluşturulan Türkçe formun, daha önceden orijinal ölçeği görmemiş İngiliz dili ve edebiyatı alanında uzman olan iki öğretim üyesi tarafından Türkçe dilinden İngilizce diline ters çevirisi yapılmıştır. Elde edilen çeviri ile orijinal ölçek formundaki maddelerin 2 yabancı dil uzmanı tarafından eşdeğer olup olmadığını belirlenerek değerlendirilmiştir. Yapılan çevirinin anlamsal bir farklılık oluşturmadığı ve maddelerin eşdeğer olduğu kabul edilmiştir. Yapılan çeviri son kez Türk dili uzmanı tarafından değerlendirilmiş ve ölçek formunun son hali oluşturulmuştur. Ölçek maddelerinin uygulama grubu olan anneler tarafından maddelerin anlaşılıp anlaşılmadığının ortaya çıkarılması amacıyla 10 anneye pilot çalışması yapılmıştır. Pilot çalışması sonrasında anneler tarafından maddelerin anlaşılır olduğu bildirilmiştir.

3.3.1.1.3. Kapsam Geçerliliği

Kapsam geçerliliği, ölçeğin ve ölçekte yer alan tüm maddelerin ölçmek istediği alana ne derece hizmet ettiğini, temsil edip etmediğini belirlemek amacıyla yapılmaktadır. Ölçeğin, kapsam geçerliliğinin değerlendirilmesinde iki önemli teknik bulunmaktadır. Bunlar; Lawshe ve Davis teknikleridir. Lawshe tekniği kapsam geçerliliğinin değerlendirilmesinde en yaygın kullanılan tekniktir. Bu çalışmada da ölçeklerin kapsam geçerliliğinin değerlendirilmesinde Lawshe tekniği kullanılmıştır. Lawshe tekniği ile en az 5, en fazla 40 uzman tarafından kapsam

geçerliliği değerlendirilmesinin yapılması gereklidir (Lawshe, 1975). Şekil 10’da gösterildiği gibi altı aşamadan oluşmaktadır.

Şekil 10. Kapsam geçerliği aşamaları

Kapsam geçerlik oranları (KGO), maddeyi “Gerekli” olarak işaretleyen uzman sayısının, maddeye ilişkin görüş belirten toplam uzman sayısına oranının bir eksiği ile elde edilir (Yurdugül, 2005, s.2). Kapsam geçerliğinin yapılabilmesi için beş uzmandan gelişimsel ve kültürel olarak “Uygun” ve “Uygun Değil” olarak ölçeğin maddelerini değerlendirmeleri istenmiştir. Tablo 8’de beş uzmanın yaptığı değerlendirmelerle kapsam geçerlik oranları ve her bir boyuta ilişkin kapsam geçerlik indekslerine yer verilmiştir.

Tablo 8.

Ebeveynlik Öz Düzenlemesi Ölçeğinin Maddelerine İlişkin Kapsam Geçerlik Oranları

Ebeveynlik Öz Düzenlemesi Ölçeği	Gelişimsel		Kapsam Geçerlilik Oranı (KGO)	Madde Uyuşma Düzeyi %	Kültürel		Kapsam Geçerlilik Oranı	Madde Uyuşma Düzeyi %
	Uygun	Uygun Değil			Uygun	Uygun Değil		
Madde 1	5	0	1	100	5	0	1	100
Madde 2	5	0	1	100	5	0	1	100
Madde 3	5	0	1	100	5	0	1	100
Madde 4	5	0	1	100	5	0	1	100
Madde 5	5	0	1	100	5	0	1	100
Madde 6	5	0	1	100	5	0	1	100
Madde 7	5	0	1	100	5	0	1	100
Madde 8	5	0	1	100	5	0	1	100
Madde 9	5	0	1	100	5	0	1	100
Madde 10	5	0	1	100	5	0	1	100
Madde 11	5	0	1	100	5	0	1	100
Madde 12	5	0	1	100	5	0	1	100
Madde 13	5	0	1	100	5	0	1	100
Madde 14	5	0	1	100	5	0	1	100
Madde 15	5	0	1	100	5	0	1	100
Madde 16	5	0	1	100	5	0	1	100
Uzman Sayısı				5				5
Kapsam Geçerlik Ölçütü				0,99				0,99
Kapsam geçerlik indeksi				1				1

Tablo 8'e bakıldığında ölçekte yer alan 16 maddeyi de uygun görerek uzmanların ortak görüşe vardıkları ve kapsam geçerlik oranlarının $KGO = \frac{N_G}{N/2} - 1$ formülüne göre hesaplandığında kapsam geçerlik oranının 1 olduğu ortaya çıkmaktadır.

Tablo 9.

Veneziano ve Hooper (1997)'ye Göre 0,05 Anlamlılık Düzeyinde KGO'ları İçin Minimum Değerler

Uzman Sayısı	Minimum Değer	Uzman Sayısı	Minimum Değer
5	0,99	13	0,54
6	0,99	14	0,51
7	0,99	15	0,49
8	0,78	20	0,42
9	0,75	25	0,37
10	0,62	30	0,33
11	0,59	35	0,31
12	0,56	40+	0,29

Elde edilen Kapsam Geçerlilik Oranı (KGO)'ların istatistiksel olarak anlamlılığını test etmek için Tablo 9'da yer alan minimum değerleri (kapsam geçerlik ölçütleri) Veneziano ve Hooper (1997) tarafından oluşturulmuştur. Tablo 9 incelendiğinde uzman sayısına ilişkin minimum değerler aynı zamanda maddenin istatistiksel anlamlılığını oluşturmaktadır. Çalışmada uzman sayısı beş olduğu için 0,99 ölçüt olarak alınmıştır. Bütün maddelerin kapsam geçerlik oranları 0,99 ölçütünün üzerindedir ve bu nedenle anlamlı kabul edilmiştir. Bu doğrultuda testin geneline ilişkin kapsam geçerlik indeksinin de 1 olduğu ve bütün maddelerin gelişimsel ve kültürel yapıya uygun olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

3.3.1.1.4. Yapı Geçerliliği

Ölçek geçerlilik-güvenirlik çalışması için örneklem büyüklüğü belirlenirken alanyazında farklı yaklaşımların öne sürüldüğü görülmektedir. Bazıları madde sayısının on katı (Nunnally, 1978) bazıları ise dört katı olması gerektiğini ifade etmektedir (MacCallum, Widaman, Preacher ve Hong, 2001). Bu nedenle yapı geçerliliği çalışması için örneklem sayısının belirlenmesinde ölçeklerin madde sayısının en az dört katı formülü uygulanmıştır. Ebeveyn Olarak Ben: Ebeveynlik Öz Düzenlemesi ölçeği için (16 madde x 4) minimum 64 ve Bebek Bakım Öz yeterliliği ölçeği için (44 madde x 4) minimum 176 anne örneklem grubuna ulaşılması planlanmıştır. Aile Sağlık Merkezlerine bebeği ile gelen 780 anne ile görüşülmüş ve ölçek formları verilmiştir. Bu formların 300'ü geri dönmüştür. Ancak bu formlar içerisinde eksik, hatalı cevap verme, soruyu atlama gibi formu geçersiz kılan durumlarla karşılaşılmıştır. Kişisel

bilgileri, ölçek maddelerini eksiksiz yanıtlayan ve çalışmaya gönüllü katılan 220 anne çalışmanın örneklemini oluşturmuştur.

Hamilton, Matthews ve Crawford (2015) tarafından geliştirilen Ebeveyn Olarak Ben: Ebeveynlik Öz Düzenlemesi ölçeğinin yapı geçerliğinin belirlenmesi adına ilk olarak açımlayıcı faktör analizi yapılmıştır. Bu analizle beraber ölçeğin faktör sayısı test edilmiş ve maddelerin faktörlerle olan ilişkini belirlemek için faktör yükleri incelenmiştir. Faktör analizinde öz değeri 1 ya da daha üzerinde olanlar faktör olarak kabul edilmektedir (Büyüköztürk, 2019, s.479). Bu ölçekte de öz değeri 1'in üzerinde olan 4 boyut bulunmaktadır. Bu boyutların öz değerleri şöyledir: 5,025, 1,484, 1,249, 1,009. Bu durum ölçeğin orijinal halinde yer alan boyut sayısı ile örtüşmektedir. Bunun ardından maddelerin boyutlarla olan ilişkisini ortaya koymak için faktör yükleri incelenmiştir. Faktör yüklerinin kabul edilebilir değeri 0,30 ve üstüdür. 0,30-0,60 faktör yüküne sahip olan bir madde orta düzeyde kabul edilirken bu değerin 0,60'tan fazla olması ölçülen yapı ile daha yüksek bir uyuma işaret etmektedir (Kline, 1994, s.15; Özgüven, 2017). Ölçekte yer alan 16 maddenin faktör yüklerine bakıldığında en düşük değerin 0,35 olduğu (4.madde) görülmektedir. Bu doğrultuda ölçekten herhangi bir maddenin çıkartılmasına gerek duyulmamıştır.

Ölçeğin yapı geçerliğinin sağlanması adına yapılan bir diğer analiz doğrulayıcı faktör analizidir. Ölçeğin orijinal hali ve bu çalışmada yapılan açımlayıcı faktör analizine göre ölçek dört boyut altında toplanan 16 maddeden oluşmaktadır. Doğrulayıcı faktör analizi ile Hamilton, Matthews ve Crawford (2015) tarafından ortaya konan dört boyutlu model test edilmiştir. Doğrulayıcı faktör analizi AMOS 23 programı kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Bu program ile ölçeğin dört boyutlu modelinin diyagramı çizilmiş ve elde edilen uyum istatistiklerine bakılmıştır. Var olan modellerin veriyi ne derece açıkladığı uyum istatistikleri ile ortaya çıkmaktadır. Alanyazında kullanılan birçok uyum istatistiği bulunmaktadır ve tek tip şekilde ele alınan ortak bir uyum istatistiği bulunmamaktadır (Munro, 2005; Özdamar, 2010; Şimşek, 2007, s. 47-49). Bu nedenle alanyazında sıklıkla kullanılan bazı uyum istatistiklerinden yararlanılmıştır. Bu çalışmada dikkate alınan uyum istatistikleri Ki-kare değerinin serbestlik derecesine oranı (CMIN/DF), karşılaştırmalı uyum indeksi (CFI), ayarlanmış uygunluk indeksi (AGFI), iyilik uyum indeksi (GFI) ve yaklaşık hataların ortalama kareköküdür (RMSEA). Bu doğrultuda gerçekleştirilen doğrulayıcı faktör analizi (DFA) sonucunda elde edilen değerler Tablo 10'da sunulmuştur.

Tablo 10.

Modele Ait Uyum İyiliği İndeksleri

P	CMIN/DF	GFI	CFI	RMSEA	AGFI
0,00	2,58	0,87	0,81	0,08	0,83

Ebeveyn Olarak Ben: Ebeveynlik Öz Düzenlemesi ölçeği için elde edilen uyum istatistiklerinin ilki, Ki-kare değerinin serbestlik derecesine bölünmesi ile elde edilen CMIN/DF değeridir. CMIN/DF değerinin 3'ün altında olması uyum açısından iyi kabul edilmektedir (Kline, 2005, s. 143). Bu araştırmada CMIN/DF değeri 2,58 olarak bulunmuştur. Tablo 10 incelendiğinde CFI değerinin 0,81, GFI değerinin 0,87 ve AGFI değerinin 0,83 olduğu görülmektedir. RMSEA değerinin 0,08 veya daha küçük olması, CFI değerinin 0,80'nin üstünde ve 1'e yakın olması modelin veriye uyum gösterdiğini ortaya koymaktadır (Klein, 2005, s. 144). GFI ve AGFI değerleri 0 ile 1 arasındadır ve 1 değerine daha yakın olması uyumun güçlü olduğunun göstergesidir (Jöreskog ve Sörbom, 1993, s.123; Klein, 2005, s.144; Raykov ve Marcoulides, 2006, s.43-44). Ebeveyn Olarak Ben: Ebeveynlik Öz Düzenlemesi ölçeği ile kurulan modelin yapı geçerliği sağlanmaktadır. Yapılan analizlerle elde edilen uyum istatistiklerinin tümünün iyi veya kabul edilebilir düzeyde olduğu görülmektedir. Bu doğrultuda Hamilton, Matthews ve Crawford (2015) tarafından ortaya konulmuş olan model ile bu çalışmadan elde edilen verilerin uyumunun iyi ve kabul edilebilir düzeyde olduğu tespit edilmiştir.

3.3.1.1.5. Cronbach Alfa İç Tutarlılık Katsayısı

Doğrulamalı faktör analizinden sonra ölçeğin güvenilirliğini test etmek amacıyla cronbach alfa iç tutarlılık katsayısına bakılmıştır. Ölçeğin iç tutarlılık katsayısı (Cronbach Alfa) 0,814 olarak bulunmuştur. Cronbach's Alpha Güvenirlik katsayısı değerlerinin 0,70 ve üstü olması beklenmektedir. Cronbach's Alpha Güvenirlik katsayısı değerlerinin 0,80 – 1,00 arası olması güvenilirliğinin yüksek olduğunu göstermektedir (Büyüköztürk, 2020, s.171; Fraenkel, Wallen ve Hyun, 2011; Guilford, 1956). Bu doğrultuda ölçeğe ilişkin ölçümlerin güvenilirliğinin yüksek olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

Ebeveyn Olarak Ben: Ebeveynlik Öz Düzenlemesi Ölçeğinde yer alan maddelerin genel ortalamasına ve cronbach alfa katsayısına göre maddelerin güvenilirlik analizi sonuçlarına bakılmıştır. Ölçekte yer alan maddelerin her birinin ölçeğin tümü ile olan ilişkisini belirlemek için madde toplam korelasyonu kullanılmaktadır. Çok küçük ve negatif değerdeki maddelerin

ölçekten çıkartılması benzer özellikleri temsil eden maddelerin bir araya gelmesini sağlar böylelikle daha yüksek düzeltilmiş madde toplam korelasyonuna ulaşılır. Aynı zamanda daha yüksek bir Croanbach alfa (α) katsayısı değerinin elde edilir (Lord ve Novick, 1968, s. 331). Bu çalışmada da gerçekleştirilen ölçeğin madde toplam korelasyonu ve Cronbach alfa analizi sonuçları Tablo 11’de yer verilmiştir.

Tablo 11.

Ebeveyn Olarak Ben: Ebeveynlik Öz Düzenlemesi Ölçeğinin Madde Toplam Korelasyonu ve Cronbach Alpha Analizi Sonuçları

	Madde çıkartıldığında Ölçek Ortalaması	Madde Çıkartıldığında Ölçek Varyansı	Madde Toplam Korelasyonu	Madde Çıkartıldığında Croanbach’s Alpha
M 1	60,72	33,357	,190	,823
M 2	61,05	31,519	,524	,795
M 3	60,64	32,260	,480	,799
M 4	60,50	33,551	,263	,813
M 5	60,83	31,994	,490	,798
M 6	60,95	33,421	,361	,806
M 7	60,75	32,337	,542	,796
M 8	60,70	32,579	,453	,801
M 9	61,10	31,593	,408	,804
M 10	60,79	32,416	,463	,800
M 11	60,95	31,344	,513	,796
M 12	60,81	31,612	,612	,791
M 13	60,69	32,824	,554	,797
M 14	60,88	32,631	,445	,801
M 15	60,88	32,008	,593	,793
M 16	61,05	32,647	,196	,828

Tablo 11’de yer alan madde toplam (Inter-item) korelasyonlarına bakıldığında maddelerin 0,19 ile 0,59 arasında değişim gösterdiği görülmektedir. Madde ile ölçeğin tümü arasındaki korelasyonda negatif değer olmadığı ve 0,2’nin altında 2 madde olduğu (Madde 1 ve Madde 16) ortaya çıkmıştır. Madde toplam korelasyonunda 0,30 ve daha yüksek olan maddelerin ölçmek isteneni iyi derecede ölçtüğü, 0,20 ile 0,30 arasında kalan maddelerin de ayırt etme gücünün orta düzeyde olduğu belirtilmektedir. 0,20’den büyük olan bu maddelere ölçekte yer verilebilmektedir (Büyüköztürk, 2020, s. 172). Ölçekteki maddelerin ölçtüğü özelliklerin Croanbach alfa sonuçları incelendiğinde 0,791 ile 0,828 arasında değiştiği görülmektedir. Cronbach’s Alpha Güvenirlik katsayısı değerlerinin 0,70 ve üstü olması ölçek puanlarının

güvenirliği için yeterli görülmektedir (Büyüköztürk, 2020, s. 171). Sonuçlar incelendiğinde 0,70'in altında madde olmadığı ve maddelerin toplam korelasyonlarının yüksek olması sebebiyle ölçeğin yapısını bozmamak adına madde çıkarımı gibi herhangi bir değişiklik yapılmamıştır. Bu çalışmaların ardından ölçek son halini almıştır. Böylelikle araştırmadaki ölçme araçlarından biri olan Ebeveyn Olarak Ben: Ebeveynlik Öz Düzenlemesi ölçeği uygulama süreci için hazır hale gelmiştir.

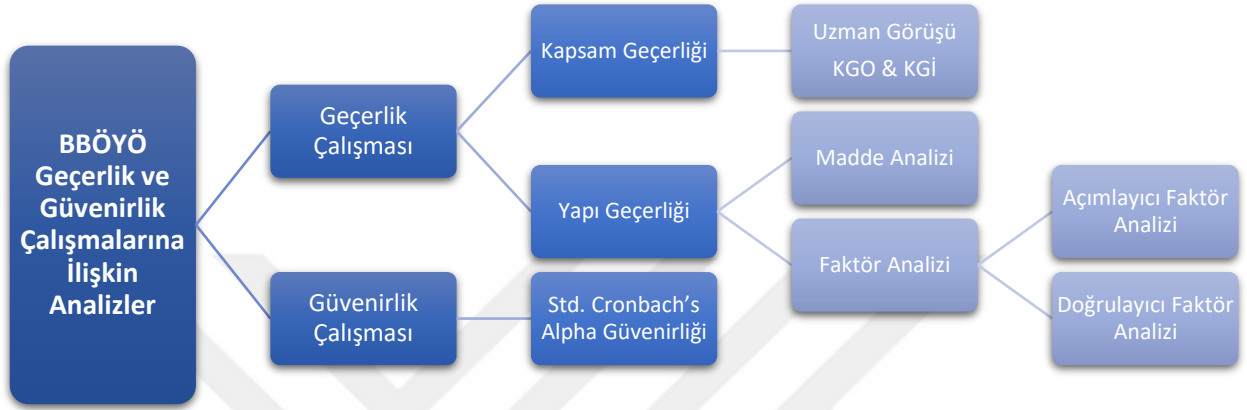
3.3.1.2 Bebek Bakım Öz Yeterliliği

Bebek Bakım Öz Yeterliliği (the Self-efficacy in Infant Care Scale) (BBÖYÖ) ölçme aracı annelerin, bebeklerin ilk bir yıl içindeki bakım yetenekleri hakkındaki inançlarını veya yargılarını değerlendirmek için kullanılmaktadır. Orijinal BBÖYÖ ölçeği bebek bakımında dört öz yeterliliğe sahip 40 madde içermektedir (Prasopkittikun vd., 2006). Prasopkittikun vd., (2006) tarafından Taylandlı anneler ile geliştirilmiştir. Bu ölçek 2010 yılında güncellenerek madde sayısı 44 olmuş ve 5'li likert tipinden, annelerin kendilerini her bir madde için 0'dan 100'e kadar puanlayabilecekleri 10 birim aralıktan oluşan formata dönüştürülmüştür (Prasopkittikun ve Tilokskulchai, 2010). 0-100 puan aralıklı formata sahip BBÖYÖ'nin kullanımı, Taylandlı anneler tarafından Likert tipi formata kıyasla kullanımı daha kolay olarak rapor edildiği için güncellenmiştir (Prasopkittikun ve Vipuro, 2008). 0 puan "yapacak kadar kendimden emin değilim", 50 puan "orta derecede yapabileceğimden eminim", 100 puan "kesinlikle yapabileceğimden eminim" şeklinde 0-100 puan arasında verilen bu sayısal puanlar toplanarak toplam madde sayısına bölünür ve ölçeğin toplam puanı elde edilir. Ölçeğin iç tutarlılığı için Cronbach alfa değeri hesaplanmış ve .96 olarak bulunmuştur. Gelişimsel ilerleme, genel sağlık bakımı, güvenlik ve beslenme olmak üzere dört boyuttan oluşmaktadır.

3.3.1.2.1. Bebek Bakım Öz Yeterlilik Ölçeğinin Geçerlik Güvenirlik Çalışması

Annelerin ebeveynlik görevlerinde kendilerini yeterli hissedebilmeleri için, bebek bakımı konusunda yeterli bilgi düzeyine sahip olması, görev ve sorumluluklarını yerine getirmede kendine güveninin olması, çevresinden bebek gelişimi ve bakımı konusunda destek alabileceği inancının olması gereklidir (Elibol, Mağden ve Alpar, 2007). Bu nedenle annelerin ebeveynlik öz yeterliliğin önemli bir bileşeni olan bebek bakım öz yeterliliği algısını ölçebilecek bir araca

ihtiyaç vardır. Ancak yurtiçi alanyazın incelendiğinde bebek bakım öz yeterliliğini ölçen bir araca rastlanılmamıştır. Bebek Bakım Öz Yeterlilik Ölçeğinin geçerlik ve güvenirlik çalışmasına ilişkin analiz bilgileri aşağıda verilmiştir.

Şekil 11. Bebek Bakım Öz Yeterliliği Ölçeğinin geçerlik ve güvenirlik çalışmalarına ilişkin analizler

Şekil 11’de yer alan Bebek Bakım Öz Yeterliliği ölçeğinin geçerlik ve güvenirlik çalışmasına ilişkin analiz bilgileri sunulmuştur. Analizlere ilişkin elde edilen veriler ayrıntılı bir şekilde aşağıda verilmiştir.

3.3.1.2.2. Dil Geçerliliği

Geçerlilik ve güvenirlik çalışmasına başlanabilmesi için ilk önce ölçeği geliştiren araştırmacılardan (Prasopkittikun ve Tilokskulchai) gerekli kullanım izni alınmıştır (EK 2). Dil geçerliliğini test etmek için çeviri tekrar çeviri yöntemi kullanılmıştır. Ölçme aracı birbirinden bağımsız dört yabancı dil uzmanı tarafından İngilizce dilinden Türkçe diline çevrilmiştir. Yapılan çevirilerde yer alan ifadelerin anlaşılabilirliği ve Türkçe dilinin yapısına uygunluğunun ortaya çıkarılması için bir Türk dili uzmanı tarafından düzenlenmiştir. Maddelerin dil çeviri uygunluğu ile ilgili çocuk gelişimi alanında uzman ve yurt dışında doktora eğitimi almış olan 2 öğretim üyesinden görüş alınmıştır. Oluşturulan Türkçe formun, daha önceden orijinal ölçeği görmemiş İngiliz dili ve edebiyatı alanında uzman olan iki öğretim üyesi tarafından Türkçe

dilinden İngilizce diline ters çevirisi yapılmıştır. Elde edilen çeviri ile orijinal ölçek formundaki maddelerin 2 yabancı dil uzmanı tarafından eşdeğer olup olmadığını belirlenerek değerlendirilmiştir. Yapılan çevirinin anlamsal bir farklılık oluşturmadığı ve maddelerin eşdeğer olduğu kabul edilmiştir. Yapılan çeviri son kez Türk dili uzmanı tarafından değerlendirilmiş ve ölçek formunun son hali oluşturulmuştur. Ölçek maddelerinin uygulama grubu olan anneler tarafından maddelerin anlaşılıp anlaşılmadığının ortaya çıkarılması amacıyla 10 anneye pilot çalışması yapılmıştır. Pilot çalışması sonrasında anneler tarafından maddelerin anlaşılır olduğu bildirilmiştir.

3.3.1.2.3. Kapsam Geçerliliği

Bebek Bakım Öz Yeterlilik ölçeğinin Türk diline uyarlanmasına ilişkin ölçeğin genel olarak ve ölçek maddelerinin amaca uygunluk ve anlaşılabilirlik açısından kapsam geçerlik oranlarının değerlendirilmesi yapılmıştır. Beş uzmandan gelişimsel ve kültürel olarak “Uygun” ve “Uygun Değil” olarak ölçeğin maddelerini değerlendirmesi sonucu kapsam geçerlik oranları ve her bir boyuta ilişkin kapsam geçerlik indeksleri hesaplanmıştır. Kapsam geçerlik oranları ve her bir boyuta ilişkin kapsam geçerlik indekslerinin sonuçları Tablo 12’de yer verilmiştir.

Tablo 12.

Bebek Bakım Öz Yeterliliği Ölçeğinin Maddelerine İlişkin Kapsam Geçerlik Oranları

Bebek Yeterliliği	Bakım Öz	Gelişimsel		Kapsam Geçerlilik Oranı (KGO)	Madde Uyuşma Düzeyi %	Kültürel		Kapsam Geçerlilik Oranı	Madde Uyuşma Düzeyi %
		Uygun	Uygun Değil			Uygun	Uygun Değil		
Madde 1		5	0	1	100	5	0	1	100
Madde 2		5	0	1	100	5	0	1	100
Madde 3		5	0	1	100	5	0	1	100
Madde 4		5	0	1	100	5	0	1	100
Madde 5		5	0	1	100	5	0	1	100
Madde 6		5	0	1	100	5	0	1	100
Madde 7		5	0	1	100	5	0	1	100
Madde 8		5	0	1	100	5	0	1	100
Madde 9		5	0	1	100	5	0	1	100
Madde 10		5	0	1	100	5	0	1	100
Madde 11		5	0	1	100	5	0	1	100
Madde 12		5	0	1	100	5	0	1	100
Madde 13		5	0	1	100	5	0	1	100
Madde 14		5	0	1	100	5	0	1	100
Madde 15		5	0	1	100	5	0	1	100
Madde 16		5	0	1	100	5	0	1	100
Madde 17		5	0	1	100	5	0	1	100
Madde 18		5	0	1	100	5	0	1	100
Madde 19		5	0	1	100	5	0	1	100
Madde 20		5	0	1	100	5	0	1	100
Madde 21		5	0	1	100	5	0	1	100
Madde 22		5	0	1	100	5	0	1	100
Madde 23		5	0	1	100	5	0	1	100
Madde 24		5	0	1	100	5	0	1	100
Madde 25		5	0	1	100	5	0	1	100
Madde 26		5	0	1	100	5	0	1	100
Madde 27		5	0	1	100	5	0	1	100
Madde 28		5	0	1	100	5	0	1	100
Madde 29		5	0	1	100	5	0	1	100
Madde 30		5	0	1	100	5	0	1	100
Madde 31		5	0	1	100	5	0	1	100
Madde 32		5	0	1	100	5	0	1	100
Madde 33		5	0	1	100	5	0	1	100
Madde 34		5	0	1	100	5	0	1	100
Madde 35		5	0	1	100	5	0	1	100
Madde 36		5	0	1	100	5	0	1	100
Madde 37		5	0	1	100	5	0	1	100
Madde 38		5	0	1	100	5	0	1	100
Madde 39		5	0	1	100	5	0	1	100
Madde 40		5	0	1	100	5	0	1	100
Madde 41		5	0	1	100	5	0	1	100
Madde 42		5	0	1	100	5	0	1	100
Madde 43		5	0	1	100	5	0	1	100
Madde 44		5	0	1	100	5	0	1	100
Uzman Sayısı					5				5
Kapsam Geçerlik Ölçütü					0,99				0,99
Kapsam indeksi	geçerlik				1				1

Tablo 12’ye bakıldığında ölçekte yer alan 44 maddeyi uygun görerek uzmanların ortak görüşe vardıkları ve kapsam geçerlik oranlarının $KGO = \frac{N_G}{N/2} - 1$ formülüne göre hesaplandığında kapsam geçerlik oranının 1 olduğu ortaya çıkmaktadır. Tablo 12 incelendiğinde uzman sayısına ilişkin minimum değerler aynı zamanda maddenin istatistiksel anlamlılığını oluşturmaktadır. Çalışmada uzman sayısı beş olduğu için 0,99 ölçüt olarak alınmıştır. Bütün maddelerin kapsam

geçerlik oranları 0,99 ölçütünün üzerindedir ve bu nedenle anlamlı kabul edilmiştir. Bu doğrultuda testin geneline ilişkin kapsam geçerlik indeksinin de 1 olduğu ve bütün maddelerin gelişimsel ve kültürel yapıya uygun olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

3.3.1.2.4. Yapı Geçerliliği

Prasopkittikun ve Tilokskulchai (2010) tarafından geliştirilen Bebek Bakım Öz Yeterliliği ölçeğinin yapı geçerliğinin belirlenmesi adına ilk olarak açımlayıcı faktör analizi yapılmıştır. Bu analizle beraber ölçeğin faktör sayısı test edilmiş ve maddelerin faktörlerle olan ilişkini belirlemek için faktör yükleri incelenmiştir. Faktör analizinde öz değeri 1 ya da daha üzerinde olanlar faktör olarak kabul edilmektedir (Büyüköztürk, 2019, s.479). Bu ölçekte de öz değeri 1'in üzerinde olan 4 boyut bulunmaktadır. Bu durum ölçeğin orijinal halinde yer alan boyut sayısı ile örtüşmektedir. Bunun ardından maddelerin boyutlarla olan ilişkisini ortaya koymak için faktör yükleri incelenmiştir. Faktör yüklerinin kabul edilebilir değeri 0,30 ve üstüdür. 0,30-0,60 faktör yüküne sahip olan bir madde orta düzeyde kabul edilirken bu değerin 0,60'tan fazla olması ölçülen yapı ile daha yüksek bir uyuma işaret etmektedir (Kline, 1994, s.15; Özgüven, 2017). Ölçekte yer alan 44 maddenin faktör yüklerine bakıldığında en düşük değer 0,30 olduğu (43.madde) görülmektedir. Bu doğrultuda ölçekten herhangi bir maddenin çıkartılmasına gerek duyulmamıştır.

Ölçeğin yapı geçerliğinin sağlanması adına yapılan bir diğer analiz doğrulayıcı faktör analizidir. Ölçeğin orijinal hali ve bu çalışmada yapılan açımlayıcı faktör analizine göre ölçek dört boyut altında toplanan 44 maddeden oluşmaktadır. Doğrulayıcı faktör analizi ile Prasopkittikun ve Tilokskulchai (2010) tarafından ortaya konan dört boyutlu model test edilmiştir. Doğrulayıcı faktör analizi AMOS 23 programı kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Bu program ile ölçeğin dört boyutlu modelinin diyagramı çizilmiş ve elde edilen uyum istatistiklerine bakılmıştır. Var olan modellerin veriyi ne derece açıkladığı uyum istatistikleri ile ortaya çıkmaktadır. Alanyazında kullanılan birçok uyum istatistiği bulunmaktadır ve tek tip şekilde ele alınan ortak bir uyum istatistiği bulunmamaktadır (Munro, 2005; Özdamar, 2010; Şimşek, 2007). Bu nedenle alanyazında sıklıkla kullanılan bazı uyum istatistiklerinden yararlanılmıştır. Bu çalışmada dikkate alınan uyum istatistikleri Ki-kare değerinin serbestlik derecesine oranı (CMIN/DF), karşılaştırmalı uyum indeksi (CFI), ayarlanmış uygunluk indeksi (AGFI), iyilik uyum indeksi

(GFI) ve yaklaşık hataların ortalama kareköküdür (RMSEA). Bu doğrultuda gerçekleştirilen doğrulayıcı faktör analizi (DFA) sonucunda elde edilen değerler Tablo 12’de sunulmuştur.

Tablo 13.

Modele Ait Uyum İyiliği İndeksleri

P	CMIN/DF	GFI	CFI	RMSEA	AGFI
0,000	1,68	0,78	0,83	0,05	0,75

Bebek Bakım Öz Yeterliliği ölçeği için elde edilen uyum istatistiklerinin ilki, Ki-kare değerinin serbestlik derecesine bölünmesi ile elde edilen CMIN/DF değeridir. CMIN/DF değerinin 3’ün altında olması uyum açısından iyi kabul edilmektedir (Kline, 2005, s. 143). Bu çalışmada CMIN/DF değeri 1,68 olarak bulunmuştur. Tablo 13 incelendiğinde CFI değerinin 0,83, GFI değerinin 0,78 ve AGFI değerinin 0,75 olduğu görülmektedir. RMSEA değerinin 0,08 veya daha küçük olması, CFI değerlerinin 0,80’nin üstünde ve 1’e yakın olması modelin veriye uyum gösterdiğini ortaya koymaktadır. GFI ve AGFI değerleri 0 ile 1 arasındadır ve 1 değerine daha yakın olması uyumun güçlü olduğunun göstergesidir (Jöreskog ve Sörbom, 1993, s.123; Klein, 2005, s.144; Raykov ve Marcoulides, 2006, s.43-44). Bebek Bakım Öz Yeterliliği ölçeği ile kurulan modelin yapı geçerliği sağlanmaktadır. Doğrulayıcı faktör analizi neticesinde Bebek Bakım Öz Yeterliliği ölçeğine dair elde edilen istatistiğin iyi ve kabul edilebilir düzeyde olduğu görülmektedir. Bu doğrultuda Prasopkittikun ve Tilokskulchai (2010) tarafından ortaya konulmuş olan model ile bu çalışmadan elde edilen verilerin uyumunun iyi ve kabul edilebilir düzeyde olduğu tespit edilmiştir.

3.3.1.2.5. Cronbach Alfa İç Tutarlılık Katsayısı

Doğrulayıcı faktör analizinden sonra ölçeğin güvenilirliğini test etmek amacıyla cronbach alfa iç tutarlılık katsayısına bakılmıştır. Ölçeğin iç tutarlılık katsayısı (Cronbach Alfa) 0,895 olarak bulunmuştur. Cronbach’s Alpha Güvenirlik katsayısı değerlerinin 0,70 ve üstü olması beklenmektedir. Cronbach’s Alpha Güvenirlik katsayısı değerlerinin 0,80 – 1,00 arası olması güvenilirliğinin yüksek olduğunu göstermektedir (Büyüköztürk, 2020, s.171; Fraenkel, Wallen ve Hyun, 2011; Guilford, 1956). Bu doğrultuda ölçeğe ilişkin ölçümlerin güvenilirliğinin yüksek olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

Bebek Bakım Öz Yeterliliği Ölçeğinde yer alan maddelerin genel ortalamasına ve cronbach alfa katsayısına göre maddelerin güvenirlik analizi sonuçlarına bakılmıştır. Ölçeğin madde toplam korelasyonu ve Cronbach alfa analizi sonuçları Tablo 14’te yer verilmiştir.

Tablo 14.

Bebek Bakım Öz Yeterliliği Ölçeğinin Madde Toplam Korelasyonu ve Cronbach Alpha Analizi Sonuçları

	Madde çıkartıldığında Ölçek Ortalaması	Madde Çıkartıldığında Ölçek Varyansı	Madde Toplam Korelasyonu	Madde Çıkartıldığında Croanbach’s Alpha
Madde 1	3973,21	71724,204	,295	,894
Madde 2	3961,74	71822,754	,410	,892
Madde 3	3959,27	72376,417	,380	,892
Madde 4	3961,70	71498,949	,411	,892
Madde 5	3971,10	71066,985	,291	,895
Madde 6	3962,02	72163,649	,430	,892
Madde 7	3962,98	71315,032	,497	,891
Madde 8	3962,11	71439,767	,506	,891
Madde 9	3967,34	71250,953	,423	,891
Madde 10	3957,34	73773,534	,292	,893
Madde 11	3960,92	72285,790	,452	,892
Madde 12	3955,87	74317,440	,278	,894
Madde 13	3962,84	72278,510	,431	,892
Madde 14	3960,28	72276,422	,422	,892
Madde 15	3967,16	71350,400	,380	,892
Madde 16	3973,26	68609,160	,454	,892
Madde 17	3966,10	69602,699	,389	,893
Madde 18	3962,06	71492,954	,515	,891
Madde 19	3960,00	71993,548	,316	,893
Madde 20	3956,61	73875,982	,359	,893
Madde 21	3960,96	70418,883	,671	,889
Madde 22	3963,49	71525,117	,444	,891
Madde 23	3960,00	72076,498	,441	,892
Madde 24	3966,06	70211,094	,475	,891
Madde 25	3960,50	70989,145	,644	,889
Madde 26	3959,91	71374,185	,532	,890
Madde 27	3959,91	72274,646	,312	,893
Madde 28	3973,07	71898,806	,215	,896
Madde 29	3977,98	70995,907	,246	,897
Madde 30	3959,08	72074,730	,509	,891

Madde 31	3958,62	72791,646	,305	,893
Madde 32	3962,52	72147,983	,353	,892
Madde 33	3960,55	72222,737	,407	,892
Madde 34	3957,80	72904,807	,472	,892
Madde 35	3956,15	73366,651	,571	,892
Madde 36	3957,52	72650,057	,599	,891
Madde 37	3959,68	72140,449	,268	,894
Madde 38	3957,84	72436,344	,455	,892
Madde 39	3959,59	72206,741	,463	,891
Madde 40	3960,73	71634,482	,506	,891
Madde 41	3959,08	71548,463	,603	,890
Madde 42	3964,27	70478,030	,401	,892
Madde 43	3959,91	72470,038	,278	,894
Madde 44	3964,17	70951,619	,377	,892

Tablo 14’de yer alan madde toplam (Inter-item) korelasyonlarına bakıldığında maddelerin 0,21 ile 0,67 arasında değişim gösterdiği görülmektedir. Madde ile ölçeğin tümü arasındaki korelasyonda negatif değer olmadığı ve aynı zamanda katsayısı 0,2’nin altında madde olmadığı ortaya çıkmıştır. Madde toplam korelasyonunda 0,30 ve daha yüksek olan maddelerin ölçmek isteneni iyi derecede, 0,20 ile 0,30 arasında kalan maddelerin de ayırt etme gücünün orta düzeyde olduğu belirtilmektedir. 0,20’den büyük olan bu maddelere ölçekte yer verilebilmektedir (Büyüköztürk, 2020, s. 172). Ölçekteki maddelerin ölçtüğü özelliklerin Croanbach alfa sonuçları incelendiğinde 0,88 ile 0,89 arasında değiştiği görülmektedir. Cronbach’s Alpha Güvenirlik katsayısı değerlerinin 0,70 ve üstü olması ölçek puanlarının güvenilirliği için yeterli görülmektedir (Büyüköztürk, 2020, s. 171). Sonuçlar incelendiğinde 0,70’in altında madde olmadığı ve maddelerin toplam korelasyonlarının yüksek olması sebebiyle madde çıkarımı gibi herhangi bir değişiklik yapılmamıştır. Bu çalışmaların ardından ölçek son halini almıştır. Böylelikle araştırmadaki ölçme araçlarından biri olan Bebek Bakım Öz Yeterliliği ölçeği uygulama süreci için hazır hale gelmiştir.

3.3.1.3. Bayley Bebeklik ve Erken Çocukluk Dönemi Gelişimsel Değerlendirme Ölçeği-III

Bayley Ölçeği, ilk kez Özelli (1978) tarafından 3-6-9-12 aylık toplamda 90 bebeğe uygulanarak kültür uyarlaması yapılmıştır. Amerikan ve Türk bebeklerinin aldıkları puanlar karşılaştırılmış ve birbirine yakın olduğu ortaya çıkmıştır. Özelli, Amerikan bebekleri için geliştirilen standart

puanların Türk bebekleri için de kullanılabileceği belirtmiştir. Bu çalışmada yaş ile bilişsel ve hareket alt ölçekler arasında 0.94, her iki alt ölçek arasındaki korelasyon ise .96 olduğu bulunmuştur. Türkiye’de birçok çalışmada bu aracın versiyonları kullanılmış ve Türk kültürüne uygun olduğu ortaya çıkmıştır (Serdaroğlu vd., 2017; Karaaslan, 2008; Gümüş Doğan, 2006). Ancak güncellenmiş hali olan Bayley Bebeklik ve Erken Çocukluk Dönemi Gelişimsel Değerlendirme Ölçeği-III’ün (Bayley Scales of Infant and Toddler Development-Third Edition) (BAYLEY III) Türk kültürüne uyarlaması yapılmamıştır. Bebeklik dönemi için oluşturulmuş değerlendirme araçlarından biri olan BAYLEY III’ün duyarlı ölçümler yapan, iyi yapılandırılmış ölçeklerden biri olduğu kabul edilmektedir (Johnson ve Marlow, 2006; Jeong vd., 2017). Bu nedenle bu araştırmada son olarak güncelleştirilmiş olan BAYLEY III aracı kullanılmıştır.

12 aydan küçük bebeklere tüm testin uygulanması yaklaşık 50 dakika sürmektedir. Daha büyük yaş grubu için uygulam süresi 30-90 dakika arasında değişim göstermektedir. Yapılan becerilere “1” puan; yapılamayan becerilere “0” puan verilerek ilgili alana kodlama yapılır. Bebeğin kronolojik ya da düzeltilmiş yaşı hesaplandıktan sonra başlangıç noktasından ilerlemek için birbirini izleyen ilk üç maddeden 1 puan alması gerekir. Eğer bebek ilk üç maddeden 0 puan alırsa bir önceki yaş grubunun başlangıcına döner. Bebek birbirini izleyen beş maddeden 0 puan alırsa uygulama sonlandırılır. Uygulamanın yapıldığı gelişim alanından aldığı puanlar toplanır ve ham puan elde edilir. Bu ham puanlar kullanılarak sütundan eşdeğer standart puanı bulunur. Puanlar 70’in altında ise gelişimsel sorun olduğu, 70 ile 85 arasında ise şüpheli, 85’in üzerinde ise gelişimsel sorun olmadığını gösterir (Tablo 15).

Tablo 15.

Bayley Bebeklik ve Erken Çocukluk Dönemi Gelişimsel Değerlendirme Ölçeği-III’e Göre Sınıflandırma

	Bilişsel Puan	Dil Puanı	Motor Puanı
Gelişimsel sorun	P < 70	P < 70	P < 70
Şüpheli	70 < P < 85	70 < P < 85	70 < P < 85
Gelişimsel sorun yok	P ≥ 85	P ≥ 85	P ≥ 85

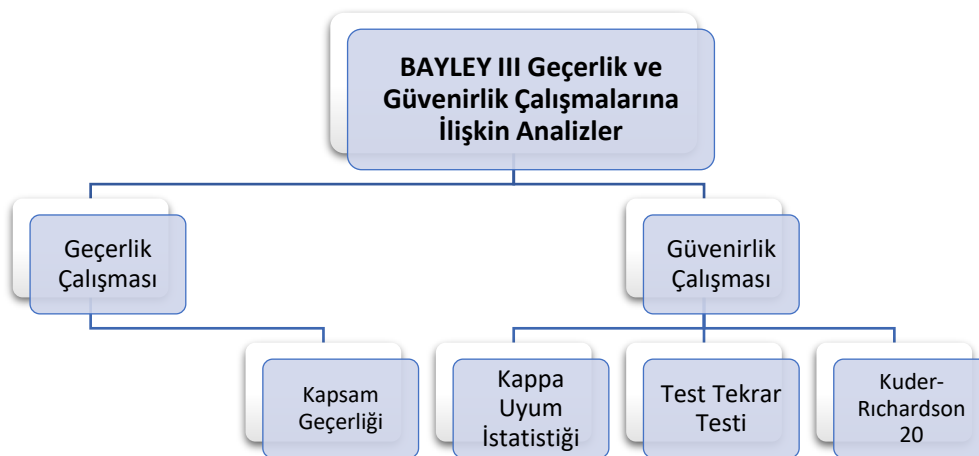
Bayley Bebeklik ve Erken Çocukluk Dönemi Gelişimsel Değerlendirme Ölçeği-III testi bilişsel, dil, motor olmak üzere gelişimi üç alanda incelemektedir. Üç gelişim boyutundan dil ve motor gelişim iki alt boyuta ayrılmaktadır. Dil gelişimi alıcı dil ve ifade edici dil; motor gelişim ince motor ve kaba motor alt boyutlarından oluşmaktadır. Greenspan tarafından oluşturulmuş anne-

baba tarafından doldurulan Sosyal-duygusal ve uyumsal davranış anketi Bayley III'e ek olarak değerlendirmeye katılabilmektedir. Bilişsel gelişim alt testi sensörimotor gelişimi, nesne ilişkilendirmeyi (örneğin; parçaları bir form tahtasına doğru yerleştirmek, blokları bir bardağa yerleştirmek veya gizli nesneleri bulmak), içerik, bellek ve kavramsal becerilerin belirlenmesine yardım eder. Dil gelişimi alıcı dil alt testi referans verilen nesneleri ve resimleri tanımlayabilmek gibi konuşma öncesi davranışları ve kelime dağarcığının gelişimi değerlendirilir. İfade edici dil alt testi babıldama, jest-mimikler gibi konuşma öncesi iletişimi, nesne ve resimleri adlandırma gibi kelime dağarcığı gelişimini ölçer. Motor gelişim ölçeği ince motor alt testi kavrama, nesne manipülasyonu ve algısal-motor entegrasyonu ile ilişkili ince motor becerileri ölçer. Kaba motor alt testi statik konumlandırma, dinamik hareket ve motor planlama ile ilgili kaba motor becerileri ölçer. Bayley III testinin dört tip norm-referans puanlaması vardır. Bunlar ölçek puanı, bileşik puanı, yüzdelik sıra ve büyüme puanıdır. Her puanlama için güven aralığı vardır, bebeğin ayına/yaşına göre gelişimsel eşdeğeri mevcuttur. Ölçek puanı tüm alt testlerin ham puanlarını içerir. 1-19 puan arası değişir, ortalaması 10 ve standart sapması 3'tür. Bileşik puanı alt testlerin derecelendirilmiş puanların ortalamasıdır. 40-160 olup ortalaması 100 ve standart sapması 15'tir. Güven aralığı bebeğin alabileceği gerçek puan aralığını ortaya çıkarır. Motor gelişimi ölçeği ince ve kaba motor performansının; dil gelişim ölçeği ise alıcı ve ifade edici dil performansının sonucudur. Ortalama 100-115 arasındadır. Tüm gelişim alanlarında 130 puan ve üstü 'çok üstün', 120-129 arası 'üstün', 110-119 'yüksek ortalama', 90-109 arası 'normal', 80-89 arası 'düşük' 70-79 arası 'sınır', 69 ve altı 'çok düşük' olarak sınıflandırılmaktadır (Bayley, 2006, s.30). Bu çalışmada ölçek puan ve bileşik puan kullanılarak bilişsel, dil ve motor gelişim değerlendirilmiştir.

3.3.1.3.1. Bayley Bebeklik ve Erken Çocukluk Dönemi Gelişimsel Değerlendirme Ölçeği-III Geçerlik Güvenirlilik Çalışması

Bayley Bebeklik ve Erken Çocukluk Dönemi Gelişimsel Değerlendirme Ölçeği III (BAYLEY III), Gelişimsel Çocuk Nörolojisi Derneği tarafından dil geçerliliği yapılmış ve uygulayıcı eğitimleri dernek tarafından verilen bir ölçektir. Araştırmacı 15.02.2019 tarihinde ilgili eğitime katılmış ve istenen kriterleri karşılayarak uygulayıcı belgesini almıştır. BAYLEY III ölçeğinin geçerlik çalışması için Aile Sağlık Merkezine gelen 10-12 aylık bebeklerin annelerine çalışma ve ölçek hakkında bilgi verilmiştir. Gelişimsel değerlendirmenin öneminden bahsedilmiş ve bebeği hakkında bilgi edinmek isteyip istemedikleri sorulmuştur. Bebeğin değerlendirme

sırasında rahat olabilmesi için değerlendirilmeye alınmadan önce karnının tok, altının temiz olması, uykusunu almış ve hareket etmesini sağlayacak şekilde az giydirilmiş olması gerektiği anneye belirtilmiştir. Katılmak isteyen anneler ile ortak bir zaman belirlenmiştir. Araştırmacı tarafından aydınlık, sessiz ve bebeğin annesi ile birlikte olabileceği, bebeğin yerde oturup emekleyebileceği, rahat ve temiz olan bir değerlendirme odası önceden hazırlanmıştır. Eğer bebek ağlarsa ara verilerek annenin bebeği emzirebileceği, sakinleşme süresi uzarsa daha sonra anne ile belirleyebilecekleri bir vakitte tekrar testi uygulayabilecekleri söylenmiştir. Anne bebeği ile geldiğinde test ve araştırma hakkında bilgi verilip yazılı onam alınmıştır. Test materyalleri bebeğin uzanıp alamayacağı ve dikkatini dağıtmayacak şekilde konulmuştur. Araştırmacı, bebek gelişim değerlendirmelerini anne ve bebekle birebir yüz yüze uygulama ile tamamlamıştır. Bilişsel, Dil ve Motor gelişime ait puanlar BAYLEY III özel formuna işaretlenmiştir. Puan hesaplaması ve değerlendirme için BAYLEY III kitapçığı kullanılarak rapor hazırlanmış ve annelere bir kopyası teslim edilmiştir. Her bir bebeğin değerlendirmesi yaklaşık 50 dk. sürmüştür. 10 aylık bebekler için testin başlangıç noktası H, 12 aylık bebekler için başlangıç noktası I'dır. Kullanılan BAYLEY III ölçeğinin uygulanmasının hem uzun sürmesi hem de örneklem grubunu oluşturan 10 ve 12 aylık bebeklere ulaşmanın zor olması sebebiyle az sayıda bebek geçerlik güvenirlik çalışmasına dâhil edilebilmiştir. Nicel çalışmalarda en az 30 katılımcının katılması sonuçların geçerli olmasını sağlayabilmektedir (Gay, 1987; akt. Arlı ve Nazik, 2001, s.77). Bu bağlamda BAYLEY III güvenirlik analizini gerçekleştirebilmek için en az 30 bebeğe ulaşılması planlanmış ve 30 bebekten (15 bebek 10 ay, 15 bebek 12 ay) veri toplanmıştır.

Şekil 12. Bayley Bebeklik ve Erken Çocukluk Gelişimsel Değerlendirme Ölçeği III geçerlik ve güvenirlik çalışmalarına ilişkin analizler

Şekil 12’de yer aldığı üzere ölçeğin geçerlik çalışması için kapsam geçerliği yapılmıştır. Kapsam geçerliğinin amacı ölçeğin ve ölçekte yer alan tüm maddelerin ölçmek istediği alana ne derece hizmet ettiği ve temsil edip etmediğini belirlemektir. Ölçeğin kapsam geçerliliğinin değerlendirilmesinde Lawshe tekniği kullanılmıştır. Beş uzman (üçü çocuk gelişim uzmanı, ikisi çocuk gelişimi alanında öğretim üyesi) tarafından kapsam geçerliliği değerlendirilmesi yapılmıştır. Bebeklerin ay grubuna göre test başlangıç puanları farklılaşmaktadır. Bu analizde 10. ve 12. ayları kapsayan maddelerin hepsi bir araya getirilerek uzmanlara sunulmuştur. Tablo 16’da beş uzmanın yaptığı değerlendirmelerle bilişsel gelişim testine ait kapsam geçerlik oranları ve her bir boyuta ilişkin kapsam geçerlik indekslerine yer verilmiştir.

Tablo 16.

BAYLEY III Bilişsel Gelişim Testi Maddelerine İlişkin Kapsam Geçerlik Oranları

BAYLEY III Bilişsel Gelişim Testi	Gelişimsel		Kapsam Geçerlilik Oranı (KGO)	Madde Uyuşma Düzeyi %	Kültürel		Kapsam Geçerlilik Oranı	Madde Uyuşma Düzeyi %
	Uygun	Uygun Değil			Uygun	Uygun Değil		
Madde 25	5	0	1	100	5	0	1	100
Madde 26	5	0	1	100	5	0	1	100
Madde 27	5	0	1	100	5	0	1	100
Madde 28	5	0	1	100	5	0	1	100
Madde 29	5	0	1	100	5	0	1	100
Madde 30	5	0	1	100	5	0	1	100
Madde 31	5	0	1	100	5	0	1	100
Madde 32	5	0	1	100	5	0	1	100
Madde 33	5	0	1	100	5	0	1	100
Madde 34	5	0	1	100	5	0	1	100
Madde 35	5	0	1	100	5	0	1	100
Madde 36	5	0	1	100	5	0	1	100
Madde 37	5	0	1	100	5	0	1	100
Madde 38	5	0	1	100	5	0	1	100
Madde 39	5	0	1	100	5	0	1	100
Madde 40	5	0	1	100	5	0	1	100
Madde 41	5	0	1	100	5	0	1	100
Madde 42	5	0	1	100	5	0	1	100
Madde 43	5	0	1	100	5	0	1	100
Madde 44	5	0	1	100	5	0	1	100
Madde 45	5	0	1	100	5	0	1	100
Madde 46	5	0	1	100	5	0	1	100
Madde 47	5	0	1	100	5	0	1	100
Madde 48	5	0	1	100	5	0	1	100
Madde 49	5	0	1	100	5	0	1	100
Uzman Sayısı				5				5
Kapsam Geçerlik Ölçütü				0,99				0,99
Kapsam geçerlik indeksi				1				1

Tablo 16'ya bakıldığında bilişsel gelişim testinde yer alan maddeler uzmanların ortak görüşleri doğrultusunda uygun görülmüştür. Kapsam geçerlik oranlarının hesaplanmasında $KGO = \frac{N_G}{N/2} - 1$ formülü kullanılmış ve sonucunda kapsam geçerlik oranının 1 olduğu ortaya çıkmıştır.

Yapılan analiz sonucunda atılan madde olmamış ve kapsam geçerlik çalışması tamamlanmıştır.

Tablo 17.

BAYLEY III Dil Gelişim Testi Maddelerine İlişkin Kapsam Geçerlik Oranları

	BAYLEY III Dil Gelişimi	Gelişimsel		Kapsam Geçerlilik Oranı (KGO)	Madde Uyuşma Düzeyi %	Kültürel		Kapsam Geçerlilik Oranı	Madde Uyuşma Düzeyi %
		Uygun	Uygun Değil			Uygun	Uygun Değil		
Alıcı Dil Alt Testi	Madde 6	5	0	1	100	5	0	1	100
	Madde 7	5	0	1	100	5	0	1	100
	Madde 8	5	0	1	100	5	0	1	100
	Madde 9	5	0	1	100	5	0	1	100
	Madde 10	5	0	1	100	5	0	1	100
	Madde 11	5	0	1	100	5	0	1	100
	Madde 12	5	0	1	100	5	0	1	100
	Madde 13	5	0	1	100	5	0	1	100
	Madde 14	5	0	1	100	5	0	1	100
	Madde 15	5	0	1	100	5	0	1	100
	Madde 16	5	0	1	100	5	0	1	100
	Madde 17	5	0	1	100	5	0	1	100
	Madde 18	5	0	1	100	5	0	1	100
	Madde 19	5	0	1	100	5	0	1	100
	Madde 20	5	0	1	100	5	0	1	100
	Madde 21	5	0	1	100	5	0	1	100
	Madde 22	5	0	1	100	5	0	1	100
	Madde 23	5	0	1	100	5	0	1	100
	Madde 24	5	0	1	100	5	0	1	100
	Madde 25	5	0	1	100	5	0	1	100
	Madde 26	5	0	1	100	5	0	1	100
	Madde 22	5	0	1	100	5	0	1	100
	Madde 23	5	0	1	100	5	0	1	100
İfade Edici Dil Alt Testi	Madde 3	5	0	1	100	5	0	1	100
	Madde 4	5	0	1	100	5	0	1	100
	Madde 5	5	0	1	100	5	0	1	100
	Madde 6	5	0	1	100	5	0	1	100
	Madde 7	5	0	1	100	5	0	1	100
	Madde 8	5	0	1	100	5	0	1	100
	Madde 9	5	0	1	100	5	0	1	100
	Madde 10	5	0	1	100	5	0	1	100
	Madde 11	5	0	1	100	5	0	1	100
	Madde 12	5	0	1	100	5	0	1	100
	Madde 13	5	0	1	100	5	0	1	100
	Madde 14	5	0	1	100	5	0	1	100
	Madde 15	5	0	1	100	5	0	1	100
	Madde 16	5	0	1	100	5	0	1	100
	Madde 17	5	0	1	100	5	0	1	100
	Madde 18	5	0	1	100	5	0	1	100
	Madde 19	5	0	1	100	5	0	1	100
	Madde 20	5	0	1	100	5	0	1	100
	Madde 21	5	0	1	100	5	0	1	100
	Madde 22	5	0	1	100	5	0	1	100
	Madde 23	5	0	1	100	5	0	1	100
	Madde 24	5	0	1	100	5	0	1	100
	Madde 25	5	0	1	100	5	0	1	100
Uzman Sayısı					5				
Kapsam Geçerlik Ölçütü					0,99				
Kapsam geçerlik indeksi					1				

Tablo 17'ye bakıldığında dil gelişiminin alıcı dil ile ifade edici dil alt testlerinde yer alan maddeler uzmanların ortak görüşleri doğrultusunda uygun görülmüştür. Kapsam geçerlik

oranları $KGO = \frac{N_G}{N/2} - 1$ formülüne göre hesaplandığında da kapsam geçerlik oranının 1 olduğu ortaya çıkmıştır. Kapsam geçerlik indekslerinin bu alt boyut için geçerli olduğu görülmüştür. Yapılan iki analiz sonucunda atılan madde olmamıştır. Bu bağlamda kapsam geçerlik çalışması tamamlanmıştır.

Tablo 18.

BAYLEY III Motor Gelişim Testi Maddelerine İlişkin Kapsam Geçerlik Oranları

	BAYLEY III Motor Gelişim	Gelişimsel		Kapsam Geçerlilik Oranı (KGO)	Madde Uyuşma Düzeyi %	Kültürel		Kapsam Geçerlilik Oranı	Madde Uyuşma Düzeyi %
		Uygun	Uygun Değil			Uygun	Uygun Değil		
İnce Motor Alt Testi	Madde 19	5	0	1	100	5	0	1	100
	Madde 20	5	0	1	100	5	0	1	100
	Madde 21	5	0	1	100	5	0	1	100
	Madde 22	5	0	1	100	5	0	1	100
	Madde 23	5	0	1	100	5	0	1	100
	Madde 24	5	0	1	100	5	0	1	100
	Madde 25	5	0	1	100	5	0	1	100
	Madde 26	5	0	1	100	5	0	1	100
	Madde 27	5	0	1	100	5	0	1	100
	Madde 28	5	0	1	100	5	0	1	100
	Madde 29	5	0	1	100	5	0	1	100
	Madde 30	5	0	1	100	5	0	1	100
	Madde 31	5	0	1	100	5	0	1	100
	Madde 32	5	0	1	100	5	0	1	100
	Madde 33	5	0	1	100	5	0	1	100
	Madde 34	5	0	1	100	5	0	1	100
	Madde 35	5	0	1	100	5	0	1	100
	Madde 36	5	0	1	100	5	0	1	100
	Madde 37	5	0	1	100	5	0	1	100
	Madde 38	5	0	1	100	5	0	1	100
	Madde 39	5	0	1	100	5	0	1	100
	Madde 40	5	0	1	100	5	0	1	100
Kaba Motor Alt Testi	Madde 22	5	0	1	100	5	0	1	100
	Madde 23	5	0	1	100	5	0	1	100
	Madde 24	5	0	1	100	5	0	1	100
	Madde 25	5	0	1	100	5	0	1	100
	Madde 26	5	0	1	100	5	0	1	100
	Madde 27	5	0	1	100	5	0	1	100
	Madde 28	5	0	1	100	5	0	1	100
	Madde 29	5	0	1	100	5	0	1	100
	Madde 30	5	0	1	100	5	0	1	100
	Madde 31	5	0	1	100	5	0	1	100
	Madde 32	5	0	1	100	5	0	1	100
	Madde 33	5	0	1	100	5	0	1	100
	Madde 34	5	0	1	100	5	0	1	100
	Madde 35	5	0	1	100	5	0	1	100
	Madde 36	5	0	1	100	5	0	1	100
	Madde 37	5	0	1	100	5	0	1	100
	Madde 38	5	0	1	100	5	0	1	100
	Madde 39	5	0	1	100	5	0	1	100
	Madde 40	5	0	1	100	5	0	1	100
	Madde 41	5	0	1	100	5	0	1	100
	Madde 42	5	0	1	100	5	0	1	100
	Madde 43	5	0	1	100	5	0	1	100
	Madde 44	5	0	1	100	5	0	1	100
	Madde 45	5	0	1	100	5	0	1	100
	Madde 46	5	0	1	100	5	0	1	100
	Madde 47	5	0	1	100	5	0	1	100
	Madde 48	5	0	1	100	5	0	1	100
	Madde 49	5	0	1	100	5	0	1	100
	Madde 50	5	0	1	100	5	0	1	100
	Madde 51	5	0	1	100	5	0	1	100
	Madde 52	5	0	1	100	5	0	1	100
	Madde 53	5	0	1	100	5	0	1	100
Uzman Sayısı					5				
Kapsam Geçerlik Ölçütü					0,99				
Kapsam geçerlik indeksi					1				

Tablo 18'e bakıldığında uzmanların motor gelişiminin ince motor ile kaba motor alt testlerinde yer alan maddeleri uygun görerek ortak görüşe vardıkları ve kapsam geçerlik oranının ise $KGO = \frac{N_G}{N/2} - 1$ formülüne göre hesaplanmasıyla beraber 1 olduğu ortaya çıkmıştır. Lawshe

teknikğine göre maddeler için anlamlı bulunan kapsam geçerlik indekslerinin motor gelişim alt boyutları için geçerli olduğu görülmüştür. Yapılan analiz sonucunda atılan madde olmamış ve kapsam geçerlik çalışması tamamlanmıştır.

Çalışmada uzman sayısı beş olduğu için 0,99 ölçüt olarak alınmıştır (Veneziano ve Hooper, 1997). BAYLEY III Bilişsel, Dil ve Motor Gelişim testlerine ait bütün maddelerin kapsam geçerlik oranları 0,99 ölçütünün üzerindedir ve bu nedenle anlamlı kabul edilmiştir. Bu doğrultuda testin geneline ilişkin kapsam geçerlik indeksinin de 1 olduğu ve bütün maddelerin gelişimsel ve kültürel yapıya uygun olduğu sonucuna ulaşılmıştır. BAYLEY III ölçeği için yapılan tüm kapsam geçerlik analizleri incelendiğinde alt boyutlardan çıkarılan herhangi madde olmadığı belirlenmiştir. BAYLEY III maddelerin uygulanabilirliğinin ve anlaşılabilirliğinin değerlendirilebilmesi, uygulayıcıya pratiklik kazandırılması ve aksayan durumların ortaya çıkarılması amacıyla pilot uygulama yapılmıştır. Pilot uygulamaya 10. aydan üç bebek ile 12. aydan üç bebek dâhil edilmiştir. Bu uygulama sonrası ölçme aracında herhangi bir değişiklik yapılmasına gerek duyulmamıştır.

BAYLEY III ölçeğinin geçerlik çalışmasını güçlendirmek için uygulama grubunu oluşturan 30 bebeğe BAYLEY III'ün yanı sıra Denver II ölçme aracı ile de gelişimsel değerlendirilme yapılmıştır. BAYLEY III ölçeğinin gelişim aylarına (başlangıç noktasından itibaren) ait madde sayısı 1-19 arasındadır. Bir bebek en az 1 en fazla 19 maddeyi yapabilmektedir. Farklı gelişim aylarında da aynı puanı alabilmektedir. Denver II ölçme aracında ise aylara göre madde sayılarından alınan puanlarda farklılaşma olmaktadır. Denver II ölçeğinde puanlamanın aylara göre farklılaşması sebebiyle BAYLEY III ile uyumluluğuna bakılamamıştır. Benzer durum Denver II ölçme aracının geçerlik çalışmasında da görülmektedir. Yalaz, Anlar ve Bayoğlu (2010, s.65) Denver II gelişimsel tarama testinin Türkiye Standardizasyonu kitapçığında, bütün gelişimsel testlerde farklılıkların olması sebebiyle Denver II testinin geçerlik çalışması için diğer gelişimsel testlerle uyumluluğuna bakılmamış olduğunu vurgulamışlardır. Ayrıca alanyazında kullanılan GEÇDA, AGTE gibi diğer gelişimsel değerlendirme araçlarında da Denver II gibi aylara bağlı olarak puan farklılaşması olmaktadır. Bu nedenle geçerlik çalışması olarak kapsam geçerliği kullanılmıştır. Yapılan BAYLEY III ve Denver II değerlendirme

sonuçlarına göre 30 bebeğin de normal gelişim gösterdiği ortaya çıkmıştır. Bu da iki gelişimsel değerlendirme ölçeğinin de benzer sonuçlar verdiğini göstermektedir.

Araştırmacı değerlendirme güvenirliği için Bayley III uygulayıcı sertifikasına sahip bağımsız bir araştırmacıdan destek alınmıştır. Bu bağlamda bağımsız araştırmacı, 30 bebek değerlendirmesi içerisinde 10. ayda yer alan beş bebek ile 12. ayda yer alan beş bebeğin değerlendirmesini araştırmacı ile beraber yapmıştır. Ardından bu değerlendirme sonuçlarının uyum gücüne bakılmıştır. Cohen (1960) puanlayıcılar arasındaki uyum istatistiği olarak Kappa istatistiğini geliştirmiştir. Uyum katsayısı iki seçenekli durumlar ya da iki uzmanın uyumuna yönelik elde edilmektedir (Yurdağül ve Bayrak, 2012). Gelişimsel değerlendirme uyumları uyum katsayısı (p_0), düzeltilmiş Kappa istatistiği (Prevalence Adjusted Bias Adjusted Kappa; PABAK) katsayısı kullanılarak belirlenmiştir. Fleiss (1981 akt. Yurdağül ve Bayrak, 2012, s. 267) kappa değerinin $0,60 \leq \text{kappa} \leq 0,74$ arasındaki uzman görüş uyumunun ‘iyi’; $\text{kappa} \geq 0,75$ olduğunda ise uzman görüş uyumunun ‘mükemmel’ olarak değerlendirilebileceğini belirtmiştir. Değerlendirilen bebeklerin sayısının sınırlı olması sebebiyle uyum katsayısının değerlendiriciler arası uyumun 0,75 değerinden yüksek olması beklenmektedir. Değerlendiriciler arası puan uyumu tablo 19’da gösterilmiştir.

Tablo 19.

Bayley Bebeklik ve Erken Çocukluk Gelişimsel Değerlendirme Ölçeği III (BAYLEY III) İçin Değerlendirmecilerin Uyumları

		Bilişsel Gelişim		Dil Gelişimi		Motor Gelişim	
		p0 (uyum)	PABAK	p0 (uyum)	PABAK	p0 (uyum)	PABAK
10. ay	Bebek 1	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00
	Bebek 2	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00
	Bebek 3	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00
	Bebek 4	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00
	Bebek 5	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00
12. ay	Bebek 6	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00
	Bebek 7	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00
	Bebek 8	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00
	Bebek 9	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00
	Bebek 10	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00
Ortalama		1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00

Tablo 19’da görüldüğü gibi her bir bebek için uyum katsayısı ve PABAK katsayısı yüksek çıkmıştır. İki değerlendirmecinin bebek gelişimsel değerlendirme puanlarının %100 uyumlu olduğu gözlenmiştir.

Tablo 20.

Bayley Bebeklik ve Erken Çocukluk Gelişimsel Değerlendirme Ölçeği III’ün (BAYLEY III) Güvenirliğine İlişkin Analizler

“BAYLEY III” Alt Testleri	Kuder-Richardson 20	Test – Tekrar Test Güvenirliği
Bilişsel Gelişim	0,72	0,72**
Dil Gelişimi	0,76	0,73**
Motor Gelişim	0,85	0,82**

Tablo 20’ye bakıldığında, “BAYLEY III”te yer alan alt testlerin Kuder-Richardson 20 güvenirlik katsayısı değerlerinin 0,72 ile 0,85 arasında değiştiği görülmektedir. Kuder-Richardson 20, sadece “0” ve “1” iki değerli ölçümlenmiş maddeler için kullanılmaktadır. Doğru soruların 1, yanlış veya boş olan soruların ise 0 olarak puanlandığı değerlendirme araçları için uygundur. BAYLEY III’te bebek yaptığı becerilerden “1” puan almakta, yapamadığı becerilerden ise “0” puan almaktadır. Bu nedenle testin iç tutarlılık güvenirlik kestirimlerine bakılırken Kuder-Richardson 20 güvenirlik katsayısına bakılmıştır (Kuder ve Richardson, 1937). Testin geneline ilişkin Kuder-Richardson 20 güvenirlik katsayısı değeri 0,92 olarak bulunmuştur. Kuder Richardson-20 (KR-20) ve Cronbach alfa güvenirliği sonuçlarının 0,70 ve daha yüksek değerlerde olması test puanlarının güvenirliğinin yüksek olduğunu göstermektedir. (Büyüköztürk, 2020, s. 183). Bu doğrultuda testin güvenirliğinin yüksek olduğu görülmektedir.

Değerlendirme aracının güvenirliğini belirlemek için yapılan çalışmalardan bir diğeri Test-Tekrar Test Güvenirlik hesaplamasıdır. Test-tekrar test hesaplaması, aynı katılımcı gruba farklı zaman dilimlerinde aynı değerlendirme aracının bir daha uygulanması ile edilen verilerle bu değerlendirme aracının kararlılığının belirlenmesinde kullanılan bir tekniktir (Büyüköztürk, 2020, s.170). Bu kapsamda, bebeklerin bir ay içerisinde bile büyük değişimler gösterebilmeleri göz önünde bulundurularak “BAYLEY III” esas uygulamasından 1.5 hafta sonra ilk uygulamada yer alan 30 çocuk ile tekrar uygulama yapılmıştır. Elde edilen verilerin öncelikle normal dağılım gösterip göstermediğine bakılmış ve yapılan testlerin ardından dağılımın normallik şartlarını taşıdığı ortaya çıkmıştır. Bu nedenle iki değerlendirme arasındaki

korelasyon, Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon katsayısı ile belirlenmiştir (Büyüköztürk, 2020, s.31). “BAYLEY III”ün alt testlerinin Test–Tekrar Test Güvenirlikleri incelendiğinde, tüm alt testlerin Test–Tekrar Test Güvenirliği katsayısının 0,72 ile 0,82 arasında değiştiği görülmektedir. Test–Tekrar Test Güvenirliği korelasyon katsayısı değerinin 0,70 ve üstü olması güvenilirlik için yeterli görülmektedir (Büyüköztürk, 2020, s.171; Guilford, 1956). Bu bağlamda BAYLEY III tüm alt testlerinin güvenilir testler olduğu söylenebilir. Yapılan tüm geçerlik güvenilirlik analizleri sonucunda BAYLEY III ölçeğinin uygulama grubu olan 10-12 aylık bebeklerin gelişimsel değerlendirilmesinde kullanılması için uygun olduğu görülmüştür.

3.3.1.4. Kişisel Bilgi Formu

Araştırmada ölçek geçerlilik-güvenirlik çalışması ve deneysel çalışma için kişisel bilgi formu oluşturulmuştur. Ölçek geçerlik güvenilirlik çalışması için katılımcı olan bebeğin ayı, cinsiyeti, bebeğin doğum sırası, geçirdiği bir rahatsızlığının olup olmadığı, annenin başka bir bebeğin bakımından sorumlu olup olmadığı, daha önceden annelik ile ilgili eğitim alıp almadığı ile gibi bilgiler yer almıştır. Deneysel çalışmanın kişisel bilgi formunda annelere ve bebeklere ilişkin bilgilerin elde edilebilmesi amacıyla bebeğin ayı, cinsiyeti, geçirdiği bir rahatsızlığının olup olmadığı, beslenmesi ile ilgili yaşadığı bir durumun olup olmadığı, annenin daha önceden annelik ile ilgili eğitim alıp almadığı, varsa gebelik ve doğum sonrasında geçirdiği hastalıklar, doğum sonrası bebeğin bakımını engelleyen bir rahatsızlığının olup olmadığı, kendi bebeğinden önce başka bir bebeğin bakımı konusunda sorumluluk alıp almadığına ilişkin bilgileri içermektedir (EK 3).

3.3.1.5. Anne Eğitimi İhtiyaç Belirleme Formu

İhtiyaç analizi çalışmaları, program tasarlarken ihtiyaç duyulan başlıkların ortaya çıkarılması ve bu ihtiyaçların en etkili bir şekilde nasıl karşılanabileceğinin saptanması çalışmalarıdır (Demirel, 2020, s.69). 10-12 aylık bebeklere yönelik duyu temelli eğitim programının içeriğinde yer alması gereken konuların neler olması gerektiği hakkında delphi tekniği kullanılarak çocuk gelişimi alanında olan 5 uzmandan görüş alınmıştır. Delphi tekniği beyin fırtınası tekniğine benzer bir tekniğe sahiptir. Konu ile ilgili seçilmiş uzmanların görüşlerinin alınmasını ve ortak görüşün oluşturulmasını sağlar. Uzman grubun bir araya gelmesine gerek

duyulmadan (toplanmadan) görüş ve öneriler elde edilir. Bu tekniğin uygulanışında konu ile ilgili uzman kişilere mektup veya e-mail gönderilir ve görüşleri alınır. Alınan görüşler arasında bir gruplama yapılır ve ağırlık kazanan eğilim ortaya konur. Bu teknik, daha çok geleceğe yönelik tahminlerde bulunma için yapılır. Burada uzmanların görüş ve önerilerini herhangi bir etki altında kalmadan belirtmeleri esastır (Adıgüzel, 2010, s.118). Uzman görüşleri doğrultusunda konu başlıkları tekrar sıralanmıştır. Çocuk gelişimi alanında olan 3 uzmandan tekrar hazırlanan konu başlıkları hakkında görüşleri alınmış ve anne ihtiyaç formunun son hali oluşturulmuştur. Duyu Temelli Eğitim programından annelerin beklentilerini belirlemek için ihtiyaç formu 180 anneye dağıtılmış; geri dönen, eğitime katılmak isteyen ve eksiksiz olarak dolduran 119 annenin görüşleri dikkate alınmıştır. Form, kişisel bilgiler, eğitim programına ilişkin görüşler ve eğitim programının konularına ilişkin görüşler olarak üç bölümden oluşmuştur (EK 4). Formda yer alan konular hakkında annelere bilgi verilmiştir.

Tablo 21.

Aile İhtiyaç Belirleme Çalışmasına İlişkin Kişisel Bilgiler

Kişisel Bilgiler		F	%
Bebeğin Ayı	10.ay	77	64,70
	11. ay	28	23,52
	12. ay	14	11,76
Bebeğin Cinsiyeti	Kız	62	52,11
	Erkek	57	47,9
Sahip Olunan Çocuk Sayısı	Tek çocuk	85	71,42
	İki çocuk	34	28,57
Annelikle İlgili Eğitim Programına Katılma Durumu	Evet	24	20,16
	Hayır	95	79,83

Tablo 21 incelendiğinde ihtiyaç belirleme çalışmasına katılan annelerin 10-12 aylık bebeklerinin %64,70'i 10. ay, %23,52'si 11. ay, %11,76'sı 12.ayda olduğu bu bebeklerin %52,11'i (62) kız bebeği, %47,9'u (57) erkek bebeği olduğu görülmektedir. Annelerin %71,42'si (85) tek çocuğa, %28,57'si (34) iki çocuğa sahiptir. Annelerin %20,16'sı annelikle ilgili eğitim programına daha önceden katıldığı, %79,83'nün daha önceden eğitime katılmadığı ortaya çıkmaktadır.

Annelerin %80,67'si (96) bebeğinin eğitim ve gelişimleri ile ilgili eğitime ihtiyaç duyduklarını, annelerin %100'ü Duyu Temelli Eğitim Programına katılmak istediğini belirtmişlerdir. Yapılacak eğitimin haftada bir gün olmasını %50,41 (60) anne, haftada iki gün olmasını %49,57 (59) anne istemiştir. Annelerin %73,10'ü (87) bu eğitimin hafta içi yapılmasını belirtmiştir. Annelerin eğitim programlarında hangi etkinliklerin bulunmasını istediklerine ilişkin görüşleri değerlendirildiğinde annelerin %69,74'ü (83) yazılı materyal, %62,18'i (74) görsel materyal, %39,49'u (47) küçük grup toplantıları, %5,88'i (7) konferans ve %100'ü (119) artık materyallerden oyuncak, kitap vb. etkinlik yapımına katılmayı tercih ettiğini işaretlemiştir. Tablo 22'de duyu temelli eğitim programında yer alan konu başlıklarına ilişkin annelerin yeterlilik durumuna yer verilmiştir.

Tablo 22.

Duyu Temelli Eğitim Programında Yer Alan Konulara İlişkin Annelerin Yeterlilik Durumu (n=119)

Duyu Temelli Eğitim Programı Programda Yer Alan Konular	Yeterli olma Durumu					
	Yeterli Değilim		Kısmen Yeterliyim		Yeterliyim	
	n	%	n	%	n	%
Bebeğin Gelişim Özellikleri	42	35,29	67	56,3	10	8,4
Bebeğin Gelişimini Destekleyici Materyal ve Etkinliklerin Hazırlanması	32	26,89	76	63,86	11	9,24
Bebeğin Temel Gereksinimleri ve Karşılanması	16	13,44	83	69,74	20	16,80
Duyuların Gelişimi	19	15,96	81	68,06	19	15,96
Duyuları Destekleyici Materyal ve Etkinliklerin Hazırlaması	19	15,96	71	59,66	29	24,36
Anne-Bebek İletişimi	27	22,68	74	62,18	18	15,12
Ebeveyn Olmaya Hazırlık, Annelik, Rol ve Sorumluluklar	11	9,24	68	57,14	40	33,61
Ruh ve Beden Sağlığının Korunması	43	36,13	60	50,42	16	13,44
Bebeklik Döneminde Olumlu Davranış Geliştirme	48	40,33	54	45,37	17	14,28
Ebeveynlikte Problem Çözme	37	31,08	57	47,89	25	21,00

Tablo 22 incelendiğinde Duyu temelli eğitim programına ilişkin konularda annelerin yeterlilik durumlarına bakıldığında annelerin '10-12 Aylık Bebeğinin Gelişim Özellikleri' konusunda %8,4'ünün, 'Bebeğin Gelişimini Destekleyici Materyal Ve Etkinliklerin Hazırlanması' konusunda %9,24'ünün 'Bebeğin Temel Gereksinimleri ve Karşılanması' konusunda %16,80'inin, 'Duyuların Gelişimi' konusunda %15,96'sının, 'Duyuları Destekleyici Materyal ve Etkinliklerin Hazırlaması' konusunda %24,26'sının, 'Anne-Bebek İletişimi' konusunda %15,12'sinin, 'Ebeveyn Olmaya Hazırlık, Annelik, Rol ve Sorumluluklar' %33,61'sinin, 'Ruh ve Beden Sağlığının Korunması' konusunda %13,44'ü, 'Bebeklik Döneminde Olumlu

Davranış Geliştirme’ konusunda %14,28’inin, ‘Ebeveynlikte Problem Çözme’ konusunda %21’inin kendilerini yeterli gördükleri ortaya çıkmaktadır. İhtiyaç belirleme çalışması sonucunda eğitim programı hazırlanmıştır.

3.3.2. Nitel Veri Toplama Araçları

Araştırmada elde edilen nicel ile nitel verilerin tutarlılığını karşılaştırmak, nicel verileri nitel verilerle desteklemek, güçlendirmek ve veri çeşitliliğini sağlamak amacıyla araştırma öncesinde, araştırma anında ve araştırma sonrasında nitel veriler toplanmıştır. Bu amaçla araştırmada yarı yapılandırılmış görüşmeler, anne günlükleri, araştırmacı günlüğü olmak üzere çeşitli nitel veri toplama araçlarından yararlanılmıştır. Nitel veri toplama aracına ve özelliklerine ilişkin bilgiler ayrı başlık altında yer verilmiştir.

3.3.2.1. Yarı-Yapılandırılmış Görüşme Formu

Duyu Temelli Eğitim Programına ilişkin deney grubunda yer alan annelerin görüşlerinin alınması amacıyla ön ve son yarı yapılandırılmış görüşme formları kullanılmıştır. Araştırmanın amaçları doğrultusunda görüşme, katılımcıların bakış açısının, duygularının ve algılarının ortaya çıkarılmasına yardımcı olmaktadır (Merriam, 2013, s. 86). Eğitim programı öncesinde annelerin duyu temelli eğitim programı, eğitim programından beklentileri, bebeğinin duyu gelişimi, duyularının desteklenmesi, annelik ve bebek bakımı hakkındaki görüşlerini almak amacıyla yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlanmıştır. Kapsam ve görünüş geçerliği için görüşme soruları araştırmacının tez izleme komitesinde yer alan üç öğretim üyesine sunulmuş, sorular tekrar değerlendirilmiş ve son şekil verilmiştir. Gelen geribildirim ile formun son hali oluşturulmuştur. Araştırmacı görüşme öncesi görüşme sorularının yazılı bir çıktısı, not defteri, kalemi, görüşmeleri kaydetmek için ses kayıt cihazını yanına almıştır. Her bir anneye görüşme sürecinin nasıl yürütüleceğini anlatan “Ön Görüşme Kılavuzu” (EK 5) okunmuş, görüşmelere ilişkin yazılı ve sözlü izinler alınmıştır (EK 6). Annelere ön görüşmede

- 1) Duyu denilince aklınıza neler geldiğini açıklayabilir misiniz?
- 2) Bebeğinizin duyu gelişimi ile ilgili gözlemlerinizi nelerdir?
- 3) Bebeğinizin duyularının gelişimine yönelik neler yapıyorsunuz?

- 4) Anne olarak geliştirilmeye açık olduğunuz yönlerinizi söyleyebilir misiniz?
- 5) Bebek bakımı ile ilgili güçlü ve geliştirilmeye açık olduğunuz yönlerinizi açıklar mısınız?
- 6) Eğitim programından beklentileriniz nelerdir? Size nasıl faydalı olacağını düşünüyorsunuz? Hangi konu başlıkları dikkatinizi çekti?

soruları yöneltilmiştir. Anlaşılmayan ya da anne tarafından detaylandırılması istenen sorulara yönelik açıklayıcı başka sorular yöneltilmiş, bazı örnek ifadeler sunulmuştur. Araştırmanın sonunda deney grubunda yer alan anneler ile kendinde, bebeğinde, evdeki diğer aile bireylerinde gözlemledikleri değişimler hakkında yarı-yapılandırılmış görüşme yapılmıştır. Görüşmeye başlanmadan önce görüşme sürecinin nasıl yürütüleceğini anlatan “Son Görüşme Kılavuzu” anneye okunmuştur (EK 5). Son görüşme şu soruları içermektedir:

- 1) Eğitim programını size, bebeğinize ve evdeki diğer aile bireylerine katkıları açısından değerlendirir misiniz?
- 2) Eğitim programında yer alan konulardan hangisinin sizin için daha faydalı olduğunu düşünüyorsunuz?
- 3) Eğitim programına eklenmesine ihtiyaç duyduğunuz veya üzerinde daha fazla durulmasını istediğiniz konu/konular hakkındaki görüş ve önerileriniz nelerdir?
- 4) Eğitim programının online platform üzerinden verilmesinin olumlu ve olumsuz yönleri sizce nelerdir?
- 5) Eklemek istediğiniz başka bir görüş bulunmakta mıdır?

3.3.2.3. Anne Günlükleri

Nitel araştırmalarda günlük, anı, yazılı kaynak, dergi, kitap, gazete gibi dokümanlar etkili olarak kullanılabilen önemli veri kaynaklarıdır. Bu tarz dokümanlar görüşme ve gözlem ile birlikte kullanıldığında nitel veri çeşitlemesine olanak sağlamaktadır. Veri çeşitlemesi araştırmanın geçerliğini artırmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2011, s. 188). Bu nedenle Duyu Temelli Eğitim Programına katılan annelerin eğitim süresince kendileri ve bebekleri için önemli olan deneyimlerini, gözlemledikleri değişimleri, dikkat ettikleri, etkinliklere ilişkin duygu ve düşünceleri ile ilgili bilgi edinilmesi amacıyla anne günlükleri tutmaları istenmiştir. Annelere süreç içerisinde yaşadıklarını organize bir şekilde yazabilmesi için araştırmacı tarafından temel sorular hazırlanmıştır. Deney grubunda yer alan annelere teslim edilen materyal kutusunun içerisinde yer alan ajandayı günlük olarak kullanabilecekleri belirtilmiştir.

Şekil 13. Anne günlükleri

Annelerden her oturum sonunda bir sonraki oturuma kadar oturuma, programa, kendisine ve bebeğine ilişkin görüşleri, duyguları, yaptıkları uygulamaları yazmaları istenmiştir. Her oturum sonunda annelere günlüklerini tutmaları konusunda hatırlatmalar yapılmıştır. Uygulama sonunda günlükler annelerden teslim alınmıştır. Her bir anneden günlükte yazdıklarını araştırma kapsamında kullanabilmek için izin alınmıştır. Günlükte yer alan ifadelere görsel olarak bulgular kısmında yer verilmiş, özel isimler üzeri çizilerek annelerin kod ismiyle ele alınmıştır.

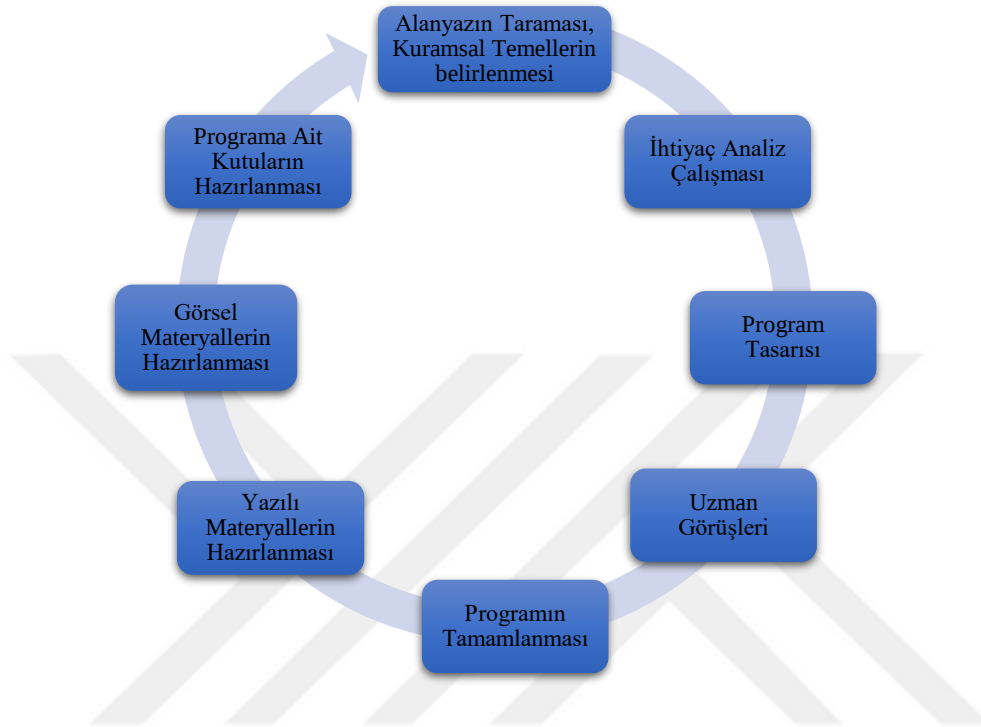
3.3.2.3. Araştırmacı Günlüğü

Araştırma günlükleri, araştırmacının gözlemlediklerini, duyduğu şeyler hakkındaki düşüncelerini aktardığı notlar olmasının yanı sıra araştırma boyunca kendi davranışlarını, kararsızlıklarını, hislerini ve araştırma sürecinin neresinde olduğuna ilişkin görüşlerini yansıttığı yazılardır (Glesne,2013, s.104). Hughes (1996) araştırma günlüklerini araştırmacı ile araştırmacının arasında bağ kurulmasını sağlayan, araştırma sürecinin ve içeriğinin ham veri kaynağı olan araç olarak tanımlamıştır. Bu araştırmada uygulama sürecinin tüm boyutlarını kapsayan yansıtıcı günlükler tutulmuştur. Verilerin analiz edilmesinde ve yorumlanmasında araştırma günlüğünden doğrudan alıntılar yapılmıştır. Araştırmadan elde edilen verileri destekleyecek şekilde kullanılmıştır.

3.4. Duyu Temelli Eğitim Programının Hazırlanması

Duyu Temelli Eğitim Programının geliştirilmesi çalışmalarına Aralık 2018 tarihinde başlanmış ve programın kuramsal temellerinin belirlenmesi, ihtiyaç analiz çalışması, program tasarımı,

uzman görüşlerinin alınması Ekim 2019 tarihine kadar 10 ay sürmüştür. Programın yazımı ise Ekim 2019 tarihinde başlamış ve Şubat 2021 tarihinde tamamlanmıştır. Programının geliştirilmesi süreci beş temel aşamadan oluşmaktadır. Şekil 14'te programın geliştirilmesi sürecinde yer alan aşamalar gösterilmiştir.

Şekil 14. Duyu Temelli Eğitim Programını geliştirme aşamaları

Şekil 14'te görüldüğü gibi eğitim programını geliştirilmesi süreci; alanyazın taraması, kuramsal temellerin belirlenmesi, ihtiyaç analizinin yapılması, program tasarımının hazırlanması, uzman görüşüne sunulması, dönütler sonrası programın son halini alması ve programa ait görsel (fotoğraf, video), yazılı materyallerin (uzman uygulama kitapçığı, anne uygulama kılavuzları, oturum değerlendirme formları) hazırlanması aşamalarından oluşmuştur.

3.4.1. Duyu Temelli Eğitim Programının Kuramsal Temellerinin Belirlenmesi

Duyu Temelli Eğitim Programı sosyal öğrenme teorisi, ekolojik sistemler kuramı ve aile sistemleri kuramı temel alınarak geliştirilmiştir. Sosyal öğrenme teorisinde, davranışın kazandırılmasında ve sürdürülmesinde ebeveyn-bebek etkileşimin önemli bir yeri vardır. Özellikle bebekler ilk olarak ebeveynlerini gözlemleyerek öğrenirler (Trawick Smith, 2014, s. 41). Çocuk, aile ve çevre arasındaki ilişkiye vurgu yapan ekolojik sistemler kuramına göre (Bronfenbrenner, 1979, s.39) çocuğa sunulan erken eğitim hizmetlerinin başarılı ve etkili olmasının en temel sebebi çocukla yakın ilişki içinde olan ebeveyn gibi bireylerin eğitim

sürecine katılmasıdır. Aile sistemleri kuramı ise anne ve bebeğin birbiriyle karşılıklı bağlarının olduğunu kabul etmektedir. Ailedeki her üye birbirini etkilemektedir. Bu etkileşim karşılıklı ve sürekli (Wehman, 1998). Anne-bebek etkileşimin sürekliliğinin sağlanması, anne-bebeğin birbirini desteklemesi ve her ikisinin de desteklenmesine yönelik üç kuram, programın çerçevesini oluşturmuştur. Eğitim programında ebeveyn olarak anneye bebek bakımı ve gelişimi konusunda bilgi verilmesi, annenin bebek bakımında öz yeterlilik algısının artırılması, ebeveynliğe yönelik olumlu bakış açısı kazandırılarak annenin ebeveynlik öz düzenlemesi algısının artırılması; bu sayede de bebeğin gelişiminin desteklenmesi amaçlanmaktadır. Alanyazın taraması yapılırken bu amaç doğrultusunda bebek bakım öz yeterliliği, ebeveynlik öz düzenlemesi ve 10-12 aylık bebek gelişimi hakkında bilgiler edinilmiştir. Program oluşturulurken bu bilgiler göz önünde bulundurulmuştur.

3.4.2. Duyu Temelli Eğitim Programının Tasarısının Hazırlanması

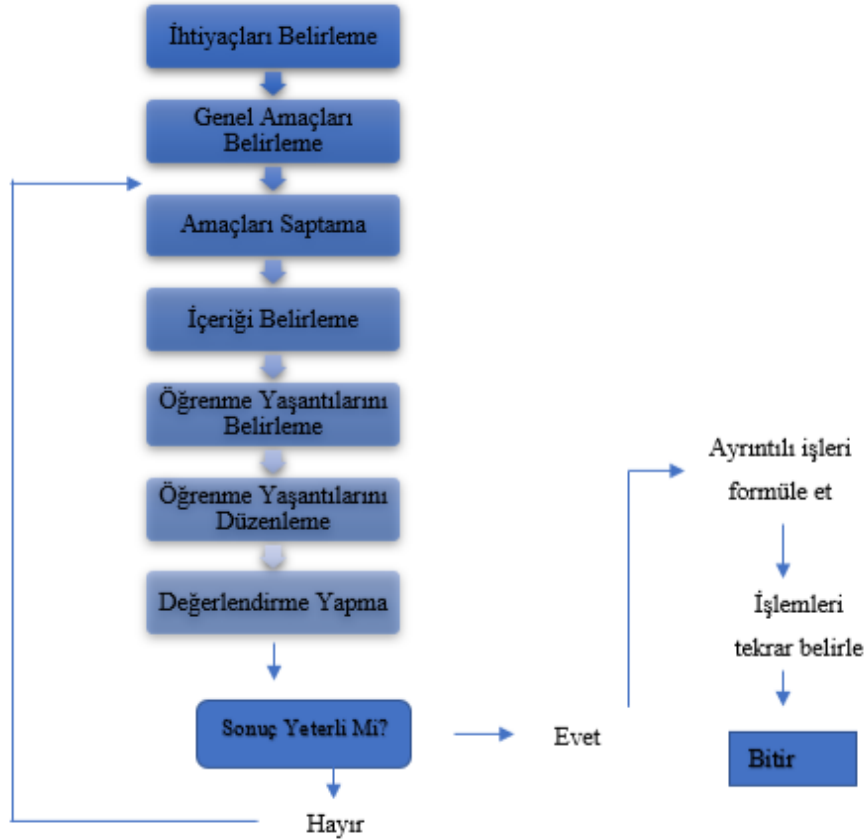
Eğitim programları amaç, içerik, eğitim durumları ve değerlendirmeden oluşmaktadır. Bu dört temel öge arasında dinamik bir ilişki vardır. Örneğin; amaçlara/hedeflere nasıl ulaşacağız sorusu eğitim programının içeriğini göstermektedir. Eğitim programının içeriğinin programın amaçlarına uygun olması gerekir. Eğitim programı tasarlanırken 4 temel soruya cevap aranmaktadır. Bu dört soru birbiri ile iç içedir ve biri diğerini etkilemektedir (Demirel, 2010, s.47). Bu dört soru şekil 15’te gösterilmiştir.

Şekil 15. Eğitim programı tasarlanırken kullanılan dört soru

Programa ait amaçların oluşturulması, hedef kitlenin derinlemesine görüşlerinin elde edilmesi, gereksinimlerin en iyi şekilde nasıl giderilebileceğinin belirlenmesi sürecinde içerik analizi kullanılmaktadır. Bu bağlamda ihtiyaç analizi eğitim programının tasarlanması amacıyla kullanılmaktadır (Adıgüzel, 2010, s.7). İhtiyaç, kelime anlamı ile bir hedefin gerçekleştirilmesi için eksikliği hissedilen gereksinim, elde edilmesi gereken olgu anlamına gelmektedir. İhtiyaç

belirleme ise Witkin ve Altschuld (1995) tarafından programla ilgili karar vermek ve ilkeler oluşturmak veya kurumsal gelişim sağlamak amacıyla belirlenen bir dizi programlı işlemler olarak tanımlanmaktadır. Program geliştirme çalışmalarıyla etkili bir program ortaya koyabilmek adına ihtiyaçların bilinmesi ve ihtiyaçların giderilmesine dönük bir program hazırlanması gerekmektedir. Bu nedenle kapsamlı bir ihtiyaç analizi yapılması gerekli görülmektedir (Karacaoğlu, 2009, s. 4). Genel olarak ihtiyaçlar belirlenirken üç temel kaynaktan yararlanılmaktadır. İhtiyaçların belirlenebilmesi adına bu kaynaklara yönlendirilen ‘Toplumun beklenti ve ihtiyaçları, bireyin ihtiyaçları, konu alanı ile ilgili ihtiyaçlar nelerdir?’ sorularıdır (Demirel, 2010, s. 74). Program geliştirirken Taba, Tyler Ve Taba-Tyler modelleri yaygın olarak kullanılmaktadır. Duyu Temelli Eğitim Programı geliştirilirken Taba-Tyler modeli kullanılmış, akış şeması şekil 16’da gösterilmiştir.

Şekil 16. Program geliştirmede Taba-Tyler Modeli

Şekil 16’da verilen süreç izlenerek program aşamalarla gerçekleştirilmiştir. İlk olarak ihtiyaçların belirlenmesi ile başlanmıştır. İhtiyaç analizinin yapılabilmesi için birçok yöntem ve teknik mevcuttur. Nicel ve nitel veri araçlarından yararlanılmaktadır. Delphi (anket) tekniği, Progel/Dacum tekniği, gözlem tekniği, meslek iş analizi, ölçme araçları-testler, görüşme-grup toplantıları, kaynak tarama ihtiyaç analizinde kullanılan temel veri toplama kaynaklarıdır

(Demirel, 2010, s.14). Bu eğitim programında yer alması gereken konu başlıkları delphi (anket) tekniği ile belirlenmiş ve annelerle gerçekleştirilen ihtiyaç analizi ile son halini almıştır. Genel amaçlar yazılırken Bloom Taksonomisinden yararlanılmıştır. Öncelikle amaç havuzu hazırlanmıştır. Bu amaçlar arasından programa yön veren temel amaçların belirlenmesinde araştırmacı uzmana (tez danışmanına) danışmıştır. Amaçlardan yola çıkılarak ilgili alanyazın doğrultusunda öğretim programında yer alacak içerik, konu başlıkları halinde belirlenmiştir. Bu konu başlıkları aynı zamanda oturumları meydana getirmiştir. Sonrasında bu oturumlarda kullanılacak olan etkinlik planları hazırlanmıştır. Bebeklere yönelik hazırlanan duyu oyun etkinliklerinin göstergeleri 0-36 aylık çocuklar için MEB eğitim programı (MEB, 2013) ve Bayley bebeklik ve erken çocukluk dönemi gelişimsel değerlendirme ölçeği III kazanımlarından oluşturulmuştur. Gelişim göstergeleri oluşturulurken, çocuğun bilişsel, dil, motor gelişim alanlarını dengeli bir şekilde ele alınması ve desteklenmesine dikkat edilmiştir. Bebek etkinliklerinin bazıları araştırmacı tarafından özgün bir şekilde yazılmış bazıları da Dunn (2007) ve Patch (2019)'in duyu oyunlarından esinlenilmiştir. Programın oturum içerikleri düzenlenirken, konular öbekler halinde düzenlenerek modüler programlama yaklaşımı benimsenmiştir. Modüler programlama, birbirinden bağımsız konuların bir araya getirilerek programın bütünü oluşturduğu yaklaşımdır. Modüler olarak tasarlanmış programlar katılımcı odaklı olup öğretim adım adım gerçekleşir. Her modül kendi içerisinde amaç, içerik, öğrenme-öğretme süreci ve değerlendirme içermektedir (Demirel, 2010, s. 51-52). Modüler programlama yaklaşımında konuların hangi sırayla öğrenileceği esnektir, ancak her modülün anlamlı bir bütün oluşturması beklenir (Demirel, 2020, s. 127). Öğrenme-öğretme süreçlerinde ise etkin öğrenme yaklaşımları temel alınmıştır. Bu yaklaşım J. Dewey'in ortaya koymuş olduğu yapılandırmacılık anlayışının eğitim ortamlarına yansımalarıdır. Bu yaklaşımda öğrenenler etkin bir katılımı kendi öğrenmelerini organize ederler (Boyles, Carusi ve Attick, 2009, s.35). Bu çalışmada da anne ve bebek aktif bir şekilde yer almıştır. Etkinlik planları farklı öğretim yöntem ve teknikleri ile hazırlanmıştır. Öğretim yöntem ve tekniklerinden gösterip yaptırma, anlatım, tartışma, örnek olay, problem çözme ve soru-cevap kullanılmıştır. Gerçekleştirilen her bir etkinliğin ardından süreç değerlendirilmesi yapılmıştır. Bu değerlendirme kapsamında anneler ve araştırmacı tarafından etkinliğe ilişkin ortaya konan görüşler, tutulan günlük notları göz önünde bulundurulmuştur. Buna ek olarak öğrenme öğretme süreçlerinin ardından sonuç değerlendirmesi de yapılmıştır. Bu değerlendirmede uygulanan etkinliklerin tümü irdelenmiştir.

3.4.2.1. Duyu Temelli Eğitim Programının Uygulama Güvenirliği

Duyu Temelli Eğitim Programının uygulama güvenirligi sağlamak için araştırmadan bağımsız bir uzman ve deney grubunda yer alan üç anneye “Oturum Değerlendirme Formu” (EK 7) hazırlanmıştır. Anneler ile yapılacak oturumların gün ve saatleri uzmana (dış gözlemci) önceden bildirilmiştir. Oturum değerlendirme formu; ön hazırlık, önceki haftanın özeti, oturuma giriş, uygulama, değerlendirme, oturum sonlandırma ve uygulayıcının genel değerlendirmesi bölümlerinden oluşmaktadır. Hazırlanan form, çocuk gelişimi alanında uzman olan üç öğretim üyesi tarafından incelenmiş, görüşleri doğrultusunda gerekli düzenlemeler yapılmıştır. Uzman ve annelere, ilgili oturumda araştırmacıdan beklenen davranışı gözlemledilerse ‘Evet’ i gözlemedilerse ‘Hayır’ı işaretlemeleri belirtilmiştir. Eğitim programında 16 oturum yer almaktadır. Uzmanın (Dış gözlemci) eğitim programının oturumlarının en az %20’sini izleyerek değerlendirmesi güvenirliginin değerlendirilmesi açısından yeterli görülmektedir (Barber ve Walczak, 2009, s. 15-16). Bu nedenle bu araştırmada oturumların %30’unun değerlendirilmesi tez izleme komitesi öğretim üyeleri tarafından kararlaştırılmış ve uzmanın toplamda 5 oturuma girmesi yeterli görülmüştür. 16 oturum deney grubunda yer alan 3 anneye bireysel yapıldığı için toplamda 48 kez uygulama yapılmıştır. Dış gözlemci 5 oturumu toplamda 15 (5 oturum x 3 anne) uygulamayı izlemiştir. Gözlemciler arasında güvenirlilik hesaplamasının yapılabilmesi için Miles ve Huberman (2015, s.64) güvenirlilik formülü kullanılmıştır. Uzman ve anneler tarafından yapılan değerlendirme sonuçlarında benzer olanlar “görüş birliği” farklı olanlar ise “görüş ayrılığı” olarak not edilmiştir.

$$\text{Güvenirlilik Katsayısı} = \frac{\text{Görüş Birliği Olan Madde Sayısı}}{\text{Görüş Birliği} + \text{Görüş Ayrılığı Olan Madde Sayısı}} \times 100$$

Formüle göre oturumlar için gözlemciler arası uyuşma yüzdesi %100 bulunmuştur. Miles ve Huberman (2015, s. 64)’a göre araştırmanın güvenirlilik hesaplamasının %70’in üzerinde olması, araştırma için güvenilir olduğu söylenmektedir. Eğitim programının uygulama güvenirligi %70’in üzerine çıktığından uygulama güvenirliginin sağlandığı ifade edilebilir (Miles ve Huberman, 2015, s. 64; Tekin İftar ve Kırcaali İftar, 2013, s.92).

3.4.3. Uzman Görüşüne Sunulması

Duyu Temelli Eğitim Programı öncelikle yüz yüze ev temelli eğitim programı olarak hazırlanmıştır. Yüz yüze ev temelli programların uygulanması, anne ve bebeğin doğal ortamında gözlenmesine, kendilerini daha rahat hissetmelerine ve böylece kendilerine sunulan uyaranlara daha fazla açık olmaları açısından olumlu fırsatlar yaratmaktadır. Ancak 2020 mart ayından itibaren tüm dünyayı etkileyen salgın (Covid19) yüzünden alınan kararlar gereğince sokağa çıkma ve seyahat kısıtlamaları başta olmak üzere günlük yaşamı etkileyen çok sayıda karar alınmıştır. Eğitim hizmetleri de bu süreçte tüm kademelerde uzaktan eğitim yoluyla verilmiştir. Bahsedilen bu koşullar çalışmanın uygulama sürecini de etkilemiştir. Pandemi koşulları sebebiyle anne ve bebeklerle yüz yüze çalışma yapmanın mümkün olmaması çalışmanın uygulama sürecinde değişiklikler yapılmasını gerektirmiştir. Bu nedenle 21 Temmuz 2020 tarihinde gerçekleştirilen 3. Tez izleme komitesinde yer alan üç öğretim üyesinin kararı ile Duyu Temelli Eğitim Programı uzaktan eğitim program yapısına dönüştürülmüş ve güncellenmiştir. Yüz yüze eğitim programı uzaktan eğitim programına dönüştürülürken bazı değişiklikler yapılmıştır. Eğitim programı sürecinde yer alan 4. oturum 1. etkinlikte yüz yüze eğitim ortamında araştırmacının topu anneye atması eylemi çevrimiçi eğitim ortamında annenin topu kendi kendine havaya atıp tutması olarak güncellenmiştir. 4. oturum 3. etkinlikte ise yüz yüze eğitim ortamında kullanılması planlanan pilates topu çevrimiçi eğitim ortamında kullanılmak üzere yastık olarak değiştirilmiştir. 6. oturum grup etkinliğinde "salonda toplanılması" ifadesi "online program ile annelerin bir araya getirilmesi" olarak değiştirilmiştir. 6. oturum 2. etkinlikte "pürelerin araştırmacı tarafından önceden hazırlanması" ifadesi "pürelerin anne tarafından hazırlanması" şeklinde düzenlenmiştir. Bunun yanında, uygun beslenme menüsü hazırlama bilgi notu eklenmiştir. 13. oturum 1. grup etkinliğinde yüz yüze eğitimde uzman tarafından verilecek dans ritimleri çevrimiçi eğitiminde araştırmacı tarafından verilecek biçimde değiştirilmiştir. Eğitim programındaki 13. oturum 2. etkinlikte yer alan 'Bilişsel gelişim-12.3. Çevresinde oynayan çocukları izler' kazanımı çevrimiçi eğitim programına dönüştürülürken eğitim sürecinden kaldırılmıştır.

Duyu Temelli Eğitim Programına, okul öncesi eğitimi, çocuk gelişimi ve eğitimi, eğitim programları ve öğretim alanında uzman 6 öğretim üyesinden ve bebeklerle çalışan bir öğretmenden uzman görüşü alınmıştır. Eğitim Programının oturumları anneye ve bebeğe yönelik etkinlikler olmak üzere 2 kısımdan oluşmaktadır (Şekil 17). Bu nedenle uzman görüşleri alınırken uzmanlardan ağırlıklı olarak incelemesinin istendiği bazı kısımlar olmuştur.

2 uzman bebeklere yönelik etkinlik kısmını daha yoğun, 2 uzman anneye yönelik etkinlikler kısmını daha yoğun ve 3 uzmandan her iki kısmı eşit bir şekilde incelemesi istenmiştir.

Şekil 17. Duyu Temelli Eğitim Programı oturum bileşenleri

Uzmanlardan oturumlara bazı ek bilgiler eklenmesi, anneler ile etkinlik planı değerlendirmesine ek sorular eklenmesi, izletilecek videolara ek olarak alt yazı eklenmesi gibi öneriler gelmiştir. Bu öneriler dikkate alınmış ve düzenlemeler yapılmıştır. Duyu Temelli Eğitim Programı uzmanlardan gelen görüşler doğrultusunda son hali oluşturulup program uygulamaya hazır hale getirilmiştir. Eğitim Programına ilişkin oturum örneği EK 16’da gösterilmiştir. “Duyu Temelli Eğitim Programı”nda yer alan 16 oturumun konularına ilişkin bilgiler Tablo 23’te yer verilmiştir.

Tablo 23.

Duyu Temelli Eğitim Programında Yer Alan Oturumlar

Oturum	Konu
1.Oturum	Anne ve Bebekle Tanışma ve Eğitim Programının Tanıtımı
2.Oturum	10-12 Aylık Bebeklerin Gelişim Özellikleri 1 (Bilişsel ve Dil G.)
3.Oturum	Duyu Gelişimi
4.Oturum	10-12 Aylık Bebeklerin Gelişim Özellikleri 2 (Sosyal-Duygusal ve Motor G.)
5.Oturum	Temel Gereksinimlerin Karşıllanması 1 (Sağlık ve Güvenlik)
6.Oturum	Temel Gereksinimlerin Karşıllanması 2 (Beslenme ve Uyku)
7.Oturum	Etkili Anne-Bebek İletişimi
8.Oturum	Bebek Gelişimini Destekleyici Materyal ve Etkinlikler 1
9.Oturum	Bebek Gelişimini Destekleyici Materyal ve Etkinlikler 2
10. Oturum	Duyu Gelişimini Destekleyici Materyal ve Etkinlikler 1
11.Oturum	Duyu Gelişimini Destekleyici Materyal ve Etkinlikler 2
12.Oturum	Ebeveyn Olmaya Hazırlık, Annelik, Rol ve Sorumluluklar
13. Oturum	Ruh ve Beden Sağlığının Korunması
14.Oturum	Bebeklik Döneminde Olumlu Davranış Geliştirme
15.Oturum	Ebeveynlikte Problem Çözme
16.Oturum	Programı Değerlendirme

Tablo 23’te görüldüğü gibi Duyu Temelli Eğitim Programı; anne ve bebekle tanışma ve eğitim programının tanıtımı, 10-12 aylık bebeklerin gelişim özellikleri, duyu gelişimi, bebeğin temel gereksinimlerinin karşılanması, etkili anne-bebek iletişimi, bebek gelişimini destekleyici materyal ve etkinliklerin hazırlanması, duyu gelişimini destekleyici materyal ve etkinliklerin

hazırlanması, ebeveyn olmaya hazırlık, annelik, rol ve sorumluluklar, ruh ve beden sağlığının korunması, bebeklik döneminde olumlu davranış geliştirme, ebeveynlikte problem    me, programı değerlendirme olmak   zere toplamda 16 oturumdan oluşmaktadır. Oturumlara ilişkin ayrıntılı bilgi Tablo 24’te verilmiştir.

Tablo 24.

Duyu Temelli Eğitim Programının İçeriği

Oturum	Oturumda Ele Alınan Konular	Hazırlanan Yazılı Materyaller	Hazırlanan Görsel Materyaller
1.Oturum	* Anne ve bebekle tanışma * DTEP amacı * Eğitim programında yer alan etkinliklerin duyu temelli olduğu ve bu eğitim programında duyuların ele alınmasının nedeni ile ilgili açıklama	* Uzman el kitapçığı * DTEP broşür * Ebeveyn Oturum Değerlendirme Formu * EK1-Oturum Başlıkları	* Beklentiler
2.Oturum	* Bebeğin Bilişsel Gelişimi ile ilgili bilgiler * Annenin bebeğinin bilişsel gelişimi ile ilgili gözlemledikleri * Bebeğin dil gelişimi ile ilgili bilgiler * Annenin bebeğinin dil gelişimi ile ilgili gözlemledikleri * Görme duyusu ile ilgili bilgiler * Annenin görme duyusuna yönelik duyu oyunu * Bebeğin görme duyusuna yönelik duyu oyunu	* İsim-şehir fon kartonu * EK3-10-12 aylık bebeklerin bilişsel ve dil gelişim göstergeleri kitapçığı * Ebeveyn Oturum Değerlendirme Formu * Uzman Oturum Değerlendirme Formu	* EK2-Örüntü Çalışması * EK4-görme duyusu bilgi kitapçığı
3.Oturum	* Bebeğin duyu gelişimi ile ilgili bilgiler * Annenin derin duyusuna yönelik duyu oyunu * Bebeğin derin duyusuna yönelik duyu oyunu	* Ebeveyn Oturum Değerlendirme Formu * Uzman Oturum Değerlendirme Formu	* EK5-Tat ve Derin Duyu Fotoğrafları * Video
4.Oturum	* Bebeğin motor gelişimi ile ilgili bilgiler * Annenin bebeğinin motor gelişimi ile ilgili gözlemledikleri * Bebeğin sosyal-duygusal gelişimi ile ilgili bilgiler * Annenin bebeğinin sosyal-duygusal gelişimi ile ilgili gözlemledikleri * Annenin hareket duyusuna yönelik duyu oyunu * Bebeğin hareket duyusuna yönelik duyu oyunu	* Ebeveyn Oturum Değerlendirme Formu * Uzman Oturum Değerlendirme Formu	* EK6- Hayvan Şablonları * EK7-Sosyal-Duygusal Gelişim Broşürü * Balık Şablonları
5.Oturum	* Bebeğin güvenliğinin sağlanması, oyuncak seçimi hakkında bilgiler * Bebeğinin sağlığı hakkında bilgiler * Sık görülen hastalıklar ve yapılması gereken müdahaleler * Temizlik * Annenin koku duyusuna yönelik duyu oyunu * Bebeğin koku duyusuna yönelik duyu oyunu	* Ebeveyn Oturum Değerlendirme Formu * Uzman Oturum Değerlendirme Formu	* Power Point Sunumu * EK8-Güvenlik Önlemleri ve Oyuncak Seçiminde Dikkat Edilmesi Gerekenler * Güvenlik Kartları * EK9-Boy ve Kilo Tablosu * EK9-Aşı Çizelgesi

				*	EK10- Bebegimin Diş Grafığı
6.Oturum	*	Bebeğe uyku düzeni oluşturma	*	Ebeveyn Oturum Değerlendirme Formu	* Power Point Sunumu
	*	Bebeğe uygun beslenme programı hazırlama	*	Uzman Oturum Değerlendirme Formu	* EK11-Tat Bölgeleri Görseli
	*	Annenin tat duyusuna yönelik duyu oyunu			
	*	Bebeğin tat duyusuna yönelik duyu oyunu			
7.Oturum	*	Anne bebeği ile etkili iletişim kurma yolları	*	EK13-İletişim Önerileri	* Video
	*	Etkili iletişim için ev ortamında uygun düzenlemeler yapma	*	Ebeveyn Oturum Değerlendirme Formu	* EK12-Etkili anne-bebek iletişimi
	*	Annenin dokunma duyusuna yönelik duyu oyunu	*	Uzman Oturum Değerlendirme Formu	* Fotoğrafları EK14-Masaj Yönergeleri
	*	Bebeğin dokunma duyusuna yönelik duyu oyunu			
8.Oturum	*	Bebeğin bilişsel ve dil gelişimini desteklemek için ev koşullarını zenginleştirme, materyal hazırlama	*	Ebeveyn Oturum Değerlendirme Formu	* EK15-Bilişsel ve Dil Gelişimi Destekleme
	*	Annenin işitme duyusuna yönelik duyu oyunu	*	Uzman Oturum Değerlendirme Formu	* EK16-Hayvan Şablonları
	*	Bebeğin işitme duyusuna yönelik duyu oyunu			
9.Oturum	*	Bebeğin sosyal-duygusal ve motor gelişimini desteklemek için ev koşullarını zenginleştirme, materyal hazırlama	*	Ebeveyn Oturum Değerlendirme Formu	* EK17- Sosyal- Duygusal ve Motor Gelişimi Destekleme
	*	Bebeğin görme duyusuna yönelik duyu oyunu	*	Uzman Oturum Değerlendirme Formu	
10.Oturum	*	Bebeğin duyu gelişimini desteklemek için materyal hazırlama, uygulama yapma	*	Ebeveyn Oturum Değerlendirme Formu	* EK18-Duyu Gelişimi Destekleme
	*	Bebeğin derin duyusuna yönelik duyu oyunu	*	Uzman Oturum Değerlendirme Formu	
11.Oturum	*	Bebeğin duyu gelişimini desteklemek için materyal hazırlama, uygulama yapma	*	Ebeveyn Oturum Değerlendirme Formu	* EK18-Duyu Gelişimi Destekleme
	*	Bebeğin hareket duyusuna yönelik duyu oyunu	*	Uzman Oturum Değerlendirme Formu	
12.Oturum	*	Ebeveyn Olmaya Hazırlık, Annelik, Rol ve Sorumluluklar	*	Anne Olmak Kitabı	* Koku Çizelgesi
	*	Bebeğin koku duyusuna yönelik duyu oyunu	*	Ebeveyn Oturum Değerlendirme Formu	
			*	Uzman Oturum Değerlendirme Formu	
13.Oturum	*	Ruh ve Beden Sağlığının Korunması	*	EK19-Etkinlik Çizelgesi	* Müzik
	*	Bebeğin dokunma duyusuna yönelik duyu oyunu	*	Ebeveyn Oturum Değerlendirme Formu	
			*	Uzman Oturum Değerlendirme Formu	
14.Oturum	*	Bebeklik döneminde olumlu davranış geliştirme	*	Ebeveyn Oturum Değerlendirme Formu	* EK21- Bebeklerde Olumlu Davranış Geliştirme Önerileri Kitapçığı
	*	Bebeğin tat duyusuna yönelik duyu oyunu	*	Uzman Oturum Değerlendirme Formu	
15.Oturum	*	Ebeveynlikte Problem Çözme	*	Ebeveyn Oturum Değerlendirme Formu	* Power Point Örnek Olay

	* Bebeğin işitme duyusuna yönelik duyu oyunu	* Uzman Oturum Değerlendirme Formu	
16.Oturum	* Program Değerlendirme	* Ebeveyn Oturum Değerlendirme Formu	* Beklentiler
		* Program Değerlendirme Soru Listesi	

Tablo 24’te oturum başlıklarına, oturumda yer alan konulara, hazırlanan yazılı ve görsel materyallerle ilgili bilgilere yer verilmiştir. Her oturumda anne ve araştırmacı günlüğü, anne ve uzman oturum değerlendirme formu mevcuttur. 2,3,4,5,6,7,8. Oturumlarda anneye yönelik duyuların tanıtılması amacıyla duyu oyunları kullanılmıştır. Programa ait ekler, broşürler, kitapçıklar, power point sunumları somut bir şekilde annenin elinde olması için çıktı alınmış ve ilgili oturum paketlerine konulmuştur. Her oturum sonunda konuyu pekiştirmek için oturuma ilişkin ekler verilmiştir. Annelere tekrar uygulama ile alıştırmaya yapması için bebeğe yönelik yapılan oyunu bir sonraki oturuma kadar üç kere uygulaması gibi ev ödevi verilmiştir.

Şekil 18. Oturum uygulama materyalleri

Şekil 19. Uygulama materyalleri

Şekil 18 ve 19’da annelere hazırlanan oturum uygulama materyalleri yer almaktadır. Bu uygulama materyalleri Şekil 19’da görülen karton kutulara konularak her anneye kargo ile gönderimi sağlanmıştır. Buradaki amaç pandemi koşulları sebebiyle anne ve bebekle fiziksel teması en aza indirgeyerek programa ait tüm malzemelere sahip olunmasını sağlamaktır.

3.5. Verilerin Toplanma Süreci

Araştırmanın uygulama süreci, uygulama öncesi verilerin toplanması, Duyu Temelli Eğitim Programının uygulanması, uygulama sonrası verilerin toplanması ve kalıcılık testinin yapılması olmak üzere dört aşamadan oluşmaktadır. Tablo 25’te veri toplama sürecine ilişkin bilgiler sunulmuştur. Uygulama öncesi verilerin toplanması, eğitim programının uygulanması, uygulama sonrası verilerin toplanması ve kalıcılık testinin yapılması aşamalarına ilişkin ayrı başlıklar halinde aşağıda verilmiştir.

Tablo 25.

Deney ve Kontrol Grubunda Veri Toplama Süreci

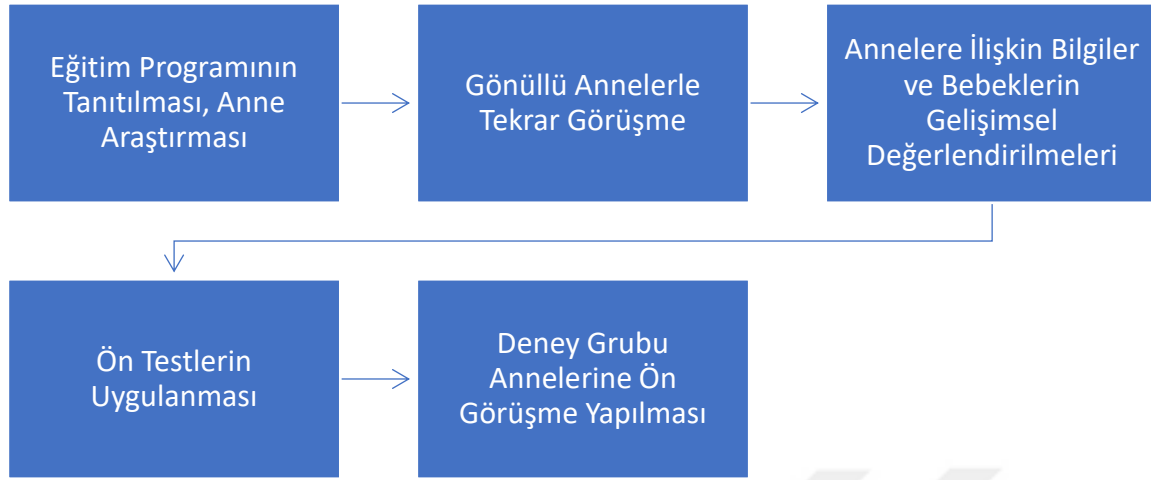
	Deney Grubu	Kontrol Grubu
Ön Test	1. Ebeveyn Olarak Ben: Ebeveynlik Öz Düzenlemesi Ölçeği 2. Bebek Bakım Öz Yeterliliği 3. Bayley Bebeklik ve Erken Çocukluk Dönemi Gelişimsel Değerlendirme Ölçeği-III 4. Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu	1. Ebeveyn Olarak Ben: Ebeveynlik Öz Düzenlemesi Ölçeği 2. Bebek Bakım Öz Yeterliliği 3. Bayley Bebeklik ve Erken Çocukluk Dönemi Gelişimsel Değerlendirme Ölçeği-III
Uygulama	• 8 Hafta Süresince Haftada 2 Gün 45 Dakika Olmak Üzere Duyu Temelli Eğitim Programı'nın Uygulanması • Anne Günlüğü • Araştırmacı Günlüğü	—
Son Test	1. Ebeveyn Olarak Ben: Ebeveynlik Öz Düzenlemesi Ölçeği 2. Bebek Bakım Öz Yeterliliği 3. Bayley Bebeklik ve Erken Çocukluk Dönemi Gelişimsel Değerlendirme Ölçeği-III) 4. Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu	1. Ebeveyn Olarak Ben: Ebeveynlik Öz Düzenlemesi Ölçeği 2. Bebek Bakım Öz Yeterliliği 3. Bayley Bebeklik ve Erken Çocukluk Dönemi Gelişimsel Değerlendirme Ölçeği-III
Kalıcılık Testi	1. Ebeveyn Olarak Ben: Ebeveynlik Öz Düzenlemesi Ölçeği 2. Bebek Bakım Öz Yeterliliği 3. Bayley Bebeklik ve Erken Çocukluk Dönemi Gelişimsel Değerlendirme Ölçeği-III	—

Tablo 25 incelendiğinde veri toplama süreci ön test, uygulama, son test ve kalıcılık testini içerdiği görülmektedir. Bu uygulama süreçlerinde nicel ve nitel veri toplama araçları kullanılmıştır. Kontrol grubunda uygulama ve kalıcılık testleri yapılmamıştır.

3.5.1. Uygulama öncesi verilerin toplanması

Uygulamaya başlanmadan önce araştırma için Etik Kurul Onay süreci gerçekleştirilmiş ve tamamlanmıştır (EK 8). Etik kurul izni sonrası çalışmanın gerçekleştirileceği İl Sağlık Müdürlüğünden bilimsel araştırma için izin alınmıştır (EK 9). Duyu Temelli Eğitim Programı uygulanmaya başlamadan önce 10 aylık bebeğe sahip annelerin araştırılması, eğitim programının tanıtılması, gönüllü annelerle tekrar görüşme, annelere ilişkin bilgilerin alınması, ön testlerin uygulanması ve deney grubunda yer alacak anneler ile ön görüşmenin yapılması

süreçleri izlenmiştir. Uygulama öncesi verilerin toplanması Şekil 20’de özetlenmeye çalışılmıştır.

Şekil 20. Uygulama öncesi veri toplama süreci

Araştırmacı ilk olarak gönüllü anne bulabilmek için Aile Sağlık Merkezlerine eğitim programının afişini asmış, tanıtıcı broşürleri dağıtmıştır. İsteyen annelere program bilgilerinin yer aldığı sosyal medya hesabını inceleyebilecekleri belirtilmiştir. Eğitim programına katılmak isteyen 20 anne ile birebir görüşme yapılmış ve araştırma hakkında açıklamalarda bulunulmuştur. 7 anne araştırmaya gönüllü olarak katılmak istemiş ve katılmaya gönüllü olduklarına ilişkin yazılı ve sözlü izinler alınmıştır. Pandemi sebebiyle anneler ile gerçekleştirilen görüşmelerin hepsi açık havada yapılmış ve maske kullanımına özen gösterilmiştir. Annenin bebeği ile daha rahat olabilmesi için park ortamı seçilmiş ve yere örtü serilmiştir. Annelerden Kişisel Bilgi Formunu (EK 3) ve Bilgilendirilmiş Gönüllü Olur Formunu (EK 5) doldurmaları istenmiştir. Anneye doldurmaları için araştırma kapsamında yer alan Ebeveyn Olarak Ben: Ebeveynlik Öz Düzenlemesi ve Bebek Bakım Öz Yeterliliği ölçekleri verilmiş ve doldurmaları belirtilmiştir. Annelerin rahat bir şekilde ölçekleri doldurabilmesi için araştırmacı, bebekleri ile pandemi kurallarına dikkat ederek oyun oynamıştır. Anne ile olan süreç tamamlandıktan sonra bebeğin genel gelişim değerlendirilmesi araştırmacı tarafından yapılmıştır. Bebeklerin genel gelişim değerlendirmesinde Bayley Bebeklik ve Erken Çocukluk Dönemi Gelişimsel Değerlendirme Ölçeği III kullanılmıştır. Her bir bebek gelişim değerlendirmesi yaklaşık 50 dk sürmüştür. Bu süreç 23 Haziran 2021 tarihinde başlamış ve 15 Temmuz 2021 tarihinde tamamlanmıştır. Tablo 26’da deney ve kontrol grubundaki anneler ve bebeklerle tanışma ve bebeklerin gelişimlerinin değerlendirme zamanlarına ilişkin bilgiler sunulmuştur.

Tablo 26.

Çalışma Grubu ile Tanışma ve Çocukların Gelişimlerini Değerlendirme Zamanları

Grup	Bebek	Tarih	Saat	Ortam
Deney	Bebek 1	13.07.2021	11.00	Anadolu Üniversitesi Japon Bahçesi
	Bebek 2	14.07.2021	09.30	
	Bebek 3	15.07.2021	17.00	
Kontrol	Bebek 4	28.06.2021	12.30	
	Bebek 5	01.07.2021	15.00	
	Bebek 6	12.07.2021	14.00	
	Bebek 7	12.07.2021	18.00	

Deney grubunda yer almak isteyen anneler ile Tablo 26’da yer verilen zamanlarda yapılan görüşmede eğitim programı için uygun oldukları gün ve saat not alınmıştır. Bebeklerin gelişimsel değerlendirme sırasında rahat olabilmeleri için değerlendirilmeye alınmadan önce karnının tok, altının temiz, uykusunu almış ve hareket etmesini sağlayacak şekilde az giydirilmiş olmasına dikkat edilmiştir. Daha sonra deney grubunda yer alan anneler ile ön görüşme için bebekleri uyuduktan sonra çevrimiçi ortamda buluşulmuş ve görüşme gerçekleştirilmiştir.

3.5.2. Duyu Temelli Eğitim Programının Uygulanması

Uygulama sürecine 15.07.2021 tarihinden itibaren başlanmıştır. İlk olarak eğitim programına ait oturum başlıklarının ve eğitim programına ilişkin tanıtıcı bilgilerin yer aldığı broşür annelerle birlikte incelenmiştir. Eğitimin amacı, süresi ve eğitim yöntemleri anlatılmıştır. Eğitim programında yer alan etkinliklerin duyu temelli olduğu ve bu eğitim programında duyuların ele alınmasının nedeni açıklanmıştır. Eğitim programı sırasında öğrenmek istediklerini, kendi ve bebeği için ne gibi beklentileri olduğunu düşünüp not kağıdına yazmaları istenmiş ve son oturumda da bu notlar tekrar incelenmiş, anne ile bu beklentiler hakkında tartışılarak değerlendirilmiştir. Bebeklerin uyku saatlerine bağlı olarak eğitim programının uygulanmasında esneklik olabileceği, anne ile olan kısmın bebek uyuduğu zaman da yapılabileceği belirtilmiştir. Anneye ve bebeğe yönelik olmak üzere oturumların iki bölümden

oluştugu belirtilmiştir. Bebeğe yönelik etkinlikler önce anneye anlatılarak ve gösterilerek model olunmuş, sonrasında anneden bebeğine uygulaması istenmiştir.

Eğitim programına ait kutunun içerisinde yer alan oturma paketleri incelenmiş, her oturma başlamadan önce oturuma ait paketi annenin yanına alması gerektiği belirtilmiştir. Diğer oturumlarda oturumun değerlendirilebilmesi için zaman zaman uzman bir kişinin eğitime dahil olacağı anneye iletilmiştir. Kendisinden de her oturma bittikten sonra oturma değerlendirme formunu doldurması istenmiştir. Anne günlüklerinde yer alan sorular hakkında konuşulmuştur. Anneden kendi öz değerlendirmesini, bebeğini değerlendirmesini, oturuma ve etkinliklere ilişkin değerlendirmesini yapması istenmiş anne günlüğünde yer alan soruları temel alarak bu değerlendirmelerini yazması istenmiştir. Anneye ev ödevinin olduğu ve oturumlarda yer alan bebeğe yönelik etkinlikleri bir sonraki oturuma kadar bebeğine en az üç kez uygulaması gerektiği belirtilmiştir. Her oturma başlamadan önce bir önceki hafta uygulanan etkinliği annenin tekrar bebeğe uygulaması istenmiş ve araştırmacı tarafından değerlendirilmesi yapılmıştır. Ardından o günkü oturumun isminden ve amacından bahsedilmiştir.

Araştırmacı tarafından tüm oturumların başlangıcında ses, görüntü ve internet bağlantısı kontrol edilmiştir. Anneler ile sıcak bir giriş yapılmış, annelere bugün nasıl oldukları, bebeklerinin nasıl oldukları, bebekleri ile neler yaptıkları sorulmuştur. Oturma paketini yanına alıp almadığı sorulmuştur. Araştırmacı, annenin bebeği ile kurduğu etkileşimi dikkate alarak annenin olumlu ve uygun olan davranışlarını pekiştirmiş ve geri bildirimde bulunarak rehberlik etmiştir. Araştırmacı oturma sürecini tamamladıktan sonra varsa annenin sorularını yanıtlamış, uygulama tekrarını ve anne günlüğünü hatırlatarak oturumu sonlandırmıştır.

Şekil 21. Uygulamalara ilişkin fotoğraflar

Programın uygulama süreci toplam sekiz hafta sürmüştür. Tüm oturumlar araştırmacının kendisi tarafından yürütülmüştür. Annelerin birbiri ile tanışması ve grup çalışması deneyimi edinmesi için 6. ve 13. oturum grup etkinliği şeklinde gerçekleştirilmiştir. Oturumlar haftada iki kez toplamda 8 hafta süresince yaklaşık 45 dakika sürmüştür. Deney grubu ile gerçekleştirilen uygulama gün ve saatleri Tablo 27’de sunulmuştur.

Tablo 27.

Deney Grubunda Yer Alan Annelerle Gerçekleştirilen Oturumlara İlişkin Bilgiler

Oturum	Anne	Tarih	Saat	Süre (dk)
1.Oturum	Anne Semiha	15.07.2021	12.15	42.48
	Anne Tuğçe	15.07.2021	16.05	45.21
	Anne Gülsel	16.07.2021	16.30	43.15
2.Oturum	Anne Semiha	20.07.2021	13.58	45.30
	Anne Tuğçe	22.07.2021	19.42	43.07
	Anne Gülsel	19.07.2021	16.59	59.03
3.Oturum	Anne Semiha	26.07.2021	13.17	30.24
	Anne Tuğçe	27.07.2021	19.50	34.08
	Anne Gülsel	26.07.2021	14.42	47.28
4.Oturum	Anne Semiha	29.07.2021	20.54	32.56
	Anne Tuğçe	30.07.2021	19.52	37.51
	Anne Gülsel	29.07.2021	18.37	35.19
5.Oturum	Anne Semiha	01.08.2021	12.32	60.04
	Anne Tuğçe	02.08.2021	20.47	49.58
	Anne Gülsel	01.08.2021	14.24	59.55
6.Oturum	Anne Semiha	04.08.2021	12.35	41.27
	Anne Tuğçe			
	Anne Gülsel			
7.Oturum	Anne Semiha	07.08.2021	20.01	44.01
	Anne Tuğçe	08.08.2021	15.39	44.57
	Anne Gülsel	07.08.2021	20.50	42.31
8.Oturum	Anne Semiha	09.08.2021	13.34	41.56
	Anne Tuğçe	10.08.2021	14.50	44.57
	Anne Gülsel	10.08.2021	17.12	39.38
9.Oturum	Anne Semiha	12.08.2021	13.56	59.05
	Anne Tuğçe	13.08.2021	20.09	39.48
	Anne Gülsel	13.08.2021	22.10	44.57
10.Oturum	Anne Semiha	15.08.2021	18.22	30.02
	Anne Tuğçe	16.08.2021	11.05	33.16
	Anne Gülsel	16.08.2021	15.39	35.42
11.Oturum	Anne Semiha	18.08.2021	12.20	48.36

	Anne Tuğçe	19.08.2021	12.00	43.57
	Anne Gülsel	19.08.2021	16.08	43.43
12.Oturum	Anne Semiha	22.08.2021	11.16	36.57
	Anne Tuğçe	23.08.2021	13.37	43.11
	Anne Gülsel	22.08.2021	13.32	43.37
13.Oturum	Anne Semiha	26.08.2021	13.30	40.09
	Anne Tuğçe			
	Anne Gülsel			
14.Oturum	Anne Semiha	29.08.2021	12.39	32.54
	Anne Tuğçe	30.08.2021	13.04	37.49
	Anne Gülsel	29.08.2021	15.38	39.09
15.Oturum	Anne Semiha	06.09.2021	16.32	43.56
	Anne Tuğçe	02.09.2021	21.52	48.29
	Anne Gülsel	01.09.2021	13.19	39.08
16.Oturum	Anne Semiha	09.09.2021	11.20	45.05
	Anne Tuğçe	05.09.2021	18.05	49.10
	Anne Gülsel	04.09.2021	14.40	39.09

Tablo 27’de görüldüğü gibi deney grubunda yer alan Semiha annenin bebeği sünnet olması sebebiyle 1 hafta ara verilmiş, oturumlarına bir sonraki hafta devam edilmiştir. Uygulama sürecinin son oturumu 09.09.2021 tarihinde gerçekleştirilmiştir.

3.5.3.Uygulama Sonrası Verilerin Toplanması

Araştırmanın uygulama sonrası verileri 10.09.2021-13.09.2021 tarihleri arasından toplanmıştır. Verilerin toplanması için her anneden uygun saat ve gün için randevu alınmış ve açık havanın olduğu parkta buluşulmuştur. Uygulama öncesi verilerin toplanma sırasındaki tüm aşamalar benzer şekilde uygulama sonrası verilerin toplanmasında da tekrar edilmiştir. Anneler ilk olarak ölçekleri doldurmuş ardından bebeklerin gelişim değerlendirmesi yapılmıştır. Daha sonra deney grubunda yer annelerle son görüşme yapmak için gün ve saat ayarlaması yapılmış ve çevrimiçi ortamda görüşme gerçekleştirilmiştir.

3.5.4.Kalıcılık Aşaması

Duyu Temelli Eğitim Programının kalıcılığını belirlemek amacıyla son testin uygulanmasından beş hafta sonra 18.10.2021-22.10.2021 tarihleri arasında deney grubunda yer alan anne ve bebeklerine ölçekler uygulanmıştır. Tüm annelere eğitime katıldıkları için teşekkür edilmiş ve katılım belgesi (şekil 22) verilmiştir.

Şekil 22. Katılım belgesi

3.6.Verilerin Analizi

Araştırmanın amacı doğrultusunda nicel ve nitel veriler toplanarak iki tür veri elde edilmiştir. Araştırmanın nicel boyutunda ön test, son test ve kalıcılık testi kontrol gruplu 2x3'lük deneysel desen kullanılmıştır. Nitel verilerde yarı yapılandırılmış görüşme, anne günlüğü ve araştırmacı günlüğü tekniğinden yararlanılmıştır. Nicel verilerin analizinde istatistiksel analizler, nitel verilerde de içerik analizi kullanılmıştır.

Araştırmanın nicel boyutuna ilişkin verilerin analizi: Araştırmanın nicel boyutu için “Ebeveyn Olarak Ben: Ebeveynlik Öz Düzenlemesi Ölçeği (EOBEÖDÖ)”, “Bebek Bakım Öz Yeterliliği Ölçeği (BBÖYÖ)” ve “Bayley Bebeklik Ve Erken Çocukluk Gelişimsel Değerlendirme Ölçeği III” veri toplama araçları kullanılmıştır. Bu ölçeklere geçerlik ve güvenirlik çalışması yapılmıştır. Geçerlik ve güvenirlik analizleri için SPSS 24 ve AMOS 23 programları kullanılmıştır. EOBEÖDÖ ve BBÖYÖ geçerlik ve güvenirlik çalışmaları kapsamında değerlendirme aracının geçerliğini sağlamak için alan uzmanlarının görüşleri alınarak kapsam geçerlik oranı (KGO) ve kapsam geçerlik indeksi (KGİ) hesaplanmıştır. Yapı geçerliklerinin belirlenmesi için madde analizi ve faktör analizi uygulanmıştır. Değerlendirme araçlarına ait modelin veriye uyum gösterdiğini ortaya çıkarmak amacıyla uyum indekslerine bakılmıştır. Güvenirlik çalışmaları kapsamında Cronbach's Alpha Güvenirlik katsayısı hesaplanmıştır.

BAYLEY III ölçeğinin geçerliğinin belirlenmesi amacıyla madde analiz ve faktör analizi yapılmıştır. Güvenirlik çalışmaları kapsamında Kappa uyum katsayısı, test-tekrar test ve Kuder Richardson 20 korelasyon hesaplamaları yapılmıştır.

Araştırmalarda uygulanacak analize karar verilmesi verilerle ilgili net bilgilerin edinilebilmesi için önemlidir. Gruplarda yer alan katılımcı sayısı 20 ya da daha az sayıda ise parametrik testlerin kullanılması istatistik gücünün zayıflamasına neden olabilmektedir (Stevens, 2009). Bu araştırmaya da katılan örneklem grubu sayısının az olması sebebiyle parametrik olmayan istatistiksel tekniklerin kullanılmasına karar verilmiştir. Araştırmaya katılan deney ve kontrol grubunda yer alan annelerin Ebeveyn Olarak Ben: Ebeveynlik Öz Düzenlemesi Ölçeği ve Bebek Bakım Öz Yeterliliği Ölçeğinin ön test, son test, kalıcılık puanları ile bebeklerin Bayley Bebeklik ve erken çocukluk gelişimsel değerlendirme ölçeği III'den aldıkları ön test, son test ve kalıcılık puanları kayıt formuna kaydedilmiştir. Tüm bu nicel verilerin bilgisayar ortamında SPSS 24 paket programına girişi yapılmıştır. Betimsel istatistiklerin ardından analizleri gerçekleştirilmiştir.

Duyu Temelli Eğitim Programının etkisini test etmek amacıyla verilerin analizinde şu testler uygulanmıştır:

- Kontrol grubunda yer alan annelerin Ebeveynlik Öz Düzenlemesi ve Bebek Bakım Öz Yeterliliği ölçeklerinden aldıkları ön-test ve son-test puanlarının karşılaştırılması için Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi,
- Deney grubunda yer alan annelerin Ebeveynlik Öz Düzenlemesi ve Bebek Bakım Öz Yeterliliği ölçeklerinden aldıkları ön-test ve son-test puanlarının karşılaştırılması için Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi,
- Kontrol ve deney grubunda yer alan annelerin Ebeveynlik Öz Düzenlemesi ve Bebek Bakım Öz Yeterliliği ölçeklerinden aldıkları ön-test ve son-test puanlarının karşılaştırılması için Mann Whitney U Testi,
- Deney grubunda yer alan annelerin Ebeveynlik Öz Düzenlemesi ve Bebek Bakım Öz Yeterliliği ölçeklerinden aldıkları son test ve kalıcılık testi puanlarının karşılaştırılması için Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi
- Kontrol grubunda yer alan bebeklerin BAYLEY III ön-test ve son-test puanlarının karşılaştırılması için Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi,
- Deney grubunda yer alan bebeklerin BAYLEY III ön-test ve son-test puanlarının karşılaştırılması için Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi,

- Kontrol ve deney grubunda yer alan bebeklerin BAYLEY III ön-test ve son-test puanlarının karşılaştırılması için Mann Whitney U Testi yapılmıştır.
- Deney grubunda yer alan bebeklerinin BAYLEY III bilişsel, dil ve motor gelişim son test ve kalıcılık testi puanlarının karşılaştırması için Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi

Araştırmada kullanılan analizlerin istatistiksel anlamlılığının incelenmesinde anlamlılık düzeyi 0,05 olarak dikkate alınmıştır. İstatistiki olarak anlamlı bir farkın bulunması durumunda sonuçların etkisini ele almak için etki büyüklüğü değerinin hesaplanması yapılmıştır. Etki büyüklüklerinin hesaplanmasında aşağıdaki formül kullanılmıştır:

$$r_{\text{effect size}} = \sqrt{\frac{t^2}{t^2 + df}}$$

En yaygın ölçümlerden biri olan Pearson korelasyon katsayısı r 1(mükemmel etki) ile 0 (etki yok) arasında değer alabilmektedir (Pallant, 2007; Rosnow ve Rosenthal, 2013). Cohen (1992) r katsayısının değeri için 0,10 küçük etki; 0,30 orta etki ve 0,50 büyük etki olduğunu ifade etmektedir. Bu araştırmada da hesaplanan etki büyüklüklerinin yorumlanmasında Cohen kriteri esas alınmıştır.

Duyu Temelli Eğitim Programının ebeveynlik öz düzenlemesine olan etkisini incelemek için toplanan nicel ön test verilerinin analizinde örneklem grubunun sayıca az olması nedeniyle parametrik olmayan testler kullanılmıştır. Bu doğrultuda her iki grubun ebeveynlik öz düzenlemesi ve bebek bakım öz yeterlilikleri ön test sonuçlarının karşılaştırılması için Mann-Whitney U testinden yararlanılmıştır. Mann-Whitney U testi, verilerin normal dağılım göstermediği durumlarda bağımsız örneklem t-testi yerine kullanılan parametrik olmayan testlerden biridir (Karagöz, 2016). Deneyisel işlem öncesi uygulanan ölçeklerden elde edilen ön test puanlarının deney ve kontrol grubuna göre karşılaştırılması Tablo 28’de gösterilmiştir.

Tablo 28.

Annelerin Ebeveyn Olarak Ben: Ebeveynlik Öz Düzenlemesi ve Bebek Bakım Öz Yeterliliği Ölçme Araçlarından Elde Edilen Ön Test Puanlarına İlişkin Mann-Whitney U Testi Sonucu

	Grup	Kişi Sayısı	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	Z	p
Ebeveynlik	Deney	3	4,33	13,00	5,000	-0,360*	,719
Öz	Kontrol	4	3,75	15,00			
Düzenleme							
Bebek	Deney	3	4,83	14,50	3,500	-0,892*	,372
Bakım	Kontrol	4	3,38	13,50			
Öz							
Yeterliliği							

*negatif sıralar temeline dayanmaktadır

Tablo 28'e bakıldığında, deney ve kontrol grubunda yer alan annelerin ölçeklerden aldıkları ön test puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı görülmektedir ($p=0,719$; $0,372 p>,05$). Deneyisel çalışmalarda deney ve kontrol gruplarına ait ön test puanlarının olabildiğince birbirine benzer veya yakın olması gereklidir (Büyüköztürk, 2016, s.21). Uygulama öncesi deney ve kontrol grubunda yer alan annelerin ebeveynlik öz düzenlemesi ve bebek bakım öz yeterlilikleri puan ortalamaları incelendiğinde birbirine yakın olduğu söylenebilir. Bu bağlamda Duyu Temelli Eğitim Programı uygulaması öncesinde annelerin ebeveynlik öz düzenlemelerinin ve bebek bakım öz yeterliliklerinin benzer özellik gösterdiği sonucuna ulaşılabilir.

Deney ve kontrol grubunda yer alan bebeklerin BAYLEY III bilişsel, dil ve motor gelişim ön test puanları arasında anlamlı düzeyde fark olup olmadığı incelenmiştir. Bebeklerin bilişsel, dil ve motor gelişim ön test puanlarının gruplara göre karşılaştırılmasına yönelik Mann Whitney U Testi yapılmıştır. Bu bulgular Tablo 29'da verilmiştir.

Tablo 29.

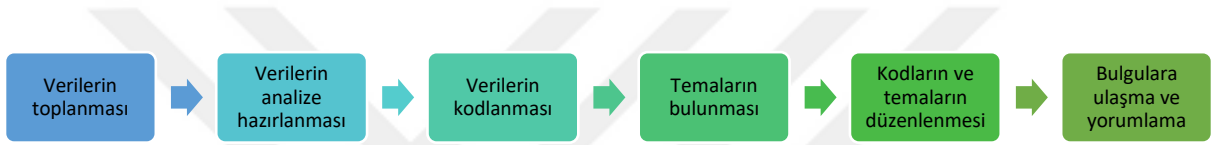
Bebeklerin Bilişsel, Dil ve Motor Gelişim Ön Test Puanlarına İlişkin Mann-Whitney U Testi Sonucu

	Grup	Kişi Sayısı	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	Z	p
Bilişsel	Deney	3	2,33	7,00	1,00	-1,852*	0,064
	Kontrol	4	5,25	21,00			
Dil	Deney	3	2,67	8,00	2,00	-1,454*	0,146
	Kontrol	4	5,00	20,00			
Motor	Deney	3	5,17	15,50	2,500	-1,297*	0,195
	Kontrol	4	3,13	12,50			

*negatif sıralar temeline dayanmaktadır

Tablo 29'a bakıldığında, deney ve kontrol grubunda yer alan bebeklerin bilişsel, dil ve motor gelişim ön test puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı görülmektedir ($p=0,064$; $0,146$; $0,195$ $p>,05$). Bu bulgulara göre, Duyu Temelli Eğitim Programı uygulanmadan önce deney ve kontrol grubundaki bebeklerin bilişsel, dil ve motor gelişim düzeylerinin birbirine benzer düzeyde olduğu söylenebilir.

Araştırmanın nitel boyutuna ilişkin verilerin analizinde: Yarı yapılandırılmış ön ve son görüşme formu, anne günlükleri ve araştırmacı günlükleri nitel veri toplama araçları olarak kullanılmıştır. Nitel verilerin analizi sürecinde tümevarımsal analiz aşamaları (Şekil 23) izlenerek veri analizi gerçekleştirilmiştir (Yıldırım ve Şimşek, 2011, s. 260).

Şekil 23. Nitel veri analizi

Şekil 23'te yer verilen nitel veri analizinde öncelikle görüşme verileri yazıya dökülerek yazılı metin haline getirilmiş ve bilgisayar ortamına aktarılmıştır. Nitel veriler tümevarımsal içerik analizi yaklaşımına göre Nvivo 12 paket programı kullanılarak analiz edilmiştir. Veriler genel bir bakış açısının oluşması için araştırmacı tarafından birden fazla okunmuştur. Araştırmanın amacı ve nicel veriler doğrultusunda kod ve temalar oluşturulmuştur. Elde edilen temaların nicel verileri destekleyecek şekilde raporlaştırılması yapılmıştır.

Dış değerlendirici ve deney grubunda yer alan anneler tarafından oturumlara yönelik değerlendirme formu doldurulmuştur. Bu formda yer alan maddelerin frekans ve yüzdeleri hesaplanmıştır. İki gözlemci arasındaki uyumun tespiti Miles ve Huberman (2015, s.64) uyuşma yüzdesi formülü ile hesaplanmıştır. Çalışma kapsamında yapılan dış değerlendirici ve deney grubu annelerinin oturum değerlendirme verileri uygulama sürecinin güvenilirliğini artırmak amacıyla elde edilmiştir. Bu veriler Duyu Temelli Eğitim Programının etkililiği bağlamında kullanılmamıştır.

3.7.Etik

Çalışmanın etik boyutunun güçlendirilmesi için araştırmacı tarafından bazı uygulamaların yapılmasına özen gösterilmiştir. Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi temel alınarak bu yönergede yer alan tüm kurallara uyulmuştur. Bu kapsamda öncelikle Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Etik Kurul Komisyonu tarafından 04.10.2019 tarihinde E.123496 sayılı etik kurul izni alınmıştır (EK 8). Etik kurul izni alındıktan sonra katılımcı grup olan anne ve bebekleri ile çalışmanın yürütülebilmesi için TC Sağlık Bakanlığı Eskişehir İl Sağlık Müdürlüğünden 26.11.2019 tarih 61753857-604.02 sayı ile araştırma izni alınmıştır (EK 9). İl Sağlık Müdürlüğüne çalışmanın amacı, çalışma süreci ve eğitim programının taslak hali verilmiş ve araştırmacı tarafından sunum yapılmıştır.

Araştırmanın amacı, tahmini süresi, uygulama şekli, kendilerinden beklenen sorumluluklar gibi bilgiler annelere açıklanmıştır. Sakin bir şekilde ev ortamında okumak isteyen annelere araştırmaya yönelik bilgileri içeren broşür verilmiştir. Araştırma sırasında ve sonrasında olumsuz bir durum ile karşılaşmamak için anneye araştırma ile ilgili şeffaf olunmasına dikkat edilmiştir. Annelerin tüm soruları eksiksiz bir şekilde yanıtlanmıştır. Herhangi bir soruları olması durumunda araştırmacıya rahatlıkla ulaşabilecekleri telefon ve mail adresi paylaşılmıştır.

Tamamen gönüllülük esasına dayalı olan bu çalışmadan annenin istediği zaman ayrılacağı belirtilmiştir. Annelerden Kişisel Bilgi Formu ve Bilgilendirilmiş Gönüllü Olur Formunu incelemeleri ve doldurmaları istenmiştir. Ayrıca anneye kendisi ile gerçekleştirilen ön ve son yarı yapılandırılmış görüşmede izin vermediği ifadelerinin yer almayacağı vurgulanmıştır. Bunun için görüşme sırasında alınan ses kayıtları annelere tekrar dinletilmiş, görüşme dökümleri okutulmuştur. Çıkartmak veya eklemek istediği bir ifadenin olup olmadığı sorulmuştur. Bu sayede araştırmacı tarafından “katılımcı kontrolü (membercheck)” uygulaması gerçekleştirilmiştir. Annelerin kimliklerinin ifşa olmaması için kod isim kullanılmış, paylaşılan görsellerde yüzlerinin üzerine simge konularak gizlenmeye çalışılmıştır. Çalışmada kullanılan her bir fotoğraf öncelikle anneler ile paylaşılmış, izin alındıktan sonra fotoğrafa yer verilmiştir.

BÖLÜM IV

BULGULAR VE TARTIŞMA

Bu araştırmada Duyu Temelli Eğitim Programının annelerin ebeveynlik öz düzenlemeleri ve bebek bakım öz yeterlilikleri ile 10-12 ay arasındaki bebeklerinin genel gelişimine etkisi incelenmiştir. Bu bölümde araştırmanın amaçları doğrultusunda toplanan verilerin analizi ile ortaya çıkan bulgular, bu bulgular doğrultusunda yapılan yorum ve tartışmalar yer almaktadır. Ebeveynlik öz düzenlemesi ve bebek bakım öz yeterliliği ile bebeğin gelişimine ilişkin olarak toplanan verilerin analizinde uygulanan istatistiksel test sonuçları, yarı yapılandırılmış ön ve son görüşme, anne günlüğü, araştırmacı günlüğü gibi nitel veriler yorumlanarak raporlaştırılmıştır. Bulgulara ilişkin tartışma ilgili tablonun altında yapılmıştır. Nicel bulguların ardından destekleyici şekilde nitel verilerden elde edilen bulgulara yer verilmiştir.

4.1. Duyu Temelli Eğitim Programının Annelerin Ebeveynlik Öz Düzenlemelerine Olan Etkisine İlişkin Bulgular

Duyu Temelli Eğitim Programının annelerin ebeveynlik öz düzenlemelerine olan etkisine ilişkin bulgular başlığı altında nicel ve nitel bulgular bütüncül bir şekilde ele alınmıştır. Öncelikle Ebeveyn Olarak Ben: Ebeveynlik Öz Düzenlemesi ölçeği ile elde edilen ön test, son test ve kalıcılık testi verilerinin betimsel istatistiklerine yer verilmiştir. Deney ve kontrol grubundaki annelerin ebeveynlik öz düzenlemelerine ilişkin uygulama öncesi, uygulama sonrası ve kalıcılık puanlarına ilişkin bilgiler gösterilmiştir. Annelerin bireysel puanlarının grafiksel gösterimine Şekil 24'te yer verilmiştir. Deney ve kontrol gruplarında yer alan annelere uygulanan Ebeveyn Olarak Ben: Ebeveynlik Öz Düzenlemesi ölçeğinden elde edilen ön test, son test ve kalıcılık puanlarına ilişkin aritmetik ortalama, standart sapma, medyan ve çeyrek

sapma değerlerine Tablo 30’da yer verilmiştir. Araştırmanın nitel verilerini oluşturan araştırmacı günlüğü, yarı yapılandırılmış görüşmeler ve anne günlüklerinin analizi ile elde edilen nitel bulgulara doğrudan alıntılarla beraber nicel bulguları destekler nitelikte yer verilmiştir.

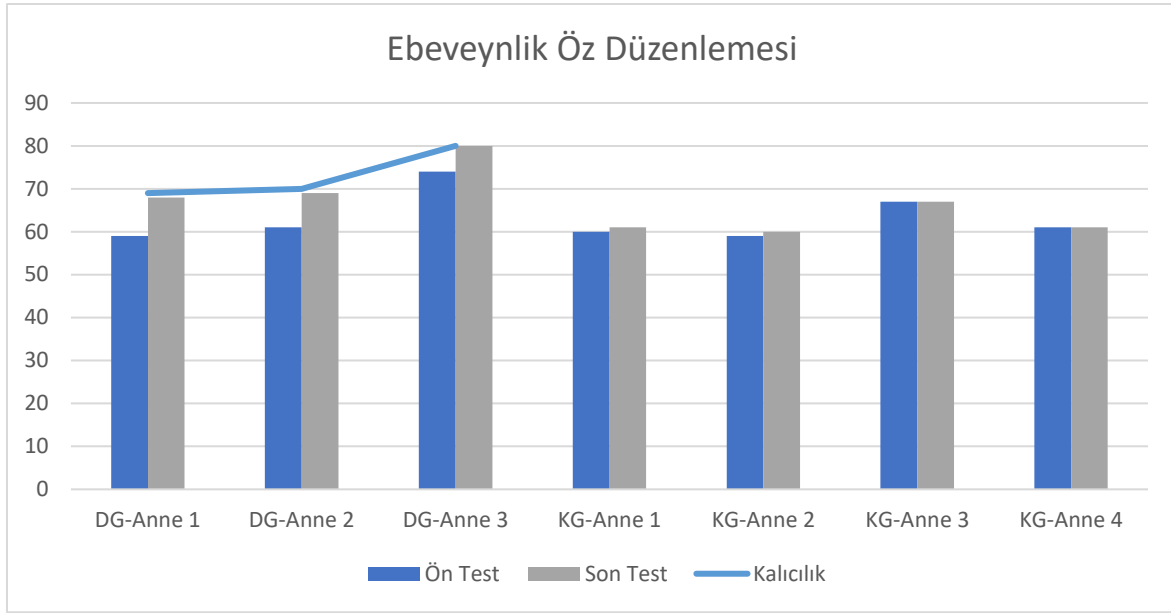
Tablo 30.

Annelerin Ebeveynlik Öz Düzenlemesi Ön Test, Son Test ve Kalıcılık Test Puanlarına İlişkin Ortalama, Standart Sapma, Medyan ve Çeyrek Sapma Değerleri

Deney						Kontrol			
Ön Test		Son test		Kalıcılık		Ön Test		Son test	
Ortalama	ss	Ortalama	ss	Ortalama	ss	Ortalama	ss	Ortalama	ss
64,66	8,14	72,33	6,65	73,00	6,08	61,75	3,59	62,25	3,20
M	Q	M	Q	M	Q	M	Q	M	Q
61,00	0,00	69,00	0,00	70,00	0,00	60,50	6,25	61,00	5,25

Tablo 30 incelendiğinde deney grubu annelerinin Ebeveyn Olarak Ben: Ebeveynlik Öz Düzenlemesi ölçeğinden aldıkları puanların ortalamalarının ön testte 64,66 iken son testte 72,33 ve kalıcılık testinde 73,00 olduğu ortaya çıkmıştır. Kontrol grubunda yer alan annelerin ölçek puan ortalamalarının ön testte 61,75 iken son testte 62,25 olduğu görülmektedir. Deney ve kontrol grubu ön test ve son test puan ortalamaları arasındaki farklılığa bakıldığında deney grubunda $\bar{X}_{\text{son-ön}}=7,67$, kontrol grubunda $\bar{X}_{\text{son-ön}}=0,50$ olarak tespit edilmiştir. Sonuçlar incelendiğinde deney ve kontrol grubu annelerinin ebeveynlik öz düzenleme ön test son test puanları arasında farklılıklar olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda deney grubu annelerinden elde edilen son test puanlarının ön test puanlarından daha yüksek olduğu görülmektedir. Deney grubu annelerinin ölçekten aldıkları puanların medyan değerlerinin son testlerin lehine olduğu ortaya çıkmaktadır. Kontrol grubu annelerinin de medyan değerlerinin son test puanlarının lehine olduğu görülmektedir.

Deney ve kontrol grubunda yer alan annelerin bireysel olarak aldıkları ebeveynlik öz düzenleme ön test, son test ve kalıcılık test puanları Şekil 24’te sunulmuştur.

*DG: Deney Grubu, KG: Kontrol Grubu

Şekil 24. Annelerin ebeveynlik öz düzenlemesi ön, son ve kalıcılık puanlarının bireysel değişimi

Şekil 24 incelendiğinde deney grubunda yer alan annelerin ebeveynlik öz düzenlemesi ön-test, son-test ve kalıcılık-testi puan değişimleri sırasıyla 59-68-69, 61-69-70 ve 74-80-80'dir. Kontrol grubunda yer alan annelerin ön test ile son test puan değişimleri sırasıyla 60-61, 59-60, 67-67 ve 61-61'dir. Tablo 30'da yer alan kontrol grubu annelerinin ebeveynlik öz düzenlemesi ön test puan ortalamaları 61,75 iken, son test puanlarının ortalaması 62,25 olmuştur. Grafiklerde yer alan puan değişimlerine bakıldığında deney grubunda yer alan annelerin ebeveynlik öz düzenlemesi ölçeğinden bireysel olarak elde ettikleri puanlarda süreç boyunca yaşanan artışın daha fazla olduğu görülmektedir.

Duyu Temelli Eğitim Programının annelerin ebeveynlik öz düzenlemelerine olan etkisini sınamak amacıyla, deney ve kontrol grubunda yer alan annelerin ön test ve son test puanları arasında anlamlı düzeyde fark olup olmadığı incelenmiştir. Deney ve kontrol grubunda yer alan annelerin Ebeveyn Olarak Ben: Ebeveynlik Öz Düzenlemesi Ölçeği ön test ve son test puanlarının karşılaştırması için yapılan Wilcoxon İşaretli Sıralar testi sonuçlarına Tablo 31'de yer verilmiştir.

Tablo 31.

Annelerin Ebeveynlik Öz Düzenlemesi Ön Test ve Son Test Puanlarına İlişkin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları

	Son-test/Ön-test	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	Z	p
Deney	Negatif Sıra	0	0,00	0,00	-2,201*	,028
	Pozitif Sıra	3	3,50	21,00		
	Eşit	0	-	-		
Kontrol	Negatif Sıra	0	0,00	0,00	-2,536	0,011
	Pozitif Sıra	4	4,50	36,00		
	Eşit	0	-	-		

*negatif sıralar temeline dayanmaktadır

Tablo 31 incelendiğinde deney grubunda yer alan annelerin ebeveynlik öz düzenlemesi ön test ile son test puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farkın olduğu ortaya çıkmaktadır ($p=,028 < .05$). Sıra ortalamaları ve sıra toplamaları incelendiğinde bu farkın son test ölçümlerini temsil eden “pozitif sıra” yönünde olduğu görülmektedir. Kontrol grubunda yer alan annelerin ebeveynlik öz düzenlemesi ön test ile son test puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farkın olduğu görülmektedir ($p=,011 < .05$).

Bebeklerin karşılaştıkları ebeveynlik uygulamaları onların gelişimi üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Ebeveynlik uygulamalarının temel belirleyicilerinden biri de ebeveynin öz düzenleme becerileridir (Sanders, 2008). Alanyazında yer alan ebeveynliğe yönelik hazırlanmış eğitim programlarının bebek ve çocukların ruh sağlığını iyileştirme, aile ilişkilerini geliştirme, topluma fayda sağlama konusunda önemli bir yeri vardır (Collins, Maccoby, Steinberg, Hetherington ve Bornstein, 2000). Örneğin; Sanders tarafından geliştirilen Üçlü P-Pozitif Ebeveynlik Programının temel amacı, ebeveynlerin öz düzenleme kapasitesinin geliştirilmesi ve böylelikle bebek ve çocukların gelişiminin olumlu yönde etkilenmesidir. Hong Kong (Leung, Sanders, Leung, Mak ve Lau, 2003), Japonya (Matsumoto, Sofronoff ve Sanders, 2007), Almanya (Heinrichs ve diğerleri, 2006), İsviçre (Bodennman, Cina, Ledermann ve Sanders, 2008) Avustralya (Sanders, Markie-Dadds, Tully ve Bor, 2000) ve Yeni Zelanda (Venning, Blampied ve France, 2003) gibi birçok ülkede uygulanan bu ebeveyn programı ile ebeveynlerin öz düzenleme becerilerini destekleyerek kendi kendine yeten ebeveynlerin oluştuğu, ebeveynlerin ebeveynliklerine yönelik daha fazla güven hissettikleri, bebek ve çocuklarının gelişiminde olumlu ilerlemeler görüldüğü ortaya çıkmıştır. Alanyazında ebeveynlik öz düzenlemesine yönelik doğrudan çalışma yer almadığı için ebeveynlik öz düzenlemesine dolaylı olarak değinen çalışmalar incelenmiştir. Ebeveynlik öz düzenlemenin

ebeveyn davranışları ile doğrudan ilişkisi bulunmaktadır (Sanders ve Mazzucchelli, 2013). Turan vd. (1997), Tucker vd. (1998) bebek ve çocuk gelişimine yönelik verilen bilgilendirici eğitimlerin ebeveynlerin davranışlarını olumlu yönde etkilediği sonucuna ulaşmışlardır. Alanyazında yer alan çalışmalar incelendiğinde ebeveyn olarak annelere verilen eğitimlerin farklı açılardan olumlu etkilerinin olduğu ve bu bağlamda Duyu Temelli Eğitim Programının annelerin ebeveynlik öz düzenlemelerini arttırdığı düşünülmektedir.

Kontrol grubu annelerinin puan artışı deney grubu annelerine oranla daha az olmasına rağmen anlamlı farklılık bulunmuştur. Şekil 24'te yer verilen bireysel puan artışlarına bakıldığında iki annenin aynı puanı aldığı diğer iki annenin de ebeveynlik öz düzenlemesinde bir puanlık artışın olduğu görülmektedir. Kontrol grubu annelerinin ön test ve son test puanları arasında yaşanan bu anlamlı farklılaşmanın sebeplerinin belirlenmesinde aralarında sebep sonuç ilişkisi olan değişkenler arasındaki ilişkiye regresyon analizi ile bakılabilir. Ancak bu çalışmanın bağımsız değişkeni aynı zamanda süreksiz bir değişken olan annelere verilen Duyu Temelli Eğitimidir. Regresyon analizinin yapılabilmesi için sağlanması gereken bazı varsayımlar bulunmaktadır. En temel varsayım bağımlı ve bağımsız değişkenlerin en az eşit aralık ölçeğinde ölçülen sürekli değişkenler olmaları ve normal dağılım göstermeleridir (Büyüköztürk, 2020, s.94). Bu nedenle regresyon analizi varsayımları yerine getirilememektedir. Buradan hareketle kontrol grubu annelerinin ön test ve son test puanları arasındaki anlamlı fark, alanyazında vurgulanan bazı faktörlerin etkisiyle açıklanabilmektedir. Yaşanan bu değişimde etkili olan faktörler annelerin deneyim kazanması, olgunlaşması, bebeklerin farklı gelişim dönemlerine geçiş yapması ve zaman gibi faktörlerdir (Durhan ve Chapman, 2014; Sanders, 2008; Sanders ve Mazzucchelli 2013). Bu nedenle de annelerin ebeveynlik öz düzenlemesi algıları edinilen deneyimlere ve yaşantılara bağlı olarak gelişim gösterebilir. Zimmerman (2002) zamana bağlı olarak edinilen deneyimlerle birlikte zihinsel olgunluk oluştuğunu ve buna bağlı olarak kişilerin öz düzenlemesinin arttığını belirtmiştir. Kontrol grubunda yer alan annelerin ebeveynlik öz düzenleme algısı puanlarında yaşanan artış, deneyim ve yaşantıların etkisi ile açıklanabilir. Benzer şekilde 6-42 ay arası yaşı olan bebekler ve anneleri ile gerçekleştirilen bir çalışmada anne-bebek etkileşiminin bebeğin ayına bağlı olarak artış gösterdiği ortaya çıkmıştır. Özellikle 38.aya kadar bebeklerle kurulan etkileşimin arttığı ancak 38-42 ay arası ise anne-bebek etkileşimin sabit düzeyde kaldığı sonucuna ulaşılmıştır (Barros, Goes ve Pereira, 2015; Durhan ve Chapman, 2014; Gutman ve Feinstein, 2010). Bu etkileşimi belirleyen ebeveyn özelliklerinden bazıları annenin psikolojik özellikleri, ebeveyn davranışları ve karşılaşılan ebeveyn problemleri ile başa çıkmaktır. Tüm bu ebeveyn özellikleri ebeveynlik öz düzenlemesi

ile doğrudan ilişki içerisinde (Sanders ve Mazzucchelli, 2013). Kontrol grubu annelerinin 10. aydan 12. Aya doğru ebeveynlik öz düzenlemesinde yaşanan artışın sebebinin edinilen deneyimin yanı sıra Gutman ve Feinstein (2010) tarafından yapılan çalışmanın sonucuna benzer şekilde anne-bebek etkileşimin artmasına bağlı olarak ebeveynlik öz düzenlemesinde de artış göstermiş olmasıdır. Benzer bir çalışmada da bebeğin ay grubunun artmasına bağlı olarak annelerin kullandıkları öz düzenleme stratejilerinin arttığı ortaya çıkmıştır. Yine bu çalışmada anne-bebek etkileşimin bebeğin ayına bağlı olarak artış gösterdiği ve öz düzenlemenin bir alt boyutu olan duyguları düzenleme becerisinin de geliştiği görülmüştür (Spinrad vd., 2004).

Tablo 31’de yer alan Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi sonuçlarına göre deney ($z=-2,201$, $p<.05$) ve kontrol ($z=-2,536$; $p<.05$) grubu annelerinden elde edilen Ebeveyn Olarak Ben: Ebeveynlik Öz Düzenlemesi Ölçeğinin ön test ve son test ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür. Deney ve kontrol grubu annelerinin ebeveynlik öz düzenlemesi sıra ortalaması ve sıra toplamaları incelendiğinde, farklılığın iki grup için de son testlerin lehine olduğu ortaya çıkmaktadır. Deney ve kontrol grubunda yer alan annelerin ebeveynlik öz düzenlemesi son test puanları arasında anlamlı düzeyde fark olup olmadığı incelenmiştir. Ayrıca gerçekleştirilen deneysel işlemin ardından deney ve kontrol gruplarının Ebeveyn Olarak Ben: Ebeveynlik Öz Düzenlemesi Ölçeğinden almış oldukları son test puanları arasında oluşan anlamlı farkın etki büyüklüğü hesaplanmıştır.

Tablo 32’de deney ve kontrol grubunda yer alan annelerin ebeveynlik öz düzenlemesi son test puanlarına ilişkin Mann Whitney U Testi sonuçlarına yer verilmiştir.

Tablo 32.

Annelerin Ebeveynlik Öz Düzenlemesi Son Test Puanlarına İlişkin Mann-Whitney U Testi Sonucu

Grup	Kişi Sayısı	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	Z	p	r
Deney	3	6,00	18,00	,000	-2,141*	,032	,59
Kontrol	4	2,50	10,00				

Tablo 32 incelendiğinde deney ve kontrol grubunda yer alan annelerin ebeveynlik öz düzenlemesi son test puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu ortaya çıkmaktadır ($p=0,032$, $p<.05$). Deney grubu annelerinin ebeveynlik öz düzenlemesi son test puanlarının ortalaması 72,33 iken, kontrol grubu annelerinin ebeveynlik öz düzenlemesi son test puanlarının ortalaması 62,25 olmuştur. Deney grubu annelerinin ebeveynlik öz düzenlemesi son test puanlarının ortalaması kontrol grubu annelerine göre daha yüksek

olduğundan anlamlı farklılığın yönü deney grubu lehinedir. Bu bulgular Duyu Temelli Eğitim Programının uygulandığı deney grubu annelerinin ebeveynlik öz düzenlemelerini arttırdığını göstermektedir. Uygulamanın etki büyüklüğü (r) değeri $r = 0,59$ olarak hesaplanmıştır. En yaygın ölçümlerden biri olan Pearson korelasyon katsayısı, r 1 (mükemmel etki) ile 0 (etki yok) arasında değer alabilmektedir (Pallant, 2007; Rosnow ve Rosenthal, 2013). Cohen (1992) r katsayısının değeri için 0,10 küçük etki, 0,30 orta etki ve 0,50 büyük etki olduğunu belirtmektedir. Hesaplanan etki büyüklüğü (r) değerinin ($r \geq 0,5$) büyük etki büyüklüğüne sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Bu bulgulardan yola çıkarak, Duyu Temelli Eğitim Programının annelerin ebeveynlik öz düzenlemesi üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olduğu sonucuna varılabilir.

Bu çalışmada hem deney hem kontrol grubu annelerinin ebeveynlik öz düzenlemelerinde artış olduğu görülmüştür. Bu artışın kaynağının ne kadarının uygulanan eğitim programından olduğu incelenmiş ve programın etkisinin büyük olduğu ortaya çıkmıştır. Sonuçlar programın etkililiğine ilişkin kanıtları desteklemektedir. Bu bağlamda Duyu Temelli Eğitim Programının annelere uygulanmasının annelerin ebeveynlik öz düzenlemelerinde daha büyük bir artışa neden olduğu söylenebilir. Benzer şekilde Orhan (2007) ve Lapan (2008) öz düzenlemenin kişilere öğretilebileceğini ve öğrenme yoluyla geliştirilebileceğini belirtmişlerdir.

Duyu Temelli Eğitim Programının annelerin ebeveynlik öz düzenlemelerine olan etkisinin kalıcılığını sınamak amacıyla, deney grubunda yer alan annelerin son test ve kalıcılık testi puanları arasında anlamlı düzeyde fark olup olmadığı incelenmiştir. Deney grubunda yer alan annelerin ebeveynlik öz düzenleme son test ve kalıcılık testi puanlarının karşılaştırması için Wilcoxon İşaretli Sıralar testi sonuçlarına Tablo 33'te yer verilmiştir.

Tablo 33.

Deney Grubunda Yer Alan Annelerin Ebeveynlik Öz Düzenlemesi Son Test ve Kalıcılık Testi Puanlarına İlişkin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları

Son-test/Ön-test	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	Z	p
Negatif Sıra	0	0,00	0,00	-1,414	0,157
Pozitif Sıra	2	1,50	3,00		
Eşit	1	-	-		

Tablo 33'e bakıldığında, deney yer alan annelerin ebeveynlik öz düzenleme son test ile kalıcılık test puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı görülmektedir ($p = 0,157$ $p > 0,05$). Son test uygulamasından beş hafta sonra elde edilen kalıcılık test puanlarında son test

puanlarına göre düşüş olmadığı gözlemlenmiştir. Değerler incelendiğinde son test ve kalıcılık testi puanlarının birbirine oldukça yakın olduğu görülmektedir. Bu bağlamda deneysel işlemin annelerin ebeveynlik öz düzenlemeleri üzerinde kalıcı olduğu söylenebilir.

Çalışmanın nicel bulgularına göre annelerin ebeveynlik öz düzenlemesinde yaşanan artışa benzer bir duruma nitel verilerle de ulaşılmaktadır. Araştırmanın nitel verilerini oluşturan araştırmacı günlüğü, yarı yapılandırılmış görüşmeler ve anne günlüklerinin analizi ile elde edilen nitel bulgular doğrudan alıntılar yapılarak nicel bulguları destekler nitelikte kullanılmıştır. Araştırmacının oturumlara ilişkin tutmuş olduğu günlüklerde almış olduğu notlar annelerin ebeveynlik öz düzenlemesinde yaşanan artış bulgusunu destekler niteliktedir. Günlüklerde yer alan oturum notlarının birinde anneler, bebeklerinin gelişimleri hakkında yeterli bilgiye sahip olamadıkları için ebeveynlik algılarının olumsuz yönde etkilendiğini ancak oturumlar esnasında edinmiş oldukları bilgiler sayesinde ebeveynlik algılarında olumlu yönde bir değişim yaşandığını ifade etmektedirler. Bu duruma ilişkin araştırmacı günlüğünden şu ifadeye yer verilmiştir: *“Bugün 2.oturumu uyguladık. Anneye bebeğin bilişsel ve dil gelişimi hakkında bilgi aktarıyordum. ... (Annenin ismi) anne (bebeğin ismi) yetiştirirken kendimi yetersiz hissediyordum dedi. Bebeğinin neden kelimeleri söylemediğini anlayamadığını, anne demesini çok istediğini ama neden anne demek istemediğini bir türlü anlayamadığını belirtti. İlk aylarda (0-3 ay) ağlarken anne dediğini ama şimdi neden demediğini vurguladı. Aslında bebeğe kendisinin daha çok baktığını bunun onun hakkı olduğunu söyledi. Bazen bebeğinin gelişiminin geç kaldığını düşündüğünü belirtti. Dil gelişimi hakkında sohbet ettikten sonra aslında bebeğinin baba, mama ve dede gibi tekrar içeren heceleri söylediğini, bebeğinin gelişiminin normal seyirde gittiğini fark ettiğini vurguladı. Anne kelimesinin söyleminin zor olduğu için diyemediğini anladığını belirtti (Araştırmacı günlüğü, 22.07.2021).*

Araştırmacı günlüğünden elde edilenlere benzer ifadeler anne günlüklerinde de görülmektedir. Anneler, gerçekleştirilen oturumların sıklıkla yeni şeyler öğrenmelerine imkân tanıdığını, bebeklerinin keyif almasını sağladığını ve böylelikle kendilerini iyi hissettiklerini belirtmişlerdir. Örneğin; Semiha anne 10. Oturuma ilişkin tutmuş olduğu anne günlüğünde benzer ifadeler kullanmıştır. Bu ifadeler şu şekildedir: *“Bugün bebeğime duyu poşeti yaptık. İçine nohut, pul, renkli su koyduk. Bebeğim ilk önce bir tereddüt etti, sonra elledikçe baya bir keyif aldı. Aslında bu oturumda çok mutlu oldum. Bebeğimi keyifli gördükçe bu beni de iyi hissettirdi. Öğrendiğim tek şey bu oturumda aslında pahalı oyuncaklara gerek yokmuş. Bu materyallerle hem eğitici, keyifli, bilgili şeyler elde edebilirmişiz. Bu program sayesinde bunu da öğrenmiş oldum” (Semiha annenin günlüğü, 10.Oturum).* Semiha annenin ifadelerine

benzer nitelikte Tuğçe anne de yeni bilgiler edinmesinin kendisini daha iyi ve donanımlı hissetmesini sağladığını belirtmiştir. Bu ifadeler Tuğçe anne günlüğünde şu şekilde yer vermiştir: *“Kendimi iyi hissediyorum. Bugünkü dersimizde bebeklerin ev güvenliği hakkında bilgi aldık. Oyuncak seçerken nelere dikkat etmeliyiz onu öğrendim. Bebeğin boy, kilosu ile aşı takibi hakkında bilgi aldım. Bebeğin diş temizliği hakkında bilgi aldım. Bebeğimin keyfi yerinde bebeğime yönelik bilgiler aldığım için daha mutlu ve daha donanımlı hissediyorum”* (Tuğçe annenin günlüğü, 5.Oturum). Gülsel anne ise bebeği için materyal üretebilmesinin kendisine olan güven duygusunu geliştirdiğini belirtmiştir. Bu ifadeler Gülsel anne 9. oturumda *“Bebeğim için materyaller hazırlamak, el becerimi geliştirecek şekilde etkinlikler ve ortam hazırlamak, bebeğimle daha verimli oynadığımız için kendime güven duygum olumlu yönde etkilendi. Etkinliği hazırlarken ve uygularken çok keyif aldım, bebeğim için yeni etkinlikler hazırlama konusunda yol gösterici oldu”* şeklinde yer vermiştir.

Ebeveynlik öz düzenlemesi konusunda elde edilen bir diğer nitel bulgu, annelerin ebeveynlikte sorun çözme yetenekleri hakkındaki inançlarının değişime uğrayarak kendilerinin daha da geliştiklerine inanmalarıdır. Bu duruma ilişkin araştırmacı günlüğünden aynı annenin iki farklı oturuma ait ifadelerine yer verilmiştir: *“Bugün 3.oturumu gerçekleştirdik...(Annenin ismi) anne ile görüşürken bebek sürekli annesinin dikkatini çekmeye çalışıyordu. Anne rahatsız oldu. Sürekli görüşmemiz bölünmeye başladı. Bu sırada anne bebeği oyalamak için etrafında ne bulduysa vermeye başladı. Mandal, kalem, gazete, makas gibi. Sonra bana dönüp mahcup olmuş bir şekilde -durduramıyorum, durdurmak için her şeyi veriyorum. Eline almaması gereken bir şeyi aldığı anda elinden alıyorum ama bu sefer bağırıp ağlamaya başlıyor. Hayır desem de ağlıyorum. Veriyorum ona- dedi”* (Araştırmacı günlüğü, 26.07.2021). *“15. Oturum değerlendirmesini gerçekleştirdik... Anne daha önceki oturumlarda bebeğine hayır demede, ona sınır koymada sıkıntılar çektiğini belirtmişti. Bu oturumda değerlendirme yaparken artık bebeğine hayır diyebildiğini, onun dikkatini dağıtmaya çalışırken onun kullanabileceği oyuncakları vermeye dikkat ettiğini vurguladı. Bebeğine sınır koymaya başarabilmesinin kendisinden daha emin olmasını sağladığını belirtti. Etrafında olan malzemeleri bebeğe uzatmadan önce ona uygun olup olmadığına bakıyorum dedi... (bebeğin ismi) annesinin dikkatini çekmek için bağırmaya başladı ve anne benden müsaade isteyerek bebeğe “şu an telefon ile görüşüyorum. Hadi odaya bakalım sana ne verebiliriz?” diyerek oda da daha öncesinde oturumda kullandığımız duyu balonlarından birini bebeğe uzattı ve görüş alanında olacak şekilde oturttu. “Şimdi öğretmenin ile görüşmeye devam etmek istiyorum sen burada bu*

oyuncağı sallayarak bu şekilde ses çıkartabilirsin” dedi ve telefona dönerek konuşmaya devam etti” (Araştırmacı günlüğü, 06.09.2021).

Araştırmacı ve anne günlüklerinin yanı sıra anneler ile yapılan görüşmelerden elden edilen veriler de nitel bulguları oluşturmaktadır. Bu doğrultuda Tuğçe anne, kendisi ile gerçekleştirilen son görüşmede eğitim programı sonrası kendini iyi bir ebeveyn olarak gördüğünü ve ebeveynlikle ilgili problemleri çözebildiğini söylemektedir. Tuğçe anne bu görüşlerini şu şekilde ifade etmiştir: *“Aslında bakınca birçok şeyi konuştuk. Öğrendik. Ama en önemlisi şunu öğrendim. Bu eğitim programı bitince aslında biz oğlumuzla ilgilenebiliyormuşuz. Güzel yetiştirebiliyormuşuz bunu da anladım mesela. Neleri yeteri kadar yapmışız bunu gördük. O yüzden bir sürü katkısı olduğunu düşünüyorum bizim açımızdan. Kendimi iyi ebeveyn olarak görüyorum şu an. Birçok problemi rahatlıkla çözebileceğimi biliyorum artık. Bu nedenle kendimi daha iyi hissediyorum”.*

Yapılan etkinlikler ile annelerin ebeveynlik problemlerinin üstesinden gelme veya çözmedeki etkililik hakkındaki inançlarının değiştiği görülmektedir. Gülsel anne, 12. oturumda başka annelerin yaşadıkları problemlerle ilgili yazıların olduğu kitap bölümünü okuduktan sonra değişim yaşadığını ifade etmektedir. Bu etkinlikle beraber bu problemleri tek başına yaşamadığını görmenin kendi yaşadığı problemlerin normal olduğunu düşünmesini sağladığını belirtmektedir. Anne bu görüşüne günlükte şu şekilde yer vermiştir: *“Bebeğimin gelişiminde baba rolünün ne denli etkili olduğunu, sağlıklı ilişkinin bebeğin gelecekteki kişiliğini olumlu etkilediğini, erken benlik kazandığını öğrendim. Doğum sonrası sürecinde yaşamış olduğum olumsuz duyguların birçok anne tarafından yaşanmış ve normal olduğunu görmüş oldum”* (Gülsel annenin günlüğü, 12.Oturum).

Gülsel annenin kendi günlüğünde yazmış olduğu bu ifadelere benzer açıklamalar araştırmacının günlüğünde de görülmektedir. Araştırmacı günlüğünde yer alan ifadeler ise şu şekildedir: *“Bugün 12.oturumu gerçekleştirdik... Haluk Yavuzer’in anne olmak adlı kitap hakkında konuştuk. Annenin kendi yaşadığı ebeveynlik sorunlarına benzer şekilde kitapta yer alan başka annelerinde yaşadığını öğrenmesinin kendisini mutlu hissetmesini sağladığını belirtti. Kitapta okuduğu ebeveyn problem durumlarından bahsetti. Bebeğinin büyümesine bağlı olarak ebeveynlik sorunlarının üstesinden gelme konusunda kendini daha yetkin hissettiğini açıkladı. Kendisinin de zaman içinde büyüdüğünü belirtti. Ortak olarak gerçekleştirilen 6. oturumda anneler birbirleri ile görüşürken benzer problemlerden şikayet ettiklerini fark etmişlerdi. Bu oturumda da (annenin ismi) anne 6. Oturuma atıf yaparak herkesin ebeveynlikte aynı*

süreçlerden geçtiğini bilmesi, okuması kendisini iyi hissettirdiğini vurguladı. Ebeveynlikte aslında kötü değişmişim dedi” (Araştırmacı günlüğü, 22.08.2021)

Semiha anne eğitim programına başlamadan önce gerçekleştirilen ön görüşmede bebeğine tek başına bakmanın beraberinde bazı zorlukları getirdiğini ve bunun da kendisini psikolojik olarak olumsuz etkilediğini belirtmiştir. Semiha anne bu durumu “*Aslında ruh ve beden sağlığı da dikkatimi çok çekti. Tek başıma baktığım için ruh sağlığı falan kalmıyor. Bir tek ben miyim öyle bilmiyorum. Normalde kavga eden bir insan değilimdir. Ama eşimle çok kavga etmeye başladım. Çok uykusuz kalıyorum. Tamam onların da işi zor ama ama azıcık yardım etse. Beklenti içine giriyorum. 5 dk tutsun bi dinleneyim. Ama öyle bir şey olmadığı için ruh sağlığım bozuluyor*” ifadeleriyle belirtmiştir. Daha sonrasında araştırmacı günlüğünde Semiha annenin yaşadığı değişim ve bu değişimin ebeveynlik davranışlarına yansımaları şu ifadelerle açıklanmıştır: “*Bugün 15.oturumu gerçekleştirdik... (Anne ismi) anne ile eşler arası ilişkileri konuşurken bana aslında başlarda sürekli eşinin yardım etmediğini vurguladığını söyledi. Ama sonra bebeğini gözlemlemeye başlayınca kendisinin bebeği eşine vermeyi tercih etmediğini belirtti. Tek başına büyüttüğü için bebeğin sadece kendisi ile oynamasını istediğini fark ettiğini vurguladı. Bundan sonra eşini bebek ile oynaması için teşvik etmek istediğini bu sayede de artık kendisine de zaman yaratarak ruh sağlığını düzenlemek istediğini belirtti*” (Araştırmacı günlüğü, 06.09.2021).

Araştırmada, Duyu Temelli Eğitim Programının uygulandığı deney grubu annelerinin ebeveynlik öz düzenlemesi son test puanlarının ön test puanlarına göre anlamlı düzeyde arttığı elde edilen nicel bulgularla ortaya çıkmıştır. Çalışmanın nitel veri setini oluşturan araştırmacı günlüğü, anne günlüğü ve yarı yapılandırılmış görüşmelerin analizi ile elde edilen nitel bulgular da benzer sonuçlara rastlanmaktadır. Gerçekleştirilen oturumlar sırasında ve sonrasında annelerden elde edilen nitel veriler onların ebeveynlik öz düzenlemeleri üzerindeki olumlu değişimi göstermektedir. Buradan yola çıkılarak ebeveynlik öz düzenlemesine ilişkin nicel bulguların nitel bulgularla örtüştüğü söylenebilir.

4.2. Duyu Temelli Eğitim Programının Annelerin Bebek Bakım Öz Yeterliliklerine Olan Etkisine İlişkin Bulgular

Duyu Temelli Eğitim Programının annelerin bebek bakım öz yeterliliklerine olan etkisine ilişkin bulgular başlığı altında nicel ve nitel bulgular bütüncül bir şekilde ele alınmıştır. Öncelikle Bebek Bakım Öz Yeterliliği ölçeği ile elde edilen ön test, son test ve kalıcılık testi

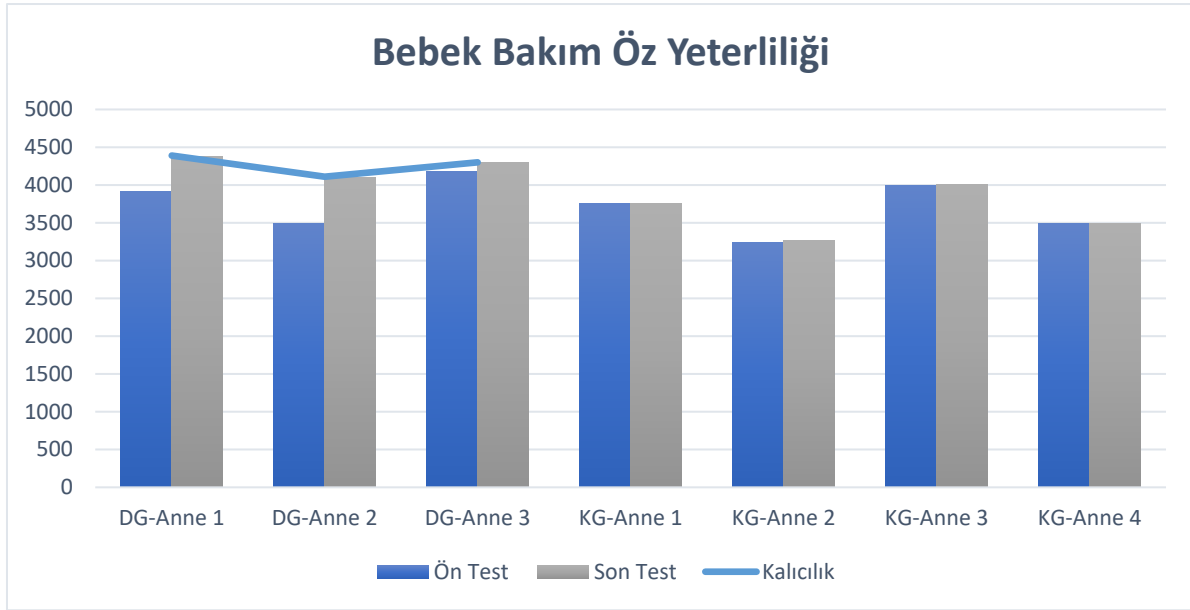
verilerinin betimsel istatistiklerine yer verilmiştir. Deney ve kontrol grubundaki annelerin bebek bakım öz yeterliliklerine ilişkin uygulama öncesi, uygulama sonrası ve kalıcılık puanlarına ilişkin bilgiler gösterilmiştir. Annelerin bireysel puan değişimlerinin grafiksel gösterimine Şekil 25’de yer verilmiştir. Deney ve kontrol gruplarında yer alan annelere uygulanan Bebek Bakım Öz Yeterliliği ölçeğinden elde edilen ön test, son test ve kalıcılık puanlarına ilişkin aritmetik ortalama, standart sapma, medyan ve çeyrek sapma değerlerine Tablo 34’te yer verilmiştir. Araştırmanın nitel verilerini oluşturan araştırmacı günlüğü, yarı yapılandırılmış görüşmeler ve anne günlüklerinin analizi ile elde edilen nitel bulgulara doğrudan alıntılarla beraber nicel bulguları destekler nitelikte yer verilmiştir.

Tablo 34.

Annelerin Bebek Bakım Öz Yeterliliği Ön Test, Son Test ve Kalıcılık Test Puanlarına İlişkin Ortalama, Standart Sapma, Medyan ve Çeyrek Sapma Değerleri

Deney						Kontrol			
Ön Test		Son test		Kalıcılık		Ön Test		Son test	
Ortalama	ss	Ortalama	ss	Ortalama	ss	Ortalama	ss	Ortalama	ss
3863,33	348,47	4260,00	144,22	4266,66	142,94	3620,00	327,92	3630,00	325,47
M	Q	M	Q	M	Q	M	Q	M	Q
3920	0,00	4300	0,00	4300	0,00	3620	635,00	3625	630,00

Tablo 34 incelendiğinde deney grubu annelerinin Bebek Bakım Öz Yeterliliği ölçeğinden aldıkları puanların ortalamaları ön testte 3863,33 iken son testte 4260,00 ve kalıcılık testinde ise 4266,66 olduğu ortaya çıkmıştır. Kontrol grubunda yer alan annelerin ölçek puan ortalamalarının ön testte 3620,00 iken son testte 3630,00 olduğu görülmektedir. Deney ve kontrol grubu ön test ve son test puan ortalamaları arasındaki farklılıklar incelendiğinde deney grubunda $\bar{X}_{\text{son-ön}}=396,67$, kontrol grubunda $\bar{X}_{\text{son-ön}}=10,00$ olarak tespit edilmiştir. Sonuçlara göre deney ve kontrol grubu annelerinin bebek bakım öz yeterliliği ön test son test puanları arasında farklılıklar olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda deney grubu annelerinden elde edilen son test puanlarının ön test puanlarından daha yüksek olduğu görülmektedir. Deney grubu annelerinin ölçekten aldığı puanların medyan değerlerinin son testlerin lehine olduğu ortaya çıkmaktadır. Kontrol grubu annelerinin de medyan değerlerinin de son test puanlarının lehine olduğu görülmektedir. Deney ve kontrol grubunda yer alan annelerin bireysel olarak aldıkları bebek bakım öz yeterliliği ön test, son test ve kalıcılık test puanları Şekil 25’te sunulmuştur.

*DG: Deney Grubu, KG: Kontrol Grubu

Şekil 25. Annelerin bebek bakım öz yeterlilik ön, son ve kalıcılık testi puanlarının bireysel değişimi

Şekil 25 incelendiğinde deney grubunda yer alan annelerin bebek bakım öz yeterlilikleri ön-test, son-test ve kalıcılık-testi puan değişimleri sırasıyla 3920-4380-4390, 3490-4100-4110 ve 4180-4300-4300'dür. Kontrol grubunda yer alan annelerin ön test ile son test puan değişimleri sırasıyla 3750-3760, 3240-3260, 4000-4010 ve 3490-3490'dır. Grafiklerde yer alan puan değişimlerine bakıldığında deney grubunda yer alan annelerin bebek bakım öz yeterliliği ölçeğinden bireysel olarak elde ettikleri puanlarda süreç boyunca yaşanan artışın daha fazla olduğu görülmektedir.

Duyu Temelli Eğitim Programının annelerin bebek bakım öz yeterliliklerine etkisini sınamak amacıyla, deney ve kontrol grubunda yer alan annelerin ön test ve son test puanları arasında anlamlı düzeyde fark olup olmadığı incelenmiştir. Deney ve kontrol grubunda yer alan annelerin bebek bakım öz yeterliliği ön test ve son test puanlarının karşılaştırması için yapılan Wilcoxon İşaretli Sıralar testi sonuçlarına Tablo 35'de verilmiştir.

Tablo 35.

Annelerin Bebek Bakım Öz Yeterliliği Ön Test ve Son Test Puanlarına İlişkin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları

	Son-test/Ön-test	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	Z	p
Deney	Negatif Sıra	0	0,00	0,00	-2,201	0,028
	Pozitif Sıra	3	3,50	21,00		
	Eşit	0	-	-		
Kontrol	Negatif Sıra	0	0,00	0,00	-2,521	0,012
	Pozitif Sıra	4	4,50	36,00		
	Eşit	0	-	-		

Tablo 35 incelendiğinde, deney grubunda yer alan annelerin bebek bakım öz yeterliliği ön test ile son test puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu görülmektedir ($p=,028$ $p<,05$). Deney grubu annelerin son test puan ortalamaları ön test puan ortalamalarından yüksek olduğundan anlamlı farklılığın yönü son test lehinedir. Kontrol grubunda yer alan annelerin bebek bakım öz yeterliliği ön test ile son test puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farkın olduğu görülmektedir ($p=,012$ $<.05$). Anlamlı farklılığın yönü son test lehine olduğu görülmektedir.

Alanyazın incelendiğinde ebeveyn olarak annenin bebek bakım ve gelişimi hakkında bilgi almasının ve ebeveynliğine yönelik eğitim programlarına katılımının annenin bebek bakım öz yeterliliğine etkisi olduğu görülmektedir. Ebeveynlik ile bebek bakım ve gelişimi bilgisi ebeveynlik uygulamalarını etkilemekte ve anne-bebek etkileşimini şekillendirmektedir (Bandura, 1977; Bloomfield ve Kendal, 2007; Gross vd., 2003; Hallam, 2000, s. 25; Parfitt, Pike ve Ayers, 2014; Teti ve Gelfand, 1991; Well Parker, Miller ve Topping, 1990). Bu araştırmanın sonucuna benzer şekilde Tucker vd. (1998) tarafından gerçekleştirilen çalışmada Davranışsal Ebeveyn Müdahale Programı uygulanan annelerin ebeveynlik öz yeterliliğinin arttığı sonucuna ulaşılmıştır. Benzer şekilde Hallam (2000) çalışmasında Head Start Programına katılan annelerin çocuk gelişimi ve ebeveynlik hakkında bilgi edinmelerinin annelerin öz yeterliliğini arttırdığını bulmuştur. Bir diğer çalışmada Bloomfield ve Kendal (2007) 6 ay ile 10 yaş arası çocukları olan ve ebeveyn eğitim programlarından en az birine katılmış olan 356 ebeveynin ebeveynlik öz yeterliliğini incelemiş ve ebeveynlik programlarının sonunda ebeveynlik öz yeterliliğinin arttığını görmüşlerdir. Grimes (2012) da çalışmasında ebeveynlerin çocuk gelişimi bilgisine sahip olmasının annelerin ebeveynlik öz yeterliliğini artırdığını ortaya çıkarmıştır. Dursun ve Bıçakçı (2015) ve Lee (2005) ilk kez anne olan

annelerin ebeveynlik öz yeterlik algısı ile annelerin bebek bakımına dair inançları arasında olumlu bir ilişki olduğunu ifade etmiştir. Kadiroğlu (2018) annelere verilen bebek bakım eğitiminin algılanan annelik öz yeterliliğini ve annelik öz güvenini artırdığını ortaya çıkarmıştır. Benzer şekilde Leahy-Warren, McCarthy ve Corcoran (2009) ilk kez anne olan annelere dışarıdan aldıkları sosyal desteğin ebeveynlik öz yeterlilik algılarında etkisi olduğunu ortaya çıkarmışlardır. Alanyazında yer alan tüm bu çalışmaların sonuçları ile gerçekleştirilen bu çalışmanın sonuçları örtüşmektedir.

Alanyazında genel olarak bebek bakım ve gelişim bilgisinin çocuk yetiştirme uygulamalarını etkilediği varsayılmaktadır. Bu varsayım ebeveyn eğitim programlarında açıkça görülmektedir. MacPhee (1983) bebek/çocuk gelişim bilgisinin ebeveynlerin çocuklarının sosyal ve fiziksel çevre arasındaki etkileşimlerini yapılaştırdığını ifade etmektedir. Hess, Teti ve Hussey Gardner (2004) öz yeterlik teorisini temel alarak kişinin yalnızca iyi bir ebeveyn olma yeteneğine güven duyması gerektiğini değil, aynı zamanda çocuğun ihtiyaçlarını nasıl uygun şekilde yorumlayacağı ve yanıtlayacağı bilgisini de içeren iyi bakım için gereken davranışlar hakkında özel bilgiye sahip olması gerektiğini savunmaktadır. Normatif gelişim, gelişimsel dönüm noktaları bilgisi ve çocuk gelişimini hangi faktörlerin etkilediği bilgisi ebeveynliği etkileyen en temel bilgilerden birkaçıdır (Sanders ve Turner, 2018, s.4; Teti ve Gelfand, 1991). Ebeveynlerin çocuk ile ilgili bakım ve gelişim bilgisi arttıkça, olumlu ebeveyn-çocuk etkileşimi artmakta ve bu sayede de çocuğun gelişiminin olumlu etkilemektedir (Damast, Tamis LeMonda ve Bornstein, 1996; Gross vd., 2003). Ayrıca annenin bu çocuk bakım ve gelişimi hakkında bilgisi annelik güveni ile bağlantılıdır ve bu sayede de öz-yeterlik teorisi ile uyumlu olarak bebeği ile olan etkileşiminin kalitesini etkiler (Conrad, Gross, Fogg ve Ruchala, 1992). Bebek bakım öz yeterliliği artan annelerin bununla doğrudan ilişkili olan ebeveynlik öz yeterliliklerinin de artması sonucu bebekleri ile daha fazla etkileşime girdiği, daha fazla temasta bulunduğu, daha fazla konuştuğu ve oyunlar sırasında daha aktif oldukları görülmektedir. Daha fazla etkileşime girilen bebeğin oyun sırasında daha dikkatli ve hareketli olduğu gözlenmiştir. (Symons ve Moran, 1987).

Kontrol grubu annelerin puanlarında artış miktarı az olmasına rağmen anlamlı farklılık bulunmuştur. Kontrol grubu annelerinin ön test ve son test puanları arasında yaşanan bu anlamlı farklılaşmanın sebeplerinin belirlenmesinde aralarında sebep sonuç ilişkisi olan değişkenler arasındaki ilişkiye regresyon analizi ile bakılabilir. Ancak bu çalışmanın bağımsız değişkeni aynı zamanda süreksiz bir değişken olan annelere verilen Duyu Temelli Eğitimidir. Bu nedenle regresyon analizi varsayımları yerine getirilememektedir. Buradan hareketle kontrol grubu

annelerinin ön test ve son test puanları arasındaki anlamlı fark, alanyazında vurgulanan bazı faktörlerin etkisiyle açıklanabilmektedir. Yaşanan bu artışın nedeni bebeğin gelişimine bağlı olarak annenin edindiği tecrübeler ve bebek bakımı konusunda edindiği bilgiler olabilir. Ebeveynlik dinamik bir süreçtir ve bebeğin gelişimine bağlı olarak değişimler gösterebilir (Galinsky, 1987, s.13-15; Sanders ve Turner, 2018, s.4). Bu durumun da kontrol grubu annelerinin puanlarının artışına etki etmiş olabileceği düşünülmektedir. Çalışma sonuçlarına göre yapılan uygulamanın ardından deney grubunda yer alan annelerin bebek bakım öz yeterliliği puan ortalamalarının, kontrol grubunda yer alan annelerin puan ortalamalarından anlamlı derecede artmış olduğu görülmektedir. Bu sonuca ve yapılan etki büyüklüğü analizlerine dayanarak Duyu Temelli Eğitim Programının annelerin bebek bakım öz yeterlilikleri üzerinde yüksek bir etkiye sahip olduğu görülmektedir. Alanyazın incelendiğinde bazı araştırmalarda annelerin yüksek ebeveynlik öz yeterliliği puanı aldıkları ancak yapılan gözlemler doğrultusunda düşük ebeveynlik öz yeterliliği gösterdikleri görülmüştür (Donovan ve Leavitt, 1989; Hokamp, 2006). Leerkes ve Crockenberg (2002), annelerin raporlarda gösterdikleri yüksek ebeveynlik öz yeterliliğinin nedenini bebeklerinin davranışlarına ilişkin gerçekçi olmayan beklentileri ve bebeğine yönelik yanlış algıları olduğunu öne sürmüştür. Hokamp (2006) gerçekleştirdiği çalışmasında annelerin ön-testlerde yüksek ebeveynlik öz yeterliliği gösterdiklerini ancak yapılan görüşmelerde hazırlanan ebeveyn eğitim programının kendilerine yararlı olacağına inanmadıklarını belirttikleri görülmüştür. Eğitim programı sonrasında bu annelerin öğrendikleri bilgileri paylaştıkları, bebeklerinin ihtiyaçlarını anlamaya başladıklarını ve ebeveynlik etkililiği ile ilgili endişelerini dile getirmeye başladıkları ortaya çıkmıştır. Ancak nicel olarak toplanan ebeveynlik öz yeterliliği ölçeğinden elde edilen puan analizlerinde anlamlı fark çıkmamıştır. Hokamp bunun nedeninin ön testte annelerin raporladıkları yüksek öz yeterlilik algıları olduğunu belirtmiştir. Bandura ve Locke (2003) bu aşırı yüksek öz yeterlilik algısının her zaman uygun olmadığını ve annelerin yeni becerileri öğrenme motivasyonunu azaltabileceğini vurgulamışlardır. Mahoney, Boyce, Fewell, Spiker ve Wheeden (1998) annelerin kendi öz yeterliliklerine inanmamaları ve çocuğu ile etkileşiminde değişime gitmemesinden dolayı ebeveyn eğitim programlarının çocuk gelişim düzeyi üzerinde görülebilecek etkilerinin belirgin olamayacağını belirtmişlerdir. Anne depresyonu gibi etkili ebeveynliğin önündeki engellerin azaltılması, ebeveynlerin programlarda öğrendikleri becerileri uygulamalarını ve sürdürmelerini mümkün kılabilir (Brennan, Le Brocque ve Hammen, 2003). Eğitim programları ile meydana gelen daha yüksek ebeveynlik öz yeterliliği, annelerin ebeveynlik becerilerini kullanmada kendine daha fazla güvenmesini, daha etkili bir

ebeveyn olmasını ve çocuk ruh sağlığı sorunlarıyla daha az karşılaşılmasını sağlamaktadır (Ardelt ve Eccles, 2001; Jones ve Prinz, 2005).

Tablo 35’de yer alan Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi sonuçlarına göre deney ($z=-2,201$, $p<.05$) ve kontrol ($z=-2,521$; $p<.05$) grubu annelerinden elde edilen Bebek Bakım Öz Yeterliliği ölçeğinin ön test ve son test ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür. Deney ve kontrol grubu annelerinin bebek bakım öz yeterliliği sıra ortalaması ve sıra toplamı incelendiğinde, farklılığın iki grup için de son testlerin lehine olduğu ortaya çıkmaktadır. Deney ve kontrol grubunda yer alan bebek bakım öz yeterliliği son test puanları arasında anlamlı düzeyde fark olup olmadığı incelenmiştir. Ayrıca gerçekleştirilen deneysel işlemin deney ve kontrol grubunun Bebek Bakım Öz Yeterliliği Ölçeğinden almış oldukları son test puanları arasında yarattığı anlamlı farkın etki büyüklüğü hesaplanmıştır. Tablo 36’da deney ve kontrol grubunda yer alan annelerin bebek bakım öz yeterliliği son test puanlarına ilişkin Mann Whitney U Testi sonuçlarına yer verilmiştir.

Tablo 36.

Annelerin Bebek Bakım Öz Yeterliliği Son Test Puanlarına İlişkin Mann-Whitney U Testi Sonucu

Grup	Kişi Sayısı	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	Z	p	r
Deney	3	6,00	18,00	,000	-2,121*	,034	0,65
Kontrol	4	2,50	10,00				

Tablo 36 incelendiğinde deney ve kontrol grubunda yer alan annelerin bebek bakım öz yeterliliği son test puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu ortaya çıkmaktadır ($p=0,034$, $p<.05$). Deney grubu annelerinin bebek bakım öz yeterliliği son test puanlarının ortalaması 4260 iken, kontrol grubu annelerinin bebek bakım öz yeterliliği son test puanlarının ortalaması 3630 olmuştur. Deney grubu annelerin bebek bakım öz yeterliliği son test puanlarının ortalaması kontrol grubu annelerine göre daha yüksek olduğundan anlamlı farklılığın yönü deney grubu lehinedir. Bu bulgular Duyu Temelli Eğitim Programının uygulandığı deney grubu annelerinin bebek bakım öz yeterliliğinin arttırdığını göstermektedir. Etki büyüklüğü (r) değeri $r= 0,65$ olarak hesaplanmıştır. Hesaplanan etki büyüklüğü (r) değerinin ($r\geq,5$) büyük etki büyüklüğüne sahip olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu bulgulardan yola çıkarak, Duyu Temelli Eğitim Programının annelerin bebek bakım öz yeterliliği üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olduğu sonucuna varılabilir.

Duyu Temelli Eğitim Programında ebeveynlik ile bebek bakım ve gelişimine dair bilgilerin verilmesi, anneye yönelik etkinliklerin olması, materyallerden faydalanılması ve annenin bebeği ile oynadığı oyunlarda aktif olması ile eğitim programının annelerin bebek bakım öz yeterliliğinde etkili olduğu söylenebilir. Ayrıca eğitim programı uygulama sürecinde amaca uygun, ilgi çekici ve gelişimsel özellikte olan oyunlar, etkinlikler, sunumlar ve materyallerin kullanılmasına özen gösterilmiştir. Annelerin bilgi alırken sürecin içinde aktif olabilmesi için anneye yönelik oyunlar hazırlanmıştır. Bu tarz etkinlikler/oyunların annelerin ebeveynliği ile bebeğinin bakım ve gelişimine yönelik bilgi edinimini kolaylaştırdığı bu sayede de annelerin bebek bakım ve gelişim bilgisinin arttığı düşünülmektedir. Ek olarak annelerin bebekleri ile olan etkinlikleri kendi başlarına tekrarlamasının edindikleri bilgileri pekiştirmesine yardımcı olduğu tahmin edilmektedir. Duyu Temelli Eğitim Programının uygulama süresince araştırmacının anlatıcı rolü dışında gözlemci rolü ile ortamda yer almasının, etkinliklerin bitiminde gelen soruları yanıtlamasının ve rehberlik etmesinin annelerin bebek bakım öz yeterliliğinin artmasına katkı sağladığını düşündürmektedir. Uzaktan eğitim olarak hazırlanan Duyu Temelli Eğitim Programına benzer şekilde çevrimiçi olarak hazırlanıp uygulanan ebeveynlik desteği, sosyal destek, ebeveynlik bilgisi, çocuk bakımı ve gelişimi bilgisi gibi içerikleri içeren ebeveyn programlarının ebeveynlerin ebeveynliğine olan güvenini ve algılanan ebeveynlik öz yeterliliğini arttırdığını ortaya koyan çalışmalar mevcuttur (Coleman ve Karraker, 2000; Jones ve Prinz, 2005; Madge ve O'Connor, 2006; Suárez, Rodríguez ve Rodrigo, 2016). Yapılan bazı çalışmalarda çevrimiçi eğitimlerde ebeveyn katılımını konusunda annelerin babalara göre daha yüksek katılımda bulunduğu görülmüştür. Bunun nedeninin çevrimiçi verilen ebeveyn eğitim programlarında hamilelik/doğum, erken çocukluk gelişimi ve bebek bakımı gibi konularda bilgiler verilmesi olarak varsayılmıştır (Hall ve Irvine, 2009; Fletcher ve St. George, 2011; Madge ve O'Connor, 2006; Nieuwboer, Fukkink, Hermanns, 2013).

Duyu Temelli Eğitim Programının annelerin bebek bakım öz yeterliliklerine olan etkisinin kalıcılığını sınamak amacıyla, deney grubunda yer alan annelerin son test ve kalıcılık testi puanları arasında anlamlı düzeyde fark olup olmadığı incelenmiştir. Deney grubunda yer alan annelerin bebek bakım öz yeterliliği son test ve kalıcılık testi puanlarının karşılaştırması için yapılan Wilcoxon İşaretli Sıralar testi sonuçlarına Tablo 37'de yer verilmiştir.

Tablo 37.

Deney Grubunda Yer Alan Annelerin Bebek Bakım Öz Yeterliliği Son Test ve Kalıcılık Testi Puanlarına İlişkin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları

Son-test/Ön-test	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	Z	p
Negatif Sıra	0	0,00	0,00	-1,732	0,083
Pozitif Sıra	3	2,00	6,00		
Eşit	0	-	-		

Tablo 37'ye bakıldığında, deney yer alan annelerin bebek bakım öz yeterliliği son test ile kalıcılık test puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı görülmektedir ($p=0,083$ $p>,05$). Son test uygulamasından beş hafta sonra elde edilen kalıcılık test puanlarında son test puanlarına göre düşüş olmadığı gözlemlenmiştir. Değerler incelendiğinde son test ve kalıcılık testi puanlarının birbirine oldukça yakın olduğu görülmektedir. Bu bağlamda deneysel işlemin bebek bakım öz yeterliliği üzerinde kalıcı olduğu söylenebilir.

Nicel veriler incelendiğinde annelerin bebek bakım öz yeterlilik algılarının istatistiksel olarak anlamlı düzeyde arttığı ortaya çıkmaktadır. Çalışmanın nicel bulgularına göre annelerin bebek bakım öz yeterliliğinde yaşanan artışa benzer bir duruma nitel verilerle de ulaşılmaktadır. Bebek bakım öz yeterliliği gelişimsel ilerleme, genel sağlık bakımı, güvenlik ve beslenme olmak üzere dört boyuttan oluşmaktadır. İlk olarak araştırmacının oturumlara ilişkin tuttuğu günlükler incelendiğinde bu boyutlara göre annelerin bebek bakım öz yeterlilik algılarının olumlu yönde değiştiği görülmektedir. Gülsel anne bebeğe kitap vermek ya da kitap okumak için bu ayların henüz erken olduğunu düşünmesine karşın ilerleyen oturumlarda bu düşüncesini değiştirmiştir. Annenin düşüncelerinde yaşanan bu değişime araştırmacı günlüğünde şu ifadeyle yer verilmiştir: “*Bugün (annenin ismi) 7. Oturumu gerçekleştirdik. Oturumun başından anneye bebeğine daha önceden kitap okuyup okumadığını sordum. (annenin ismi) bebeğine kitap vermediğini, kitap için daha çok erken olduğunu söyledi. Ayrıca bebeğine ne verirse versin sadece ısırıldığını ve zarar verdiğini bu yüzden de kitap vermenin anlamının olmayacağını belirtti. Kitabı anlayabileceğini düşünmediğini vurguladı*” (Araştırmacı günlüğü, 07.08.2021). Aynı anne ile gerçekleştirilen bir başka oturumda annenin bebeğinin kitap kullanımı konusunda yaşadığı gelişime ilişkin gözlemi dikkat çekmektedir. Annenin bu gözlemine araştırmacı günlüğünde şu ifadelerle yer verilmiştir: “*9. Oturuma başlarken anne bugün heyecanla aldığı bebek kitabı gösterdi. Dokunma duyusuna yönelik olarak (market ismi)’den bebek kitabı aldığını söyledi. İlk başta (bebeğin ismi) dikkatini çektiğini ama hemen ısırmaya çalıştığını belirtti. Fakat bu sefer kitabın sayfalarını bebeğin görebileceği şekilde tek tek açarak*

sayfalarda bulunan görselleri gösterdiğini, onları isimlendirdiğini ve bebeğinin dokunması için onu cesaretlendirdiğini belirtti. Bir haftadır bebeğin kitabı elinden bırakmadığını sevinerek söyledi. Daha önceki oturumlarda bebeğin kitabı anlayacağını düşünmediğini ama artık bu görüşünün değiştiğini vurguladı” (Araştırmacı günlüğü, 13.08.2021).

Etkinlikler sırasında yeni bilgiler edinmeleri ile ebeveynlik süreçlerinde yaşanan değişimlere bir örnek Tuğçe annede görülmektedir. Tuğçe anne, bebeğinin gelişimi hakkında bilgi edinmesinin bebeğine karşı bakış açısını değiştirdiğini anne günlüğünde ifade etmiştir. Bu ifadelere günlüğünde şu şekilde yer vermiştir: *“Benim için olumlu geçen bir etkinlikti. Bebeğimin gelişimini kendimde deneyerek öğrenmek benim için güzel bir deneyimdi. Bebeğimin yaptığı bazı hareketlerin aslında gelişiminin bir göstergesi olduğunu öğrendim. Bebeğimde koku duyusunun geliştiğini bebeğimi bu konuda denetmem gereken kokular olduğunu öğrendim... Bebeğimle etkinlik yapmak beni mutlu ediyor. Bebeğime yeni şeyler gösterebilmek ona katkı sağlayabilmek güzel ve bebeğimi mutlu ediyor” (Tuğçe annenin günlüğü, 3.Oturum).*

Gülsel anne, anneye yönelik hazırlanan etkinlikler ile bebeğini anlayabildiğini böylece materyal hazırlarken ve yeni oyunlar üretirken bunlara dikkat edeceğini belirtmiştir. Bu ifadelere 7.oturuma ilişkin tutmuş olduğu anne günlüğünde şu şekilde yer vermiştir: *“Bebeğime uygulayabileceğim masaj tekniklerini öğrendim, etkili iletişimimizi güçlendirmek için hangi oyunları oynayabileceğimizi, örneğin fış fış kayıkçı oyununun bağımızı güçlendirici bir oyun olduğunu öğrendim. Etkinliği uygulamada sorun yaşayabileceğimi düşünürken, tam tersine gayet güzel uygulayabildiğimi fark ettim ve masaja daha fazla yönelebileceğimi görmüş oldum” (Gülsel annenin günlüğü, 7. Oturum).*

Gerçekleştirilen görüşmelerde annelerin bebek bakım öz yeterlilikleri konusunda bazı değişimler yaşadıklarını ifade ettikleri görülmüştür. Örneğin; Tuğçe anne oturumlar ilerledikçe bebeği ile geçirdiği kaliteli vakitte artış yaşandığını ve kendisini bebeği ile kaliteli vakit geçirmeyi sağlayacak etkinlikler gerçekleştirme konusunda daha özgüvenli ve yeterli hissettiğini vurgulamıştır. Tuğçe anne gerçekleştirilen ilk görüşmede *“Keşke daha çok enerjim olsaydı da çocuğa bu kadar televizyon izletmesem. İzletmeyi düşünmüyordum ama yoruluyorum. Oğlum bazen öyle mız mız oluyor ki mesela yemek yedirirken ben çizgi film izletmek istemiyordum ama mecbur kalıyorum. Yolculukta mesela durmuyor. Oyalamak için telefonda çizgi film açıyorum. Ah yapmayı istemezdim çocuğa illaki zararı vardır. Ama mecbur kalıyorsun”* ifadelerini kullanmıştır. Ancak son görüşmede ise *“Bebekle kaliteli zaman nasıl geçirilir bunu öğrendim en başında. Evde bulunan en basit eşyayı bile çocuk için nasıl bir*

materyale dönüştürebileceğimi öğrendim en basitinden. Balonun içine makarna koyduğumuz etkinlik vardı. Onu mesela hala kullanıyoruz. Çok seviyor havası indi ama bu kadar basit mutfaktan aldığım makarnayı balonun içine koyup hava bastım ve hazır. Çöpe bile atamadım sürekli oynuyor dokunuyor sallıyor diye. Ben de mesela bebekle ilgili birçok şey öğrendim. Bilmiyormuşum birçok şeyi. Onu fark ettim” ifadeleriyle bebek bakım öz yeterliliğine ilişkin yaşadığı değişimi belirten bir açıklama yapmıştır.

Gülsel anne eğitim programı sonrası gerçekleştirilen görüşmede bebeğine karşı bakış açısının değiştiğini ve onu daha iyi gözlemleyebildiği ifade etmiştir. Bu konuya yönelik şu ifadeleri kullanmıştır: *“Yani bebeğime karşı bakışım değişti. Daha önceden yaptığı davranış ayına uygun mu bilmiyordum. Ama eğitime katıldıktan sonra bu ayda beklenen davranışları öğrendim. Yapıyor mu yapmıyor mu oğlumu daha iyi gözlemlemeye başladım”*. Tuğçe anne son görüşmede eğitim programının kendisine materyal hazırlama konusunda deneyim kazandırdığını ve bu konuda isteklilik kattığını şu cümlelerle belirtmiştir: *“Eğitim programı olmasaydı böyle şeyler yapamazdım. Aslında yapmak istiyordum ama üşeniyordum. Malzeme var ama etraf kirlenir falan üşeniyordum. Üşenmek demeyelim de şunu da yapayım bunu yapayım derken zaman geçiyor gün bitiyor. Bir de çocuğa bu kadar etkisinin olduğunu bilmiyordum. Çocuk gelişimi ile ilgili bir şey okumadım. Eğitimle ders de almadım üniversitede. Daha bilinçli olmamı sağladı. Bu eğitim buna vesile oldu”*. Gülsel anne son görüşmede yapılan etkinlikler sırasında bebeğin gelişimsel ilerlemesini öğrendiğini ve bebeği ile ilgili bilgiler edindiğini şu şekilde açıklamıştır: *“Benim eksik bildiklerimi siz tamamladınız. Bilmediğim şeyleri de siz tamamladınız. Bunu niye düşünemedim dediğim şeyler oldu. Derin ve hareket duyusunun ne olduğunu öğrendim. Oğlum mesela yere düşerken elini koymaya çalışması ya da ayaktan yere çömelirken mesela bu iki duyuyu da kullandığını öğrendim. Oğluma şimdi daha bilinçli bakıyorum. Siz anlattıklarınızla paralel gitti gelişimi hep. Siz mesela şunu yaptı mı dediğiniz de aaa evet yaptı dedim hatırlarsanız. Yapmadı dediğim zaman a belki benim oğlum bunu atlar dedim ama hop 3 gün sonra sizin dediğiniz şeyi yapmaya başladı. Hep eşzamanlı gitti program oğlumla”*. Tuğçe anne son görüşmede bebeğinin gelişimsel ilerlemesini takip ettiğini ve bebeği ile ilgili edindiği bilgileri şu şekilde aktarmıştır: *“Dokunma duyusu olan vardı o çok güzeldi. Masajın farklı şeyleri etkileyebileceğini bilmiyordum mesela. Instagramda falan derin duyuyu görmemiştim. Bu yüzden bilmiyordum. Siz bana şeyi öğrettiniz: Bir şeyi yaptıktan sonra oğlum buna nasıl tepki verecek, nasıl yaklaşacak. Bunlara bakmaya başladım. Gelişimi ile ilgili nelerin olması gerektiğini anlatmıştınız mesela tırmanma bekleyeceğiz demiştiniz bu haftalarda. Sonra oğlum koltuğa tırmanmaya başlamıştı. Yürüme için de aynı şekilde*

demoştiniz. Yürümeye başladı”. Semiha anne son görüşmede oyuncak seçiminde bebeğinin güvenliğine dikkat ettiğini belirtmiştir. Buna ilişkin şu ifadeleri kullanmıştır: “Güvenlikle ilgili bir oturum vardı. Orda da konuşmuştuk. Aslında ben birçok şeye dikkat ettiğimi size söylemiştim. Yatağın kenarına korkuluk koyuyordum. Sivri köşelere dikkat ediyordum boğazına bir şey kaçarsa diye video izlemiştim. Armut kaçmıştı boğazına çıkarmıştım. Ama o oturumda dikkatimi çeken bir şey oldu. Oyuncak seçimine dikkat etmediğimi fark ettim”.

Araştırmada, Duyu Temelli Eğitim Programının uygulandığı deney grubu annelerinin bebek bakım öz yeterliliği son test puanlarının ön test puanlarına göre anlamlı düzeyde arttığı elde edilen nicel bulgularla ortaya çıkmıştır. Araştırmada, deney grubunda yer alan anneler ile yapılan ön ve son görüşmelerin yanı sıra anne günlükleri ve araştırmacı günlüğü ile elde edilen nitel bulgular Duyu Temelli Eğitim Programının etkililiğine ilişkin kanıtlar sunmaktadır. Bu doğrultuda araştırmanın nicel verilerinden elde edilen sonuçlar ile nitel verilerden elde edilen sonuçların birbirini desteklediği ifade edilebilir.

4.3. Duyu Temelli Eğitim Programının Bebeklerin Gelişimlerine Olan Etkisine İlişkin Bulgular

Duyu Temelli Eğitim Programının bebeklerin gelişimlerine olan etkisine ilişkin bulgular başlığı altında nicel ve nitel bulgular bütüncül bir şekilde ele alınmıştır. Öncelikle bebeklere Bayley Bebeklik ve Erken Çocukluk Dönemi Gelişimsel Değerlendirme Ölçeği-III (BAYLEY III) ile elde edilen ön test, son test ve kalıcılık testi verilerinin betimsel istatistiklerine yer verilmiştir. Deney ve kontrol grubundaki bebeklerin gelişim düzeyine ilişkin uygulama öncesi, uygulama sonrası ve kalıcılık puanlarına ilişkin bilgiler gösterilmiştir. Toplam puan ortalamalarının grafiksel analizi Şekil 26, 27 ve 28’de yer verilmiştir. Deney ve kontrol gruplarında yer alan bebeklere uygulanan BAYLEY III ölçeğinden elde edilen ön test, son test ve kalıcılık puanlarına ilişkin aritmetik ortalama, standart sapma, medyan ve çeyrek sapma değerlerine Tablo 38’de yer verilmiştir. Araştırmanın nitel verilerini oluşturan araştırmacı günlüğü, yarı yapılandırılmış görüşmeler ve anne günlüklerinin analizi ile elde edilen nitel bulgulara doğrudan alıntılarla beraber nicel bulguları destekler nitelikte yer verilmiştir.

Deney ve kontrol gruplarında yer alan bebeklere uygulanan BAYLEY III bilişsel, dil ve motor gelişimi testinden elde edilen ön test, son test ve kalıcılık puanlarına ilişkin aritmetik ortalama, standart sapma, medyan ve çeyrek sapma değerlerine Tablo 38’de yer verilmiştir.

Tablo 38.

Bebeklerin Bilişsel, Dil ve Motor Gelişimi Ön Test, Son Test ve Kalıcılık Test Puanlarına İlişkin Ortalama, Standart Sapma, Medyan ve Çeyrek Sapma Değerleri

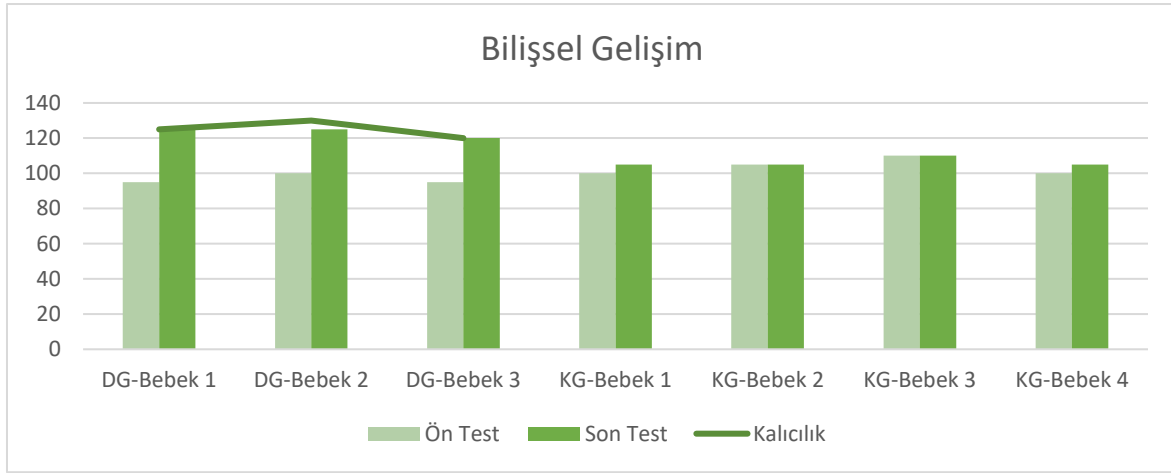
	Deney						Kontrol			
	Ön Test		Son test		Kalıcılık		Ön Test		Son test	
Bilişsel	Ortalama	ss	Ortalama	ss	Ortalama	ss	Ortalama	ss	Ortalama	ss
	96,66	2,88	123,33	2,88	125,00	0,00	103,75	4,78	106,25	2,50
	M	Q	M	Q	M	Q	M	Q	M	Q
	95,00	0,00	125,00	0,00	125,00	0,00	102,50	8,75	105,00	3,75
Dil	Ortalama	ss	Ortalama	ss	Ortalama	ss	Ortalama	ss	Ortalama	ss
	89,66	4,04	113,00	4,58	113,00	4,58	94,25	3,77	97,75	2,87
	M	Q	M	Q	M	Q	M	Q	M	Q
	89,00	0,00	112,00	0,00	112,00	0,00	95,50	6,75	98,50	5,25
Motor	Ortalama	ss	Ortalama	ss	Ortalama	ss	Ortalama	ss	Ortalama	ss
	111,33	1,15	119,00	1,73	120,00	1,73	104,00	8,48	106,00	7,34
	M	Q	M	Q	M	Q	M	Q	M	Q
	112,00	0,00	118,00	0,00	121,00	0,00	105,00	16,00	107,50	13,50

Tablo 38 incelendiğinde deney grubu bebeklerin BAYLEY III bilişsel gelişim testinden aldıkları puanların ortalamalarının ön testinde 96,66 iken son testte 123,33 ve kalıcılık testinde 125,00 olduğu ortaya çıkmıştır. Kontrol grubunda yer alan bebeklerin bilişsel gelişim puan ortalamalarının ön testte 103,75 iken son testte 106,25 olduğu görülmektedir. Deney ve kontrol grubu ön test ve son test puan ortalamaları arasındaki farklılıklar incelendiğinde deney grubunda $\bar{X}_{\text{son-ön}}=26,67$, kontrol grubunda $\bar{X}_{\text{son-ön}}=2,50$ olarak tespit edilmiştir. Sonuçlar incelendiğinde deney ve kontrol grubu bebeklerinin bilişsel gelişim ön test-son test puanları arasında farklılıklar olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda deney grubu bebeklerin elde edilen bilişsel gelişim son test puanlarının ön test puanlarından daha yüksek olduğu görülmektedir. Deney grubu bebeklerinin BAYLEY III bilişsel gelişim testinden aldıkları puanların medyan değerlerinin son testlerin lehine olduğu ortaya çıkmaktadır. Kontrol grubu bebeklerinin de medyan değerlerinin son test puanlarının lehine olduğu görülmektedir.

Deney grubu bebeklerin BAYLEY III dil gelişimi testi puanlarının ortalamaları ön testinde 89,66 iken son testinde 113,00 ve kalıcılık testinde 113,00 olduğu ortaya çıkmıştır. Kontrol grubunda yer alan bebeklerin dil gelişim puan ortalamalarının ön testte 94,25 iken son testte 97,75 olduğu görülmektedir. Deney ve kontrol grubu ön test ve son test puan ortalamaları

arasındaki farklılıklar incelendiğinde deney grubunda $\bar{X}_{\text{son-ön}}=23,34$, kontrol grubunda $\bar{X}_{\text{son-ön}}=3,50$ olarak tespit edilmiştir. Sonuçlar incelendiğinde deney ve kontrol grubu bebeklerinin dil gelişimi ön test-son test puanları arasında farklılıklar olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda deney grubu bebeklerin elde edilen dil gelişimi son test puanlarının ön test puanlarından daha yüksek olduğu görülmektedir. Deney grubu bebeklerinin BAYLEY III dil gelişimi testinden aldıkları puanların medyan değerlerinin son testlerin lehine olduğu ortaya çıkmaktadır. Kontrol grubu bebeklerinin de medyan değerlerinin son test puanlarının lehine olduğu görülmektedir.

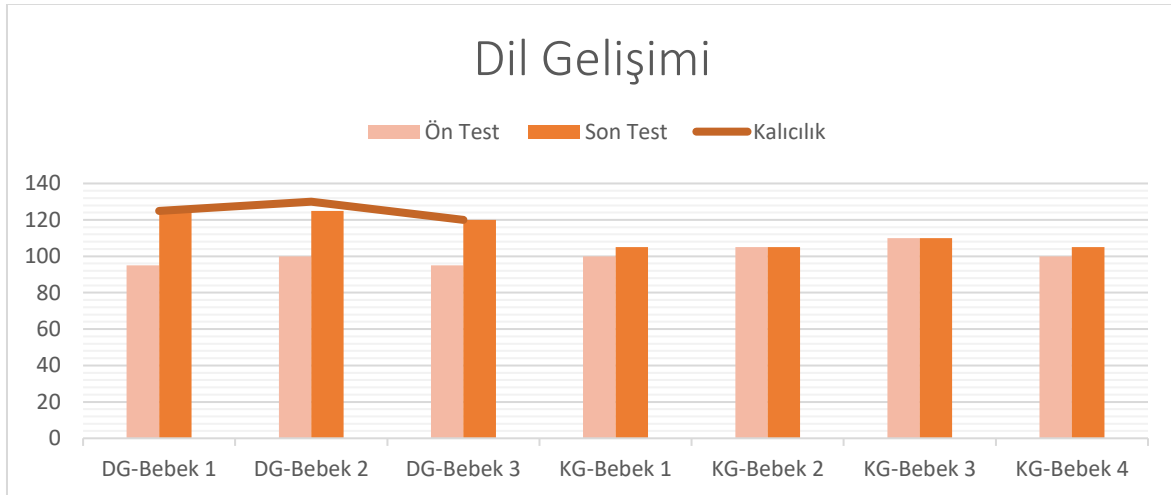
Deney grubu bebeklerin BAYLEY III motor gelişimi testinden aldıkları puanların ortalamalarının ön testinde 111,33 iken son testte 119,00 ve kalıcılık testinde 120,00 olduğu ortaya çıkmıştır. Kontrol grubunda yer alan bebeklerin motor gelişimi puan ortalamalarının ön testte 104,00 iken son testte 106,00 olduğu görülmektedir. Deney ve kontrol grubu ön test ve son test puan ortalamaları arasındaki farklılıklar incelendiğinde deney grubunda $\bar{X}_{\text{son-ön}}=7,67$ kontrol grubunda $\bar{X}_{\text{son-ön}}=2,00$ olarak tespit edilmiştir. Sonuçlar incelendiğinde deney ve kontrol grubu bebeklerinin motor gelişimi ön test son test puanları arasında farklılıklar olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda deney grubu bebeklerin elde edilen motor gelişimi son test puanlarının ön test puanlarından daha yüksek olduğu görülmektedir. Deney grubu bebeklerinin BAYLEY III motor gelişimi testinden aldıkları puanların medyan değerlerinin son testlerin lehine olduğu ortaya çıkmaktadır. Kontrol grubu bebeklerinin de medyan değerlerinin son test puanlarının lehine olduğu görülmektedir. Deney ve kontrol grubunda yer alan bebeklerin bilişsel, dil ve motor gelişimi ön test, son test ve kalıcılık test puanları Şekil 26, 27 ve 28’de sunulmuştur.

*DG: Deney Grubu, KG: Kontrol Grubu

Şekil 26. Bebeklerin bilişsel gelişim ön, son ve kalıcılık puanlarının bireysel değişimi

Şekil 26’da yer alan grafik incelendiğinde deney grubu bebeklerin bilişsel gelişim ön-test, son-test ve kalıcılık-testi puan değişimleri sırasıyla 95-125-125, 100-125-130 ve 95-120-120’dir. Kontrol grubunda yer alan bebeklerin bilişsel gelişimi ön test ile son test puan değişimleri sırasıyla 100-105, 105-105, 110-100 ve 100-105’dir. Deney grubu bebeklerinin bilişsel gelişim son test puanlarının ön test puanlarından yüksek olduğu görülmektedir. Kontrol grubu bebeklerinin son test puanları ile ön test puanları arasındaki farklılığın deney grubuna göre daha az olduğu ortaya çıkmaktadır.

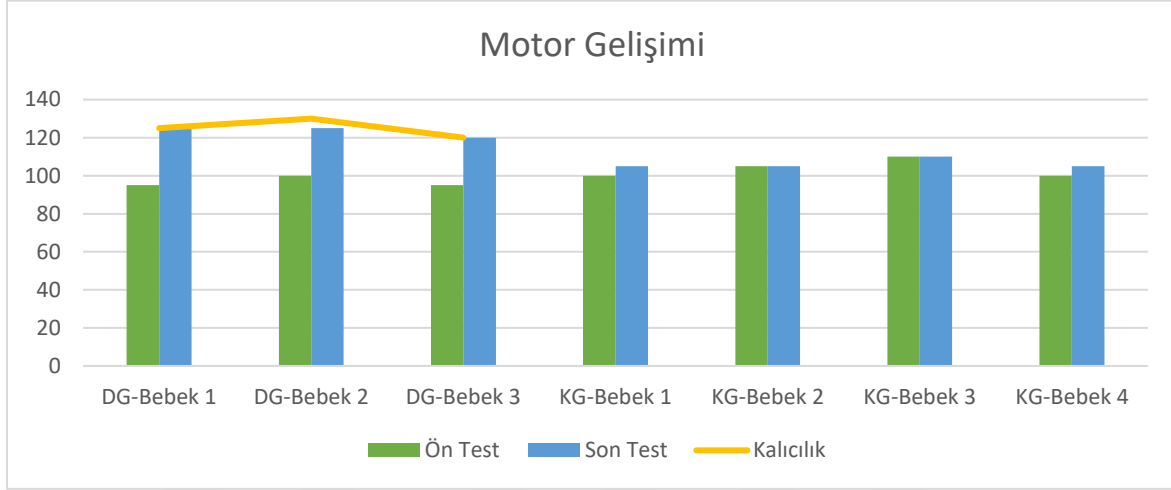

*DG: Deney Grubu, KG: Kontrol Grubu

Şekil 27. Bebeklerin dil gelişimi ön, son ve kalıcılık puanlarının bireysel değişimi

Şekil 27’de yer alan grafik incelendiğinde deney grubu bebeklerin dil gelişimi ön-test, son-test ve kalıcılık-testi puan değişimleri sırasıyla 89-112-112, 94-118-118 ve 86-109-109’dur. Kontrol grubunda yer alan bebeklerin dil gelişimi ön test ile son test puan değişimleri sırasıyla

97-100, 89-94, 97-100 ve 94-97'dir. Deney grubu bebeklerinin dil gelişimi son test puanlarının ön test puanlarından yüksek olduğu görülmektedir. Kontrol grubu bebeklerinin son test puanları ile ön test puanları arasındaki farklılığın deney grubuna göre daha az olduğu ortaya çıkmaktadır.

*DG: Deney Grubu, KG: Kontrol Grubu

Şekil 28. Bebeklerin motor gelişimi ön, son ve kalıcılık puanlarının bireysel değişimi

Şekil 28'de yer alan grafik incelendiğinde deney grubu bebeklerin motor gelişimi ön-test, son-test ve kalıcılık-testi puan değişimleri sırasıyla 110-121, 112-118 ve 112-118'dir. Kontrol grubunda yer alan bebeklerin motor gelişimi ön test ile son test puan değişimleri sırasıyla 100-103, 110-112, 112-112 ve 94-97'dir. Deney grubu bebeklerinin motor gelişimi son test puanlarının ön test puanlarından yüksek olduğu görülmektedir. Kontrol grubu bebeklerinin son test puanları ile ön test puanları arasındaki farklılığın deney grubuna göre daha az olduğu ortaya çıkmaktadır.

Duyu Temelli Eğitim Programının bebeklerin bilişsel, dil ve motor gelişimi düzeyine etkisini sınamak amacıyla, deney ve kontrol grubu bebeklerinin gelişim ön test ve son test puanları arasında anlamlı düzeyde fark olup olmadığı incelenmiştir. Bebeklerin bilişsel, dil ve motor gelişimi ön test ve son test puan ortalamalarının karşılaştırması için yapılan Wilcoxon İşaretli Sıralar testi sonuçlarına Tablo 39'da yer verilmiştir.

Tablo 39.

Bebeklerin Bilişsel, Dil ve Motor Gelişimi Ön Test ve Son Test Puanlarına İlişkin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları

		Son-test/Ön-test	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	Z	p	r
Bilişsel	Deney	Negatif Sıra	0	0,00	0,00	-2,214	0,027	0,93
		Pozitif Sıra	3	3,50	21,00			
		Eşit	0	-	-			
	Kontrol	Negatif Sıra	0	0,00	0,00	-1,414	0,157	
		Pozitif Sıra	2	1,50	3,00			
		Eşit	2	-	-			
Dil	Deney	Negatif Sıra	0	0,00	0,00	-2,201	0,028	0,85
		Pozitif Sıra	3	3,50	21,00			
		Eşit	0	-	-			
	Kontrol	Negatif Sıra	0	0,00	0,00	-1,890	0,59	
		Pozitif Sıra	4	2,50	10,00			
		Eşit	0	-	-			
Motor	Deney	Negatif Sıra	0	0,00	0,00	-2,214	0,027	0,63
		Pozitif Sıra	3	3,50	21,00			
		Eşit	0	-	-			
	Kontrol	Negatif Sıra	0	0,00	0,00	-1,633	0,102	
		Pozitif Sıra	3	2,00	6,00			
		Eşit	1	-	-			

Tablo 39 incelendiğinde, deney grubunda yer alan bebeklerin bilişsel gelişim ön test ile son test puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu görülmektedir ($p=,027$ $p<,05$). Deney grubu bebeklerin son test puan ortalamaları ön test puan ortalamalarından yüksek olduğundan anlamlı farklılığın yönü son test lehinedir. Deney grubu bebeklerinin bilişsel gelişim puanlarının ortalaması Duyu Temelli Eğitim Programı uygulanmadan önce 96,66 iken, uygulandıktan sonra 123,33 yükselmiştir. Uygulamanın etki büyüklüğü (r) değeri $r= 0,93$ olarak hesaplanmıştır. En yaygın ölçümlerden biri olan Pearson korelasyon katsayısı r 1 (mükemmel etki) ile 0 (etki yok) arasında değer alabilmektedir (Pallant, 2007; Rosnow ve Rosenthal, 2013). Hesaplanan etki büyüklüğü (r) değerinin ($r\geq,5$) büyük etki büyüklüğüne sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Bu bulgulardan yola çıkarak, Duyu Temelli Eğitim Programının bebeklerin bilişsel gelişim düzeyleri üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olduğu sonucuna varılabilir. Bu

bağlamda gerçekleştirilen Duyu Temelli Eğitim Programının bebeklerin bilişsel gelişimini istatistiksel olarak anlamlı derecede artırdığı ve bebeklerin bilişsel gelişimi üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olduğu söylenebilir. Kontrol grubunda yer alan bebeklerin bilişsel gelişim ön test ile son test puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farkın olmadığı görülmektedir ($p=,157>.05$).

Deney grubunda yer alan bebeklerin dil gelişimi ön test ile son test puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu görülmektedir ($p=,028 p<.05$). Deney grubu bebeklerin son test puan ortalamaları ön test puan ortalamalarından yüksek olduğundan anlamlı farklılığın yönü son test lehinedir. Deney grubu bebeklerinin dil gelişimi puanlarının ortalaması Duyu Temelli Eğitim Programı uygulanmadan önce 89,66 iken, uygulandıktan sonra 113,00 yükselmiştir. Uygulamanın etki büyüklüğü (r) değeri $r= 0,85$ olarak hesaplanmıştır. Hesaplanan etki büyüklüğü (r) değerinin ($r\geq,5$) büyük etki büyüklüğüne sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Bu bulgulardan yola çıkarak, Duyu Temelli Eğitim Programının bebeklerin dil gelişim düzeyleri üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olduğu sonucuna varılabilir. Bu bağlamda gerçekleştirilen Duyu Temelli Eğitim Programının bebeklerin dil gelişimini istatistiksel olarak anlamlı derecede artırdığı ve bebeklerin dil gelişimi üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olduğu söylenebilir. Kontrol grubunda yer alan bebeklerin dil gelişimi ön test ile son test puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farkın olmadığı görülmektedir ($p=,59>.05$).

Deney grubunda yer alan bebeklerin motor gelişimi ön test ile son test puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu görülmektedir ($p=,027 p<.05$). Deney grubu bebeklerin son test puan ortalamaları ön test puan ortalamalarından yüksek olduğundan anlamlı farklılığın yönü son test lehinedir. Deney grubu bebeklerinin motor gelişimi puanlarının ortalaması Duyu Temelli Eğitim Programı uygulanmadan önce 111,33 iken, uygulandıktan sonra 119,00 yükselmiştir. Uygulamanın etki büyüklüğü (r) değeri $r= 0,63$ olarak hesaplanmıştır. Hesaplanan etki büyüklüğü (r) değerinin ($r\geq,5$) büyük etki büyüklüğüne sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Bu bulgulardan yola çıkarak, Duyu Temelli Eğitim Programının bebeklerin motor gelişimi düzeyleri üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olduğu sonucuna varılabilir. Bu bağlamda gerçekleştirilen Duyu Temelli Eğitim Programının bebeklerin motor gelişimini istatistiksel olarak anlamlı derecede artırdığı ve bebeklerin motor gelişimi üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olduğu söylenebilir. Kontrol grubunda yer alan bebeklerin motor gelişimi ön test ile son test puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farkın olmadığı görülmektedir ($p=,102>.05$).

Deney ve kontrol grubunda yer alan bebeklerin bilişsel, dil ve motor gelişimi son test puanları arasında anlamlı düzeyde fark olup olmadığı incelenmiştir. Tablo 40’da deney ve kontrol grubunda yer alan bebeklerin gelişim son test puanlarına ilişkin Mann Whitney U Testi sonuçları verilmiştir.

Tablo 40.

Bebeklerin Bilişsel, Dil ve Motor Gelişimi Son Test Puanlarına İlişkin Mann-Whitney U Testi Sonucu

	Grup	Kişi Sayısı	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	Z	p
Bilişsel	Deney	3	6,00	18,00	,000	-2,223*	,026
	Kontrol	4	2,50	10,00			
Dil	Deney	3	6,00	18,00	,000	-2,141*	,032
	Kontrol	4	2,50	10,00			
Motor	Deney	3	6,00	18,00	,000	-2,160*	,031
	Kontrol	4	2,50	10,00			

Tablo 40 incelendiğinde deney ve kontrol grubunda yer alan bebeklerin bilişsel gelişim test puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu ortaya çıkmaktadır ($p=0,026$, $p<.05$). Deney grubu bebeklerinin bilişsel gelişim son test puanlarının ortalaması 123,33 iken, kontrol grubu bebeklerin bilişsel gelişim son test puanlarının ortalaması 106,25 olmuştur. Deney grubu bebeklerin bilişsel gelişim son test puanlarının ortalaması kontrol grubu bebeklerine göre daha yüksek olduğundan anlamlı farklılığın yönü deney grubu lehinedir. Bu bulgular Duyu Temelli Eğitim Programının uygulandığı deney grubu bebeklerinin bilişsel gelişimini arttırdığını göstermektedir.

Deney ve kontrol grubunda yer alan bebeklerin dil gelişimi test puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu ortaya çıkmaktadır ($p=0,032$, $p<.05$). Deney grubu bebeklerinin dil gelişimi son test puanlarının ortalaması 113,00 iken, kontrol grubu bebeklerin dil gelişimi son test puanlarının ortalaması 97,75 olmuştur. Deney grubu bebeklerin dil gelişimi son test puanlarının ortalaması kontrol grubu bebeklerine göre daha yüksek olduğundan anlamlı farklılığın yönü deney grubu lehinedir. Bu bulgular Duyu Temelli Eğitim Programının uygulandığı deney grubu bebeklerinin dil gelişimini arttırdığını göstermektedir.

Deney ve kontrol grubunda yer alan bebeklerin motor gelişimi test puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu ortaya çıkmaktadır ($p=0,031$, $p<.05$). Deney grubu bebeklerinin motor gelişimi son test puanlarının ortalaması 119,00 iken, kontrol grubu

bebeklerin motor gelişimi son test puanlarının ortalaması 106,00 olmuştur. Deney grubu bebeklerin motor gelişimi son test puanlarının ortalaması kontrol grubu bebeklerine göre daha yüksek olduğundan anlamlı farklılığın yönü deney grubu lehinedir. Bu bulgular Duyu Temelli Eğitim Programının uygulandığı deney grubu bebeklerinin motor gelişimini arttırdığını göstermektedir.

Gerçekleştirilen deneysel çalışma sonucunda Duyu Temelli Eğitim Programının bebeklerin bilişsel gelişimini artırdığı belirlenmiştir. Ulaşılan bu sonuç, anne ve bebeklere yönelik hazırlanan eğitim programlarının bebeklerin bilişsel gelişimini olumlu etkilediğine dair alanyazında yer alan pek çok çalışmanın sonuçları ile örtüşmektedir (Beşir, 2020; Kılınç, 2011; Sandler, Schoenfelder, Wolchik ve MacKinnon, 2011). Kim ve Mahoney (2004) gerçekleştirdikleri çalışmada etkileşime dayalı erken eğitim programının annelerin çocuklarının tepkilerine yanıt vermesi ve çocuklarının gelişimsel gereksinimlerine karşı duyarlı ve bilgi sahibi olmasının çocuklarına karşı olumlu davranışlar sergilemesini sağladığı sonucuna ulaşmışlardır. Böylelikle uygulanan programın çocukların bilişsel gelişiminin yanı sıra sosyal ve duygusal gelişimini de olumlu etkilediğini ortaya çıkarmışlardır. Anne ile bebek arasındaki etkileşim, bebeği etkileyerek gelişimine olumlu katkılar sağlar (Conger vd., 2002; Mistry vd., 2002). Duyu Temelli Eğitim Programında hem anneye hem bebeğe yönelik etkinliklerin hazırlanması, annenin bebeğiyle etkinlikleri uygulaması ve annenin bebeğini gözlemlemesine olanak sağlaması gibi anne ile bebek arasındaki etkileşimi artıran uygulamaları sayesinde programın bebeğin bilişsel gelişimine etkisi olduğu söylenebilir. Ayrıca eğitim programını uygulama sürecinde gelişimsel özellikleri olan amaca uygun ilgi çekici oyunların hazırlanmasına ve materyallerin kullanılmasına özen gösterilmiştir. Özellikle görme ve dokunma gibi bebeklerin duyularına hitap eden materyallerin kullanımının bebeklerin bilişsel gelişimlerinin ilerlemesine yardımcı olduğu düşünülebilir. Parfitt, Pike ve Ayers (2014) ile Lloyd ve Masur (2014) tarafından gerçekleştirilen çalışmalarda bebeğin gelişimi aile sistemleri bakış açısıyla değerlendirilmiş ve anne bebek etkileşiminin artmasının bebeğin bilişsel gelişiminde etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Anne-bebek etkileşimin kalitesini artıran diğer bir etken annenin bebek bakım bilgisidir (Huang, O'Brien Caughy, Genevro ve Miller, 2005). Annelerin bebek bakım bilgisine sahip olmasının ve ebeveynlik öz düzenlemesinin artmasının bebeğin bilişsel gelişiminde etkisi olduğu söylenebilir. Dichtelmiller vd. (1992) tarafından gerçekleştirilen çalışmada bebeklik hakkında (bebek bakım ve gelişim bilgisi) ortalamanın üzerinde bilgiye sahip olan annelerin bebekleri, ortalamanın

altında bilgiye sahip olan annelerin bebeklerine oranla zihinsel gelişim ve psikomotor gelişimden daha yüksek puan almışlardır.

Yapılan analizler sonucu Duyu Temelli Eğitim Programının bebeklerin dil gelişimini artırdığı belirlenmiştir. Çalışmanın bu sonucu ile alanyazında yer alan birçok çalışmanın sonucu benzerlik göstermektedir (Beşir, 2020; Kim ve Mahoney, 2004; Özkan Kunduracı, 2021). Duyu Temelli Eğitim Programına benzer şekilde ev merkezli 0-3 yaş çocuklarına yönelik hazırlanan oyun içerikli erken çocukluk eğitim programlarının çocukların tüm gelişim alanlarını desteklediği görülmüştür (Baumwell, Tamis LeMonda ve Bornstein., 1997; Kim ve Mahoney, 2004; Turan, 1992). Duyu Temelli Eğitim Programında bebeğin duyularını temel alarak bilişsel, motor ve dil gelişimine yönelik oyunlar hazırlanması, çeşitli materyallerin kullanılması, anne-bebek etkileşiminin olması, bebeğin oyunlarda aktif olması ve bu oyunları zaman içerisinde tekrar oynamasının bebeğin gelişiminde etkili olduğu söylenebilir. Ayrıca eğitim programının uygulama sürecinde bebeğin gelişimsel özelliklerine ve amaca uygun olan ilgi çekici oyunların hazırlanmasına ve materyallerin kullanılmasına özen gösterilmiştir. Eğitim programında dil gelişimine yönelik bilgi, öneri ve kelime tavsiyelerinin yanı sıra konuşmayı destekleyici etkinlik örnekleri ile bebeklere kitap okumanın önemi gibi konulara yer verilmesinin bebeklerin dil gelişimini desteklediği söylenebilir. Kelly vd. (1996) anne çocuk etkileşiminin özellikle çocuğun bilişsel ve dil gelişimi üzerinde olumlu etkileri olduğunu belirtmektedirler. Anneler, bebeklerinin gelişimleri hakkında bilgi sahibi olduklarında, gelişimsel gereksinimlerine karşı duyarlılıkları artmaya başlar. Bu durum da annelerin çocuklarına karşı daha ılımlı davranışlar sergilemelerine ve böylelikle çocuklarının gelişimini olumlu etkilemelerini sağlar (Grimes, 2012; Sanders ve Mazzucchelli, 2013). Bebekler dokuzuncu aydan sonra insan seslerini bilinçli olarak taklit etmeye başlarlar. Artık kendi dillerini öğrenmek için hazır haldedirler. Bir yaşa doğru ilk kelimelerini söylerler. Bu tek kelimeyi cümle yerine kullanmaya başlayabilirler. Tüm bu ilk kelimelerin oluşması kültürden ve özellikle anne babadan etkilenir. Örneğin; itaat merkezli ebeveynlerin bebekleri hayır kelimesini daha erken öğrenirler (Bee ve Boyd, 2009, s. 433; MEB, 2013, s.54). Bu nedenle de dilin geliştirilmesi için anne ve babaya önemli görevler düşmektedir. Özellikle annenin bebeğine rehberlik etmesi bu dönemdeki bebeklerin dil gelişimi için önem arz etmektedir (Trawick-Smith, 2014, s. 150-153). Bu konuda George, Hollich, Hirsh Pasek ve Golinkoff (2000) annenin nesneleri isimlendirmesi, sürekli iletişim kurması, çevresini incelemesi için olanaklar sağlamasının bebeğin kelimeleri öğrenmesinde olumlu katkıları olduğunu belirtmişlerdir. Kurulan anne-bebek etkileşiminin bebeğin gelişimine olan olumlu katkıları

alanyazında yer alan pek çok çalışmanın sonuçlarıyla örtüşmektedir (Conger vd., 2002; Ersoy ve Şahin, 1999; Mistry vd., 2002; Karoly vd., 1998; Kelly ve Barnard, 1999; Kelly vd., 1996; Lloyd vd. 2014, Parfitt, Pike ve Ayers, 2014). Hokamp (2006) uyguladığı ebeveyn programı ile anne depresyonunda olumlu değişikliğin yaşandığını ve bu sayede bebeklerin gelişiminde ilerlemelerin gözüktüğünü belirtmiştir. Özellikle bebeklerde dil, kişisel-sosyal ve kaba motor becerilerde önemli kazanımlar görülmüştür.

Gerçekleştirilen deneysel çalışma sonucunda Duyu Temelli Eğitim Programının bebeklerin motor gelişimini artırdığı belirlenmiştir. Hughes (1995) bebeklerin ilgilerinin altıncı aydan on ikinci aya doğru kendi vücudundan dış çevreye doğru yönlendiğini belirtmektedir. Çevresini keşfederken karşılaştığı materyallere dokunması, kavraması, bırakması, fırlatması ve sallaması bilişsel gelişiminin yanı sıra motor becerilerini de geliştirir. Özellikle bu materyallerin bebeğin duyularına hitap edebilmesi için onun ilgisini çekmesi, oyunlar içerisinde kullanılması, kavrayabileceği boyutlarda ve dayanıklı olması önemlidir. Artan vd. (2003) bebeklerin erken dönemde duyulara hitap eden uyarıcı materyaller ile karşılaşmasının onların özellikle kaba motor gelişiminde etkisi olduğunu; ayrıca ev ortamının düzenlenmesinin ve ebeveynlerin tutumlarının bebeğin tüm gelişim alanlarını etkileyen en önemli unsurları oluşturduğunu belirtmiştir. Bu durumun Duyu Temelli Eğitim Programının uygulanmasıyla beraber bebeklerin motor gelişim düzeylerinde yaşanan ilerlemeyi açıkladığı düşünülmektedir. Benzer şekilde duyuların desteklenmesini içeren eğitim programlarının da bebeklerin gelişimi üzerinde olumlu bir etkisi olduğu görülmektedir. Yurteri Tiryaki (2018) gerçekleştirdiği çalışmada Duyusal Destek Programının 12-18 aylık bebeklerin duyu ve gelişim alanları üzerinde etkisi olduğunu ortaya koymuştur. Benzer şekilde Lecuona (2012)'nin gerçekleştirdiği çalışmada Ayres Duyu Entegrasyonu Programının 4-10 aylık bebeklerin duyu işleme sürecini ve gelişim alanlarını olumlu etkilediği görülmüştür. Bebeklerin duyu gelişimlerine yönelik hazırlanan Duyusal Deneyimler Eğitim Programının bebeklerin bilişsel, dil, ince motor ve sosyal-duygusal gelişim düzeylerini arttığı sonucuna ulaşılmıştır (Beşir, 2020).

Duyu Temelli Eğitim Programının bebeklerin bilişsel, dil ve motor gelişim düzeyine etkisinin kalıcılığını sınamak amacıyla, deney grubunda yer alan bebeklerin son test ve kalıcılık testi puanları arasında anlamlı düzeyde fark olup olmadığı incelenmiştir. Deney grubunda yer alan bebeklerin gelişim son test ve kalıcılık testi puan ortalamalarının karşılaştırması için yapılan Wilcoxon İşaretli Sıralar testi sonuçlarına Tablo 41'de yer verilmiştir.

Tablo 41.

Deney Grubunda Yer Alan Bebeklerin Bilişsel, Dil ve Motor Gelişim Son Test ve Kalıcılık Testi Puanlarına İlişkin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları

	Son-test/Ön-test	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	Z	p
Bilişsel	Negatif Sıra	0	0,00	0,00	-1,000	0,317
	Pozitif Sıra	1	1,00	1,00		
	Eşit	2	-	-		
Dil	Negatif Sıra	0	0,00	0,00	0,000	1,00
	Pozitif Sıra	0	0,00	0,00		
	Eşit	3	-	-		
Motor	Negatif Sıra	0	0,00	0,00	-1,000	0,317
	Pozitif Sıra	1	1,00	1,00		
	Eşit	2	-	-		

Tablo 41'e bakıldığında, deney grubunda yer alan bebeklerin bilişsel gelişim son test ile kalıcılık test puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı görülmektedir ($p=0,317$ $p>,05$). Son test uygulamasından beş hafta sonra elde edilen kalıcılık test puanlarında son test puanlarına göre düşüş olmadığı gözlemlenmiştir. Değerler incelendiğinde son test ve kalıcılık testi puanlarının birbirine oldukça yakın olduğu görülmektedir. Bu bağlamda deneysel işlemin bebeğin bilişsel gelişim düzeyi üzerinde kalıcı olduğu söylenebilir.

Deney grubunda yer alan bebeklerin dil gelişimi son test ile kalıcılık test puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı görülmektedir ($p=1,00$ $p>,05$). Son test uygulamasından beş hafta sonra elde edilen kalıcılık test puanlarında son test puanlarına göre düşüş olmadığı gözlemlenmiştir. Değerler incelendiğinde son test ve kalıcılık testi puanlarının aynı olduğu görülmektedir. Bu bağlamda deneysel işlemin bebeğin dil gelişim düzeyi üzerinde kalıcı olduğu söylenebilir.

Deney grubunda yer alan bebeklerin motor gelişimi son test ile kalıcılık test puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı görülmektedir ($p=0,317$ $p>,05$). Son test uygulamasından beş hafta sonra elde edilen kalıcılık test puanlarında son test puanlarına göre düşüş olmadığı gözlemlenmiştir. Değerler incelendiğinde son test ve kalıcılık testi puanlarının birbirine oldukça yakın olduğu görülmektedir. Bu bağlamda deneysel işlemin bebeğin motor gelişim düzeyi üzerinde kalıcı olduğu söylenebilir.

Genel olarak deney grubunda yer alan bebeklerin tüm gelişim alanlarının ilerleme gösterdiği nicel ve nitel bulgularla ortaya çıkmıştır. Ebeveyn eğitim programlarının (özellikle önleyici

ebeveynlik müdahaleleri) ebeveynlik becerileri, ebeveynlik yeterliliğine ilişkin algıları ve etkili ebeveynliğin önündeki engellerin azaltılması üzerinde etkileri olduğu ve böylelikle de çocukların gelişimlerine uzun dönem etkileri olduğu alanyazında görülmektedir (Reid vd., 2001; Sandler, Schoenfelder, Wolchik ve MacKinnon, 2011; Swim ve Watson, 2011; Olds, Robinson vd., 2004). Ebeveyn eğitim programlarının ebeveynlerde meydana gelen değişimler, çocuğun gelişiminde meydana gelen değişimler ve çocuk-sosyal çevre arasında oluşan değişimler olmak üzere üç uzun dönemli etkileri mevcuttur (Brooks Gunn vd., 1994; P. Cowan, Cowan, Pruett, Pruett ve Wong, 2009; Reid, Webster-Stratton ve Beauchaine, 2001; Sandler, Schoenfelder, Wolchik ve MacKinnon, 2011; Sanders, Markie Dadds, Tully ve Bor, 2000). Lawhon ve Cobb (2002) bebeklik döneminde yürütülecek çalışmaların tesadüfe bırakılmaması gerektiğini vurgulamakta ve bu döneme uygun hazırlanacak eğitim programlarının gelişim açısından önemli olduğunu belirtmektedirler.

Huang, Caughy, Genevro ve Miller (2005) annenin çocuk gelişimi konusunda yaşayabileceği bilgi eksikliğinin bebeğine bir şeyler öğretme becerisini olumsuz etkilediği sonucuna ulaşmışlardır. Bu çalışmada da annelere bebeklerinin gelişimi hakkında bilgi verilmesi hem ebeveynlik öz düzenlemesinin hem de bebek bakım öz yeterliliğinin artmasını sağlayarak bebeklerinin gelişiminde aktif rol oynamasını sağladığı düşünülmektedir. Bu sayede de bebeğinin gelişimini destekledikleri söylenebilir. Bebek bakım öz yeterliliği; bebeğin gelişimi ve bebeğe sağlanan bakım konusunda doğru ve yeterli bilgi sahibi olma, bu bilgileri uygulamaya dönüştürme, bebeğin gelişimini olumlu yönde etkileyecek inanca sahip olma gibi değişkenler ile ilişki içerisinde (Ardelt ve Eccles, 2001; Coleman ve Karraker, 2003). Annelere sağlanan destek, özellikle bu değişkenleri etkileyerek annenin ebeveyn olarak gelişmesini sağlamakta ve bu sayede de anne, bebeğinin gelişimini olumlu yönde etkilemektedir (Swim ve Watson, 2011, s. 411-415). Ayrıca ebeveynlik öz düzenlemesi, ebeveynlik öz yeterliliğinden tamamen bağımsız olmamakla birlikte her ikisi de bebeklerin gelişiminde ve annenin bebeği ile olan etkileşiminde kritik rol oynamaktadır (Barros, Goes ve Pereira, 2015). Bu nedenle bu çalışmada da annelerin bebek bakım öz yeterliliğinin ve ebeveynlik öz yeterliliklerinin artmasının bebeklerinin gelişiminde etkisi olduğu varsayılabilir. Benzer şekilde Elliot (2007) gerçekleştirdiği çalışmada ebeveynlik bilgileri ve çocuk gelişimi ile ilgili bilgileri yüksek olan annelerin bebeklerinin gelişimsel değerlendirme puanları daha yüksek çıkmıştır. Groels, Van Brakel, Cuppen ve Hevink (2016) yüksek ebeveynlik öz yeterliliği olan anne ve babaların daha iyi ebeveyn davranışı sergilediğini ortaya çıkarmışlardır. Benzer şekilde Geeraerts vd. (2021) tarafından yapılan çalışmada ebeveynlik öz düzenlemesi

yüksek olan ebeveynlerin olumsuz ebeveynlik uygulamalarını daha az sergiledikleri görülmüştür. Ebeveynlik öz düzenlemesi, ebeveynlik öz yeterliliği gibi ebeveyn davranışları/uygulamalarının bebeklerin gelişiminde önemli etkileri bulunmaktadır (Sanders, 2008).

Deneyisel işlemin bitiminden beş hafta sonra eğitim programının kalıcılığına bakılmış ve programın etkisinin bebeklerin tüm gelişim alt boyutlarında düşüş göstermediği görülmüştür. Bilişsel, dil, motor alt boyutlarında kalıcılığın devam etmesinin nedeni annelerin eğitim programı sırasında edindikleri bilgi ve becerileri uygulamaya dönüştürmeleri, bebeklerinin gelişimi desteklemek için edindikleri bilgiler doğrultusunda destekleyici yaklaşımlarını göstermeleri varsayılabilir.

Nicel bulgular incelendiğinde yapılan uygulama sonucunda bebeklerin bilişsel, dil ve motor gelişimlerinin istatistiksel olarak anlamlı düzeyde arttığı ortaya çıkmaktadır. Bilişsel, dil ve motor gelişimlerinde yaşanan artışa benzer bir duruma nitel verilerle de ulaşılmaktadır. Gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış görüşmeler ile elde edilen annelerin görüşleri bu bulguyu destekler niteliktedir. Deney grubunda yer alan annelerin hepsi Duyu Temelli Eğitim Programının bebeklerin gelişimini desteklediğini ifade ettikleri görülmüştür. Bu görüşü destekleyecek şekilde Gülsel anne son görüşmede bebeğinde yaşanan değişimlerin olduğunu şu ifadelerle açıklamıştır: *“Bu iki aylık süreçte oğlum çok değişti. Oyuncakları kuralına göre oynamaya başladı. Biraz daha el göz koordinasyonu arttığını gördüm...Ayrıca (bebeğin ismi) benimle iletişim kurması arttı. Dikkatimi çekmek için değişik hareketler yapıyor. İsteddiği şeyleri göstermek için bana bakıyor, sonra istediği şeye dikkatimi çekiyor”*. Semiha anne de son görüşmede bebeği ile ilgili gözlemlediği değişimleri *“Bebeğimi gözlemliyorum. Çok daha iyi yaklaşıyor oyuncaklarına...Yavaş yavaş yürüyor ama öyle hızlı bir şekilde yürümüyor. Onu gözlemledim bi de”* ifadelerini kullanarak aktarmıştır.

Annelerin görüşlerine benzer ifadeler anne günlüklerinde de görülmektedir. Bebeğin oyun amaçlı sallaması gibi bilişsel gelişim göstergesi olan kazanımı bebeğinin gerçekleştirdiğini belirten Gülsel anne 9. Oturuma ilişkin anne günlüğünde yazdığı bu ifadelere şu şekilde yer vermiştir: *“Etkinliğin kesinlikle bebeğimin gelişimine olumlu katkısı olduğunu gördüm, çünkü başlarda ilgisini çekiyor inceliyor ve sonra beklediğim davranışları gerçekleştiriyor. Örneğin, ışıktandırılmış kutunun içerisinden geçip kendini alkışlıyor, başardığında mutlu oluyor, şişeleri sallama-kavrama-fırlatma-ses çıkarma olarak kullanıyor”*.

Bebeğin oyuncaklarını amacına uygun kullanması gibi bilişsel gelişimin göstergesi olan bir kazanımın bebeği tarafından gerçekleştirildiğini belirten Semiha anne, 16.oturuma ilişkin tuttuğu anne günlüğünde şu ifadeleri aktarmıştır: “*Bütün oturumların sonuna geldik aslında çok alışmıştık bir ebeveyn olarak. Hem bebeğimiz fazlasıyla gelişti, öğrendi, aslında birçok kişinin alması gereken bir eğitim bence... En çok kendi adıma sevindim. Bebeğim bu oturumlara başlamadan oyuncaklarla nasıl oynanması gerektiğini bilmiyordu. Artık şimdi eğitim sayesinde birçok şeyi öğrendi, çok mutluyum onu öyle görünce*”.

Gülsel ve Semiha annelerin kendi günlüklerinde yazmış oldukları bebeğin bilişsel gelişimine yönelik bu ifadelere benzer açıklamalar araştırmacının günlüğünde de görülmektedir. Bebeğin yetişkinin yaptığı el ve vücut hareketlerini taklit etmesi gibi bilişsel gelişim göstergesi olan kazanımı gerçekleştirdiğine ilişkin ifadelere araştırmacının günlüğünde şu şekilde yer verilmiştir: “*(Annenin ismi) anne 12.oturumun başlangıcında bir önceki oturumda uygulanan fiş fiş kayıkçıyı tekrarladıklarını belirtti. (Bebeğin ismi) annesinin yaptığı hareketleri vücuduyla tekrar etmeye çalıştığını söyledi. Bebeğin çok eğlendiğini ve bu tarz tekerlemeli olan hareketleri artık anladığını söyledi. Bebeğinin büyüdüğünü vurguladı. Tekerleme ve hareketleri daha çok kullanacağını belirtti.*” (Araştırmacı günlüğü, 15.08.2021).

Araştırmacı günlüğünde bebeğin bilişsel gelişiminin yanı sıra motor gelişimine yönelik notların da yer aldığı görülmektedir. Bebeğin saklanan nesneleri araması gibi bilişsel gelişim ve güç gerektiren hareketleri yapması gibi motor gelişim göstergesi olan kazanımları gerçekleştirdiğine ilişkin ifadelere araştırmacının günlüğünde şu şekilde yer verilmiştir: “*Bugün 11.oturumu gerçekleştirdik... Anne bebeğe yönelik içine nohut, zil, makarna, ceviz koyduğu duyu balonlarını hazırladı. Su dolu borcamın içine koydu. Bebeğin dikkatini çektikten sonra bebeğe balonları sallamasını ve sıkmasını belirtti. (Bebeğin ismi) balonları tek tek aldı kulağına getirerek salladı, güldü. Balonlarla suyu vurdu su sıçrattı. İçinde nohut olan mavi balonu çok sevdi. Sürekli onu aldı. Anne mavi balonu alarak örtünün altına sakladı. Hemen örtüyü kaldırdı ve tekrar kulağına götürüp salladı. Annesi balonu sıkarak bebeğinden de balonu sıkmasını istedi. Heyecanla tüm balonları sıkı*” (Araştırmacı günlüğü, 13.08.2021).

Dokuzuncu oturuma yönelik tutulan araştırmacı günlüğünde nesnelerle oyun oynar ve nesneleri eliyle ileri geri hareket ettirir gibi motor gelişim göstergelerinin bebek tarafından gerçekleştirildiğine ilişkin açıklamaların yer aldığı görülmektedir. Araştırmacı motor gelişime yönelik gözlemlerini şu şekilde açıklamıştır: “*Bugün 9. oturumu gerçekleştirdik... Anne duyu şişelerini hazırladı ve bebeğin önüne koydu. (Bebeğin ismi) şişeleri inceledikten sonra içinde*

yağ ve su olan mavi renkli şişeyi seçti. Şişeyi ileri geri yerde ilerletti. Sonra şişeyi salladı. Yağın içinde mavi boya damlalarının oluşması dikkatini çekti...” (Araştırmacı günlüğü, 22.08.2021).

Araştırmacı günlüğünde yer alan gözlemlere benzer açıklamalar anne günlüklerinde de görülmektedir. Tuğçe anne bebeğinin motor gelişiminin ilerlemesiyle ilgili olarak anne günlüğüne *“Bu eğitimle bebeğimi daha fazla anladım ve birlikte etkinlikler yaptık. mutlu oldu. Motor ve ince motor gelişimi için çok katkısı olduğunu gözlemledim”* (Tuğçe annenin günlüğü, 9.oturum) ifadelerini yazdığı görülmüştür.

Araştırmacının oturumlara ilişkin tutmuş olduğu günlüklerde almış olduğu notlar bebeğin dil gelişiminde yaşanan değişimleri destekler niteliktedir. Tek sözcüklü cümleler kurarak isteklerini ifade etme göstergesi gibi dil gelişimi ile ilgili kazanımların bebekte görülmesine ilişkin araştırmacı günlüğünde şu gözlemler yer almaktadır: *“(Bebeğin ismi) annesinin bacaklarına geldi elini annenin yanağına uzattı. Annesinin kafasını kendisine döndürerek kendisine bakmasını sağladı. Annesi efendim oğlum ne istiyorsun dediğinde bu diyerek suyu gösterdi. Annesinin dikkatini suya çekti. Annesi yerinden kalkarak suyu verdi”* (Araştırmacı günlüğü, 01.08.2021). Benzer şekilde aynı bebeğin sözcük kullanarak kendini ifade etmeye çalışmasına ilişkin annenin ifadelerine araştırmacı günlüğünde yer verilerek şu şekilde açıklanmıştır: *“Anne bebek kitabını ve sayfalarını gösterdi. Bir sayfasında koyun vardı. (Bebeğin ismi) bu sayfayı açtığına koyuna mee diyerek gösterdiğini belirtti. Ayrıca sokakta gezerken köpek gördüğünde de hav hav dediğini vurguladı. Başka hangi kelimeleri söyleyebildiğini sordum. Anne de bu, mama, baba, dede, mee, hav hav’ı söylüyor dedi”* (Araştırmacı günlüğü, 10.08.2021)

Elde edilen nitel bulgularda bebeğin sosyal-duygusal gelişiminde ilerlemeler görüldüğüne ilişkin anne ifadelerine rastlanılmıştır. Bebeğinin ses çıkaran nesnelerle ve oyuncaklarla oynamaktan hoşlanması ile ilgili Tuğçe anne son görüşmede *“Balonun içine makarna koyduğumuz etkinlik vardı. Onu mesela hala kullanıyoruz. Çok seviyor havası indi”* ifadelerini kullanmıştır. Bebeğinin oyuncak tercihinde bulunduğunu ifade den Gülsel anne bu düşüncesini son görüşmede şu ifadelerle açıklamıştır: *“Duyu şişeleri hatırlarsanız yapmıştık. Şişe görünce gidip kulağına yaklaştırıp sallıyor. Duyu balonları yapmıştık mesela. Onunla hala severek oynuyor”*. Ayrıca annenin görüşlerinden elde edilenlere benzer ifadeler araştırmacı günlüğünde de görülmektedir. Tuğçe annenin bebeğin hareket ve jestlerini anladığını gösteren davranış sergilemesiyle ilgili olarak araştırmacı günlüğünde şu gözlem notları yer almaktadır: *“Bugün 7. Oturumu gerçekleştirdik... (annenin İsmi) anne ile sohbet ederken (bebeğin ismi) odanın*

kapısından dışarı emekleyerek çıkmak istedi. Anne hayır çıkamazsın ben bu odadayım. Diğer odalara gitmene izin veremem. Burada istediğin gibi dolaşabilirsin dedi. Bebek kapının orada durdu ve anneye baktı. Anne yine hayır dışarı çıkamazsın ben bu odadayım hadi geri dön dedi. Bebek “uh uh” diyerek annesini kapıya çağırdı. Ama anne senin gelmeni istiyorum dedi. Bebek de geri dönerek koltuğa tırmanmaya çalıştı”. (Araştırmacı günlüğü, 08.08.2021).

Araştırmada Duyu Temelli Eğitim Programının uygulandığı deney grubu bebeklerinin gelişimsel değerlendirme son test puanlarının ön test puanlarına göre anlamlı düzeyde arttığı elde edilen nicel bulgularla ortaya çıkmıştır. Ayrıca Duyu Temelli Eğitim Programının uygulandığı deney grubu bebeklerin gelişimsel değerlendirme puanlarının kontrol grubunda yer alan bebeklere göre anlamlı düzeyde yükseldiği de nicel bulgularla ortaya konmuştur. Araştırmada, deney grubunda yer alan anneler ile yapılan ön-son görüşme, anne günlükleri ve araştırmacı günlüğü ile elde edilen nitel bulgular bebeklerin gelişimi üzerinde Duyu Temelli Eğitim Programının etkililiğine ilişkin kanıtlar sunmaktadır. Bu doğrultuda araştırmanın nicel verilerinden elde edilen sonuçlar ile nitel verilerden elde edilen sonuçların birbirini desteklediği ifade edilebilir.

4.4.Duyu Temelli Eğitim Programının Değerlendirilmesine İlişkin Bulgular

“Duyu Temelli Eğitim Programının deney grubu annelerinin uygulama öncesi, uygulama sonrası ve kalıcılık toplam ebeveynlik öz düzenlemesi, bebek bakım öz yeterliliği ve bebek gelişim puanları arasında anlamlı fark var mıdır” sorusuna ilişkin ortaya koyulan istatistiksel veriler, uygulama süresince elde edilen anne günlükleri, araştırmacı günlüğü ve görüşmelerle niteliksel olarak desteklenmeye çalışılmıştır. Bu başlık altında deney grubundaki annelerle gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış son görüşmenin analiziyle elde edilen bulgulara ve anne günlüklerinden bazı doğrudan alıntılara yer verilmiştir. Duyu Temelli Eğitim Programının ebeveynlik öz düzenlemesi, bebek bakım öz yeterliliği gibi anneye ve bebeğin gelişimi gibi bebeğe yönelik katkıları daha önceki bölümlerde ilgili yerlerde ele alınarak alıntılara yer verilmiştir. Annelere “Eğitim programını size, bebeğinize ve evdeki diğer aile bireylerine katkıları açısından değerlendirir misiniz?” sorusu yöneltilmiş ve cevapları not edilmiştir. Yapılan görüşmelerin analizinde, annelerin Duyu Temelli Eğitim Programının etkileri annelerin eğitim programına yönelik görüşlerin daha iyi anlaşılması için ortaya çıkan tema, kategori ve kodlara ilişkin frekans değerleri Tablo 42’de sunulmuştur.

Tablo 42.

Annelerin Duyu Temelli Eğitim Programının Sağladığı Katkılara Yönelik Görüşleri

Tema	Kategori	Kodlar	Anne (Kod)	f
Anneye Katkısı	Nitelikli anne-bebek etkileşimi	Bebeğine karşı bakış açısının değişmesi	Semiha, Tuğçe, Gülsel	3
		Bebeğinin gelişimine yönelik materyal hazırlama	Semiha, Tuğçe, Gülsel	3
		Bebeği ile oyun oynamaktan keyif alma	Semiha, Tuğçe, Gülsel	3
		Daha iyi hissetmesi ve eğlenmesi	Semiha, Tuğçe, Gülsel	3
		Bebeğine nasıl davranması gerektiğini öğrenmesi	Semiha, Tuğçe, Gülsel	3
		Bebeğinin gelişimi hakkında bilgi edinmesi	Semiha, Tuğçe, Gülsel	3
Bebeğe katkısı	Bebeğin Gelişiminin İlerlemesi	Bebeğinin gelişiminin daha iyiye gitmesi	Semiha, Tuğçe, Gülsel	3
		Oyuncakları amacına uygun kullanma	Semiha, Tuğçe, Gülsel	3
		Ortak Dikkat	Gülsel	1
		Etkinliklerden eğlenmesi	Semiha, Tuğçe, Gülsel	3
Evdeki diğer aile bireylere katkısı	Nitelikli baba-bebek etkileşimi	Bebeğiyle birlikte daha fazla vakit geçirmesi	Semiha	1
		Bebeğine nasıl davranması gerektiğini öğrenmesi	Semiha, Tuğçe	2
		Öğrenilen bilgilerin ailedeki diğer bireylerle paylaşılması	Semiha, Tuğçe, Gülsel	3
		Bebeği hakkında daha fazla bilgi edinmesi	Semiha, Tuğçe, Gülsel	3
				Genel Toplam: 37*

*Tabloda anneler farklı kategorilere giren birden fazla görüş belirttiklerinden görüşlerin genel toplam sayısı anne sayısından fazla çıkmıştır.

Tablo 42 incelendiğinde, annelerin Duyu Temelli Eğitim Programının sağladığı katkılara yönelik görüşleri anneye katkısı (f=18), bebeğe katkısı (f=10) ve evdeki diğer aile bireylerine katkısı (f= 9) olmak üzere üç tema, üç kategori ve bunlara ilişkin on beş kodun olduğu ortaya çıkmaktadır. Toplamda annelerin 37 görüş belirttikleri görülmektedir. Annelerin eğitim programının katkısına ilişkin en fazla dile getirdikleri görüşün anneye olan katkısı olduğu ortaya çıkmaktadır. Annelerin uygulanan eğitim programının bebeğe ve evdeki diğer aile bireylerine katkı sağladığını ifade ettikleri görülmektedir.

Annelerin “*anneye katkısı*” teması altındaki görüşleri bebeğine karşı bakış açısının değişmesi, bebeğinin gelişimine yönelik materyal hazırlama, bebeği ile oyun oynamaktan keyif alması, daha iyi hissetmesi ve eğlenmesi, bebeğine nasıl davranması gerektiğini öğrenmesi, bebeğinin gelişimi hakkında bilgi edinmesi kodlarından oluşmaktadır. Semiha annenin eğitim programının bebeğine karşı bakış açısını değiştirdiğine ilişkin belirttiği görüşü şu şekildedir: “*Aslında ben bebeklerle oynamayı çok sevmem. Aslında bu yanlış bir düşünce. Ama bebekler öyle değilmiş bebeğim olunca anladım. Bir şey yapınca aslında anlıyorlarmış. Gezdirince*

farkındalarmış. İşte yemek verince farklı bir tat verince her şeyin farkındalarmış. Onu keşfettim”. Tuğçe anne, eğitim programının bebeğinin gelişimine yönelik materyal hazırlama isteğine olan katkısını şu şekilde belirtmiştir; “Bebekle kaliteli zaman nasıl geçirilir bunu öğrendim en başında. Evde bulunan en basit eşyayı bile çocuk için nasıl bir materyale dönüştürebileceğimi öğrendim en basitinden.” Gülsel anne, eğitim programının bebeği ile oyun oynamaktan keyif almasına yönelik katkısını şu şekilde ifade etmiştir; “Işıklı kutu vardı ya hocam hani tünel yapmıştık, oğlum en çok ondan zevk aldı. Onu çok sevdi. Anne baba olarak biz de ondan çok keyif aldık”. Tuğçe anne eğitim programının daha iyi hissetmesi ve eğlenmesine yönelik katkısını şu şekilde ifade etmiştir: “Bu eğitimde çok şey öğrendim ve benim için çok güzel bir deneyim oldu. Bebeğimle oynamaktan keyif aldım. Yeni şeyler yaptıkça mutlu oldum... Bu eğitim programı bitince aslında biz oğlumuzla ilgilenabiliyormuşuz. Güzel yetiştirebiliyormuşuz bunu da anladım mesela... Bu nedenle kendimi daha iyi hissediyorum”. Semiha anne eğitim programının bebeğine nasıl davranması gerektiğini öğrenmesine olan katkısını şu şekilde açıklamıştır: “Oğlum bir yaramazlık yaptığı zaman hemen kızıyordum ama artık neden bu davranışı yapıyor diyorum. Önceden üstten geçiyordum acaba gazı mı var diyordum. Başka bir şey düşünmüyordum. Sadece onunla kalıyordum. Şimdi bundan mı böyle, şundan mı kaynaklanıyor? Diş mi çıkarıyor? Benim dikkatimi mi çekmeye çalışıyor. Büyüme atağı mı geçiriyor? Düşünüyorum. Bi araştırayım bi düşüneyim bi sorayım. Daha olumlu yaklaşıyorum”. Son olarak Gülsel anne bebeğinin gelişimi hakkında bilgi edinmesini “Ama eğitime katıldıktan sonra bu ayda beklenen davranışları öğrendim. Yapıyor mu yapmıyor mu oğlumu daha iyi gözlemlemeye başladım” ifadeleri ile açıklamıştır.

Eğitim programının anneye olan katkısı ile ilgili Tuğçe annenin 9. oturuma ilişkin tuttuğu anne günlüğünde yazdıklarından birkaç ifade şu şekildedir: “Bebeğim için nasıl etkinlikler yapabilirim hangi duyusu için ne tür etkinlikler yapabilirim, hangi etkinlik hangi duyusunu destekler öğrendim ve uygulamak istiyorum. Araştırmacı hocamın tarif ettiği etkinlikleri bebeğimle birlikte yapacağım için çok mutluyum aldığım her derste öğrendiğim her bilgide kendime olan güvenim artıyor ve doğru yaptığım şeyleride öğrendikçe başarmanın mutluluğunu yaşıyorum” (Tuğçe annenin günlüğü, 9.Oturum). Benzer şekilde Gülsel anne de eğitim programının kendisine olan katkısını 13. Oturuma ilişkin tuttuğu anne günlüğünde şu ifadelerle aktarmıştır: “Yeni dans figürleri öğrendim, zamanı daha etkin kullanabilmek ve bebeğimle daha yakınlaşabilmek adına bu etkinlikten ikimizde keyif aldık. Ayrıca evde bulunan materyalleri farklı olarak nasıl değerlendirebileceğimi ve bebeğime duyu gelişimi için farklı oyun ve etkinlik hazırlamayı öğrendim” (Gülsel annenin günlüğü, 13.oturum).

Annelerin eğitim programının “Bebeğe katkısı” teması altındaki görüşleri bebeğinin gelişiminin daha iyiye gitmesi, oyuncakları amacına uygun kullanması, ortak dikkat, etkinliklerden eğlenmesi kodlarından oluşmaktadır. Bebeğin gelişiminin daha iyiye gitmesi katkısına yönelik Tuğçe anne *“Eğitim programının özellikle motor gelişimi için çok katkısı olduğunu düşünüyorum”* açıklamasını yapmıştır. Oyuncaklarını amacına uygun kullanmasına yönelik katkısı hakkında Semiha anne *“Gözlemledim gelişimini, farklılıkları. Geliştiğini düşünüyorum. Oyuncaklarla nasıl oynanabileceğini bilmiyordu. Oyuncakları ile oynayışı, etrafına yaklaşımı değişti”* *“Bebeğimi gözlemliyorum. Çok daha iyi yaklaşıyor oyuncaklarına. Emeklemesi iyi oldu, yavaş yavaş yürüyor”* ifadelerini kullanmıştır. Gülsel anne, ortak dikkatin oluşmasına yönelik katkısını *“Ayrıca (bebeğin ismi) benimle iletişim kurması arttı. Dikkatimi çekmek için değişik hareketler yapıyor. İsteddiği şeyleri göstermek için bana bakıyor, sonra istediği şeye dikkatimi çekiyor”* şeklinde açıklamıştır. Bebeğinin etkinlikler sırasında eğlenmesi ile ilgili olarak Semiha anne *“Hazırladığımız malzemelerle oyunlarla çok eğlendi. Özellikle de balonlarla sularla oynamaktan keyif aldı”* açıklamasını yapmıştır. Eğitim programının bebeğe olan katkısı ile ilgili annelerin günlüklerine *“Ders sırasında araştırmacı tarafından fiş fiş kayıkçı tekerlemesinin hareketlerle nasıl bebeğe söyleyeceğimi öğrenip uyguladım. Bebeğim güldü ve eğlendi. Bundan sonra sık sık tekrar yaparım çünkü gün geçtikçe şarkı ninni oyun gibi şeyleri daha da sevmeye başladı çok eğleniyo”* (Tuğçe annenin günlüğü, 11.oturum) ve *“Bu değerli oturumlarla bebeğimi daha iyi geliştiğini düşünüyorum baya bi katkı sağladı hem bebeğime hem bana”* (Semiha annenin günlüğü, 7.oturum) ifadeleri ile yazdıkları görülmüştür.

Annelerin eğitim programının “Evdeki diğer aile bireylere katkısı” teması altındaki görüşleri bebeğiyle birlikte daha fazla vakit geçirmesi, bebeğine nasıl davranması gerektiğini öğrenmesi, öğrenilen bilgilerin ailedeki diğer bireylerle paylaşılması, bebeği hakkında daha fazla bilgi edinmesi kodlarından oluşmaktadır. Üç anne de evdeki diğer aile bireyinin sadece baba olduğunu belirtmişlerdir. Gülsel ve Tuğçe anne babaların çoğunlukla bebeğiyle birlikte vakit geçirdiğini ifade etmişlerdir. Semiha anne ise, babanın bebeği ile olan etkileşiminde eğitim programı sonrası değişimlerin olduğunu şu ifadelerle belirtmiştir: *“Eşim oğlumun geliştiğini gördü. ... Aslında o da benim anlattıklarımı dinledi. Gelişimi hakkında bilgi edindi benden. Bebek ile daha çok oynamaya başladı. Onu daha çok gözlemlemeye başladı.”* Babanın bebeğine nasıl davranması gerektiğini öğrenmesi katkısına yönelik Tuğçe anne *“... hatta rol model olarak oğlumuzun onu taklit ettiğini öğrendiği için sorumluluklarına daha çok dikkat etmesi gerektiğini düşündü”* ifadelerini kullanmıştır. Tuğçe anne öğrenilen bilgilerin ailedeki diğer bireylerle paylaşılmasına katkısı hakkında, *“Ben genelde öğrendiğim şeyleri eşime aktardım,*

ona da anlattım. Bu söylemiş bu böyleymiş diye. Sürekli iletişim halinde olduğumuz için aslında o gün anlattığınız şeyi hemen eşime anlattım. Sonradan yaptığımız etkinlikler var ya onu eşimle birlikte yaptık hep” açıklamasını yapmıştır. Gülsel anne babanın bebeği hakkında daha fazla bilgi edinmesine yönelik katkısını “Bütün etkinlikleri eşimle birlikte hazırladık. Tüm eğitim programında aslında eşim de vardı yanımda iyi oldu bunu öğrendiğim diyordu. Gelişimi takip edebiliyor ne bekleniyor ne yapması gerekiyor onu öğrendi. Materyal hazırlamayı. Biz de etkinlik yaptık ayrıca” olarak açıklamıştır. Eğitim programının evdeki diğer aile bireylerine olan katkısı ile ilgili Gülsel anne günlüğüne “Anne-baba olarak bebeğimiz için materyal hazırlamayı, evdeki malzemelerle nasıl etkinlik yapabileceğimizi, bebeğimizin aylık gelişiminin ne düzeyde olduğunu ve oyun kurabilmeyi öğrendik. Bu eğitim iletişimimiz ve kaliteli zaman geçirebilmemiz adına bize çok iyi geldi. Bebeğimize daha gözlemci bakmaya başladık yaptığı hareketlerin bulunduğu aya göre normal olduğunu öğrendik” (Gülsel annenin günlüğü, 16.oturum) ifadelerini yazdığı görülmüştür.

Annelere sorulan “Eğitim programında yer alan konulardan hangisinin sizin için daha faydalı olduğunu düşünüyorsunuz?” sorusuna yönelik verdikleri cevaplar Tablo 43’te sunulmuştur.

Tablo 43.

Annelerin Eğitim Programının En Fazla Yarar Sağlayan Konulara Yönelik Görüşleri

Kategori	Anne (Kod)	f
Etkili Anne-Bebek İletişimi	Gülsel, Tuğçe, Semiha	3
		Toplam 3
Bebeklerin Gelişim Özellikleri	Gülsel, Tuğçe, Semiha	3
		Toplam 3
Ruh ve Beden Sağlığının Korunması	Semiha	1
		Toplam 1
Temel Gereksinimlerin Karşıllanması	Gülsel, Tuğçe (Beslenme ve Uyku)	2
	Semiha (Güvenlik)	1
		Toplam 3
Materyal ve Etkinlikler Hazırlama	Gülsel, Tuğçe, Semiha	3
		Toplam 3
		Genel Toplam 13*

*Tabloda anneler farklı kategorilere giren birden fazla görüş belirttiklerinden görüşlerin genel toplam sayısı anne sayısından fazla çıkmıştır.

Tablo 43 incelendiğinde, annelerin 16 oturumluk eğitim programında yer alan konulardan en fazla yarar sağladığını düşündükleri konulara yönelik verdikleri cevaplar; “etkili anne-bebek iletişimi” (f=3), “bebeklerin gelişim özellikleri” (f=3), “ruh ve beden sağlığının korunması” (f=1), “temel gereksinimlerin karşılanması” (f=3), “bebek gelişimini destekleyici materyal ve

etkinlikler” (f=3) olmak üzere beş kategoride toplanmıştır. Annelerin tamamı etkili anne-bebek iletişimi, bebeklerin gelişim özellikleri, temel gereksinimlerin karşılanması, bebek gelişimini destekleyici materyal ve etkinlikler konularından en fazla yarar gördüklerini belirtmişlerdir.

Etkili anne-bebek iletişimi konu başlığından yarar sağladığına ilişkin Gülsel anne “Bebekle iletişim diye bir oturum vardı. Bebeğe nasıl kitap alınır onu anlatmıştınız. Sizden sonra biz kitap aldık. Oğlumun çok ilgisini çektiğini gördüm. Kendi kitabı tutup sayfayı açıyor” ifadeleriyle açıklama yapmıştır. Bebeklerin gelişim özellikleri konu başlığından da yarar sağladığını belirten Gülsel anne “Derin duyuyu öğrendim en başında. Bilmediğim birçok şeyi öğrendim. 1 yaş ve öncesinin gelişimde ne kadar önemli bir dönem olduğunu öğrendim. Bebeğimin her şeyi %100 öğrendiği dönem. Gelişimi ile ilgili verdiğiniz bilgiler çok yararlı oldu” ifadelerini kullanmıştır. Ruh ve beden sağlığının korunması başlıklı oturumdan Semiha Anne “Beden ve ruh sağlığı mıydı günlük yazıyordum tekrar aklıma geldi. O çok dikkatimi çekmişti. Bebek bakarken özellikle benim gibi tek başına büyütüyorsanız ruh sağlığınız kalmıyor. Dans etmiştik o gün. Güzeldi. Bebeğimi nasıl tutmam gerektiğini öğrendim” ifadeleriyle yarar gördüğünü belirtmiştir. Tuğçe anne “Beslenme uyku bunlar güzeldi. Ortak olması anneleri ve bebeklerini görmek kendimi daha iyi hissettirdi” ifadeleriyle temel gereksinimlerin karşılanması başlıklı oturumdan yarar gördüğünü vurgulamıştır. Ayrıca Semiha anne de temel gereksinimlerin karşılanması başlıklı oturumdan güvenlik ile ilgili bilgiler almasının kendisine yarar sağladığı ile ilgili ifadelerini şu şekilde aktarmıştır: “Güvenlikle ilgili bir oturum vardı. Orda da konuşmuştuk. Aslında ben birçok şeye dikkat ettiğimi size söylemiştim. Yatağın kenarına korkuluk koyuyordum. Sivri köşelere dikkat ediyordum boğazına bir şey kaçarsa diye video izlemiştim. Armut kaçmıştı boğazına çıkarmıştım. Ama o oturumda dikkatimi çeken bir şey oldu. Oyuncak seçimine dikkat etmediğimi fark ettim”. Bebek gelişimini destekleyici materyal ve etkinlikler başlıklı oturumun yarar sağladığı ile ilgili Tuğçe anne şu açıklamaları yapmıştır: “Ben anasınıfına gitmedim. Anasınıfının el becerisini geliştirdiğini düşünüyorum. Bizim zamanımızda böyle el işi yoktu. Resim dersi vardı. O yüzden el becerilerim çok gelişmiş ya da neyi nasıl yapacağım hakkında çok da bilgim yoktu. Ama programda materyal hazırlamamız bana oğlumun anasınıfına giderken çok yardımcı olacağını öğretti. En azından neyden ne yapabilirim. Hani duyu battaniyesi vardı ya onda mesela bundan şunu yapabilirim şundan bunu yapabilirim. Düşünmeye sevk etti. Bütün malzemeleri çıkartıp düşündüm. Benim için iyi oldu. Oğlumla ilgili ileride ne görebileceğime karşı bir şeyler oldu. İlerde çünkü kreşte okulda illaki böyle etkinlikler yaptırmanız gerekecek”.

Annelerin “Eğitim programına eklenmesine ihtiyaç duyduğunuz veya üzerinde daha fazla durulmasını istediğiniz konu/konular var mıdır? Bu konu hakkındaki görüş ve önerileriniz nelerdir?” sorusuna yönelik verdikleri cevaplar incelendiğinde annelerin tamamı eğitim programına herhangi bir konunun eklenmesine gerek olmadığını belirtmişlerdir. Bu konuda annelerin görüşleri şu şekildedir:

Gülsel anne: “Yoktu. Yeterliydi. Yeteri kadar süre de verdiniz. Etkinlikleri de tekrar ettik. Bence fazla fazla her şey vardı. Önerim de yok bu yüzden”,

Tuğçe anne: “Konu olarak yok. Genel olarak konuştuk. Ki zaten ben aklıma takılanı size sordum. O yüzden bir eksiklik yoktu. Yeterliydi de. Şu konuyu da ekleyin diyemeyeceğim yani”,

Semiha anne: “Aslında siz geniş çaplı düşünmüşsünüz. Yürüme yoluna kadar her şeyi düşünmüşsünüz. Yiyebileceği yemeğe kadar vardı. Bana yeterli geldi. Haftada 2 gün de olması iyiydi. Sanki siz hep yanımdaydınız. Gelişimini beraber takip ettik gibi oldu”.

Genel olarak eğitim programının yapısına ilişkin olarak Gülsel anne şu ifadeleri kullanmıştır: “Oturumlarda bize yönelik yaptığınız etkinlikler çok dikkatimi çekti. Duyularla ilgili bize yaptığınız o etkinlikler daha bilgi vericiydi daha dikkat çekiciydi. Bize yönelik yaptığınız etkinlikler bizim için daha iyi oldu. Daha iyi anladım duyuları. İlk 7 oturum daha yoğun bir bilgi vardı. Bu 7 oturum bittikten sonra artık daha böyle toparlayıcı oldu verdiğiniz bilgiler. Zaten ebeveynliğe geçtik. İlk başta çocuk gelişimi ile ilgili bilgilerin olması bence daha iyiydi”.

Annelere sorulan “Eğitim programının online platform üzerinden verilmesinin olumlu ve olumsuz yönleri sizce nelerdir?” sorusuna yönelik verdiği cevaplar Tablo 44’te sunulmuştur.

Tablo 44.

Eğitim Programının Online Platform Üzerinden Verilmesine Yönelik Annelerin Görüşleri

Kategori	Kod	Anne (Kod)	f
Olumlu	Zaman Ayarlaması	Semiha, Gülsel, Tuğçe	3
	Rahat Ulaşım	Semiha, Gülsel, Tuğçe	3
	Pandemi	Tuğçe	1
	Bebeğin Hazır olması	Gülsel, Tuğçe, Semiha	3
	Diğer annelerle tanışma	Gülsel, Semiha	2
Toplam 12			
Olumsuz	Araştırmacı ile yüz yüze olma isteği	Gülsel	1
	Araştırmacının anneye yardım etmesi	Gülsel	1
Toplam 2			
Genel Toplam 14*			

*Tabloda anneler farklı kategorilere giren birden fazla görüş belirttiklerinden görüşlerin genel toplam sayısı anne sayısından fazla çıkmıştır.

Tablo 44'te yer verilen annelerin cevapları incelendiğinde zaman ayarlaması (f=3), rahat ulaşım (f=3), pandemi (f=1), bebeğin hazır olması (f=3), diğer annelerle tanışma gibi olumlu (f=2); araştırmacı ile yüz yüze olma isteği (f=1) ve araştırmacının anneye yardım etmesi (f=1) gibi olumsuz yönlerinin olduğu görülmektedir. Anneler, eğitim programının online platform üzerinde verilmesine yönelik görüşlerini şu şekilde ifade etmişlerdir;

Gülsel anne: Oturumlar yüz yüze olsa daha eğlenceli geçebilirdi. Duyu battaniyesi mesela biraz daha karşılıklı yapardık sizinle. Ama bu şekilde de bir eksikliğini görmedim. Her an katılabildik. Yüz yüze olsaydı tabi saat belli olacaktı. Uyuyor uyanık, karnı aç, hastalık durumları olabilirdi. Bebekten ve bizden kaynaklı sürekli iş çıktı saat değişti. Diğer türlü daha verimsiz olurdu. Tüm etkinliklere ya oğlumun karnı tok uykusunu almış katıldım ya da oğlum uyurken katıldım. Ayarlamak zor olurdu. Düşündüm de uzaktan iyi oldu. İstedığımız uygun olduğumuz her an katılabildik. Daha etkin katılmamı sağladı. Size sürekli ulaşabildim. Diğer annelerle tanıştım.

Tuğçe anne: Benim açımdan olumluydu. Bebeğim küçük olduğu için hiçbir yere gidemiyordum. Çocuğu bırakacak biri yok. Eşim de çalışıyor. Bu yüzden benim açımdan çok iyi oldu. Sizin dediğiniz saatlerde ben uygun olacak mıydım? Hadi belli bir saat belirledik. Oğlumun uyku saatleri değişiyor siz de biliyorsunuz. Eşim vardiyalı çalışıyor her zaman da müsait olamayacaktım. Bebeğim küçük olduğu için ben yüz yüze katılmak istemiyorum. Olumsuz olarak bir yönü yoktu benim için. İstedğim an size rahat ulaşabildim. Online olması çok iyi oldu. Ha bir de pandemi var tabi.

Semiha anne: Olumsuz bir yanını göremedim daha çok olumlu yanını gördüm. Gruplu oturumlar vardı. Orada diğer annelerin bebeklerine yaklaşımlarını gördüm mesela. Diğer bebekleri gördüm. Kendi bebeğime baktım. Siz eve gelmiş olsaydınız ben diğer anneler ile tanışamayacaktım mesela. Yüz yüze olması bizim için bebeklerimiz için daha iyi oldu. Çünkü sürekli uygulama saatlerimiz benim yüzünden bebeğim yüzünden değişti. Yüz yüze olsaydı zor olurdu.

Tablo 44'teki bulgular değerlendirildiğinde annelerin eğitim programının online platform üzerinde verilmesine yönelik görüşlerinin daha çok olumlu yönde toplandığı ön plana çıkmaktadır. Özellikle zaman ayarlaması, rahat ulaşım ve bebeğin hazır olması gibi eğitim programının online platformda verilmesinin avantajlarını annelerin tamamı olumlu bulduğunu vurgulamışlardır.

BÖLÜM V

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu bölümde araştırmanın bulguları doğrultusunda ulaşılan sonuçlara ve önerilere yer verilmiştir.

5.1. Sonuç

Karma yöntem araştırma desenlerinden biri olan gömülü deneysel desene uygun bir şekilde gerçekleştirilen bu çalışmanın amacı, Duyu Temelli Eğitim Programının annelerin ebeveynlik öz düzenlemesi ve bebek bakım öz yeterliliği ile 10-12 ay arasındaki bebeklerinin genel gelişimine etkisinin incelenmesidir. Bu amaç doğrultusunda gerçekleştirilen deneysel işlem öncesi ve sonrasında toplanan nicel ve nitel verilerin ebeveynlik öz düzenlemesi, bebek bakım öz yeterliliği ve bebek gelişimi başlığı altında yorumlanması ile beraber araştırmanın bulguları elde edilmiştir. Bu bulgulardan yola çıkılarak araştırmanın sonuçlarına ulaşılmıştır.

Araştırmanın sonuç bölümü “Duyu Temelli Eğitim Programının Annelerin Ebeveynlik Öz Düzenlemelerine Olan Etkisine İlişkin Sonuçlar”, “Duyu Temelli Eğitim Programının Annelerin Bebek Bakım Öz Yeterliliklerine Olan Etkisine İlişkin Sonuçlar”, “Duyu Temelli Eğitim Programının Bebek Gelişimine Olan Etkisine İlişkin Sonuçlar” ve “Programın Değerlendirilmesine Yönelik Sonuçlar” olmak üzere dört ana başlık halinde sunulmuştur.

5.1.1. Duyu Temelli Eğitim Programının Annelerin Ebeveynlik Öz Düzenlemelerine Olan Etkisine İlişkin Sonuçlar

Araştırmanın sonucunda deney grubu annelerinin Ebeveyn Olarak Ben: Ebeveynlik Öz Düzenlemesi Ölçeğine ilişkin ön ve son test puan ortalamaları ($p<0.05$) arasında anlamlı farklılık olduğu görülmüştür. Deney grubu annelerinin ön test ve son test puan ortalamaları karşılaştırıldığında söz konusu farklılığın son testin lehine olduğu görülmüştür. Kontrol grubunda yer alan annelerin Ebeveyn Olarak Ben: Ebeveynlik Öz Düzenlemesi Ölçeğinden elde edilen ön test ve son test puanları arasında anlamlı farklılık olduğu bulunmuştur. Kontrol grubu annelerin ön test ve son test puan ortalamaları karşılaştırıldığında söz konusu farklılığın son testin lehine olduğu belirlenmiştir. Deney ve kontrol grubunda yer alan annelerin Ebeveyn Olarak Ben: Ebeveynlik Öz Düzenlemesi Ölçeğinden aldıkları son test puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu ortaya çıkmaktadır ($p<.05$). Deney grubunda yer alan annelerin ebeveynlik öz düzenlemesi son test puanlarının ortalaması kontrol grubundaki annelere göre daha yüksek olduğundan anlamlı farklılığın yönünün deney grubu lehine olduğu belirlenmiştir. Bu sonuçlara göre Duyu Temelli Eğitim Programının, deney grubunda yer alan annelerin ebeveynlik öz düzenlemelerini arttırdığı söylenebilir. Eğitim programının annelerin ebeveynlik öz düzenlemeleri üzerinde büyük etkisi olduğu ortaya çıkmıştır. Bu sonuçtan yola çıkılarak, Duyu Temelli Eğitim Programının annelerin ebeveynlik öz düzenlemesi üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olduğu sonucuna varılabilir. Eğitim programı sonrası deney grubunda yer alan annelerin ebeveynlik öz düzenlemesi son test ile kalıcılık test puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı ortaya çıkmıştır ($p>.05$). Son test ve kalıcılık test puanları incelendiğinde puan ortalamalarının düşmediği gözlemlenmiştir. Bu sonuca göre deneysel işlemin annelerin ebeveynlik öz düzenlemesi üzerinde kalıcı olduğu belirtilebilir.

Duyu Temelli Eğitim Programının uygulanmasının annelerin ebeveynlik öz düzenlemesine olan etkisini inceleyebilmek adına nitel verilerden de yararlanılmıştır. Bu bağlamda gömülü deneysel desenin doğasına uygun olarak nicel verileri destekleyecek şekilde kullanmak üzere anne günlükleri, araştırmacı günlüğü ve yarı yapılandırılmış görüşmeler ile nitel veriler elde edilmiştir. Nitel verilerin analizi ile elde edilen bulguların ardından ulaşılan sonuçlarda, annelerin tamamı eğitim programının uygulamasının ebeveynlik öz düzenlemelerini artırdığı yönünde görüş belirtmişlerdir. Araştırmacı tarafından tutulan günlük incelendiğinde de benzer şekilde ilerleyen oturumlara bağlı olarak annelerin ebeveynlik öz düzenlemelerinde ilerlemeler yaşandığını ortaya koyan notlar annelerin görüşlerini desteklemektedir.

5.1.2. Duyu Temelli Eğitim Programının Annelerin Bebek Bakım Öz Yeterliliklerine Olan Etkisine İlişkin Sonuçlar

Gerçekleştirilen bu çalışmanın diğer bir amacı Duyu Temelli Eğitim Programının uygulanmasının annelerin bebek bakım öz yeterliliklerine olan etkisinin incelenmesidir. Araştırmanın sonucunda deney grubu annelerinin Bebek Bakım Öz Yeterliliği Ölçeğine ilişkin ön ve son test puan ortalamaları ($p<0.05$) arasında anlamlı farklılık olduğu görülmüştür. Deney grubu annelerinin ön test ve son test puan ortalamaları karşılaştırıldığında söz konusu farklılığın son testin lehine olduğu görülmüştür. Kontrol grubunda yer alan annelerin Bebek Bakım Öz Yeterliliği Ölçeğinden elde edilen ön test ve son test puanları arasında anlamlı farklılık olduğu bulunmuştur ($p<0.05$). Kontrol grubu annelerin ön test ve son test puan ortalamaları karşılaştırıldığında son testin lehine anlamlı düzeyde fark olduğu belirlenmiştir. Deney ve kontrol grubunda yer alan annelerin Bebek Bakım Öz Yeterliliği Ölçeğinden aldıkları son test puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu ortaya çıkmaktadır ($p<0.05$). Deney grubu annelerin bebek bakım öz yeterliliği son test puanlarının ortalaması, kontrol grubu annelerine göre daha yüksek olduğundan anlamlı farklılığın yönünün deney grubu lehine olduğu belirlenmiştir. Bu sonuçlara göre Duyu Temelli Eğitim Programının deney grubu annelerinin bebek bakım öz yeterliliğini arttırdığı söylenebilir. Eğitim programının annelerin bebek bakım öz yeterliliği üzerindeki etkisinin büyük olduğu ortaya çıkmıştır. Bu sonuçtan yola çıkılarak Duyu Temelli Eğitim Programının annelerin bebek bakım öz yeterliliği üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olduğu sonucuna varılabilir. Eğitim programı sonrası deney grubunda yer alan annelerin bebek bakım öz yeterliliği son test ile kalıcılık test puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı ortaya çıkmıştır ($p>0.05$). Son test ve kalıcılık test puanları incelendiğinde puan ortalamalarının düşmediği gözlemlenmiştir. Bu sonuca göre deneysel işlemin annelerin bebek bakım öz yeterliliği üzerinde kalıcı olduğu belirtilebilir.

Nicel verilere ek olarak Duyu Temelli Eğitim Programının annelerin bebek bakım öz yeterliliklerine olan etkisini inceleyebilmek adına nitel verilerden de yararlanılmıştır. Bu bağlamda nicel verileri destekleyecek ve açıklayacak şekilde anne günlükleri, araştırmacı günlüğü ve yarı yapılandırılmış görüşmeler ile nitel veriler elde edilmiştir. Nitel verilerin analizi ile elde edilen bulguların ardından ulaşılan sonuçlara göre annelerin tamamı, gerçekleştirilen uygulamanın bebek bakım öz yeterlilik düzeylerini artırdığını düşünmektedirler. Araştırmacı tarafından tutulan günlük incelendiğinde de benzer şekilde ilerleyen oturumlara bağlı olarak annelerin bebek bakım öz yeterliliklerinde ilerlemeler yaşandığını ortaya koyan notlar annelerin görüşlerini desteklemektedir.

5.1.3. Duyu Temelli Eğitim Programının Bebeklerin Gelişimlerine Olan Etkisine İlişkin Sonuçlar

Deney grubunda yer alan bebeklerin bilişsel alt boyutlarının ön test ile son test puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu bulunmuştur ($p<,05$). Deney grubunda yer alan bebeklerin son test puan ortalamaları, ön test puan ortalamalarından yüksek olduğundan anlamlı farklılığın yönü son test lehinedir. Etki büyüklüğü (r) değeri $r= 0,93$ olarak hesaplanmıştır. Bu sonuç Duyu Temelli Eğitim Programının bebeğin bilişsel gelişimi üzerinde büyük etkisi olduğunu göstermektedir. Kontrol grubunda yer alan bebeklerin bilişsel alt boyutu ön test ile son test puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farkın olmadığı görülmektedir ($p>,05$). Deney grubunda yer alan bebeklerin bilişsel alt boyut son test ile kalıcılık test puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı ortaya çıkmıştır ($p>,05$). Son test uygulamasından beş hafta sonra elde edilen kalıcılık test puanlarında son test puanlarına göre düşüş olmadığı saptanmıştır. Değerler incelendiğinde son test ve kalıcılık testi puanlarının birbirine oldukça yakın olduğu görülmektedir. Bu bağlamda deneysel işlemin bebeğin bilişsel gelişim düzeyi üzerinde kalıcı olduğu söylenebilir.

Deney grubunda yer alan bebeklerin dil alt boyutu ön test ile son test puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu saptanmıştır ($p<,05$). Deney grubu bebeklerin ön test son test puan ortalamaları karşılaştırıldığında son test lehine anlamlı düzeyde fark olduğu görülmüştür. Bu bağlamda gerçekleştirilen Duyu Temelli Eğitim Programının bebeklerin dil gelişimini istatistiksel olarak anlamlı derecede artırdığı ve bebeklerin dil gelişimi üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olduğu söylenebilir. Kontrol grubunda yer alan bebeklerin dil alt boyutu ön test ile son test puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farkın olmadığı görülmektedir ($p>,05$). Deney grubunda yer alan bebeklerin dil alt boyutu son test ile kalıcılık test puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı ($p>,05$) ve kalıcılık test puanlarının düşüş göstermediği saptanmıştır. Bu bağlamda deneysel işlemin bebeğin dil gelişim düzeyi üzerinde kalıcı olduğu söylenebilir.

Deney grubunda yer alan bebeklerin motor alt boyutu ön test ile son test puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu ortaya çıkmıştır ($p<,05$). Deney grubunda yer alan bebeklerin son test puan ortalamaları, ön test puan ortalamalarından yüksek olduğundan anlamlı farklılığın yönü son test lehinedir. Kontrol grubunda yer alan bebeklerin motor alt boyutu ön test ile son test puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farkın olmadığı

saptanmıştır ($p>.05$). Deney grubunda yer alan bebeklerin motor alt boyut son test ile kalıcılık test puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı bulunmuştur ($p>.05$). Son test uygulamasından beş hafta sonra elde edilen kalıcılık test puanlarında düşüş olmadığı gözlemlenmiştir. Bu bağlamda deneysel işlemin bebeğin motor gelişim düzeyi üzerinde kalıcı olduğu söylenebilir.

Annelerin tamamı bebeklerinin gelişiminde ilerlemeler olduğunu görüşmede ve anne günlüklerinde belirtmişlerdir. Araştırmacı tarafından tutulan günlük incelendiğinde de benzer şekilde ilerleyen oturumlara bağlı olarak bebeklerin bilişsel, dil ve motor gelişimlerinde ilerlemeler yaşandığını ortaya koyan notlar annelerin görüşlerini desteklemektedir.

5.1.4. Programın Değerlendirilmesine Yönelik Sonuçlar

Gerçekleştirilen bu çalışmada yarı yapılandırılmış görüşme ile annelerin Duyu Temelli Eğitim Programına ilişkin görüş ve önerilerinin neler olduğu ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Duyu Temelli Eğitim Programının etkileri anneye ($f=18$), bebeğine ($f=10$), evdeki diğer bireylere olan katkıları ($f=9$) olmak üzere üç başlık altında toplanmıştır. Annelerin hepsi eğitim programının kendisine, bebeğine ve eşine katkısı olduğunu belirtmiştir. Annelerin görüşlerinin en çok anneye katkısı teması altında toplandığı ortaya çıkmıştır. Anneler ile gerçekleştirilen görüşmeler ile elde edilen bulguların annelerin günlükünden elde edilen bulguları desteklediği ortaya çıkmaktadır. Sonuçlar değerlendirildiğinde eğitim programının anneye, bebeğe ve evdeki diğer aile bireylerine katkı sağladığı söylenebilir.

Annelerin eğitim programında yer alan konulardan en fazla yarar sağladığını düşündükleri konulara yönelik görüşleri “etkili anne-bebek iletişimi”, “bebeklerin gelişim özellikleri”, “ruh ve beden sağlığının korunması”, “temel gereksinimlerin karşılanması”, “bebek gelişimini destekleyici materyal ve etkinlikler” olmak üzere beş kategoride toplanmıştır. Annelerin tamamı etkili anne-bebek iletişimi, bebeklerin gelişim özellikleri, temel gereksinimlerin karşılanması, bebek gelişimini destekleyici materyal ve etkinlikler konularından en fazla yarar gördüklerine ilişkin görüş belirtmişlerdir.

Annelerin eğitim programına eklenmesine ihtiyaç duydukları veya üzerinde daha fazla durulmasını istedikleri konuların neler olduğu ile ilgili olarak annelerin tamamı eğitim programına herhangi bir konunun eklenmesine gerek olmadığını yönünde görüş belirtmiştir. Annelerin eğitim programının online platform üzerinden verilmesine yönelik görüşlerinin

zaman ayarlaması (f=3), rahat ulaşım (f=3), pandemi (f=1), bebeğin hazır olması (f=3), diğer annelerle tanışma gibi olumlu yönde (f=2); araştırmacı ile yüz yüze olma isteği (f=1) ve araştırmacının anneye yardım etmesi (f=1) gibi olumsuz yönde olduğu ortaya çıkmıştır. Annelerin cevapları incelendiğinde eğitim programının online platform üzerinde verilmesinin daha çok olumlu yönlerinin olduğunu belirtmişlerdir. Bu doğrultuda Duyu Temelli Eğitim Programının online platform üzerinde verilmesinin anneler tarafından olumlu karşılandığı söylenebilmektedir.

Karma yöntem araştırma desenlerinden gömülü deneysel desene uygun şekilde gerçekleştirilen Duyu Temelli Eğitim Programının uygulanması, annelerin ebeveynlik öz düzenlemesi ve bebek bakım öz yeterliliği ile bebeklerin gelişim düzeylerini istatistiksel olarak anlamlı düzeyde artırdığı sonucuna ulaşılmıştır. Annelerin görüşleri, annelerin tuttıkları günlük ve araştırmacı tarafından tutulan günlük ile beraber ulaşılan sonuçlar da bu sonucu desteklemektedir. Bu bağlamda tüm sonuçlar incelendiğinde Duyu Temelli Eğitim Programının annelerin ebeveynlik öz düzenlemeleri ve bebek bakım öz yeterlilikleri ile bebeklerin gelişim düzeylerini artırdığı söylenebilir.

5.2. Öneriler

Bu bölümde, araştırmanın bulguları ve sonuçları doğrultusunda geliştirilen öneriler, “Uygulamaya Yönelik Öneriler” ve “Araştırmaya Yönelik Öneriler” başlıkları altında sunulmuştur.

5.2.1. Uygulamaya Yönelik Öneriler

- Bu araştırmada Duyu Temelli Eğitim Programının annelerin ebeveynlik öz düzenlemesi ve bebek bakım öz yeterliliği ile 10-12 ay arasındaki bebeklerinin genel gelişimine etkisi olduğu görülmüştür. Bu nedenle bebek ve annelere yönelik hazırlanması planlanan eğitim programlarında duyu oyunlarını içeren etkinliklere yer verilebilir.
- Ebeveyn ve bebeklere yönelik olarak duyuları temel alan web tabanlı veya erişilebilir mobil uygulamalar eğitim programları kapsamında geliştirilebilir.
- Duyu Temelli Eğitim Programı, bebeklerin babalarına ve/veya bakımını sağlayan (anne dışında) diğer kişilere uygulanabilir.

- Ebeveynlerin öz düzenlemesi ve bebek bakım öz yeterliliklerini geliştirmeye yönelik eğitimler hazırlanabilir.
- Bebeklerin gelişimine yönelik ebeveynlere bilgi verilebilir ve bebeklerini desteklemelerine yönelik oyun kitapçıkları hazırlanabilir.
- Ebeveynlerde ruh ve beden sağlığı, bebeklerin temel gereksinimlerinin karşılanması, bebeklerin gelişimine yönelik materyal ve etkinlik hazırlanması, etkili ebeveyn-bebek iletişimi ve bebek gelişimi gibi konulara daha fazla ağırlık verilerek grup etkinlikleri ile daha fazla ebeveyne ulaşılabilir.
- Duyu Temelli Eğitim Programı kapsamında annelere yönelik örnek uygulama videoları hazırlanabilir ve böylelikle programın zenginleştirilmesi önerilebilir.

5.2.2. Araştırmacılara Yönelik Öneriler

- Bu araştırmadaki eğitim programı toplam 16 oturum ile uzaktan eğitim şeklinde uygulanmıştır. Programa farklı yöntemler eklenerek ya da uyarlamalar yapılarak (örneğin; grup oturumlarının çoğaltılması, ev ziyareti konulması, tamamen yüz yüze olması vb.) eğitim programının etkililiğine bakılabilir.
- Duyu Temelli Eğitim Programı ebeveyn olarak sadece annelere uygulanmıştır. Duyuları içeren eğitim programı düzenlenerek babalara uygulanabilir ve babaların ebeveynlik öz düzenlemesi ile bebek bakım öz yeterliliği incelenebilir.
- Yapılan bu çalışmada eğitim programının annelerin ebeveynlik öz düzenlemesi, bebek bakım öz yeterliliği ile bebeklerin gelişimine etkisi incelenmiştir. Bundan sonraki çalışmalarda annelerin ebeveynlik bilgisi, ebeveyn yeterliliği ve ebeveyn güveni üzerindeki etkisine bakılabilir.
- Ebeveynlik öz düzenlemesi ve bebek bakım öz yeterliliğinde etkili olan annenin yaşı, evlilik doyumunu ve annenin duygu durumu gibi değişkenler ele alınarak etkilerinin ortaya çıkarılmasına yönelik araştırmalar planlanabilir.

KAYNAKLAR

- Acker , M. M. & O'Leary , S. G. (1996). Inconsistency of mothers' feedback and toddlers' misbehavior and negative affect. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 24, 703 – 714.
- Adıgüzel, O. C. (2010). *Eğitim programlarının geliştirilmesinde ihtiyaç analizi el kitabı*. Ankara: Anı.
- Afiyanti, Y., & Solberg, S. M. (2015). “It Is My Destiny as a Woman” On Becoming a New Mother in Indonesia. *Journal of Transcultural Nursing*, 26(5), 491-498.
- Ainsworth, M. D. S., Blehar M., Waters, E. ve Wall, S. (1978). *Patterns of Attachment: A Psychological Study of the Strange Situation*. Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Ainsworth, M. (1967). *Infancy in Uganda: Infant care and the growth of love*. MD: Johns Hopkins University.
- Ainsworth, M. D. S., & Bell, S. M. (1974). Mother-infant interaction and the development of competence. In K. Connolly & J. Bruner (Eds.), *The growth of competence* (pp.97-118). New York: Academic.
- Ainsworth, M. D. S., Bell, S. M., & Stayton, D. F. (1974). Infant-mother attachment and social development: Socialization as a product of reciprocal responsiveness to signals. In M. P. M. Richards (Ed.), *The integration of a child into a social world* (pp. 99–135). Cambridge University.
- Akaroğlu, E. G. (2014). *Sanat eğitim programının 6 yaş çocuklarının görsel algı düzeylerine etkisi*. Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Aktümsek, A. (2012). *Anatomi ve fizyoloji; insan fizyolojisi*. Ankara: Nobel Akademik.
- Akyürek Eriş, H. B. (2007). *Ergen annelerde ebeveynlik yeterliliğinin artırılmasında ilişkisel-gelişimsel yaklaşım modelinin uygulanması*. Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

- Aldinger, C. (2007). Afterword: Meeting the Needs of the Times. In J. Almon (Ed.), *What is a Waldorf Kindergarten?* Massachusetts: Steiner Books.
- Allen, E. & Cowdery, G. (2014). *The Exceptional child: inclusion in early childhood education*. USA: Cengage Learning.
- Alvarez-Segura, M., Garcia-Esteve, L., Torres, A., Plaza, A., Imaz, M. L., Hermida-Barros, L., ... & Burtchen, N. (2014). Are women with a history of abuse more vulnerable to perinatal depressive symptoms? A systematic review. *Archives of Women's Mental Health*, 17(5), 343-357.
- American Academy of Pediatrics (AAP). (2001). Developmental surveillance and screening of infants and young children (RE0062). *Pediatrics*, 108(1), 192-196.
- American Academy of Pediatrics. (2003). Poison treatment in the home. American academy of pediatrics committee on injury, violence, and poison prevention. *Pediatrics*, 112(5), 1182-1185.
- Ardelt, M., & Eccles, J. S. (2001). Effects of mothers' parental efficacy beliefs and promotive parenting strategies on inner-city youth. *Journal of Family issues*, 22(8), 944-972.
- Arlı, M. ve Nazik, H. (2001). *Bilimsel araştırmaya giriş*. Ankara: Gazi.
- Arnett J. J. (2007). Emerging Adulthood: What Is It, and What Is It Good For?. *Child Development Perspectives*. 1 (2), 68-73.
- Arnold , E. H. , O'Leary , S. , & Edwards , G. H. (1997). Father involvement and self-reported parenting of children with attention deficit hyperactivity disorder. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 65, 337 – 342.
- Artan, İ., Öncü, Ç. E., Oklan, ve Elibol, F.(2003). Alt sosyo ekonomik düzey annelerin ev ortamındaki materyalleri çocukların eğitiminde kullanım şekilleri. *Omep 2003 Dünya Konsey Toplantısı ve Konferansı*. 8-10 Ekim, Kuşadası.
- Ashton-Miller, J. A., Wojtys, E. M., Huston, L. J. ve Fry-Welch, D. (2001). Can proprioception really be improved by exercises?. *Knee Surgery, Sports Traumatology, Arthroscopy*, 9(3), 128-136.
- Aslin, R. N. (1981). Development of smooth pursuit in human infants. In *Eye movements: Cognition and Visual Perception* (pp.31-53). Hillsdale, NJ: Erlbaum.

- Aslin, R. N. (1984). Motor aspects of visual development in infancy. In P. Salapatek ve L. B. Cohen (eds), *Handbook of Infant Perception*. New York: Academic.
- Aslin, R. N. ve Salapatek, P. (1975). Binocular vision in infants: A review and a theoretical position. *Advences in Child and Behavior*, 15, s. 53-94.
- Aslin, R. N., Jusczyk, P. W., & Pisoni, D. B. (1998). Speech and auditory processing during infancy: Constraints on and precursors to language. In W. Damon (Ed.), *Handbook of child psychology: Vol. 2. Cognition, perception, and language* (pp. 147–198). John Wiley & Sons.
- Ayres, A. J. (1983). *Sensory integration and learning disorders*. 8th ed. Los Angeles: Western Psychological Services.
- Ayres, A. J. (1989). *Sensory integration and praxis tests manual*. Los Angeles: Western Psychological Services.
- Ayres, J. A. (2005). *Sensory integration and the child: Understanding hidden sensory challenges*. Los Angeles: Western Psychological Services.
- Badiee, Z., Asghari, M. & Mohammadizadeh, M. (2013). The calming effect of maternal breast milk odor on premature infants. *Pediatrics & Neonatology*, 54(5), 322-325.
- Badinter, E. (1992). *Annelik sevgisi*. İstanbul: Afa.
- Bahrack, L. E., & Lickliter, R. (2000). Intersensory redundancy guides attentional selectivity and perceptual learning in infancy. *Developmental Psychology*, 36(2), 190.
- Bahrack, L. E., Netto, D. ve Hernandez-Keif, M. (1998). Intermodal perception of adult and child faces and voices by infants. *Child Development*, 69(5), 1263-1275.
- Bandura A. (1997). *Self-efficacy: The exercise of control*. New York: W. H. Freeman.
- Bandura, A. (1965). Influence of models' reinforcement contingencies on the acquisition of imitative responses. *Journal Of Personality And Social Psychology*, 1(6), 589-595.
- Bandura, A. (1977). Self-efficacy: toward a unifying theory of behavioral change. *Psychological Review*, 84(2), 191-215.
- Bandura, A. (1982). Self-efficacy mechanism in human agency. *American Psychologist*, 37(2), 122–147.
- Bandura, A. (1989). Regulation of cognitive processes through perceived self-efficacy. *Developmental Psychology*, 25(5), 729.

- Bandura, A. (1991). Social cognitive theory of self-regulation. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 50, 248-287.
- Bandura, A., & Locke, E. A. (2003). Negative self-efficacy and goal effects revisited. *Journal of Applied Psychology*, 88(1), 87.
- Banks, M. S. (1980). The development of visual accommodation during early infancy. *Child Development*, 51(3), 646-666.
- Barber, J. P., & Walczak, K. K. (2009, April). Conscience and critic: Peer debriefing strategies in grounded theory research. In *Annual Meeting of the American Educational Research Association*, San Diego, CA.
- Barclay, L., Everitt, L., Rogan, F., Schmied, V., & Wyllie, A. (1997). Becoming a mother—an analysis of women's experience of early motherhood. *Journal of advanced nursing*, 25(4), 719-728.
- Bariola, E., Gullone, E., & Hughes, E. K. (2011). Child and adolescent emotion regulation: The role of parental emotion regulation and expression. *Clinical Child and Family Psychology Review*, 14(2), 198.
- Barnard, K. E., & Solchany, J. E. (2002). Mothering. In M. H. Bornstein (Eds.), *Handbook of parenting: Volume 3 being and becoming a parent* (pp. 3-26). Mahwah: Lawrence Erlbaum.
- Barnhill, L. R., & Longo, D. (1978). Fixation and regression in the family life cycle. *Family Process*, 17(4), 469-478.
- Barros, L., Goes, A. R., & Pereira, A. I. (2015). Parental self-regulation, emotional regulation and temperament: Implications for intervention. *Estudos de Psicologia (Campinas)*, 32, 295-306.
- Başoğlu, R. (2020). Annelerin sosyal medya kullanımı ve Instagramda olan popüler anneler. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 7(1), 857-873.
- Bateson, M. C. (1996). Enfolded activity and the concept of occupation. In R. Zemke & F. Clark (Eds.), *Occupational science: The evolving discipline* (pp. 5-12). Philadelphia: F. A. Davis.
- Baumeister, R. F., & Vohs, K. D. (2007). Self-Regulation, ego depletion, and motivation. *Social and Personality Psychology Compass*, 1(1), 115-128.

- Baumeister, R. F., Catanese, K. R., & Vohs, K. D. (2001). Is there a gender difference in strength of sex drive? Theoretical views, conceptual distinctions, and a review of relevant evidence. *Personality And Social Psychology Review*, 5(3), 242-273.
- Baumrind, D. (1971). Current patterns of parental authority. *Developmental Psychology Monograph*, 4, 1-103.
- Baumwell, L., Tamis LeMonda, C. S. & Bornstein, M. H. (1997). Maternal verbal sensitivity and child language comprehension. *Infant Behavior and Development*. 20 (2), 247-258.
- Baydar, N, Akçınar, B. ve İmer, N. (2017). Çevre, sosyoekonomik bağlam ve ana babalık. M. Sayıl ve B. Selçuk (Ed.). İçinde *Ana babalık: Kuram ve araştırma* (s.81-127). İstanbul: Koç Üniversitesi.
- Bayhan, P., Yükselen, A. I., & Cetin, Z. (2009). Self-perception levels of mothers dealing with infant care problems for babies 0–12 months old. *Pediatrics International*, 51(5), 726-731.
- Bayley, N. (2006). *Bayley scales of infant and toddler development*. San Antonio, TX: The Psychological Corporation.
- Bee, H. ve Boyd, D. (2009). *Çocuk gelişim psikolojisi*. İstanbul: Kaknüs.
- Belsky, J. (1984). The determinants of parenting: A process model. *Child Development*, 55, 83–96.
- Belsky, J., & Rovine, M. (1990). Patterns of marital change across the transition to parenthood: Pregnancy to three years postpartum. *Journal of Marriage and the Family*, 5-19.
- Belsky, J., & Rovine, M. (1990). Q-sort security and first-year nonmaternal care. *New Directions for Child and Adolescent Development*, 1990 (49), 7-22.
- Benedek, T. (1959). The emotional structure of the family. R. N. Anshen (Rev), *In The Family: Its Function and Destiny* (pp. 353-380), New York: Harper and Brothers.
- Ben-Sasson, A., Hen, L., Fluss, R., Cermak, S. A., Engel-Yeger, B., & Gal, E. (2009). A meta-analysis of sensory modulation symptoms in individuals with autism spectrum disorders. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 39(1), 1-11.
- Berk, L. E. (2015). *Bebekler ve çocuklar: doğum öncesinden orta çocukluğa*. N. Işıkoğlu Erdoğan (Ed). Ankara: Nobel Akademik.

- Beşir, H. (2020). *Bebek kütüphanesinde verilen “duyusal deneyimler” eğitim programının bebeklerin gelişim alanlarına ve duyu gelişimine etkisinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Karabük Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Karabük.
- Birmingham, T. B., Kramer, J. F., Kirkley, A., Inglis, J. T., Spaulding, S. J. ve Vandervoort, A. (2001). Knee bracing after ACL reconstruction: effects on postural control and proprioception. *Medicine and Science in Sports and Exercise*, 33(8), 1253-1258.
- Birns, B., & Ben-Ner, N. (1988). *Psychoanalysis constructs motherhood. In The different faces of motherhood*. Springer, Boston, MA.
- Blass, E. M., & Hoffmeyer, L. B. (1991). Sucrose as an analgesic for newborn infants. *Pediatrics*, 87(2), 215-218.
- Blass, E. M., Ciaramitaro, V., & Barr, R. G. (1994). A new look at some old mechanisms in human newborns: taste and tactile determinants of state, affect, and action. *Monographs of the Society for Research in Child Development*, i-101.
- Bloomfield, L. and Kendall, S. (2007). Testing A Parenting Programme Evaluation Tool A Pre- And Post-Course Measure Of Parenting Self-Efficacy. *Journal Of Advanced Nursing*. 60(5), 487-493.
- Bodenmann, G., Cina, A., Ledermann, T., & Sanders, M. R. (2008). The efficacy of the Triple P-Positive Parenting Program in improving parenting and child behavior: A comparison with two other treatment conditions. *Behaviour Research And Therapy*, 46(4), 411-427.
- Bohlin, G., & Hagekull, B. (1987). "Good mothering": Maternal attitudes and mother-infant interaction. *Infant Mental Health Journal*, 8(4), 352–363.
- Bornstein, M. H. (2002). *Handbook of parenting*. USA: Lawrence Erlbaum Associates
- Bornstein, M. H. (Ed.). (2005). *Handbook of parenting: volume 4 social conditions and applied parenting*. United Kingdom: Psychology.
- Bornstein, M. H., Hendricks, C., Hahn, C. S., Haynes, O. M., Painter, K. M., & Tamis-LeMonda, C. S. (2003). Contributors to self-perceived competence, satisfaction, investment, and role balance in maternal parenting: A multivariate ecological analysis. *Parenting: Science and Practice*, 3(4), 285-326.

- Bornstein, M. H., Putnick, D. L., & Suwalsky, J. T. (2012). A longitudinal process analysis of mother–child emotional relationships in a rural Appalachian European American community. *American journal of community psychology*, 50(1-2), 89-100.
- Bowlby, J. (1953). *Maternal care and the growth of love*. London: Penguin Burgoon.
- Bowlby, J. (1958). The nature of the child's tie to his mother. *International journal of psychoanalysis*, 39, 350-373.
- Bowlby, J. (1969). *Attachment and loss*. New York: Basic Books.
- Bowlby, J. (1969/1982). *Attachment and loss: Attachment*. New York: Basic Books.
- Bowlby, J. (1973). *Attachment and loss: Volume II: Separation, anxiety and anger*. London: The Hogarth.
- Bowlby, J. (2008). *A secure base: Parent-child attachment and healthy human development*. New York: Basic Books.
- Boyles, D., Carusi, T., & Attick, D. (2009). Historical and critical interpretations of social justice. In *Handbook of social justice in education* (pp. 48-60). Londra: Routledge.
- Brennan, P. A., Le Brocque, R., & Hammen, C. (2003). Maternal depression, parent–child relationships, and resilient outcomes in adolescence. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 42(12), 1469-1477.
- Brennan, W. M., Ames, E. W. ve Moore, R. W. (1966). Age differences in infants' attention to patterns of different complexities. *Science*, 151(3708), 354-356.
- Bretherton, I. (1985). Attachment theory: Retrospect and prospect. *Monographs Of The Society For Research In Child Development*, 50, 3-35.
- Bronfenbrenner, U. (1977). Toward an experimental ecology of human development. *American Psychologist*, 32(7), 513–531.
- Bronfenbrenner, U. (1979). *The ecology of human development*. Cambridge, MA: Harvard University.
- Bronfenbrenner, U. (1989). Ecological systems theory. In R. Vasta (Ed.), *Annals of Child Development*, Vol. 6 (pp. 187–251). Geenwich, CT: JAI.
- Brooks-Gunn, J., McCarton, C. M., Casey, P. H., McCormick, M. C., Bauer, C. R., Bernbaum, J. C., ... & Shapiro, S. (1994). Early intervention in low-birth-weight premature infants:

- Results through age 5 years from the Infant Health and Development Program. *Jama*, 272(16), 1257-1262.
- Bugental, D. B., Grusec, J. E. (2006). Socialization theory. In N. Eisenberg, (Vol. Ed.), *Handbook of child psychology: Vol. 3. Social, emotional, and personality development* (pp. 366-428). New York: Wiley.
- Bundy, A. C., Lane, S. J. ve Murray, E. A. (2002). *Sensory integration: Theory and practice*. Philadelphia: F. A. Davis.
- Bushneil, I. W. R., Sai, F. ve Mullin, J. T. (1989). Neonatal recognition of the mother's face. *British Journal of Developmental Psychology*, 7(1), 3-15.
- Büyüköztürk, Ş. (2016). *Deneyisel desenler: Öntest-sontest, kontrol grubu, desen ve veri analizi*. Ankara: PegemAkademi.
- Büyüköztürk, Ş. (2019). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı*. Ankara: Pegem Akademi.
- Büyüköztürk, Ş. (2020). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı: İstatistik, araştırma deseni, SPSS uygulamaları ve yorum*. Ankara: PegemAkademi.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2017). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Büyüktaşkapu, S. (2012). Annelerin özyeterlik algıları ile 1-3 yaş çocuklarının gelişimlerinin incelenmesi. *Amasya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(1), 18-30.
- Caldwell, J. G., Shaver, P. R., Li, C. S., & Minzenberg, M. J. (2011). Childhood maltreatment, adult attachment, and depression as predictors of parental self-efficacy in at-risk mothers. *Journal of Aggression, Maltreatment & Trauma*, 20(6), 595-616.
- Calzada, E.J., Eyberg, S.M., Rich, B., & Querido, J.G. (2004). Parenting disruptive preschoolers: Experiences of mothers and fathers. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 32, 203-213.
- Camp, B. W., Holman, S., & Ridgway, E. (1993). The relationship between social support and stress in adolescent mothers. *Journal of Developmental and Behavioral Pediatrics*, 14(6), 369-374
- Carter. B .. & McGoldrick, M. (1989). *The changing family life cycle: A framework for family therapy*. Needham Heights. MA: Allyn & Bacon.

- Case, T. I., Repacholi, B. M., & Stevenson, R. J. (2006). My baby doesn't smell as bad as yours: The plasticity of disgust. *Evolution and Human Behavior*, 27(5), 357-365.
- Censullo, M. (1994). Strategy for promoting greater responsiveness in adolescent parent/infant relationships: report of a pilot study. *Journal of Pediatric Nursing*, 9(5), 326-332.
- Cernoch, J. M. & Porter, R. H. (1985). Recognition of maternal axillary odors by infants. *Child Development*, 56, 1593-1598
- Chen, M., & Johnston, C. (2007). Maternal inattention and impulsivity and parenting behaviors. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, 36(3), 455-468.
- Cheron, D. M., Ehrenreich, J. T., & Pincus, D. B. (2009). Assessment of parental experiential avoidance in a clinical sample of children with anxiety disorders. *Child Psychiatry and Human Development*, 40(3), 383-403.
- Chibucos, T. R., Leite, R. W., & Weis, D. L. (Eds.). (2005). *Readings in family theory*. California: Sage.
- Chwo, M. J., Anderson, G. C., Good, M., Dowling, D. A., Shiau, S. H., & Chu, D. M. (2002). A randomized controlled trial of early kangaroo care for preterm infants: effects on temperature, weight, behavior, and acuity. *The Journal of Nursing Research*, 10(2), 129-142.
- Clark, L. A., Kochanska, G., & Ready, R. (2000). Mothers' personality and its interaction with child temperament as predictors of parenting behavior. *Journal of Personality and Social Psychology*, 79, 274-285.
- Cohen, J. (1960). A coefficient of agreement for nominal scales. *Educational and Psychological Measurement*, 20(1), 37-46.
- Cohen, J. (1992). Quantitative methods in psychology: A power primer. *Psychological Bulletin*, 112(1), 155-159.
- Cohen, J. (1992). Statistical Power Analysis. *Current Directions in Psychological Science*, 1(3), 98-101.
- Cohen, L. B. (1979). Our developing knowledge of infant perception and cognition. *American Psychologist*, 34(10), 894-899.

- Cohn, D., Passel, J. S., Wang, W., & Livingston, G. (2011). Barely half of US adults are married—A record low. *Pew Research Center*. Available from <http://www.pewsocialtrends.org/2011/12/14/barely-half-of-us-adults-are-married-a-record-low>.
- Coleman, P. K. & Karraker, K. H. (1998). Self-efficacy and parenting quality: Findings and future applications. *Developmental Review*, 18(1), 47–85.
- Coleman, P.K., & Karraker, K.H. (2000). Parenting self-efficacy among mothers of school-age children: Conceptualization, measurement, and correlates. *Family Relations*, 49, 13–24.
- Coleman, P.K., & Karraker, K.H. (2003). Maternal self-efficacy beliefs, competence in parenting, and toddlers' behavior and developmental status. *Infant Mental Health Journal*, 24(2), 126–148.
- Colletta, N. (1981). Social support and the risk of maternal rejection by adolescent mothers. *Journal of Psychology*, 109, 191-197
- Collins, W. A., Maccoby, E. E., Steinberg, L., Hetherington, E. M., & Bornstein, M. H. (2000). Contemporary research on parenting: The case for nature and nurture. *American Psychologist*, 55(2), 218.
- Combrinck-Graham, L. E. E. (1985). A developmental model for family systems. *Family Process*, 24(2), 139-150.
- Cone-Wesson, B. ve Ramirez, G. M. (1997). Hearing sensitivity in newborns estimated from ABRs to bone-conducted sounds. *Journal-American Academy Of Audiology*, 8, 299-307.
- Conger, R. D., & Conger, K. J. (2002). Resilience in Midwestern families: Selected findings from the first decade of a prospective longitudinal study. *Journal of Marriage and Family*, 64, 361–373.
- Conger, R. D., Ebert-Wallace, L., Sun, Y., Simons, R. L., McLoyd, V. C., and Brody, G. H. (2002). Economic pressure in African American families: A replication and extension of the family stress model. *Developmental Psychology*, 38, 179-193.
- Conger, R. D., Schofield, T. J., and Neppl, T. K. (2012). Intergenerational continuity and discontinuity in harsh parenting. *Parenting. Science and Practice*, 12(2–3), 222–231.
- Conrad, B., Gross, D., Fogg, L., & Ruchala, P. (1992). Maternal confidence, knowledge, and quality of mother-toddler interactions: A preliminary study. *Infant Mental Health Journal*, 13(4), 353-362.

- Cowan C. & Cowan P. (1995) Interventions to ease the transition to parenthood: why they are needed and what they can do. *Family Relations* 44, 412–423.
- Cowan, C. P., Cowan, P. A., Heming, G., Garrett, E., Coysh, W. S., Curtis-Boles, H., & BOLES III, A. J. (1985). Transitions to parenthood: His, hers, and theirs. *Journal of Family Issues*, 6(4), 451-481.
- Cowan, P. A., Cowan, C. P., Pruett, M. K., Pruett, K., & Wong, J. J. (2009). Promoting fathers' engagement with children: Preventive interventions for low-income families. *Journal of Marriage and Family*, 71(3), 663-679.
- Cox, M. J., & Paley, B. (1997). Families as systems. *Annual Review Of Psychology*, 48(1), 243-267.
- Cox, M. J., Owen, M. T., Lewis, J. M., Riedel, C., Scaf-McIver, L., & Suster, A. (1985). Intergenerational influences on the parent-infant relationship in the transition to parenthood. *Journal of Family Issues*, 6(4), 543-564.
- Crespo, L. M., Trentacosta, C. J., Aikins, D., & Wargo-Aikins, J. (2017). Maternal emotion regulation and children's behavior problems: The mediating role of child emotion regulation. *Journal of Child And Family Studies*, 26(10), 2797-2809.
- Creswell, J. W. (2016). *Araştırma deseni: Nitel, nicel ve karma yöntem yaklaşımları*. S. B. Demir (Çev. Ed.). Ankara: Eğiten Kitap.
- Creswell, J. W. ve Plano Clark, V. L. (2015). *Karma Yöntem Araştırmaları Tasarımı ve Yürütülmesi*. Y. Dede ve S. B. Demir (Çev.), Ankara: Anı.
- Crníc, K. A., and Greenberg, M. T. (1990). Minor parenting stresses with young children. *Child Development*, 61(5), 1628–1637.
- Crockenberg, S. (1981). Infant irritability, mother responsiveness, and social support influence on the security of mother-infant attachment. *Child Development*, 52, 857-865.
- Crockenberg, S. (1986). Change in maternal behavior during the baby's first year of life. *Child Development*, 57, 746-753.
- Crockenberg, S. C., & Leerkes, E. M. (2004). Infant and maternal behaviors regulate infant reactivity to novelty at 6 months. *Developmental Psychology*, 40(6), 1123.
- Crook, C. K. (1978). Taste perception in the newborn infant. *Infant Behavior and Development*, 1, 52-69.

- Crowley, K., Callanan, M. A., Tenenbaum, H. R., & Allen, E. (2001). Parents explain more often to boys than to girls during shared scientific thinking. *Psychological Science*, 12(3), 258-261.
- Crunnar, M. R., & Fisher, P. A. (2006). Early Experience, Stress, and Prevention Network. Bringing basic research on early experience and stress neurobiology to bear on preventive interventions for neglected and maltreated children. *Dev Psychopathol*, 18, 651-677.
- Cui, M., & Fincham, F. D. (2010). The differential effects of parental divorce and marital conflict on young adult romantic relationships. *Personal Relationships*, 17(3), 331–343.
- Cui, M., Fincham, F. D., & Pasley, B. K. (2008). Young adult romantic relationships: The role of parents' marital problems and relationship efficacy. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 34(9), 1226–1235.
- Cummings, E. M., Goeke-Morey, M. C., & Raymond, J. (2004). Father in family context, effect of marital quality and marital conflict. Ed. Michael E. Lamb. In *The role of the father in child development* (p. 196-220). New Jersey: John Wiley & Sons.
- Cummings, M. E., and Warmuth, K. M. (2019). Parenting and attachment. In M. H. Bornstein (Ed.), *Handbook of parenting Vol. 4: Social conditions and applied parenting* (3rd ed., pp. 374–400). New York, NY: Routledge.
- Cutrona, C. E., & Troutman, B. R. (1986). Social support, infant temperament, and parenting self-efficacy: A mediational model of postpartum depression. *Child Development*, 57(6), 1507-1518.
- Çınar Dede, N. (1999). *0-6 Yaş çocuklarda annenin ev kazalarına yönelik güvenlik önlemlerini tanılama ölçeği'nin geliştirilmesi ve çocuktaki kazaları önlemede annelere verilen eğitimin etkisi*. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Damast, A. M., Tamis-LeMonda, C. S., & Bornstein, M. H. (1996). Mother-child play: Sequential interactions and the relation between maternal beliefs and behaviors. *Child development*, 67(4), 1752-1766.
- Davies, S. (2019). *The Montessori Toddler: A Parent's Guide to Raising a Curious and Responsible Human Being*. New York: Workman.
- Day, S. (1982). Mother-infant activities as providers of sensory stimulation. *American Journal of Occupational Therapy*, 36(9), 579-585.

- De Bellis, M. D., Keshavan, M. S., Beers, S. R., Hall, J., Frustaci, K., Masalehdan, A., ... & Boring, A. M. (2001). Sex differences in brain maturation during childhood and adolescence. *Cerebral Cortex*, 11(6), 552-557.
- De Montigny, F., & Lacharité, C. (2005). Perceived parental efficacy: Concept analysis. *Journal of Advanced Nursing*, 49(4), 387-396.
- Deater-Deckard, K., Wang, Z., Chen, N., & Bell, M. A. (2012). Maternal executive function, harsh parenting, and child conduct problems. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 53(10), 1084-1091.
- DeCasper, A. J. ve Spence, M. J. (1986). Prenatal maternal speech influences newborns' perception of speech sounds. *Infant Behavior and Development*, 9(2), 133-150.
- DeCasper, A. J., & Fifer, W. P. (1980). Of human bonding: Newborns prefer their mothers' voices. *Science*, 208(4448), 1174-1176.
- Decasper, A. J., & Prescott, P. A. (1984). Human newborns' perception of male voices: Preference, discrimination, and reinforcing value. *Developmental Psychobiology: The Journal of the International Society for Developmental Psychobiology*, 17(5), 481-491.
- DeCasper, A. J., Lecanuet, J. P., Busnel, M. C., Granier-Deferre, C. ve Maugeais, R. (1994). Fetal reactions to recurrent maternal speech. *Infant Behavior and Development*, 17, 159-164.
- Decker, C. A. (1990). *Children: The early years*. Illinois: The Goodheart-Willcox.
- DeGangi, G. A. & Greenspan, S. I. (1989). *Test of sensory functions in infants (TSFI)*. Philadelphia: Western Psychological Services.
- DeGangi, G. A. ve Greenspan, S. I. (1989). The development of sensory functions in infants. *Physical & Occupational Therapy in Pediatrics*, 8(4), 21-33.
- Demick, J. (1999). Parental development: Problem, theory, method, and practice. In R. L. Mosher, D. J. Youngman, & J. M. Day (Eds.), *Human Development Across the Life Span: Educational and Psychological Applications* (pp. 177-199). Westport, CT: Praeger.
- Demirel, Ö. (2010). *Eğitimde program geliştirme*. Ankara: Pegem.
- Demirel, Ö. (2020). *Eğitimde program geliştirme (Kuramdan uygulamaya)*. Ankara: Pegem.

- DeMott, T. K., Richardson, J. K., Thies, S. B., ve Ashton-Miller, J. A. (2007). Falls and gait characteristics among older persons with peripheral neuropathy. *American journal of physical medicine & rehabilitation*, 86(2), 125-132.
- Dere Çiftçi, H. (2018). Oyuncaklar ve Oyun Materyalleri. A.B. Aksoy ve H. Dere Çiftçi (Edt), İçinde *Erken çocukluk döneminde oyun* (s.108-131). Ankara: Pegem.
- Dichtelmiller, M., Meisels, S. J., Plunkett, J. W., Bozynski, M. A., Claflin, C., & Mnngelsdorf, S. C. (1992). The relationship of parental knowledge to development of extremely low birth weight infants. *Journal of Early Intervention*, 16, 210-220.
- Dickie, J. R. & Gerber, S. C. (1980). Training in social competence: the effect on mothers, fathers, and infants. *Child Development*, 51(4), 1248-51.
- Diego, M. A., Field, T., Hernandez-Reif, M., Deeds, O., Ascencio, A. & Begert, G. (2007). Preterm infant massage elicits consistent increases in vagal activity and gastric motility that are associated with greater weight gain. *Acta Peadiatrica*, 96, 1588-1591.
- Diehl, K. (1997). Adolescent mothers: What produces positive mother-infant interaction?. *MCN: The American Journal of Maternal/Child Nursing*, 22(2), 89-95.
- Diener, M. L. (2021). The developing parent. In R. Biswas-Diener & E. Diener (Eds), *Noba textbook series: Psychology*. Champaign, IL: DEF. Retrieved from <http://noba.to/hsv75d46>
- Dix, T. (1991). The affective organization of parenting: Adaptive and maladaptive processes. *Psychological Bulletin*, 110(1), 3-25.
- Doğan, P. (2019). *Annelere ani bebek ölüm sendromu ve güvenli uyku konusunda verilen eğitimin etkinliğinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Doh, H., Shin, N., Kim, M., Hong J. S., Choi, M., & Kim, S. (2012). Influence of marital conflict on young children's aggressive behaviour in South Korea: The mediating role of child maltreatment. *Children and Youth Service Review*, 34, 1742–1748.
- Donovan, W. L., & Leavitt, L. A. (1985). Simulating conditions of learned helplessness: The effects of interventions and attributions. *Child Development*, 56 (3), 594-603.
- Donovan, W. L., & Leavitt, L. A. (1989). Maternal self-efficacy and infant attachment: Integrating physiology, perceptions, and behavior. *Child Development*, 60 (2), 460-472.

- Donovan, W. L., Leavitt, L. A., & Balling, J. D. (1978). Maternal physiological response to infant signals. *Psychophysiology*, 15, 68–74.
- Doucet, S., Soussignan, R., Sagot, P., & Schaal, B. (2007). The “smellscape” of mother's breast: effects of odor masking and selective unmasking on neonatal arousal, oral, and visual responses. *Developmental Psychobiology*, 49(2), 129-138.
- Drury, S. S. (2012). Maternal sensitivity and attachment: Softening the impact of early adversity. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 51, 670–672.
- Duncan, L. G., & Bardacke, N. (2010). Mindfulness-based childbirth and parenting education: promoting family mindfulness during the perinatal period. *Journal of Child and Family Studies*, 19(2), 190-202.
- Dunham, P., & Dunham, F. (1990). Effects of mother-infant social interactions on infants' subsequent contingency task performance. *Child Development*, 61(3), 785-793.
- Dunn, W. (1997). The impact of sensory processing abilities on the daily lives of young children and their families: A conceptual model. *Infants and Young Children*, 9, 23-35.
- Dunn, W. (2004). A sensory processing approach to supporting infant-caregiver relationships. In A. J. Sameroff, S. C. McDonough & K. I. Rosenblum (Eds.), *Treating parent-infant relationship problems* (pp. 152-188). New York: The Guilford.
- Dunn, W. (2007). Supporting children to participate successfully in everyday life by using sensory processing knowledge. *Infants & Young Children*, 20(2), 84-101.
- Durham, R. & Chapman, L. (2014). Physiological aspects of antepartum care. Maternal-newborn nursing: The critical components of nursing care. (pp. 13, 405). Philadelphia: F.A. Davis.
- Dursun, Ş., & Bıçakçı, M. (2015). Bir-üç yaş arası bebeğe sahip annelerin annelik becerilerinde öz yeterliliklerinin incelenmesi. *Hacettepe University Faculty of Health Sciences Journal*. 3rd National Congress of Child Development and Education (International Participations) (Congress Book), Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/husbfd/issue/7893/103922>
- Duvall, E. M. (1957). *Family development*. Oxford: J. P. Lippincott.
- Dye, J. L. (2010). Fertility of American women: 2008. *Current Population Reports P20-563*. Retrieved on June 18, 2021 from www.census.gov/prod/2010pubs/p20-563.pdf.

- Eagly, A. H. (1987). Reporting sex differences. *American Psychologist*, 42(7), 756–757
- East, P. L., & Felice, M. E. (1996). *Adolescent pregnancy and parenting: Findings from a racially diverse sample*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
- Edmunds, F. (2004). *An introduction to Steiner education: The Waldorf school*. Hillside: Rudolf Steiner.
- Eimas, P. D., Siqueland, E. R., Jusczyk, P., & Vigorito, J. (1971). Speech perception in infants. *Science*, 171(3968), 303-306.
- Eisenberg, N., Fabes, R. A., Shepard, S. A., Guthrie, I.K., Murphy, B.C., & Reiser, M. (1999). Parental reactions to children's negative emotions: Longitudinal relations to quality of children's social functioning. *Child Development*, 70, 513-534.
- Eisenberg, N., Hofer, C., Spinrad, T., Gershoff, E., Valiente, C., Losoya, S. L., Zhou, Q., Cumberland, A., Liew, J., Reiser, M., & Maxon, E. (2008). Understanding parent-adolescent conflict discussions: Concurrent and across-time prediction from youths' dispositions and parenting. *Monographs of the Society for Research in Child Development*, 73, (290, 2), 1-160.
- Elibol, F., Mağden, D. ve Alpar, R. (2007) Anne babalık becerilerinde özyeterlik ölçeği'nin (1-3 yaş) geçerlik ve güvenirliği. *Toplum Hekimliği Bülteni*, 26 (3).
- Elliott, N. L. (2007). *First-Time Mothers' parenting knowledge during their infant's first year: Relations with information sources, social support networks, maternal self efficacy, and infant development* (Doctoral dissertation). Retrieved from <https://search.proquest.com/docview/304798749?accountid=11054>.
- Ellis, L. K., Rothbart, M. K., & Posner, M. I. (2004). Individual differences in executive attention predict self-regulation and adolescent psychosocial behaviors. *Annals of the New York Academy of Sciences*, 1021(1), 337-340.
- Emmons, P. ve Anderson, L. (2005). *Understanding sensory dysfunction: learning, development and sensory dysfunction in autism spectrum disorders, ADHD, learning disabilities and bipolar disorder*. London: Jessica Kingsley.
- Eras, Z., Atay, G., Şakrucu, E. D., Bingöler, E. B., & Dilmen, U. (2013). Yenidoğan yoğun bakım ünitesinde gelişimsel destek. *Şişli Etfal Hastanesi Tıp Bülteni*, 47(3), 97-103.

- Erel, O., & Burman, B. (1995). Interrelatedness of marital relations and parent-child relations: a meta-analytic review. *Psychological bulletin*, 118(1), 108.
- Ersoy, Ö. ve Tezel-Şahin, F. (1999) . 0-6 yaş döneminde anne-baba eğitiminin önemi. *Mesleki Eğitim Dergisi*, 1 (1), 58-62
- Ersoy, Ö., Avcı, N. ve Turla, A. (2007). *Çocuklar için erken uyarıcı çevre oyuncak televizyon bilgisayar ve kitap*. İstanbul: Morpa Kültür.
- Fantz, R. L. (1961). The origin of form perception. *Scientific American*. 204(5), s. 66-72.
- Faraone, S. V., & Biederman, J. (2005). What is the prevalence of adult ADHD? Results of a population screen of 966 adults. *Journal of attention disorders*, 9(2), 384-391.
- Fazlıoğlu, Y. (2004). *Duyusal entegrasyon programının otizmlili çocukların duyusal ve davranış problemleri üzerine etkisinin incelenmesi*. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Feeney, J. A. (2003). Adult attachment, involvement in infant care, and adjustment to new parenthood. *Journal of Systemic Therapies*, 22(2), 16-30.
- Feinberg, M. E. (2003). The internal structure and ecological context of coparenting: A framework for research and intervention. *Parenting: Science and Practice*, 3(2), 95–132.
- Feinberg, M. E., McHale, S., and Whiteman, S. D. (2019). Parenting siblings. In M. H. Bornstein (Ed.), *Handbook of parenting Vol. 1: Children and parenting* (pp. 219–257). New York: Routledge.
- Feldman, R., & Eidelman, A. I. (2003). Skin-to-skin contact (Kangaroo Care) accelerates autonomic and neurobehavioural maturation in preterm infants. *Developmental Medicine & Child Neurology*, 45(4), 274-281.
- Feldman, R., Keren, M., Gross-Rozval, O., & Tyano, S. A. M. (2004). Mother–child touch patterns in infant feeding disorders: Relation to maternal, child, and environmental factors. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 43(9), 1089-1097.
- Ferber, S. G., Feldman, R., Kohelet, D., Kuint, J., Dollberg, S., Arbel, E., & Weller, A. (2005). Massage therapy facilitates mother–infant interaction in premature infants. *Infant Behavior and Development*, 28(1), 74-81.

- Fernald, A. (1985). Four-month-old infants prefer to listen to motherese. *Infant Behavior and Development*, 8(2), 181-195.
- Field, T., Field, T., Cullen, C., Largie, S., Diego, M., Schanberg, S. ve Kuhn, C. (2008). Lavender bath oil reduces stress and crying and enhances sleep in very young infants. *Early Human Development*, 84(6), 399-401.
- Field, T., Hernandez-Reif, M., & Feijo, L. (2002). Breastfeeding in depressed mother-infant dyads. *Early Child Development and Care*, 172(6), 539-545.
- Fletcher, R., May, C., George, J. S., Morgan, P. J., & Lubans, D. R. (2011). Fathers' perceptions of rough-and-tumble play: Implications for early childhood services. *Australasian Journal of Early Childhood*, 36(4), 131-138.
- Fraenkel, J., Wallen, N., & Hyun, H. (2011). *How to design and evaluate research in education* (8th ed.). New York: McGraw-Hill.
- Francis-Connolly E. (1998) It never ends: mothering as a lifetime occupation. *Scandinavian Journal of Occupational Therapy*, 5, 149–155.
- French, V. (2019). Ancient history of parenting. In M. H. Bornstein (Ed.), *Handbook of parenting Vol. 2: Biology and ecology of parenting* (3rd ed., pp. 287–319). New York: Routledge.
- Froman, R. D., & Owen, S. V. (1990). Mothers' and nurses' perceptions of infant care skills. *Research in Nursing & Health*, 13(4), 247-253.
- Galinsky, E. (1987). *The Six Stages of Parenthood*. Cambridge, MA: Perseus Books.
- Gallahue, D. L., Ozmun, J. C. & Goodway, J. D. (2014). *Motor gelişimi anlamak: bebekler-çocuklar-ergenler-yetişkinler*. D. Sevimay Özer ve A. Aktop (Çev. Ed.).Ankara: Nobel Akademik.
- Ganchrow, J. R., Oppenheimer, M., & Steiner, J. E. (1979). Behavioural displays to gustatory stimuli in newborn rabbit pups. *Chemical Senses*, 4(1), 49-61.
- Gardner, F. E. (1987). Positive interaction between mothers and conduct-problem children: Is there training for harmony as well as fighting?. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 15(2), 283-293.
- Gardner, F. E. (1989). Inconsistent parenting: Is there evidence for a link with children's conduct problems? *Journal of Abnormal Child Psychology*, 17, 223 – 233.

- Geeraerts, S. B., Endendijk, J., Deater-Deckard, K., Huijding, J., Deutz, M. H., van den Boomen, C., & Deković, M. (2021). The role of parental self-regulation and household chaos in parent-toddler interactions: A time-series study. *Journal of Family Psychology*, 35(2), 236.
- George J., Hollich, Hirsh-Pasek, K., & Golinkoff, R. M. (2000). *Breaking the Language Barrier: An Emergentist Coalition Model for the Origins of Word Learning*. Chicago: University of Chicago.
- George, C., & Solomon, J. (2008). The caregiving system: A behavioral systems approach to parenting. In J. Cassidy & P.R. Shaver (Eds.), *Handbook of attachment: Theory, research, and clinical applications* (pp. 833–856). New York: Guilford.
- Gerhardt, S. (2015). *Sevgi neden önemlidir? Şefkat bir bebeğin beynini nasıl biçimlendirir?*. İstanbul: Yapı Kredi.
- Gibson, J.J. (1966). *The senses considered as perceptual systems*. Oxford: Houghton Mifflin.
- Giovanelli, G., Callegati, I., Farneti, A., Tuozi, G., Zucchini, E. ve Colucci, C. (1990). Differential cardiac response to unfamiliar/maternal voice in the newborn. *IVth European Conference on Developmental Psychology*, 27-30 August 1990, Stirling, Scotland.
- Glenn, E. (1994). Social constructions of mothering: it thematic overview. In E. N. Glenn, G. Chang & L. R. Forcey (Eds.), *Mothering: ideology, experience, and agency içinde* (pp. 1-33). New York: Routledge.
- Glesne, C. (2013). *Nitel araştırmaya giriş*. A.Ersoy ve P. Yalçınoglu, (Çev.). Ankara: Anı.
- Goldberg, S. (1977). Social competence in infancy: A model of parent-infant interaction. *Merrill-Palmer Quarterly of Behavior and Development*, 23(3), 163-177.
- Goldin-Meadow, S., & Mylander, C. (1984). Gestural communication in deaf children: The effects and noneffects of parental input on early language development. *Monographs of the Society for Research in Child Development*, 49(3-4), 1-121
- Gonzales, N. A., Coxe, S., Roosa, M. W., White, R. M. B., Knight, G. P., Zeiders, K. H., & Saenz, D. (2011). Economic hardship, neighborhood context, and parenting: Prospective effects on Mexican-American adolescent's mental health. *American Journal of Community Psychology*, 47, 98–113.

- Goodman, S. H., & Brumley, H. E. (1990). Schizophrenic and depressed mothers: Relational deficits in parenting. *Developmental Psychology*, 26(1), 31.
- Goodsitt, J. V., Morgan, J. L., & Kuhl, P. K. (1993). Perceptual strategies in prelingual speech segmentation. *Journal of Child Language*, 20(2), 229-252.
- Greenough, W. & Black, J. (1992). Induction of brain structure by experience: Substrates for cognitive development. In M. Gunner & C. Nelson (Eds.), *In Developmental behavioral neuroscience: The Minnesota symposia on child psychology* (p. 155-201). New Jersey: Routledge.
- Gregoric, P. (2007). *Aristotle on the common sense*. Oxford: University.
- Grimes, L. (2012). *The role of parental self-efficacy and parental knowledge in parent-infant interactions during the transition to parenthood* (Doctoral dissertation). Retrieved from <https://search.proquest.com/docview/1086351729?accountid=11054>.
- Groels, M. A. J., van Brakel, M. E. C., Cuppen, I. M. J., & Hevink, R. M. (2016). *Ouderlijke eigen effectiviteit als voorspeller voor opvoedgedrag*. Faculty of Social and Behavioural Sciences Theses (Bachelor's thesis), Utrecht University, Utrecht.
- Grolnick, W. S., Kurowski, C. O., McMenamy, J. M., Rivkin, I., & Bridges, L. J. (1998). Mothers' strategies for regulating their toddlers' distress. *Infant Behavior and Development*, 21(3), 437-450.
- Gross, D., Fogg, L., & Tucker, S. (1995). The efficacy of parent training for promoting positive parent—toddler relationships. *Research in nursing & health*, 18(6), 489-499.
- Gross, D., Louis, F., Webster-Stratton, C., Garvey, C., Julion, W., & Grady, J. (2003). Parent Training of Toddlers in Day Care in Low-Income Urban Communities. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 71(2), 261-278.
- Grossman, S. M., Shea, J. A., & Adams, G. R. (1980). Effects of parental divorce during early childhood on ego development and identity formation of college students. *Journal of Divorce*, 3(3), 263-272.
- Grusec, J. E., Goodnow, J. J., & Cohen, L. (1996). Household work and the development of concern for others. *Developmental Psychology*, 32, 999–1007.

- Grych, J. H. (2002). Marital relationships and parenting. In M. H. Bornstein (Ed.), *Handbook of parenting: Vol. 4. Applied parenting* (2nd ed., pp. 203–225). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Guilford, J. P. (1956). *Fundamental statistics in psychology and education*. (3rd ed.) New York: McGraw-Hill.
- Guryan, J., Hurst, E., and Kearney, M. S. (2008). Parental education and parental time with children. *Journal of Economic Perspectives*, 22(3), 23–46.
- Gutek, G. L. (2004). *The Montessori method: the origins of an educational innovation: including an abridged and annotated edition of Maria Montessori's The Montessori method*. Oxford: Rowman & Littlefield.
- Gutman, L. M. ve Feinstein, L. (2010). Parenting behaviours and children's development from infancy to early childhood: Changes, continuities and contributions. *Early Child Development and Care*, 180(4), 535-556.
- Glbetekin, E. (2020). *Annelere verilen eēitimin 0-3 yaē grubu çocuklarda ev kazaları farkındalıēı etkisi*. Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Saēlık Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.
- Gmē Doēan, D. (2006). *Geliēimi izleme ve destekleme rehberi 0-2 yaē standardizasyon alıēması*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Saēlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Gwiazda, J., & Birch, E. E. (2001). Perceptual development: vision. In E. B. Goldstein (Ed), *Blackwell handbook of sensation and perception* (pp.636-668). Oxford: Blackwell Publishing.
- Hall, W., & Irvine, V. (2009). E-communication among mothers of infants and toddlers in a community-based cohort: A content analysis. *Journal of advanced nursing*, 65(1), 175-183.
- Hallam, R. A. (2000). *Maternal self-efficacy in mothers of toddlers enrolled in an Early Head Start program* (Doctoral dissertation). Retrieved from <https://search.proquest.com/docview/304604111?accountid=11054>.
- Hamilton, B. E., Martin, J. A., & Ventura, S. J. (2011). *Births: Preliminary data for 2010. National Vital Statistics Reports*. Hyattsville, MD: U.S. Department of Health and Human Services.

- Hamilton, V. E., Matthews, J. M., & Crawford, S. B. (2015). Development and preliminary validation of a parenting self-regulation scale: "me as a parent". *Journal of child and family studies*, 24(10), 2853-2864.
- Hannon, E. E., & Johnson, S. P. (2005). Infants use meter to categorize rhythms and melodies: Implications for musical structure learning. *Cognitive Psychology*, 50(4), 354-377.
- Hardy, M. and Heyes, S. (1979). *Beginning Psychology: A comprehensive Introduction to Psychology (4th edition)*. Oxford: Oxford University.
- Harlow, H. F. (1958). The nature of love. *American Psychologist*, 13(12), 673.
- Harvey, E., Danforth, J. S., Eberhardt McKee, T., Ulaszek, W. R., & Friedman, J. L. (2003). Parenting of children with attention-deficit hyperactivity disorder (ADHD): The role of parental ADHD symptomatology. *Journal of Attention Disorders*, 7, 31 – 42.
- Hayes, A., Qu, L., Weston, R., & Gray, M. (2010). Families then and now: 1980-2010. *Journal of the Home Economics Institute of Australia*, 17(2), 33-40.
- Heinicke, C. M., Diskin, S. D., Ramsey-Klee, D. M., & Oates, D. S. (1986). Pre- and postbirth antecedents of 2-year-old attention, capacity for relationships, and verbal expressiveness. *Developmental Psychology*, 22(6), 777–787.
- Heinrichs, N., Hahlweg, K., Bertram, H., Kuschel, A., Naumann, S., & Harstick, S. (2006). Die langfristige Wirksamkeit eines Elterntrainings zur universellen Prävention kindlicher Verhaltensstörungen. *Zeitschrift für klinische Psychologie und Psychotherapie*, 35(2), 82-96.
- Hess, C. R., Teti, D. M., & Hussey-Gardner, B. (2004). Self-efficacy and parenting of high-risk infants: The moderating role of parent knowledge of infant development. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 25(4), 423-437.
- Hoff, E. (2003). The specificity of environmental influence: Socioeconomic status affects early vocabulary development via maternal speech. *Child Development*, 74(5), 1368-1378.
- Hoghugh, M. S., & Long, N. (2004). *Handbook of parenting: Theory and research for practice*. California: Sage.
- Hokamp, B. J. (2006). *Maternal self-efficacy and child development: Effectiveness of an early intervention and recovery sensitive parenting program for substance impacted families* (Doctoral dissertation). Retrived from <https://search.proquest.com/docview/304921037?accountid=11054>.

- Hong, C. S., Gabriel, H., & St John, C. (1996). *Sensory motor skills for early development*. England: Winslow.
- Huang, J., & Prochner, L. (2003). Chinese parenting styles and children's self-regulated learning. *Journal of Research in Childhood Education*, 18(3), 227-238.
- Huang, K. Y., Caughy, M. O. B., Genevro, J. L., & Miller, T. L. (2005). Maternal knowledge of child development and quality of parenting among White, African-American and Hispanic mothers. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 26(2), 149-170.
- Hudson, D. B., Elek, S. M., & Fleck, M. O. (2001). First-time mothers' and fathers' transition to parenthood: infant care self-efficacy, parenting satisfaction, and infant sex. *Issues in Comprehensive Pediatric Nursing*, 24(1), 31-43.
- Hughes, F. P. (1995). *Children, play and development*. Boston: Allyn and Bacon.
- Hughes, I. (1996). How to keep a research diary. Action Research Electronic Reader. Retrieved September 10, 2021, from <http://www.scu.edu.au/schools/gcm/ar/arr/arow/rdiary.html>.
- Hugill, K. (2015). The senses of touch and olfaction in early mother–infant interaction. *British Journal of Midwifery*, 23(4), 238-243.
- Hutt, S. J., Hutt, C., Lenard, H., Bernuth, H. V., & Muntjewerff, W. J. (1968). Auditory responsivity in the human neonate. *Nature*, 218(5144), 888-890.
- Hyde, J. S., Else-Quest, N. M., Goldsmith, H. H., & Biesanz, J. C. (2004). Children's temperament and behavior problems predict their employed mothers' work functioning. *Child Development*, 75(2), 580-594.
- Jeong, S. U., Kim, G. C., Jeong, H. J., Kim, D. K., Hong, Y. R., Kim, H. D., ... & Sim, Y. J. (2017). The Validity of the Bayley-III and DDST-II in preterm infants with neurodevelopmental impairment: a pilot study. *Annals of Rehabilitation Medicine*, 41(5), 851.
- Johansen, T. K. (1997). *Aristotle on the sense-organs*. Cambridge: Cambridge University.
- Johnson, B., & Christensen, L. (2014). *Eğitim araştırmaları nicel, nitel ve karma yaklaşımlar* (4. Baskıdan çeviri). S. B. Demir (Çev. Ed.), Ankara: Eğiten Kitap.
- Johnson, S., & Marlow, N. (2006). Developmental screen or developmental testing?. *Early Human Development*, 82, 173-183.

- Johnston, C. & Mash, E.J. (1989). A measure of parenting satisfaction and efficacy. *Journal of Clinical Child Psychology*, 18, 167-175.
- Jones, T. L., & Prinz, R. J. (2005). Potential roles of parental self-efficacy in parent and child adjustment: A review. *Clinical Psychology Review*, 25(3), 341-363.
- Jordan, A.D. (1973). Evaluation of family centered maternity care hospital program: Part I- Introduction design and testing. *Journal of Obstetric, Gynecological and Neonatal Nursing*, 2, 13-21.
- Jöreskog, K. G., & Sörbom, D. (1993). *Structural equation modeling with the SIMPLIS command language*. Chicago: Scientific Software.
- Kadiroğlu, T. (2018). *Preterm yenidoğan annelerinde bebek bakımı eğitiminin maternal bağlanma ve annelik özyeterliliğine etkisi*. Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (2012). Kültür ve ana babalık: kuram ve uygulamada çıkarsamaları. Ed. M. Sayıl ve B. Selçuk, İçinde *Ana babalık kuram ve araştırma*. İstanbul: Küy.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (2017). *Benlik, aile ve insan gelişimi: kültürel psikolojide kuram ve uygulamalar*. İstanbul: Küy.
- Kaitz, M., Lapidot, P., Bronner, R. ve Eidelman, A. I. (1992). Parturient women can recognize their infants by touch. *Developmental Psychology*, 28(1), 35-39.
- Kalpalp Uz, B. (2006). *Adölesan annelere verilen eğitimin öz güven ve öz bakım güçlerine etkisinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü. İzmir.
- Karaaslan, T. (2008). *Çok düşük doğum ağırlıklı prematüre bebeklerin iki-üç yaş döneminde gelişimsel durumlarının ve gelişimlerini etkileyen etmenlerin araştırılması*. Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Karaca Çiftçi, E. (2010). *Çalışan annelere verilen eğitimin annenin kaygı düzeyine ve bebeğin beslenme şekline etkisi*. Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.
- Karacaoğlu, Ö. C. (2009). İhtiyaç analizi ve delphi tekniği; öğretmenlerin eğitim ihtiyacını belirleme örneği. *Eğitim Araştırma Birliği*, Erişim Tarihi: 20.09.2021, <http://www.eab.org.tr/eab/2009/pdf/264.pdf>.

- Karagöz, Y. (2016). *SPSS 23 ve AMOS 23 uygulamalı istatistiksel analizler*. Ankara: Nobel Akademik.
- Karakaya, İ. (2009). Bilimsel araştırma yöntemleri. A. Tanrıöğen (Ed.), *İçinde Bilimsel araştırma yöntemleri* (s.57-83). Ankara: Anı.
- Karoly, L., Greenwood, P., Everingham, S., Hoube, J., Kilburn, R., Rydell, P., Sanders, M. and Chiesa, J. (1998). *Investing in Our Children: What We Know and Don't Know about the Costs and Benefits of Early Childhood Interventions*. Santa Monica: RAND.
- Karoly, P. (1993). Mechanisms of self-regulation: A systems view. *Annual Review of Psychology*, 44(1), 23-52.
- Keleş S., Koğar H. ve Yurt Ö., “Ebeveyn Olarak Ben” ölçeğinin türk kültürüne uyarlanması, *5th World Conference on Educational and Instructional Studies* Sunulan Bildiri, Antalya, Türkiye, 27-29 Ekim 2016, s.68-68.
- Kelly, J. F. & Barnard, K. E. (1999). Parent education within a relationship-focused model. *Topics in Early Childhood Special Education*. 19(3), 151-157.
- Kelly, J.F., Morisset, C. E., Barnard, K. E., Hammond, M. A. ve Booth, C. (1996). The influence of early mother-child interaction on preschool cognitive/linguistic outcomes in a high-social-risk group. *Infant Mental Health Journal*, 17(4), 310-321.
- Kerr, D. C. R., Capaldi, D. M., Pears, K. C., & Owen, L. D. (2009). A prospective three generational study of fathers' constructive parenting: Influences from family of origin, adolescent adjustment, and offspring temperament. *Developmental Psychology*, 45(5), 1257-1275.
- Khan, S. (2011). *Baby steps: A bonding program for adolescent mothers and their infants*. Doctoral Thesis, Chicago School of Professional Psychology, Chicago.
- Kılıçaslan, A. (2007). *Ebeveynliğe geçiş döneminin çeşitli doğum öncesi ve doğum sonrası etkenler açısından incelenmesi*. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kılınç, F. E. (2011). *Anne eğitim programı ile anne çocuk etkileşim programının 24-36 aylık çocukların bilişsel becerilerine ve annelerin çocuk yetiştirme davranışlarına etkisinin incelenmesi*. Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Kiff, C. J., Lengua, L. J., & Zalewski, M. (2011). Nature and nurturing: Parenting in the context of child temperament. *Clinical Child and Family Psychology Review*, 14(3), 251.

- Kim, J. M., & Mahoney, G. (2004). The effects of mother's style of interaction on children's engagement: Implications for using responsive interventions with parents. *Topics in Early Childhood Special Education*, 24(1), 31-38.
- Kisilevsky, B. S., Hains, S. M. J., Lee, K., Xie, X., Huang, H., Ye, H.-H. vd. (2003). Effects of experience on fetal voice recognition. *Psychological Science*, 14, 220-224.
- Klein, R. B. (2005). *Principles and practice of structural equation modeling* (2nd ed.). New York: Guilford.
- Kline, P. (1986). *A handbook of test construction: Introduction to psychometric design*. New York: Methuen.
- Knafo, A., & Plomin, R. (2006). Parental discipline and affection and children's prosocial behavior: genetic and environmental links. *Journal of Personality and Social Psychology*, 90(1), 147.
- Kobak, R., Cassidy, J., Lyons-Ruth, K., & Ziv, Y. (2006). Attachment, stress and psychopathology: A developmental pathways model. In D. Cicchetti & D. Cohen (Eds.), *Handbook of developmental psychopathology* (pp. 333–369). New York: Cambridge University.
- Kohlhoff, J., & Barnett, B. (2013). Parenting self-efficacy: Links with maternal depression, infant behaviour and adult attachment. *Early Human Development*, 89(4), 249-256.
- Korner, A. F., & Grobstein, R. (1966). Visual alertness as related to soothing in neonates: Implications for maternal stimulation and early deprivation. *Child Development*, 37 (4), 867-876.
- Koşener, S. (1987). *0-6 aylık ilk bebeğe sahip annelere, bebek sağlığı, gelişimi, bakımı ve beslenmesi ile ilgili verilen eğitimin annelerin bilgi düzeyine etkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Köş Aksin, G. (2019). *Refakatçi anne ve eğitim ünitesinde kalan annelere verilen eğitimin annelerin beslenme tutumu ve bilgisi üzerine etkisi*. Tıpta Uzmanlık, İnönü Üniversitesi Tıp Fakültesi, Malatya.
- Krumhansl, C. L. ve Jusczyk, P. W. (1990). Infants' perception of phrase structure in music. *Psychological Science*, 1(1), 70-73.

- Kuhl, P. K., Tsao, F. M., & Liu, H. M. (2003). Foreign-language experience in infancy: Effects of short-term exposure and social interaction on phonetic learning. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 100(15), 9096-9101.
- Kuhl, P. K., Williams, K. A., Lacerda, F., Stevens, K. N., & Lindblom, B. (1992). Linguistic experience alters phonetic perception in infants by 6 months of age. *Science*, 255(5044), 606-608.
- Kuhn, J. C., & Carter, A. S. (2006). Maternal self-efficacy and associated parenting cognitions among mothers of children with autism. *American Journal of Orthopsychiatry*, 76(4), 564-575.
- Kurtulmuş, Z. (2018). Waldorf Yaklaşımı Ve Steiner Pedagojisi. İçinde Z. F. Temel (Ed.), *İçinde Erken çocukluk eğitiminde yaklaşımlar ve programlar* (s. 79-97). Ankara: Vize.
- Kuzu, B. (2019). *Ebeveynlerin öz yeterlilik algılarıyla duygu sosyalleştirme davranışları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Ladden M. & Damato E. (1992) Parenting and supportive programs. NAACOG'S Clinical *Issues in Perinatal and Women's Health Nursing*, 3, 174–187.
- Landry, S. H., Smith, K. E., Miller-Loncar, C. L., & Swank, P. R. (1997). Predicting cognitive-language and social growth curves from early maternal behaviors in children at varying degrees of biological risk. *Developmental Psychology*, 33(6), 1040.
- Lapan, R. T. (2008). *Empowering students to become self-regulated learners*. Erişim Tarihi: 6 Mayıs 2021, Url: www.sfu.ca/~sbratt/SRL/ 390- 398.
- Laurin, J. C., & Joussemet, M. (2017). Parental autonomy-supportive practices and toddlers' rule internalization: A prospective observational study. *Motivation and Emotion*, 41(5), 562-575.
- Lawhon, T., & Cobb, J. B. (2002). Routines that build emergent literacy skills in infants, toddlers, and preschoolers. *Early Childhood Education Journal*, 30(2), 113-118.
- Lawshe, C. H. (1975). A quantitative approach to content validity. *Personnel Psychology*, 28, 563–575.
- Lazarus, R. S. 1991. *Emotion and adaptation*. New York, NY: Oxford University.

- Leahy-Warren, P., McCarthy, G., & Corcoran, P. (2012). First-time mothers: social support, maternal parental self-efficacy and postnatal depression. *Journal of Clinical Nursing*, 21(3-4), 388-397.
- Lecuona, E. R. (2012). *Sensory integration intervention and the development of the extremely low to very low birth weight premature infant*. Master Thesis, Faculty of Health Sciences University of The Free State.
- Lee, C. T., Brown, C. A., Hains, S. M. J. ve Kisilevsky, B. S. (2007). Fetal development: voice processing in normotensive and hypertensive pregnancies. *Biological Research for Nursing*, 8(4), 272-282.
- Lee, G. Y., & Kisilevsky, B. S. (2014). Fetuses respond to father's voice but prefer mother's voice after birth. *Developmental Psychobiology*, 56, 1–11.
- Lee, W.S. (2005). Encyclopedia of School Psychology, Sage Publication National Research Council and Institute of Medicine. From Neurons to Neighborhoods: The Science of Early Childhood Development. Committee on Integrating the Science of Early Childhood Development. In J. P. Shonkoff & D. A. Phillips (eds). *Board on Children, Youth and Families, Commission on Behavioral and Social Sciences and Education*. Washington DC: National Academy.
- Leerkes, E. M., & Crockenberg, S. C. (2002). The development of maternal self-efficacy and its impact on maternal behavior. *Infancy*, 3(2), 227-247.
- Leiderman, P. H., Tulkin, S. R., & Rosenfeld, A. H. (1977). *Culture and infancy*. Cambridge: Academic.
- Lephart, S. M., Pincivero, D. M., Giraido, J. L. ve Fu, F. H. (1997). The role of proprioception in the management and rehabilitation of athletic injuries. *The American Journal Of Sports Medicine*, 25(1), 130-137.
- Lerner, M. R., Rothbaum, F., Boullos, S., & Castellino, R. D. (2002). Developmental Systems Perspective on Parenting. In M. H. Bornstein (Eds.), *Handbook of parenting*, Vol. 2. Biology and ecology of parenting (pp. 315-345). USA: Lawrence Erlbaum Associates.
- Letourneau, N., Drummond, J., Fleming, D., Kysela, G., McDonald, L., & Stewart, M. (2001). Supporting parents: can intervention improve parent-child relationships? *Journal Family Nursing*, 7(2), 159–187.

- Leung, C., Sanders, M. R., Leung, S., Mak, R., & Lau, J. (2003). An outcome evaluation of the implementation of the triple P-Positive Parenting Program in Hong Kong. *Family Process*, 42(4), 531-544.
- LeVine, R. A. & LeVine, S. E. (1988). Parental strategies among the Gusii of Kenya. *New Directions for Child and Adolescent Development*, 1988 (40), 27-35.
- Lewin, A., Mitchell, S. J., & Ronzio, C. R. (2013). Developmental differences in parenting behavior: Comparing adolescent, emerging adult, and adult mothers. *Merrill-Palmer Quarterly*, 59(1), 23-49.
- Lloyd, C. A., & Masur, E. F. (2014). Infant behaviors influence mothers' provision of responsive and directive behaviors. *Infant Behavior and Development*, 37(3), 276-285.
- Lord, F. M., & Novick, M. R. (1968). *Statistical theories of mental test scores*. MA: Addison-Wesley.
- Lozoff, B., & Brittenham, G. (1979). Infant care: cache or carry. *The Journal of Pediatrics*, 95(3), 478-483.
- Lupien, S. J., McEwen, B. S., Gunnar, M. R., & Heim, C. (2009). Effects of stress throughout the lifespan on the brain, behaviour and cognition. *Nature Reviews Neuroscience*, 10(6), 434-445.
- Lyons-Ruth K., & Block, D. (1996). The disturbed caregiving system: Relations among childhood trauma, maternal caregiving, and their affect and attachment. *Infant Mental Health Journal*, 17, 257– 275.
- MacCallum, R. C., Widaman, K. F., Preacher, K. J., & Hong, S. (2001). Sample size in factor analysis: the role of model error. *Multivariate Behavioral Research*, 36(4), 611-637
- Maccoby, E. E. (2000). Parenting and its effects on children: On reading and misreading behavior genetics. *Annual Review of Psychology*, 51(1), 1-27.
- MacPhee, D. (1983). *The nature of parents' experience with and knowledge about infant development*; Paper presented at the meeting of the Society for Research in Child Development, Detroit, MI. Retrieved from <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED232788.pdf>.
- Madge, C., & O'connor, H. (2006). Parenting gone wired: empowerment of new mothers on the internet?. *Social & Cultural Geography*, 7(2), 199-220.

- Magarinos, M., Contreras, J. ve Varela Nieto, I. (2014). Early Development of the Vertebrate In Ear. Romand, R. ve Varela-Nieto, I. (Ed.), *Development of auditory and vestibular systems* (pp. 1-31). Oxford: Academic.
- Mahoney, G., Boyce, G., Fewell, R. R., Spiker, D., & Wheeden, C. A. (1998). The relationship of parent-child interaction to the effectiveness of early intervention services for at-risk children and children with disabilities. *Topics In Early Childhood Special Education*, 18(1), 5-17.
- Makin, J. W., & Porter, R. H. (1989). Attractiveness of Lactating Females' Breast Odors to Neonates. *Child Development*, 60(4), 803–810.
- Malaguzzi, L. (1998). History, ideas and basic philosophy: An interview with Lella Gandini. In C. Edwards, L. Gandini & G. Forman (Eds.), *The hundred languages of children: The Reggio Emilia approach-advanced reflections* (pp. 49-97). Greenwich: Ablex.
- Martinez, G., Daniels, K., & Chandra, A. (2012). Fertility of men and women aged 15-44 years in the United States: National Survey of Family Growth, 2006-2010. *National Health Statistics Reports*, 51(April). Hyattsville, MD: U.S., Department of Health and Human Services.
- Marvin, R. S., Britner, P. A., & Russell, B. S. (2016). Normative development: The ontogeny of attachment in childhood. In J. Cassidy & P. Shaver (Eds.), *Handbook of attachment: Theory, research, and clinical applications* (3rd ed., pp. 273–290). New York: Guilford.
- Matsumoto, Y., Sofronoff, K., & Sanders, M. R. (2007). The efficacy and acceptability of the Triple P-Positive Parenting Program with Japanese parents. *Behaviour Change*, 24(4), 205-218.
- Maurer, D., & Lewis, T. L. (2017). The influence of peripheral stimuli on infants' eye movements. In Fisher, D. F., Monty, R. A., & Senders, J. W. (Eds.), *Eye movements: Cognition and Visual Perception* (pp. 21-29). Routledge.
- Maye, J., Werker, J. F., & Gerken, L. (2002). Infant sensitivity to distributional information can affect phonetic discrimination. *Cognition*, 82(3), B101-B111.
- McMahan True, M., Pisani, L., & Oumar, F. (2001). Infant–mother attachment among the Dogon of Mali. *Child Development*, 72(5), 1451-1466.

- Mead, M., and Newton, N. (1967). Cultural patterning of perinatal behavior. In S. Richardson and A. Guttmacher (Eds.), *Childbearing: Its social and psychological aspects*. Baltimore: Williams and Wilkins.
- MEB. (2013). *0-36 aylık çocuklar için eğitim programı*. Ankara: Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı.
- Mehler, J., Jusczyk, P., Lambertz, G., Halsted, N., Bertoncini, J., & Amiel-Tison, C. (1988). A precursor of language acquisition in young infants. *Cognition*, 29(2), 143-178.
- Meltzoff A. N. & Moore M. K. (1994). Imitation, memory, and representation of persons. *Infant Behaviour and Development*, 17 (1), s. 83–99.
- Meltzoff, A. N. & Kuhl, P. K. (1994). Faces and speech: Intermodal processing of biologically relevant signals in infants and adults. In D. J. Lewkowicz ve R. Lickliter (Ed.), *The development of intersensory perception: Comparative perspectives* (pp. 335-369). New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
- Meltzoff, A. N., & Moore, M. K. (1977). Imitation of facial and manual gestures by human neonates. *Science*, 198(4312), 75-78.
- Mercer, R. T. (2004). Becoming a mother versus maternal role attainment. *Journal of Nursing Scholarship*, 36(3), 226-232.
- Merriam, S. B. (2013). *Nitel araştırma desen ve uygulama için bir rehber* (Çev. S. Turan). Ankara: Nobel.
- Metsäpelto, R.L., & Pulkkinen, L. (2003). Personality traits and parenting: Neuroticism, extraversion, and openness to experience as discriminative factors. *European Journal of Personality*, 17, 59-78.
- Miles, M. B. ve Huberman, A. M. (2015). *Nitel veri analizi*. S. Akbaba Altun ve A. Ersoy, (Çev. Ed.). Ankara: Pegem Akademi.
- Miller, L. J. (2014). *Sensational Kids*. USA: A Perigee Book.
- Miller, L. J., Anzalone, M. E., Lane, S. J., Cermak, S. A., & Osten, E. T. (2007). Concept evolution in sensory integration: A proposed nosology for diagnosis. *American Journal of occupational therapy*, 61(2), 135-140.
- Miller-Heyl, J., MacPhee, D., & Fritz, J. J. (1998). DARE to be you: A family-support, early prevention program. *Journal of Primary Prevention*, 18(3), 257-285.

- Mistry, R. S., Vandewater, E. A., Houston, A. C., and McLoyd, V. C. (2002). Economic well-being and children's social adjustment: The role of family process in an ethnically diverse low-income sample. *Child Development*, 73, 935-951.
- Mokrova, I., O'Brien, M., Calkins, S., & Keane, S. (2010). Parental ADHD symptomology and ineffective parenting: The connecting link of home chaos. *Parenting: Science and Practice*, 10(2), 119-135.
- Møller, A. R. (2003). *Sensory systems: anatomy and physiology*. Amsterdam: Academic.
- Montesdeoca García, N. (2019). *Versión Española Del Cuestionario “Me As A Parent” De Autorregulación Parental*. Yüksek Lisans Tezi, La Laguna Üniversitesi, La Laguna.
- Montessori, M. (2015). *Emici zihin*. S. Darcan Çiftçi (Edt). İstanbul: Kaknüs.
- Moon, C. & Fifer, W. P. (2011). Prenatal Development. In A. Slater & G. Bremner (Eds.) *An Introduction to Developmental psychology* (pp.117-149). New Jersey: Blackwell.
- Moon, C., Cooper, R. P., & Fifer, W. P. (1993). Two-day-olds prefer their native language. *Infant behavior and development*, 16(4), 495-500.
- Mor Dirlik, E. ve Koç, N. (2017). The Analysis of the Psychological Tests Using In Educational Institutions According To the Testing Standards. *Eğitimde ve Psikolojide Ölçme ve Değerlendirme Dergisi*, 8(4), 453-468.
- Mouton, B., Loop, L., Stiévenart, M., & Roskam, I. (2018). Confident parents for easier children: A parental self-efficacy program to improve young children's behavior. *Education Sciences*, 8(3), 134.
- Munro, B. H. (2005). *Statistical methods for health care research* (Vol. 1). Philadelphia: Lippincott williams & wilkins.
- Murray, C. & Johnston, C. (2006). Parenting in adults with attention-deficit/hyperactivity disorder. *Journal of Abnormal Psychology*, 115, 52 – 61.
- Nagy, E., Compagne, H., Orvos, H., Pal, A., Molnar, P., Janszky, I., ..., ve Bardos, G. (2005). Index finger movement imitation by human neonates: motivation, learning, and left-hand preference. *Pediatric Research*, 58(4), 749-753.
- National Association for the Education of Young Children. (2005). *NAEYC early childhood program standards and accreditation criteria: The mark of quality in early childhood education*. National Association for the Education of Young Children.

- Nauck, B. (2007). Value of children and the framing of fertility: Results from a cross-cultural comparative survey in 10 societies. *European Sociological Review*, 23, 615–629.
- Nazzi, T., Bertoncini, J., & Mehler, J. (1998). Language discrimination by newborns: toward an understanding of the role of rhythm. *Journal of Experimental Psychology: Human perception and performance*, 24(3), 756-766.
- Nelson, A. M. (2003). Transition to motherhood. *Journal of Obstetric, Gynecologic, & Neonatal Nursing*, 32(4), 465-477.
- Nelson, C. A., Thomas, K. M., & de Haan, M. (2006). Neural bases of cognition: Cognition Perception and Language. Eds. W Damon, R Lerner, D Kuhn, R Siegler In *Handbook of Child Psychology: Cognition Perception and Language* (pp. 3-57). New Jersey: John Wiley & Sons.
- Nieuwboer, C. C., Fukkink, R. G., & Hermanns, J. M. (2013). Online programs as tools to improve parenting: A meta-analytic review. *Children and Youth Services Review*, 35(11), 1823-1829.
- Nieuwboer, C. C., Fukkink, R. G., & Hermanns, J. M. (2013). Peer and professional parenting support on the Internet: a systematic review. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 16(7), 518-528.
- Nishitani, S., Miyamura, T., Tagawa, M., Sumi, M., Takase, R., Doi, H., ... ve Shinohara, K. (2009). The calming effect of a maternal breast milk odor on the human newborn infant. *Neuroscience Research*, 63(1), 66-71.
- Nunnally, J. (1978). *Psychometric methods*. New York, NY: McGraw-Hill.
- Nyström, K., & Öhrling, K. (2004). Parenthood experiences during the child's first year: literature review. *Journal of Advanced Nursing*, 46(3), 319-330.
- Oklahoma Early Learning Guidelines (2016). *Early learning guidelines for infants, toddlers and twos ages birth through 36 months*. Oklahoma Child Care Services.
- Oktay, A., (2002). *Yaşamın sihirli yılları*. İstanbul: Epsilon.
- O'Leary, S. G., Slep, A. M. S., & Reid, M. J. (1999). A longitudinal study of mothers' overreactive discipline and toddlers' externalizing behavior. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 27(5), 331-341.

- Orhan, F. (2007). Applying self-regulated learning strategies in a blended learning instruction. *World Applied Sciences Journal*, 2(4), 390-398.
- Özabacı, N. ve Erkan, Z. (2014). *Aile danışmanlığı kuram ve uygulamalara genel bir bakış*. Ankara: Pegem.
- Özbay, A. ve Akın, A. (2015). Ebeveyn öz-düzenleme ölçeği türkçe formunun ge-çerliğı ve güvenirliğı. *ACED Uluslararası Aile Çocuk ve Eğitim Dergisi*, 7, 42-51.
- Özdamar, K. (2010). *Paket programlar ile istatistiksel veri analizi*. Eskişehir: Kaan.
- Özelli, L. B. (1978). A pilot study with the Bayley Infant Scales of Mental and Motor Development-a Turkish sample. *The Turkish Journal of Pediatrics*, 20(1-2), 35-43.
- Özer, D. S. & Özer, M. K. (2012). *Çocuklarda motor gelişim*. Ankara: Nobel.
- Özgün, Ö. (2015). Ebeveynlikle ilgili kuramlar ve araştırmalar. Fulya Temel (Edt). *Aile Eğitimi ve Erken Çocukluk Eğitiminde Aile Katılımı Çalışmaları İçinde* (s. 57-85). Ankara: Anı.
- Özgüven, İ, E. (2017). *Psikolojik Testler*. Ankara: Nobel.
- Özkan Kunduracı, H. K. (2021). *Anne Destek Eğitim Programının 24-36 Aylık Çocuğı Olan Annelerin Ebeveynlik Bilgileri ile Görev Öz Yeterliklerine ve Çocuklarının Gelişimlerine Etkisi*. Doktora Tezi, Gazi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Palkovitz, R., & Palm, G. (2009). Transitions within fathering. *Fathering*, 7(1), 3.
- Pallant, J. (2007). *SPSS survival manual*, 3rd. Edition. McGrath Hill, 15, 361-371.
- Parfitt, Y., Pike, A., & Ayers, S. (2014). Infant developmental outcomes: A family systems perspective. *Infant and Child Development*, 23(4), 353-373.
- Parush, S., Sohmer, H., Steinberg, A., & Kaitz, M. (2007). Somatosensory function in boys with ADHD and tactile defensiveness. *Physiology & Behavior*, 90(4), 553-558.
- Patch, C. (2019). *Sensory play for your little learners*. Little Lifelong Learners. (eBook).
- Patterson, G. R. (1998). Continuities: A search for causal mechanisms. Comment on the special section. *Developmental Psychology*, 34, 1263–1268.
- Pekçetin, S. (2015). *Prematüre bebeklerde duyu bütünleme müdahale programının duysal işleme, emosyonel ve adaptif cevaplar üzerine etkisi*. Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

- Pereira, A. I., Canavarro, C., Cardoso, M. F., & Mendonça, D. (2009). Patterns of parental rearing styles and child behaviour problems among Portuguese school-aged children. *Journal of Child and Family Studies*, 18(4), 454-464.
- Pettit, G. S., Bates, J. E., & Dodge, K. A. (1993). Family interaction patterns and children's conduct problems at home and school: A longitudinal perspective. *School Psychology Review*, 22(3), 403-420.
- Popper, R. ve Kroll, J. J. (2004). Conducting sensory research with children. *Journal of Sensory Studies*, 20(1), 75-87.
- Porter, C. L., & Hsu, H. C. (2003). First-time mothers' perceptions of efficacy during the transition to motherhood: links to infant temperament. *Journal of Family Psychology*, 17(1), 54-64.
- Porter, R., & Winberg, J. (1999). Unique salience of maternal breast odors for newborn infants. *Neuroscience & Biobehavioral Reviews*, 23(3), 439-449.
- Prasopkittikun, T., & Tilokskulchai, F. (2010). Self-efficacy in Infant Care Scale: Revision and further psychometric testing. *Nursing & Health Sciences*, 12(4), 450-455.
- Prasopkittikun, T., & Tilokskulchai, F. (2010). The Self-efficacy in Infant Care Scale: An Item Analysis. *Nursing Science Journal of Thailand*, 29(3), 43-51.
- Prasopkittikun, T., & Vipuro, N. (2008). Assessing self-efficacy in infant care: a comparison of two scales. *Asian Nursing Research*, 2(3), 166-172.
- Prasopkittikun, T., Tilokskulchai, F., Sinsuksai, N., & Sitthimongkol, Y. (2006). Self-efficacy in infant care scale: development and psychometric testing. *Nursing & Health Sciences*, 8(1), 44-50.
- Prinz, P., Stams, G. J., Dekovic, M., Reijntjes, A. H., & Belsky, J. (2009). The relations between parents' Big Five personality factors and parenting: A meta-analytic review. *Journal of Personality and Social Psychology*, 97, 351-362.
- Propper, C., & Moore, G. A. (2006). The influence of parenting on infant emotionality: A multi-level psychobiological perspective. *Developmental Review*, 26(4), 427-460.
- Rattaz, C., Goubet, N. ve Bullinger, A. (2005). The calming effect of a familiar odor on full-term newborns. *Journal of Developmental & Behavioral Pediatrics*, 26(2), 86-92.

- Raykov, T., & Marcoulides, G. A. (2006). *A first course in structural equation modeling* (2nd ed.). Mahwah: Lawrence Erlbaum Associates.
- Reebye, P., & Stalker, A. (2008). *Understanding regulation disorders of sensory processing in children*. London: Jessica Kingsley.
- Reid, M. J., Webster-Stratton, C., & Beauchaine, T. P. (2001). Parent training in Head Start: A comparison of program response among African American, Asian American, Caucasian, and Hispanic mothers. *Prevention Science*, 2(4), 209-227.
- Reitzes, D. C., & Mutran, E. J. (2002). Self-concept as the organization of roles: Importance, centrality, and balance. *The Sociological Quarterly*, 43(4), 647-667.
- Reverdy, C., Chesnel, F., Schlich, P., Köster, E. P. ve Lange, C. (2008). Effect of sensory education on willingness to taste novel food in children. *Appetite*, 51(1), 156-165.
- Rinaldi, C. (1998). Projected curriculum constructed through documentation-progettazione an interview with Lella Gandini. In C. Edwards, L. Gandini & G. Forman (Eds.), *The hundred languages of children: the Reggio Emilia approach-advanced reflections* (pp. 113-125). Greenwich: Ablex.
- Rindfuss, R. R. (1991). The young adult years: Diversity, structural change, and fertility. *Demography*, 28, 493-512.
- Rodgers, R. H., & White, J. M. (2009). Family development theory. In *Sourcebook of family theories and methods* (pp. 225-257). Springer, Boston, MA.
- Rosenblum, L. A., & Harlow, H. F. (1963). Approach-avoidance conflict in the mother-surrogate situation. *Psychological Reports*, 12(1), 83-85.
- Rosenstein, D., & Oster, H. (1988). Differential facial responses to four basic tastes in newborns. *Child Development*, 59 (6), 1555-1568.
- Rosenthal, R., & Rosnow, R. L. (2013). Quantitative Methods and Ethics. In Todd D. Little (Ed), *The Oxford Handbook of Quantitative Methods in Psychology* (pp. 32-55). Oxford: Oxford Library and Psychology.
- Rosnow, R. L. & Rosenthal, R. (2013). *Beginning behavioural research: a conceptual primer*. New Jersey: Pearson.

- Rothbart, M. K., & Bates, J. E. (2006). Temperament. In N. Eisenberg, W. Damon, & R. M. Lerner (Eds.), *Handbook of child psychology: Social, emotional, and personality development* (pp. 99–166). John Wiley & Sons.
- Rubin, R. (1984). *Maternal identity and the maternal experience*. New York: Springer.
- Ruddick, S. (1989). *Maternal thinking: toward a politics of peace*. Boston. MA: Beacon.
- Rutherford, H. J., Wallace, N. S., Laurent, H. K., & Mayes, L. C. (2015). Emotion regulation in parenthood. *Developmental Review*, 36, 1-14.
- Saffran, J. R., Werker, J. F. & Werner, L. A. (2006). The infant's auditory world: Hearing, speech, and the beginnings of language. In W. Damon ve R. Lerner (Ed), *Handbook of child psychology* (pp. 58–108). New York: Wiley.
- Sağlık Bakanlığı (2017). *Temel Yenidoğan Bakımı*. Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü Yayınları. https://hsgm.saglik.gov.tr/depo/birimler/cocuk_ergen_db/dokumanlar/yayinlar/Kitaplar/1.2_revizyon_19.11.2019_Temel_Yenidogan_Bakimi_Kitabi_1.pdf erişim 06.10.21
- Salihagic-Kadic, A. (2015). Fetal neurology: The role of fetal stress. *Donald School Journal of Ultrasound in Obstetrics and Gynecology*, 9, 30-39.
- Sameroff, A. J., & Chandler, M. J. (1975). Reproductive risk and the continuum of caretaking casualty. *Review of Child Development Research*, 4, 187-244.
- Samur, G. (2008). *Anne sütü*. Ankara: T.C. Sağlık Bakanlığı Temel Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü Beslenme ve Fiziksel Aktiviteler Daire Başkanlığı.
- Sanders, M. R. (2008). Triple P-Positive Parenting Program as a public health approach to strengthening parenting. *Journal of Family Psychology*, 22(4), 506.
- Sanders, M. R., & Turner, K. M. T. (2018). The importance of parenting in influencing the lives of children. In M. R. Sanders & A. Morawska (Eds.), *Handbook of parenting and child development across the lifespan* (pp. 3-26). New York: Springer.
- Sanders, M. R., & Woolley, M. L. (2005). The relationship between maternal self-efficacy and parenting practices: Implications for parent training. *Child: Care, Health and Development*, 31, 65-73.
- Sanders, M. R., Markie-Dadds, C., Tully, L. A., & Bor, W. (2000). The triple P-positive parenting program: a comparison of enhanced, standard, and self-directed behavioral

- family intervention for parents of children with early onset conduct problems. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 68(4), 624.
- Sandler, I. N., Schoenfelder, E. N., Wolchik, S. A., & MacKinnon, D. P. (2011). Long-term impact of prevention programs to promote effective parenting: Lasting effects but uncertain processes. *Annual Review of Psychology*, 62, 299-329.
- Sann, C. & Streri, A. (2008). The limits of newborn's grasping to detect texture in a cross-modal transfer task. *Infant Behavior and Development*, 31(3), 523-531.
- Santrock, J. W. (2014). *Yaşam boyu gelişim*. (G. Yüksel, Çev.) Ankara: Nobel.
- Sariot Ertürk, Ö. (2019). *Olumlu ebeveynlik programı: Okul öncesi çocuklarda problem davranışlara etkisi ve kendini düzenleme becerisinin aracı rolü*. Doktora Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Savaşır, I., Sezgin, N., & Erol, N. (2006). *AGTE, Ankara Gelişim Tarama Envanteri*. Ankara: Türk Psikologlar Derneği.
- Schermerhorn, A. C., & Cummings, E. M. (2008). Transactional family dynamics: A new framework for conceptualizing family influence processes. In Edt. Robert V. Kail, *Advances in child development and behavior* (Vol. 36, pp. 187-250). India: JAI.
- Schneider, M. L. (1992). Prenatal stress exposure alters postnatal behavioral expression under conditions of novelty challenge in rhesus monkey infants. *Developmental Psychobiology: The Journal of the International Society for Developmental Psychobiology*, 25(7), 529-540.
- Schwarzer, R. (1992). Self-efficacy in the adaptation and maintenance of health behaviors: Theoretical approaches and a new model. In R. Schwarzer (Ed), *Self-Efficacy: Thought Control Of Action* (pp.215-243). New York: Routledge.
- Senemoğlu, N. (2005). *Gelişim öğrenme ve öğretim*. Ankara: Gazi.
- Serdaroğlu, Ö., Yıldız Aldemir, E., Kavuncuoğlu, S., Erbaş, İ. M., & Gedikbaşı, A. (2017). Intrauterin Umbilikal Arter Doppler Ultrasonografide Akım Kaybı veya Ters Akım Saptanan Preterm IUGR Fetuslarda Nörogelişimsel ve Somatik Büyüme Özelliklerinin Değerlendirilmesi. *İstanbul Kanuni Sultan Süleyman Tıp Dergisi (IKSST)*, 9(3), 121-128.

- Sezgin, N., Savasir, I., & Erol, N. (1993). A developmental screening inventory for children 0–6 years old. *Turk Psikiyatri Dergisi*, 4, 9-17.
- Sherrington, C. S. (1906). *The integrative action of the nervous system*. New Haven: Yale University.
- Shonkoff, J. P., & Philips, D. A. (Eds.). (2000). *From neurons to neighborhoods: The science of early childhood development*. Washington, DC: National Academy.
- Simons, R. L., Beaman, J., Conger, R. D., & Chao, W. (1992). Gender differences in the intergenerational transmission of parenting beliefs. *Journal of Marriage and the Family*, 54, 823–836.
- Simpson, J. A., Rholes, W. S., Campbell, L., & Wilson, C. L. (2003). Changes in attachment orientations across the transition to parenthood. *Journal of Experimental Social Psychology*, 39(4), 317-331.
- Simsek, O. F. (2007). *Yapısal eşitlik modellemesine giriş: Temel ilkeler ve LISREL uygulamaları*. Ankara: Ekinoks.
- Skuja, K., & Halford, W. K. (2004). Repeating the errors of our parents? Parental violence in men's family of origin and conflict management in dating couples. *Journal of Interpersonal Violence*, 19, 623–638.
- Smith, P. K., Cowie, H. & Blades, M. (2005). *Understanding children's development*. Oxford: Blackwell.
- Solomon, J., & George, C. (2016). The measurement of attachment security and related constructs in infancy and early childhood. In J. Cassidy & P. R. Shaver (Eds.), *Handbook of attachment: Theory, research, and clinical applications* (pp. 383–416). New York: The Guilford.
- Spence, M. J., & Freeman, M. S. (1996). Newborn infants prefer the maternal low-pass filtered voice, but not the maternal whispered voice. *Infant Behavior and Development*, 19(2), 199-212.
- Spinrad, T. L., Stifter, C. A., Donelan-McCall, N., & Turner, L. (2004). Mothers' regulation strategies in response to toddlers' affect: Links to later emotion self-regulation. *Social Development*, 13(1), 40-55.
- Sroufe, A. (1995). *Emotional Development*. Cambridge: Cambridge University.

- Sroufe, L. A., Egeland, B., Carlson, E., and Collins, W. A (2009). *The development of the person: The Minnesota study of risk and adaptation from birth to adulthood*. New York: Guilford.
- Staley, L. (1997). Teaching strategies: “What does purple smell like?” *Childhood Education*, 73 (4), 240-242.
- Steiner, R. (1995). *The essentials of education*. Hudson: Anthroposophic.
- Steiner, R. (1996). *Rudolf Steiner in the Waldorf School: Lectures and addresses to children, parents, and teachers, 1919-1924* (Vol. 6). Hudson: Anthroposophic.
- Stern, D. N. (1995). *The motherhood constellation. A unified view of parent-infant psychotherapy*. New York, NY: Basic Books.
- Stevens, J. P. (2009). *Applied multivariate statistics for the social sciences* (5th ed.). New York: Routledge.
- Suárez, A., Rodríguez, J. A., & Rodrigo, M. J. (2016). The Spanish online program “Educar en Positivo”(“The Positive Parent”): Whom does it benefit the most?. *Psychosocial Intervention*, 25(2), 119-126.
- Sümer, N., Ünal, S., Selçuk, E., Kaya, B., Polat, R., & Çekem, B. (2009). Bağlanma ve psikopatoloji: bağlanma boyutlarının depresyon, panik bozukluk ve obsesif-kompulsif bozuklukla ilişkisi. *Türk Psikoloji Dergisi*, 24(63), 38-45.
- Swick, K. J. , & Hassell, T. (1990). Parental efficacy and the development of social competence in young children. *Journal of Instructional Psychology*, 17, 24-32
- Swim, T. J., & Watson, L. (2011). *Infants and toddlers curriculum and teaching* (Seventh Edition). USA: Wadsworth.
- Symons, D. K., & Moran, G. (1987). The behavioral dynamics of mutual responsiveness in early face-to-face mother-infant interactions. *Child Development*, 58 (6), 1488-1495.
- Tamis-LeMonda, C. S., Way, N., Hughes, D., Yoshikawa, H., Kalman, R. K., & Niwa, E. Y. (2008). Parents’ goals for children: The dynamic coexistence of individualism and collectivism in cultures and individuals. *Social Development*, 17, 183–209.
- Tashakkori, A. & Teddlie, C. (2010). *Handbook of mixed methods in social and behavioral research*. Thousand Oaks, CA: Sage.

- Taşdemir, S., Kaplan, S., & Bahar, A. (2006). Doğum sonrası depresyonu etkileyen faktörlerin belirlenmesi. *Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi*, 1(2), 106.
- Taştepe, T. ve Başbay, A. M. (2015). Gelişim kuramları ve eğitim programlarında duyu gelişimi. M. Yıldız Bıçakçı (Ed.), *Duyuların gelişimi ve desteklenmesi* İçinde (s. 227-243). Ankara: Eğiten Kitap.
- Tavşancıl, E. (2014). *Tutumların ölçülmesi ve SPSS ile veri analizi*. Ankara: Nobel.
- TDK (2017). *Türk dil kurumu sözlüğü*.
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5a4ac1b50665c7.33283525.
- Tekin-İftar, E. ve Kırcaali-İftar, G. (2013). *Özel eğitimde yanlışsız öğretim yöntemleri* (1.baskı). Ankara: Vize.
- Temel Z. F., Ersoy Ö., Avcı N. ve Turla A. (2005). *Gazi erken çocukluk değerlendirme aracı GEÇDA*. Ankara: Rekmay.
- Temel, Z. F. ve Toran, M. (2013). Montessori eğitim yöntemi. Z. F. Temel (Ed.), *Erken çocukluk eğitiminde yaklaşımlar ve programlar* İçinde (s. 143-190). Ankara: Vize.
- Teti, D. M., & Gelfand, D. M. (1991). Behavioral competence among mothers of infants in the first year: The mediational role of maternal self-efficacy. *Child Development*, 62(5), 918-929.
- Teti, D., Gelfand, D., Messinger, D. & Isabella, R. (1995). Maternal depression and the quality of early attachment: And examination of infants, preschoolers, and their mothers. *Developmental Psychology*, 31 (3), 364-376
- Trawick-Smith, J., & Smith, T. (2014). *Erken Çocukluk Döneminde Gelişim Çok Kültürlü Bir Bakış Açısı* (5. Baskı). Çev. Ed. Berrin Akman. Ankara: Nobel.
- Tucker, S., Gross, D., Fogg, L., Delaney, K., & Lapporte, R. (1998). The long-term efficacy of a behavioral parent training intervention for families with 2-year-olds. *Research in Nursing & Health*, 21(3), 199-210.
- Tulloch, J. D., Brown, B. S., Jacobs, H. L., Prugh, D. G., & Greene, W. A. (1964). Normal Heartbeat Sound and the Behavior of Newborn Infants--A Replication Study. *Psychosomatic Medicine*, 26(6), 661-670.

- Turan, E., Tezel, Şahin, F., Turla, A. ve Can, M. (1997). Anne çocuk eğitimi programının annelerin çocuk gelişimi ve eğitimi ile ilgili bilgilerine ve ev ortamlarının düzenlenmesine etkisi. *IV. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi*, 10-12 Eylül. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi, 306- 326.
- Ulutaş Avcu, A. (2015). *Ev merkezli anne-bebek etkileşim programının annelerin duyarlılık ve karşılıklı etkileşim davranışları ile bebeğin gelişimine etkisi*. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Valiente, C., Lemery-Chalfant, K., & Reiser, M. (2007). Pathways to problem behaviors: Chaotic homes, parent and child effortful control, and parenting. *Social Development*, 16(2), 249-267.
- Van Bakel, H. J., & Hall, R. A. (2018). Parent–Child Relationships and Attachment. In Matthew R. Sanders & A. Morawska (Eds), *Handbook of parenting and child development across the lifespan* (pp. 47-66). Cham: Springer.
- Van Putte, C., Regan, J. & Russo, A. (2016). *Seeley's essentials of anatomy & physiology*. New York: McGraw-Hill Education.
- Vassi, I., Veltsista, A., & Bakoula, C. (2009). *Parenting practices and child mental health outcomes. Handbook of Parenting: Styles, Stresses and Strategies*. New York: Nova Science.
- Veneziano, L. & Hooper, J. (1997). A method for quantifying content validity of health-related questionnaires. *American Journal of Health Behavior*, 21(1), 67-70.
- Venning, H. B., Blampied, N. M., & France, K. G. (2003). Effectiveness of a standard parenting-skills program in reducing stealing and lying in two boys. *Child & Family Behavior Therapy*, 25(2), 31-44.
- Ventura, S. J., & Bachrach, C. A. (1999). *Nonmarital childbearing in the United States, 1940-1999. National Vital Statistics*, Hyattsville, MD: National Center for Health Statistics.
- Verhoeven, M., Junger, M., Van Aken, C., Deković, M., & Van Aken, M. A. (2007). Parenting during toddlerhood: Contributions of parental, contextual, and child characteristics. *Journal of Family Issues*, 28(12), 1663-1691.
- Wang, W., & Taylor, P. (2011). *For Millennials, parenthood trumps marriage*. Washington, DC: Pew Research Center.

- Wapner, S. (1993). Parental development: a holistic developmental systems oriented perspective. In J. Demick & K. Bursik (Eds), *Parental development* (pp. 3-37). Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Warnock, F. ve Sandrin, D. (2004). Comprehensive description of newborn distress behavior in response to acute pain (newborn male circumcision). *Pain*, 107(3), 242-255.
- Waters, S. F., Virmani, E. A., Thompson, R. A., Meyer, S., Raikes, H. A., & Jochem, R. (2010). Emotion regulation and attachment: Unpacking two constructs and their association. *Journal of Psychopathology and Behavioral Assessment*, 32(1), 37–47.
- Wechsler Linden, D., Trenti Paroli, E., & Wechsler Doron, E. (2010). *Preemies: The essential guide for parents of premature babies* (2nd edn). New York: Simon & Schuster.
- Wehman, T. (1998). Family centered early intervention services. Factors contributing to increased parent involvement and participation. *Focus on Autism and Other Developmental Disabilities*. 13(2), 80-87.
- Weinberg, M. K. ve Tronick, E. Z. (1996). Infant affective reactions to the resumption of maternal interaction after the still-face. *Child Development*, 67(3), 905-914.
- Wells-Parker, E., Miller, D.I., & Topping, J.S. (1990). Development of control-of-outcome scales and self-efficacy scales for women in four life roles. *Journal of Personality Assessment*, 54(3–4), 564–575.
- Werker, J. F., & Vouloumanos, A. (2001). Speech and Language Processing in Infancy: A Neurocognitive Approach. Eds. C. A. Nelson and Monica Luciana. In *Handbook of developmental cognitive neuroscience* (pp. 269- 279). London: The Met.
- Wetzel, J. R. (1990). *American Families: 75 Years of change*. Washington, DC: Bureau of Labor Statistics.
- White-Traut, R. C., Nelson, M. N., Burns, K., & Cunningham, N. (1994). Environmental influences on the developing premature infant: Theoretical issues and applications to practice. *Journal of Obstetric, Gynecologic, & Neonatal Nursing*, 23(5), 393-401.
- Williams, T. M., Joy, L. A., Travis, L., Gotowiec, A., Blum-Steele, M., Aiken, L. S., ... & Davidson, S. M. (1987). Transition to motherhood: A longitudinal study. *Infant Mental Health Journal*, 8(3), 251-265.

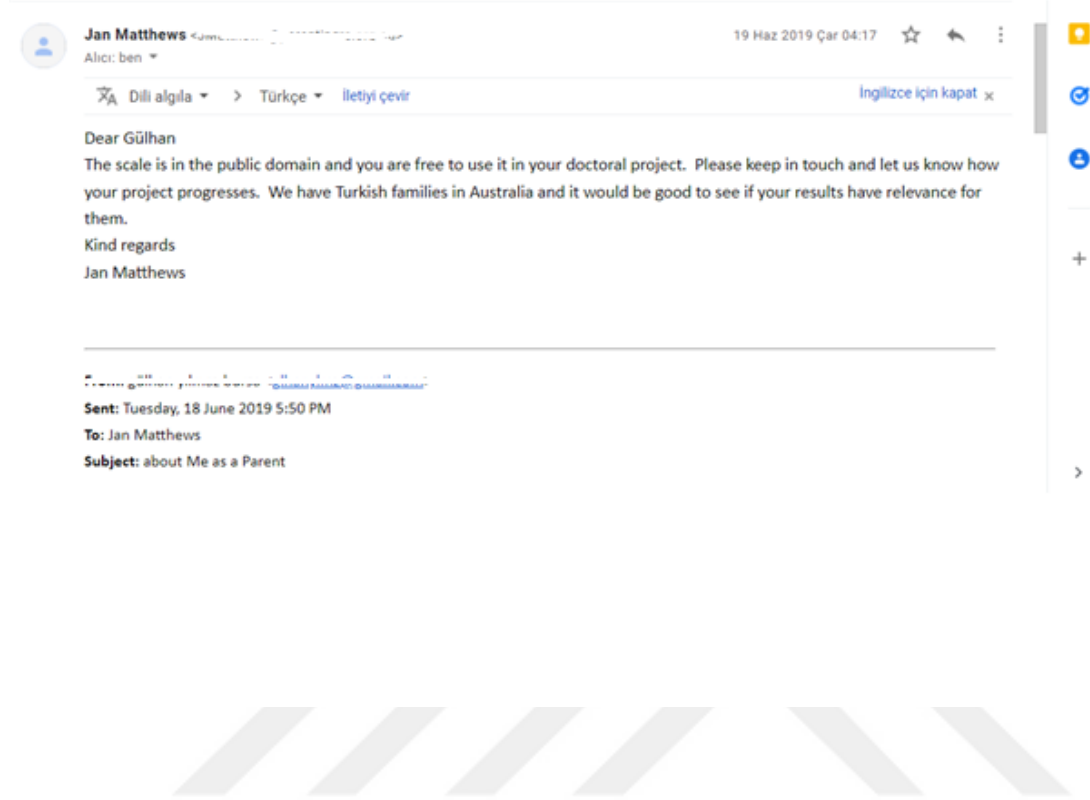
- Williford, A. P., Carter, L. M., & Pianta, R. C. (2016). Attachment and school readiness. In J. Cassidy & P. R. Shaver (Eds.), *Handbook of attachment: Theory, research, and clinical applications* (pp. 966-982). New York: Guilford.
- Winnicott, D. W. (1965). *The maturational processes and the facilitating environment: Studies in the theory of emotional development*. Madison, CT: International Universities.
- Witkin, B. & Altschuld, J. (1995). *Planning and conducting needs assessments: a practical guide*. CA: Sage.
- Wolke, D. & St. James-Robert, I. (1987): Multi-method measurement of the early parent-infant system with easy and difficult newborns. In H. Raub & H.C. Steinhausen (Eds.) *Psychobiology and Early Development* (pp. 49–70). Amsterdam: North-Holland/Elsevier.
- Wolters, C. A. (2003). Regulation of motivation: Evaluating an underemphasized aspect of self-regulated learning. *Educational Psychologist*, 38(4), 189-205
- Yack, E., Sutton, S., & Aquilla, P. (2002). *Building bridges through sensory integration*. Texas: Future Horizons.
- Yalaz, K. ve Anlar, B. (1996). *Denver II Gelişimsel Tarama Testi Türk Çocuklarına Uyarlaması ve Standardizasyonu El Kitabı* [Turkish Manual for Denver II]. Ankara: Meteksan
- Yavuzer, H. (2021). *Anne olmak*. Ankara: Remzi.
- Yavuzer, H. (2021). *Yeni kuşak anne-babalar ve çocukları*. Ankara: Remzi.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin.
- Yılmaz H. (2016). *Okul öncesi öğretmenlerinin öz-düzenleme düzeyleri ile kullandıkları öğretim uygulamaları düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yüksek lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- YÖKTEZ (2019). *Bebek gelişim değerlendirme*. Erişim Tarihi: 20.12.2019. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>.
- Yurdağül, H. ve Bayrak, F. (2012). Ölçek geliştirme çalışmalarında kapsam geçerlik ölçüleri: Kapsam geçerlik indeksi ve Kappa istatistiğinin karşılaştırılması. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2, 264-271.

- Yurdugöl, H. (2005). *Ölçek geliştirme çalışmalarında kapsam geçerliği için kapsam geçerlik indekslerinin kullanılması*, XIV. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi, Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi, 28–30 Eylül Denizli. <http://yunus.hacettepe.edu.tr/~yurdugul/3/indir/PamukkaleBildiri.pdf> sayfasından erişilmiştir.
- Yurteri Tiryaki, A. (2018). *Duyusal destek programının prematüre ve düşük doğum ağırlıklı bebeklerin farklı alanlardaki gelişimlerine etkisinin incelenmesi*. Doktora Tezi, Ankara Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Zetterström, R. (1999). Breastfeeding and infant-mother interaction. *Acta Paediatrica*, 88, 1-6.
- Zimmerman, B.J. (2002). Achieving self-regulation: The trial and triumph of adolescence. In F. Pajares & T. Urdan (Eds.), *Academic Motivation of Adolescents* (pp. 1–27). Charlotte: Information Age.

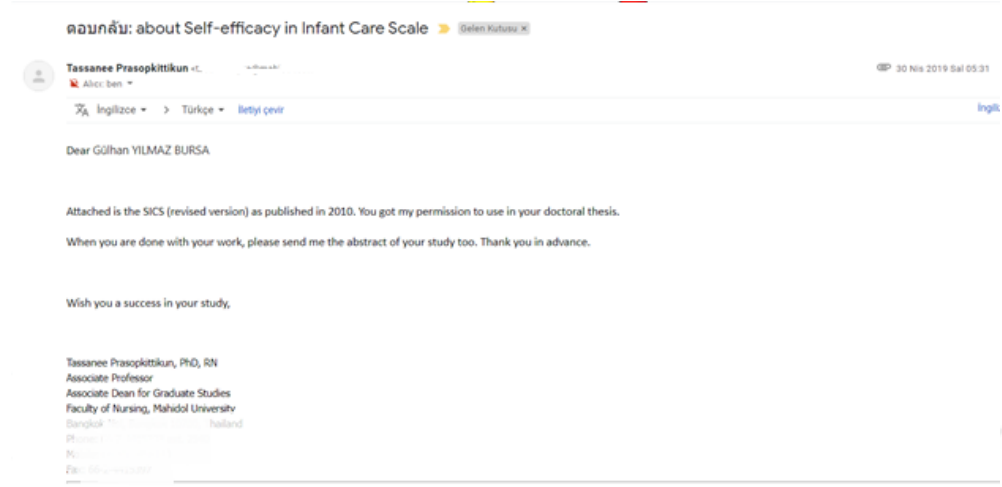
EKLER

EK 1- Ebeveyn Olarak Ben: Ebeveynlik Öz Düzenlemesi Ölçeğini Kullanma İzni

EK 2- Bebek Bakım Öz Yeterliliği Ölçeğini Kullanma İzni

EK 3- Kişisel Bilgi Formu

KİŞİSEL BİLGİ FORMU

1. Bebeğin Doğum Tarihi: gün/ ay / yıl

2. Bebeğin Cinsiyeti: Kız () Erkek ()

3. Bebeğin Doğum Şekli:

Normal Doğum () Sezaryenle Doğum ()

Müdahaleli doğum(forseps/vakum) ()

4. Bebeğinizin doğum sırası:

Birinci () İkinci () Üçüncü () Daha fazla
ise belirtiniz:

5. Doğum sonrası bebeğin bakımını engelleyen rahatsızlık yaşadınız mı?

Evet () Hayır ()

Evet ise belirtebilir misiniz?.....

6. Bebeğinizin gebelik ve doğum sonrasında geçirdiği önemli bir rahatsızlık var mıdır? Evet () Hayır ()

Evet ise belirtebilir misiniz?
.....

7. Kendi bebeğinizden önce başka bir bebeğin bakımı konusunda sorumluluk aldınız mı? Evet () Hayır ()

Evet ise kim olduğunuz belirtiniz
.....

8. Daha Önceden annelik ile ilgili eğitim programına katıldınız mı? Evet () Hayır ()

Yanıtınız evet ise nereden aldınız?

EK 4- Aile İhtiyaç Belirleme Formu

AİLE İHTİYAÇ BELİRLEME FORMU

Sevgili Anne;

Gazi Üniversitesi Çocuk Gelişimi ve Eğitimi bölümünde “Duyu Temelli Eğitim Programının Annelerin Öz düzenleme ve Bebek Bakım Öz yeterliliği ile Bebeklerinin Gelişimine Etkisi” isimli doktora tez çalışmamı Prof. Dr. Ayşe Belgin Aksoy danışmanlığında yürütmekteyim. Çalışmada annelere verilecek Duyu Temelli Eğitim Programına ilişkin bebeğinizin gelişimi ve eğitimi konusundaki gereksinimlerinizi ve beklentilerinizi belirlemek amacı ile bu form hazırlanmıştır. Form, size ve bebeğinize ait bilgiler, eğitim programından beklentiler ve eğitim programına ilişkin konular olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır. Soruları dikkatle okuyarak uygun bulduğunuz seçeneği işaretlemeniz, programın beklentilerinizi karşılaması açısından önemlidir.

Katkılarınız için teşekkür ederim.

Arş. Gör. Gülhan YILMAZ BURSA

Anadolu Üniversitesi

Yunus Emre Meslek Yüksekokulu

Çocuk Gelişimi Programı

I- KİŞİSEL BİLGİLER

1-Bebeğin doğum tarihi:/...../...

2-Bebeğin cinsiyeti:

()Kız () Erkek

3-Sahip Olunan Çocuk Sayısı:

4- Daha Önceden annelik ile ilgili eğitim programına katıldınız mı? Evet () Hayır ()

Yanıtınız evet ise nereden aldınız?

II- EĞİTİM PROGRAMINA İLİŞKİN GÖRÜŞLER

1) Bebeğinizin eğitim ve gelişimleri ile ilgili bir eğitime ihtiyaç duyuyor musunuz?

() 1. Evet () 2. Hayır

2) Bebeğinizin gelişimi ve eğitimi ile ilgili 8 hafta sürecek “Duyu Temelli Eğitim Programı”na katılmak ister misiniz?

() 1. Evet () 2. Hayır

(Cevabınız “**Evet**” ise lütfen diğer soruları yanıtlama devam ediniz. Cevabınız “**Hayır**” ise sizin için anket burada tamamlanmıştır)

3) “Duyu Temelli Eğitim Programı”nın haftada kaç gün olmasını istersiniz?

() Haftada 1 gün () Haftada 2 gün () Haftada 3 gün () Haftada 4 gün () Haftada 5 gün

4) “Duyu Temelli Eğitim Programı”nın günün hangi saatleri içinde olmasını istersiniz?

() Hafta İçi Sabah: 10.30-12.30

() Hafta İçi Öğlen 13.30-17.30

() Hafta Sonu Sabah: 10.30-12.30

() Hafta Sonu Öğlen: 13.30-17.30

5) “Duyu Temelli Eğitim Programı”nın ne gibi etkinlikler içermesini istersiniz? (Birden fazla seçenek işaretleyebilirsiniz)

() 1. Yazılı materyaller (Broşür, kitapçık vb.)

() 2. Görsel materyaller (CD, video vb.)

() 3. Bebeğin eğitimi ile ilgili küçük grup toplantıları

() 4. Bebek gelişimi ve eğitimi ile ilgili konferanslar

() 5. Artık materyallerden oyuncak, kitap vb. etkinlik yapımı

() 6. Diğer (Belirtiniz).....

III- EĞİTİM PROGRAMININ KONULARINA İLİŞKİN GÖRÜŞLER

Aşağıda verilen konulardan en fazla eğitim almak istediğiniz konuya (1) vererek önem sırasına göre sıralayınız. Her bir konuda kendinizi ne derece yeterli gördüğünüzü ifadenin karşısında bulunan üçlü dereceleme ölçeğinde işaretleyiniz.

Önem Sırası	Konular	Yeterli Değilim	Kısmen Yeterliyim	Yeterliyim
	10-12 Aylık Bebeğin Gelişim Özellikleri			
	Bebeğin Gelişimini Destekleyici Materyal ve Etkinliklerin Hazırlanması			
	Bebeğin Temel Gereksinimleri ve Karşıllanması			
	Duyuların Gelişimi			
	Duyuları Destekleyici Materyal ve Etkinliklerin Hazırlanması			
	Anne-Bebek İletişimi			
	Ebeveyn Olmaya Hazırlık, Annelik, Rol ve Sorumluluklar			
	Ruh ve Beden Sağlığının Korunması			
	Bebeklik Döneminde Olumlu Davranış Geliştirme			
	Ebeveynlikte Problem Çözme			

Düşünceleriniz için teşekkür ederiz.

EK 5- Yarı Yapılandırılmış Görüşme Kılavuzu

Ön Görüşme Kılavuzu

DEĞERLİ EBEVEYN

DUYU TEMELLİ EĞİTİM PROGRAMININ UYGULAMA SÜRECİNİN SONUNA GELDİK. DUYU TEMELLİ EĞİTİM PROGRAMINI BAŞARILI BİR ŞEKİLDE TAMAMLADINIZ. BUGÜN GERÇEKLEŞTİRECEĞİMİZ SON GÖRÜŞME İLE PROGRAMIN DEĞERLENDİRİLMESİNE YÖNELİK BAZI SORULAR SORACAĞIM. ÖN GÖRÜŞMEYİ YAPARKEN BELİRTTİĞİM BAZI İFADELERİ SİZE TEKRAR HATIRLATMAK İSTİYORUM.

GÖRÜŞME SİRASINDA BELİRTTİĞİNİZ GÖRÜŞLER ARAŞTIRMA İÇİN ÇOK BÜYÜK ÖNEM TAŞIMAKTADIR. BU NEDENLE SORULARINA İÇTEN CEVAPLAR VERMENİZ ARAŞTIRMA İÇİN ÇOK DEĞERLİDİR.

GÖRÜŞME SORULARI, İLK SORUDAN BAŞLAYARAK SİRASILA SORULACAKTIR. EĞER SORUDA ANLAMADIĞINIZ BİR YER OLURSA YA DA SORUNUN TEKRAR SORULMASINI İSTİYORSANIZ LÜTFEN BANA BELİRTİNİZ. DİĞER SORULARA CEVAP VERİRKEN DAHA ÖNCEKİ SORUYA YÖNELİK VERMEK İSTEDİĞİNİZ YANIT OLURSA BUNU İFADE EDEBİLİRSİNİZ. SORULARA VERECEĞİNİZ YANITLARIN AÇIK VE ANLAŞILIR OLMASI ARAŞTIRMA İÇİN OLDUKÇA ÖNEM TAŞIMAKTADIR. GÖRÜŞMEYİ İSTEDİĞİNİZ ZAMAN SONLANDIRABİLİR, YARIDA KESEBİLİR, GÖRÜŞMEDEN ÇIKARTMAK İSTEDİĞİNİZ İFADELERİ SÖYLEYEBİLİRSİNİZ.

GÖRÜŞME SİRASINDA KONUŞMA AKIŞINI NOT ALMADAKİ GÜÇLÜKLER NEDENİ İLE GÖRÜŞMEYİ KESİNTİYE UĞRATMAMAK, DAHA SONRASINDA SİZE YAPTIĞIMIZ GÖRÜŞMEYİ TEKRAR DİNLETEBİLMEK İÇİN SES KAYDI YAPACAĞIMIZI BİLDİRMEK İSTİYORUM. GÖRÜŞME SİRASINDA VERDİĞİNİZ TÜM BİLGİLER GİZLİ KALACAKTIR. BU BİLGİLER ARAŞTIRMA DIŞINDA ASLA KULLANILMAYACAKTIR. GÖRÜŞME SİRASINDA SİZİN VE BEBEĞİNİZİN ADI İLE HITAP EDECEĞİM. ANCAK ARAŞTIRMANIN RAPORLAŞTIRILMASINDA VE TEZ İÇERİSİNDE İSİMLERİNİZ HİÇBİR ŞEKİLDE KULLANILMAYACAKTIR. BU İSİMLER YERİNE KOD İSİMLER KULLANILACAKTIR. HAZIR OLDUĞUNUZ ZAMAN GÖRÜŞMEYİ BAŞLATABİLİRİZ. GÖSTERDİĞİNİZ GÖNÜLLÜK İÇİN SİZE TEKRAR TEŞEKKÜR ETMEK İSTİYORUM.

EK 6- Aydınlatılmış Onam Formu

BİLGİLENDİRİLMİŞ GÖNÜLLÜ OLUR FORMU

Sizi, Gazi Üniversitesi Etik Komisyonu'ndan 04.10.2019 tarih / E.123496 sayı ile izin alınan ve Gülhan YILMAZ BURSA ve Ayşe Belgin AKSOY tarafından yürütülen “Duyu Temelli Eğitim Programının Annelerin Öz düzenleme ve Bebek Bakım Öz yeterliliği ile Bebeklerinin Gelişimine Etkisi” başlıklı araştırmaya davet ediyoruz. Bu çalışmaya katılmak tamamen gönüllülük esasına dayanmaktadır. Bu çalışma bir değerlendirme aracı değildir. Çalışmaya katılmama veya katıldıktan sonra herhangi bir anda çalışmadan çıkma hakkına sahipsiniz. Çalışmadan elde edilecek bilgiler tamamen araştırma amacı ile kullanılacak olup kişisel bilgileriniz gizli tutulacaktır.

Araştırmanın Amacı	Uzaktan eğitim ile yürütülecek olan duyu temelli eğitim programının annelerin öz düzenlemeleri ve bebek bakım öz yeterlilikleri ile 10-12 ay arasındaki bebeklerinin gelişimine etkisinin incelenmesi amaçlanmaktadır.
Araştırmanın Yöntemi	Bu çalışmada Ebeveynlik Öz Düzenlemesi ile Bebek Bakım Öz yeterliliği ölçeklerini tarafınızdan doldurulması istenecek; BAYLEY III ise 10-12 aylık bebeğinizin gelişimini değerlendirmek amacı ile araştırmacı tarafından uygulanacaktır. Duyu Temelli Eğitim programının etkililiğini ölçmek amacıyla uygulamanın öncesinde ve sonrasında bu ölçekler doldurulacak, ardından sizden uygulama boyunca günlük tutmanız istenecek ve hazırlanan sorulara yönelik görüşleriniz alınacaktır.

KATILIMCI BEYANI

Yukarıda amacı ve içeriği belirtilen bu araştırma ile ilgili bilgiler tarafıma aktarıldı. Bu bilgilerden sonra araştırmaya katılımcı olarak davet edildim. Bu çalışmaya katılmayı kabul ettiğim takdirde gerek araştırma yürütülürken gerekse yayımlandığında kimliğimin gizli tutulacağı konusunda güvence aldım. Bana ait verilerin kullanımına izin veriyorum. Araştırma sonuçlarının eğitim ve bilimsel amaçlarla kullanımı sırasında kişisel bilgilerimin dikkatle korunacağı konusunda bana yeterli güven verildi. Araştırmanın yürütülmesi sırasında herhangi bir sebep göstermeden çekilebilirim. Araştırma için yapılacak harcamalarla ilgili herhangi bir parasal sorumluluk altına girmiyorum. Bana herhangi bir ödeme yapılamayacaktır. Araştırma ile ilgili bana yapılan tüm açıklamaları ayrıntılarıyla anlamış bulunmaktayım. Bu çalışmaya hiçbir baskı altında kalmadan kendi bireysel onayım ile katılıyorum. İmzalı bu form kağıdının bir kopyası bana verilecektir.

Araştırma yürütücüsü

Adı ve Soyadı	Gülhan YILMAZ BURSA	Tarih ve İmza
Adres ve telefonu	Anadolu Üniversitesi, Çocuk Gelişimi Bölümü	

Katılımcı

Adı ve Soyadı		Tarih ve İmza
Adres ve telefonu		

EK 7- Oturum Değerlendirme Formu

DUYU TEMELLİ EĞİTİM PROGRAMI OTURUMU İÇİN UYGULAMA GÜVENİRLİĞİ FORMU

OTURUMA İLİŞKİN UZMAN DEĞERLENDİRMESİ

Oturum adı:

Tarih:

Formu dolduran:

Bu formun amacı eğitim oturumunun uygulama planına ne ölçüde uygunluk gösterildiğinin uzmanlar tarafından belirlenmesidir. Bu formda uygulamacının gerçekleştirmesi gereken davranışlar “beklenen davranışlar” sütununda yer almaktadır. Beklenen davranışın uygulamacı tarafından uygulandığı gözlemlendiğinde “evet” uygulanmadığı gözlemlendiğinde “hayır” kutucuğunun işaretlenmesi gerekmektedir.

Beklenen Davranış	Davranış Gözlemlendi Mi?	
	Evet	Hayır
Ön Hazırlık		
Oturuma ilişkin kullanacağı sunum, ek vb. eğitim materyallerini masanın üzerine yerleştirir.		
Oturuma ait materyalleri anneden masanın üzerine yerleştirmesini ister.		
Önceki Haftanın Özeti		
Önceki oturuma yönelik bilgi ve uygulamaların özetini yapar.		
Oturuma Giriş		
Oturum hakkında anneye kısa bilgi verir.		
Anneye oturumda yer alan etkinliklerin amacı ve içeriğini açıklar.		
Uygulama		
Anneye yönelik etkinlik içerisinde yer alan bilgileri açıklar.		
Bebeğe yönelik etkinlik uygulamasında anneyi teşvik eder.		
Değerlendirme		
Oturum sonunda anne ile birlikte o günkü oturumu özetler.		
Oturum Sonlandırma		
Bebeğe yönelik etkinliği anneden bir sonraki oturuma kadar birkaç kez bebeğine uygulamasını ister.		
Uygulamacının Genel Değerlendirmesi		
Kullandığı dil açık ve anlaşılırdır.		
Oturum için belirtilen süreye uyar.		

Maddelerinin hepsi eklere koyulmamıştır.

EK 8- Gazi Üniversitesi Etik Kurul İzin Belgesi

Evrak Tarih ve Sayısı: 04.10.2019-E.123874

T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
Ölçme Değerlendirme Etik Alt Çalışma Grubu

Sayı : 91610558-302.08.01-
Konu : Bilimsel ve Eğitim Amaçlı

EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

İlgi : 04.10.2019 tarih ve E.123496 sayılı yazı

İlgi yazınız ile göndermiş olduğunuz, Enstitünüz Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi **Gülhan YILMAZ BURSA'nın, Prof.Dr.Ayşe Belgin AKSOY'un** danışmanlığında yürüttüğü "Duyu Temelli Eğitim Programının Annelerin Özdüzenleme ve Bebek Bakım Özyeterliliği ile Bebeklerinin Gelişimine Etkisi" adlı tez çalışması ile ilgili konu Kurulumuzun 26.07.2019 tarih ve 08 sayılı toplantısında görüşülmüş olup,

İlgilinin çalışmasının, yapılması planlanan yerlerden izin alınması koşuluyla yapılmasında etik açıdan bir sakınca bulunmadığına oybirliği ile karar verilmiş ve karara ilişkin imza listesi ekte gönderilmiştir.

Bilgilerinizi ve gereğini rica ederim.

e-imzalıdır
Prof. Dr. Mehtap ÇAKAN
Kurul Başkanı

Araştırma Kod No: 2019-295

Ek: 1 Liste

Ankara
Tel:0 (312) 202 20 57 - 0 (312) 2... Faks:0 (312) 202 38 76
İnternet Adresi : <http://etik.kuzeyon.gazi.edu.tr/>

Bilgi için :Etik Kurul
Birim İvrak Sorumlusu
Telefon No:0312 229 78 00

Bu belge 5070 sayılı Elektronik İmza Kanununun 5. Maddesi gereğince güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

EK 9- İl Sağlık Müdürlüğü Bilimsel Araştırma İzni

T.C.
ESKİŞEHİR VALİLİĞİ
İL SAĞLIK MÜDÜRLÜĞÜ

Sayı : 61753857-604.02
Konu : Bilimsel Araştırma İzni/ Gülhan
YILMAZ BURSA

DAĞITIM YERLERİNE

Eskişehir Anadolu Üniversitesinden Araş. Gör. Gülhan YILMAZ BURSA'nın "Duyu Temelli Eğitim Programının Annelerin Özdüzenleme ve Bebek Bakım Öz Yeterliliği ile Bebeklerinin Gelişimine Etkisi" konulu çalışması için yapmış olduğu çalışma izni başvurusu Müdürlüğümüz Bilimsel Araştırmalar Komisyonunda değerlendirilmiş ve çalışmanın Eskişehirdeki Aile Sağlığı Merkezlerinde yapılması uygun bulunmuştur. Komisyon kararı ve protokol ektedir.

Bilgi ve gereğini rica ederim.

e-imzalıdır.
Dr. Erdiç ÖZKURT
İl Sağlık Müdürü V.

Eklere:

- 1- Komisyon Kararı
- 2- Protokol

Dağıtım:

1- İl Sağlık Müdürlüğü

Kırmızı Yaprak Mahallesi Atatürk Caddesi No:59 (Yunus Emre Devlet Hastanesi İki Eyül Binası) 26000 Odunpazarı /Eskişehir
Telefon: Faks No: 02223351540
e-Posta: Murat.Pekozcan@sağlık.gov.tr İnternet Adresi: Bilgi için: M. PEKÖZCAN
Tel: 02223351510

Bilgi için: Murat PEKÖZCAN

Mühendis

Telefon No: (0 222) 320 10 12

Evrakın elektronik imzalı suretine <http://e-belge.saglik.gov.tr> adresinden e3f2f1b-1665-4116-ab60-37347404a947 kodu ile erişebilirsiniz.

Bu belge 5070 sayılı elektronik imza kanuna göre güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

EK 10- DTEP Oturumlarında Kullanılan Sunum Örnekleri

SOSYAL-DUYGUSAL GELİŞİM

9-12
AY

GELİŞİM

Diger bebek ve çocuklara ilgi gösterir. Mutluluk, üzüntü, öfke korku gibi duyguları gösterir. Düşme korkusu, karanlık, büyük hayvanlar, yüksek sesler veya rutin değişiklikler gibi korkular olabilir. Utanç ve Kıskançlık görülebilir

Sesleri, eylemleri ve yüz ifadelerini taklit edebilir. Daha bağımsız hale gelir. Kendi başına bir şey yapamadığı zaman inatçılık ve sinirlilik görülebilir. Beğendiğini ve beğenmediğini göstermeye başlar. Sevmediği şeyleri uzağa itebilir. Özel bir oyuncak veya battaniye ilgi gösterebilir.

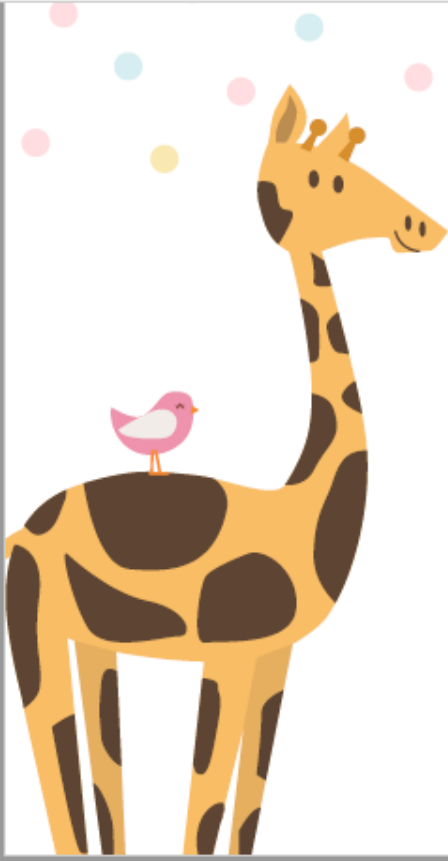

ÖNERİ

Onunla konuşurken bekleyin ve dinleyin. Jest ve mimiklerine yanıt verin
Bebğinizin duygularını anlamaya çalışın (örneğin, kızgın bir ses tonuyla konuşurken bebğiniz kaşlarını çatabilir)

BEBEĞİNİZ SESLERE CEVAP VERMİYOR
SİZE GÜLÜMSEMİYOR YA DA CEVAP VERMİYOR
YAKIN TEMASTAN VEYA SARILMAKTAN KAÇINIYOR
CE EE GIBI OYUNLARA İLGİSİ YOKSA
DOKTORUNUZLA KONUŞMAK İSTEYEBİLİRSİNİZ

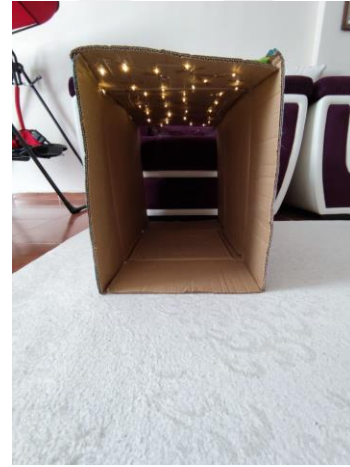
10-12 ay bebeklerin bilişsel ve dil gelişim basamakları

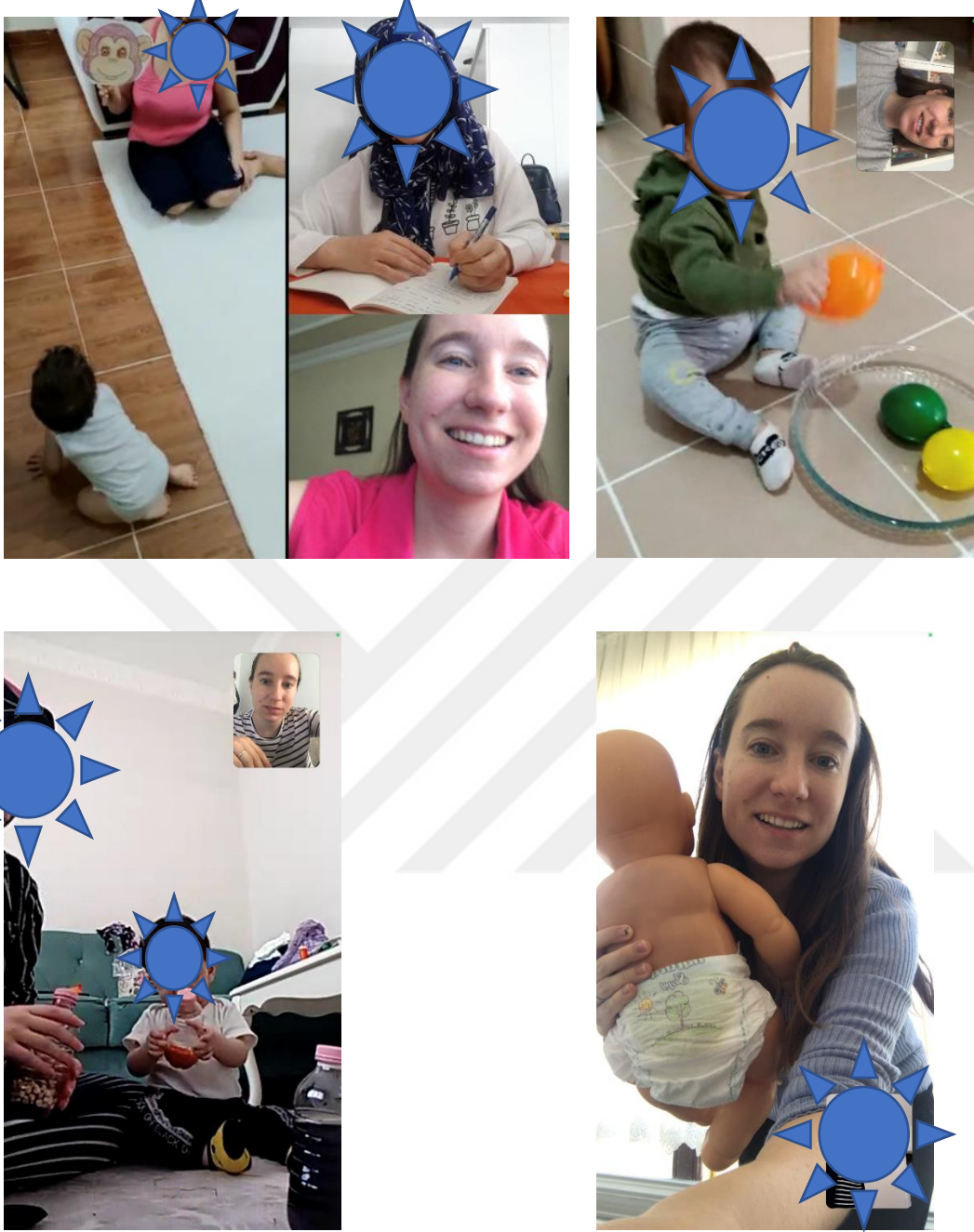
10. ay

- +Gözünün önünden kaldırılan nesneyi ilk saklanan yerde arar
- +Yetişkinin yaptığı el ve vücut hareketlerini taklit eder
- ++İsteklerini ses, jest ve mimikle belirtir
- ++konuşmadaki tonlamalara benzer sesler çıkarır.

EK 11- Oturumlarda Anneler Tarafından Yapılan Materyallerden Bazıları

EK 12- DTEP Uygulamasına İlişkin Görseller

EK 13– Ebeveyn Olarak Ben: Ebeveynlik Öz Düzenlemesi Ölçeği

Değerli Anne, genel bilgi formunun arkasında siz ve çocuğunuz hakkında birtakım ifadeler yer alan 2 ölçeğimiz bulunmaktadır. Her maddeyi lütfen dikkatle okuyunuz ve bu maddelere ne derecede katılıp katılmadığınızı belirtiniz.

- İlk ölçek Ebeveynlik Öz Düzenlemesi Ölçeğidir. Bu ölçek için cevaplarınızı maddelerin yanındaki sayıları seçerek işaretleyiniz. Belirtilen ifadeye **tamamen katılıyorsanız 5; katılıyorsanız 4; kararsızsınız 3; katılmıyorsanız 2; kesinlikle katılmıyorsanız 1 rakamını** işaretleyiniz. Bu çalışma bir değerlendirme aracı değil, ebeveyn olarak özdüzenleme becerileriniz hakkında durum belirleme çalışmasıdır.
- İkinci ölçek ise Bebek Bakım Öz Yeterlilik Ölçeğidir. Bu ölçekte verilen ifadelerin karşısında yer alan her boş kutuya, ifadeye yer alan konuya yönelik kendinize olan güveninizi değerlendiren **0 ile 100 arasında bir sayı** belirterek yazınız. Bu anneliğiniz hakkında bir değerlendirme aracı değildir. Tamamen bebek bakımı konusunda kendinize olan inancınızı ortaya çıkarmaktadır.

Verilen ifadeleri dikkatle okuyarak seçeneklerden size uygun olanın bulunduğu alanı işaretlemeniz araştırmanın amacına ulaşması açısından önemlidir. Yardımlarınız için teşekkür ederiz.

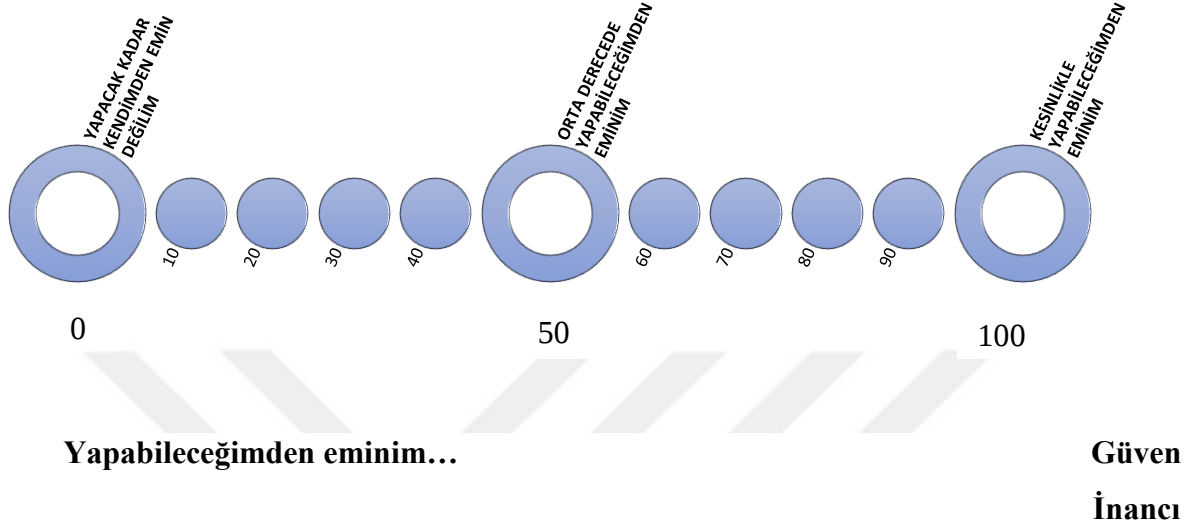
Arş. Gör. Gülhan YILMAZ BURSA

1. EBEVEYN OLARAK BEN: EBEVEYNLİK ÖZ DÜZENLEMESİ ÖLÇEĞİ

Tarih:	G	G	A	A	Y	Y
	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum	
Bir ebeveyn olarak kendime güveniyorum	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5	
Çocuğumla ilgili ortaya çıkan yeni durumlarla baş etme becerisine sahibim	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5	
Çocuğumun yaşadığı sorunları çözmek için neyin gerekli olduğunu bulabilirim	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5	
Çocuğumun davranışları hakkında genellikle kendimi çaresiz hissedirim	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5	
Çocuğumun meşgul olabilmesi için, eğlenceli ve eğitici aktiviteler planlama ve düzenleme konusunda iyiyim	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5	

Ölçek maddelerinin hepsi eklere koyulmamıştır.

2. BEBEK BAKIM ÖZ YETERLİLİK ÖLÇEĞİ

Bebeğimin bu yaşta neler yapabileceğini bilirim.	
Bebeğime insan, hayvan ve nesnelerin adını öğretirim.	
Dağınıklığa neden olmasına rağmen bebeğimin kendi kendine yemesine izin veririm.	
Bebeğimle oynayarak ona nasıl oyun oynayacağını öğretirim.	
Bebeğime güvenli oyuncaklar temin ederim.	

Ölçek maddelerinin hepsi eklere koyulmamıştır.

EK 15– Duyu Temelli Eğitim Programı Uzman Kitapçığı Örneği

2. OTURUM: 10-12 Aylık Bebeklerin Gelişim Özellikleri 1 (Bilişsel ve Dil G.)

Oturumun Amacı

Anneye Yönelik Amaçlar

Amaç: Bebeğin gelişimsel ilerlemesi hakkında bilgi sahibi olmasını sağlamak

Kazanımlar

- Bebeğin bilişsel gelişimine yönelik gelişim özelliklerini açıklar.

Amaç: Annelikle ilgili rol ve sorumluluklarını uygulamaya geçirmesini desteklemek.

Kazanımlar

- Bebeğin gelişimsel ihtiyaçlarını bilir.

Amaç: Bebeğin gelişimsel ilerlemesi hakkında bilgi sahibi olmasını sağlamak

Kazanımlar

- Bebeğin dil gelişimine yönelik gelişim özelliklerini açıklar.

Amaç: Annelikle ilgili rol ve sorumluluklarını uygulamaya geçirmesini desteklemek.

Kazanımlar

- Bebeğin gelişimsel ihtiyaçlarını bilir.

Amaç: Yedi duyu hakkında bilgi sahibi olmasını sağlamak

Kazanımlar

- Görme duyusunu açıklar.

Bebeğe Yönelik Amaçlar

Bilişsel Gelişim

22. Aynaya olumlu tepki verme: Bakarak, gülerек/kahkaha atarak, okşayarak, vurarak, uzanarak ya da ağzını değdirerek görüntüyle oynar.

Dil Gelişimi

A6. Başını çevirerek arama: Başını sesin geldiği yöne doğru bilinçli bir şekilde çevirir.

Süre:

3 etkinlik toplamda 45 dakika

Gerekli Olan Malzemeler:

7 Sarı,7 Kırmızı,7 Mavi,7 Turuncu, 7 Yeşil,7 Kahverengi, 7 Pembe, 7 Mor Boncuk, 1 şeffaf 24x38 cm buzdolabı poşeti, 50 cm örgü ipi, bilgisayar powerpoint sunumu, EK 2 çalışma kağıdı ve EK 3 bebek gelişimi kitapçığı, 50x70 Cm fon karton, yapışkanlı not kağıdı, tükenmez kalem, Ek 3 kağıdı, 50x50 cm ayna, 1 mavi, 1 yeşil, 1 sarı renkte tül, battaniye, 1 koli bandı, bebek battaniyesi

Hazırlanan Yazılı Materyaller

- * İsim-şehir fon kartonu
- * EK3-10-12 aylık bebeklerin bilişsel ve dil gelişim göstergeleri kitapçığı
- * Anne günlüğü
- * Ebeveyn Oturum Değerlendirme Formu

- * Uzman Oturum Değerlendirme Formu
- * Araştırmacı Günlüğü

Hazırlanan Görsel Materyaller

- * EK2-Örüntü Çalışması
- * EK4-görme duyusu bilgi kitapçığı

2.OTURUM

10-12 AYLIK BEBEKLERİN GELİŞİM ÖZELLİKLERİ 1 (BİLİŞSEL VE DİL G.)

Anne Bilgilendirme Etkinlikleri	
Etkinlik 1	Boncuk Sıralama
Anneye Yönelik Amaçlar	Amaç: Bebeğin gelişimsel ilerlemesi hakkında bilgi sahibi olmasını sağlamak Kazanımlar - Bebeğinin bilişsel gelişimine yönelik gelişim özelliklerini açıklar. Amaç: Annelikle ilgili rol ve sorumluluklarını uygulamaya geçirmesini desteklemek. Kazanımlar - Bebeğin gelişimsel ihtiyaçlarını bilir.
Alt Boyutlar	Bebek Bakım Öz Yeterliliği Ebeveynlik Öz Düzenlemesi
Materyal	7 Sarı,7 Kırmızı,7 Mavi,7 Turuncu, 7 Yeşil,7 Kahverengi, 7 Pembe, 7 Mor Boncuk, 1 şeffaf 24x38 cm buzdolabı poşeti, 50 cm örgü ipi, bilgisayar Powerpoint sunumu, EK 2 çalışma kağıdı ve EK 3 bebek gelişimi kitapçığı
Süre	15dk
Yöntem ve Teknikler	Anlatım, problem çözme, soru-cevap
Öğrenme Süreci	Eğitimci anneye kutu içerisinde bulunan “2.oturum 1. Etkinlik” yazılı poşeti açmasını ve çıkan malzemeleri masanın üstüne koymasını söyler. Anneye “Bebeğiniz çevresini tanımak için neler yapıyor? Gözlemledikleriniz neler” sorusunu yöneltir. Annenin cevaplarını toparlayarak “Bebek çevresinde gördüğü nesnelere önce bakar, elini uzatır, eline alır, tanımak için nesneyi döndürerek inceler, ağzına

	götürür, bir yere vurarak sesini dinler. Bu sayede çevresini tanımaya çalışır. Farklı renk, boyut, şekil ve dokudaki nesneler bebeğin dikkatini çeker. Böyle çeşitli özelliklere sahip oyuncaklar bebeğe verilerek bilişsel gelişimi desteklenir.” ifadeleri ile açıklama yapar. Anneye ip ve renkli boncuk poşetini almasını söyler. Poşetin içerisinden çıkan örüntü çalışma kağıdını (Ek 2) incelemesini ifade eder. Örüntü çalışmalarıyla daha önceden karşılaşmış olmadığını sorar. Örüntü çalışmasının belirli renklerin belirli sırayla dizildiği çalışmalar olduğunu açıklar. Ek2’de yer alan örüntü örneklerinden ilkinin anneye göstererek yapar. Geri kalan 5 örnek örüntüdeki boş bırakılmış yuvarlakların içine hangi rengin gelmesi gerektiğini sorar. Anne, 2. Örüntü çalışmasında mavi, 3.sünde Kahverengi-yeşil, 4.sünde Pembe-mor, 5.sinde Turuncu-mavi, 6.sında Mavi-mor renkli boncukların gelmesi gerektiğini söyledikten sonra anneden benzer şekilde boncukları ipe dizmesini ister. Anne çalışmayı bitirdikten sonra aşağıdaki açıklamayı yapar. ➤ Örüntü çalışması yaparken dikkat, algılama, anlama, kavrama, düşünme, ifade etme, hatırlama gibi birçok zihinsel beceri kullandınız. Bebeğiniz de çevresinden gelen uyarıları anlamlandırmada zihinsel becerileri kullanmaktadır. ➤ Bebeğiniz özellikle ilk yıl çok hızlı bilişsel gelişim gösterir. ➤ Bilişsel gelişim dönemleri sabit bir sırada meydana geldiği hâlde, bir dönemden diğerine farklı yaşlarda/aylarda geçilebilmektedir. ➤ Bebeğinizin bilişsel gelişim basamaklarını bilmeniz (hangi ay içerisinde hangi kazanımları göstereceğinizin farkında olmanız) uygun etkinlik-materyallerle desteklenmenize olanak sağlar. Ayrıca gelişimsel geriliğin de erkenden fark edilmesine olanak sağlar. Anneye “Bebeğinizde bilişsel olarak ne gibi gelişmeler gözlemliyorsunuz?” sorusunu sorar. Annenin cevaplarını not eder. Poşet içerisinden çıkan, Ek 3 kağıdında yer alan bebeğin bilişsel gelişim basamaklarını anne ile beraber okurlar. Hangilerini bebeğinin yaptığını ifade etmesini ister.
--	--

Yararlanılan Kaynaklar	Eğitimci
Değerlendirme	1) Anne bebeğinin bilişsel gelişimi hakkında neler dedi?
Etkinlik 2	İsim Şehir
Anneye Yönelik Amaçlar	Amaç: Bebeğin gelişimsel ilerlemesi hakkında bilgi sahibi olmasını sağlamak Kazanımlar • Bebeğinin dil gelişimine yönelik gelişim özelliklerini açıklar. Amaç: Annelikle ilgili rol ve sorumluluklarını uygulamaya geçirmesini desteklemek. Kazanımlar • Bebeğin gelişimsel ihtiyaçlarını bilir.
Alt Boyutlar	Bebek Bakım Öz Yeterliliği Ebeveynlik Öz Düzenlemesi
Materyal	50x70 Cm fon karton, yapışkanlı not kağıdı, tükenmez kalem, Ek 3 kağıdı
Süre	15 dk
Yöntem ve Teknikler	Problem çözme, soru-cevap, anlatım
Öğrenme Süreci	Eğitimci anneye kutu içerisinde bulunan “2.oturum 2. Etkinlik” yazılı poşeti açmasını ve çıkan malzemeleri masanın üstüne koymasını söyler. Anneye “Bebeğiniz 6. aydan sonra hangi sesleri çıkarmaya başladı?” sorusunu sorar. Annenin cevabını alır ve aşağıdaki açıklamayı yapar. Bebekler 6. ayda seslerin tonunu ve ritmini fark edebilirler. Bu aylarda “b, m, p” gibi dudak sesleri çıkarırlar. Yaklaşık 7-8. aylarda ba-ba, da-da de-de, ma-ma gibi hecelerin tekrarını içeren sesler çıkartabilirler. Bebekler 9-10 aylık olduklarında diğer insanların seslerini bilinçli olarak taklit eder ve kendi dillerini öğrenmeye hazır hale gelirler. 12. ayın sonunda bebekler; insanlar, hareketler ve nesneleri isimlendirmek için ilk kelimelerini kullanırlar. Sonra tek bir kelime üreterek tüm cümle yerine bunu kullanabilirler (MEB, 2013, s. 54).

	Anneye “Bebeğinizle konuşurken nelere dikkat ediyorsunuz?” sorusunu sorar. Annenin cevaplarını toparlayarak bebeği ile konuşurken göz teması kurması, göz hizasına inmesi, bebeğin işaret ettiği nesnenin ismini söylemesi, bebeğinin söylemeye çalıştığı kelimeleri anlamaya çalışması ve söylediklerini tekrar etmesi gerektiğini belirtir. A, E, İ, B, S harflerinin yazılmış olduğu fon kartonu ve yapışkanlı not kağıtlarını almasını belirtir. Yazılmış harflerin altına o harf ile başlayan nesne, şehir, meyve gibi isimler düşünüp yapışkanlı not kağıdına yazmasını ister. Harfin altında olan kısma ilgili harf ile başlayan isimleri yapıştırmasını ifade eder. Yazdığı isimleri okumasını söyler. Harflerin hepsi tamamlandıktan sonra bu çalışma yapılırken annenin bazı aşamaları izlediğini belirtir. İlk önce harfi incelediğini, harfin hangi ses ile söylendiğini belirlediğini, o ses ile başlayan isimleri bulduğunu ve yazdığını ifade eder. Bu aşamaların dil gelişimi ile ilgili olduğu belirtir. Anneye bebeğin gelişimi ile ilgili kitapçığı incelemesini belirtir (EK3).
Yararlanılan Kaynaklar	MEB. (2013). 0-36 aylık çocuklar için eğitim programı. Ankara: Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı
Değerlendirme	1. Anne bebeğinin dil gelişimi hakkında neler dedi?
Etkinlik 3	Duyulardan Görme
Anneye Yönelik Amaçlar	Amaç: Yedi duyu hakkında bilgi sahibi olmasını sağlamak Kazanımlar Görme duyusunu açıklar.
Materyal	5 Sarı-5 mavi-5 kırmızı boncuk, 1 şeffaf 24x38 cm kilitli buzdolabı poşeti, 1 koli bandı, 3 su bardağı pirinç, Ek 4 kağıdı, bilgisayar powerpoint sunumu
Süre	15 dk
Yöntem ve Teknikler	Anlatım, problem çözme, soru-cevap

Öğrenme Süreci	Eğitimci anneye kutu içerisinde bulunan “2.oturum 3. Etkinlik” yazılı poşeti açmasını ve çıkan malzemeleri masanın üstüne koymasını söyler. Ek 4 kağıdını eline almasını ve sayfada yer alan görsel keskinlik fotoğrafları incelemesini ister. Şu an bebeğinin bu görsel keskinlik seviyelerinden hangisinde gördüğünü, neden bu seviyede olduğunu düşündüğünü sorar. Annenin cevabını aldıktan sonra aşağıdaki açıklamayı yapar. Bebeklerin düşük görsel keskinliğinden dolayı gördüğü görüntülerde belirsizlik olur. Duyular arasında gelişimi geç olan görme duyusudur. Yetişkinler kadar net görme ancak dört-beş yaşlarında gerçekleşir. Görme keskinliğinin iyi olmamasına rağmen bebekler, gözleriyle yavaş hareket eden bir nesneyi izleyebilirler (MEB, 2013, s. 81). İçerisinde sarı, kırmızı, mavi boncukların olduğu pirinç poşetini önüne almasını söyler. 3 sarı boncuğu pirincin içinden bulup kenara çekmesini ister. Kenara boncukları çektikten sonra 5 kırmızı boncuk ve 2 mavi boncuk bulmasını ve kenara çekmesini belirtir. En son hangi renkten kaç boncuk kaldığını hesaplamasını söyler. Anneye hangi renkten kaç tane olduğunu nasıl belirlediğini, bu etkinlikte hangi duyuyu kullandığını sorar. Annenin görme duyusunu kullandığını belirttiği cevabını aldıktan sonra “bebeğinizin görme duyusunu geliştirmek için neler yapıyorsunuz?” sorusunu sorar. Annenin cevaplarını toparlayarak EK 4 kağıdında yer alan görme duyusu hakkında bilgileri anlatır. Görme duyusunu desteklemek için yapabileceği önerileri sunar. Ek 4 kağıdını hafta içerisinde incelemesini belirtir.
Yararlanılan Kaynaklar	MEB, (2013). 0-36 Ay Çocukları İçin Eğitim Programı İle Bütünleştirilmiş Aile Destek Eğitim Rehberi (EBADER) Aile Kitabı, Ankara: MEB, UNICEF.
Değerlendirme	1) Anne görme duyusu hakkında neler dedi?
Bebeğe Yönelik Etkinlik	

Etkinlik 1	Aynada kim var?
Gelişim Göstergeleri	Bilişsel Gelişim • 22. Aynaya olumlu tepki verme: Bakarak, gülerek/kahkaha atarak, okşayarak, vurarak, uzanarak ya da ağzını değiştirerek görüntüyle oynar. Dil Gelişimi • A6. Başını çevirerek arama: Başını sesin geldiği yöne doğru bilinçli bir şekilde çevirir.
Materyal	50x50 cm ayna, 1 mavi, 1 yeşil, 1 sarı renkte tül, battaniye, 1 koli bandı, bebek battaniyesi
Süre	10 dk
Yöntem ve Teknikler	Gösterip yaptırma
Öğrenme Süreci	Eğitimci anneye kutu içerisinde bulunan “2.oturum 4. Etkinlik” yazılı poşeti açmasını, çıkan renkli tülleri ve koli bandını masanın üstüne koymasını söyler. Aynayı duvara sabitlemesini ve aynanın önüne bebek battaniyesini koymasını belirtir. Anne bebeğini battaniyenin üzerine oturtur. Bebeğinin aynaya dikkatini çekmek için önce sağ üst kısmına vurmasını belirtir. Başını doğru yöne çevirip çevirmediği kontrol etmesini vurgular. Ardından sol alt kısma vurarak ses çıkarmasını söyler. Aynanın ortasına vurarak “Bak burada sen varsın, bu kim, bu sensin” gibi bebeğinin ismini söylemesini belirtir. Aynada bebeğinin kendisini izlemesi için fırsat vermesini vurgular. Bebeğinin arkasına geçmesini ve aynaya bakarken bebeğinin ismini söylemesini ister. Bebek başını çevirip baktığında alkışlamasını vurgular. Anneye renkli tülleri dokusal etkiler yaratması ve görsel stimülasyon (uyarılma) sağlaması için kullanıldığını ifade eder. Ek olarak bu tüllerin bebeğin renklerini keşfetmesine yardımcı olduğunu vurgular. Tülleri aynanın üstüne aralıklı olarak uçundan bant ile sabitlemesini ve sabitlenen tüllere bebeğin dikkatini çekmek için üflemesini belirtir. Bebek tülleri ileri geri çektiğinde alkışlamasını ve tüller ile oynaması için cesaretlendirmesini vurgular. Tüllerin arasından tekrar aynaya vurması ve tüllerin arasından bebeğin kendisine bakmasını sağlamasını söyler.

	“Bu kim, bu sensin, bak burada burnun, burada ayakların var” gibi cümleler söyleyerek bebeğin dikkatini tekrar aynaya çekmesini vurgular. Bebeğin isteği doğrultusunda oyuna devam edilir. Anneye ayna yerine kullanılmayan CD’leri yere yapıştırarak da aynı etkinliği uygulayabileceğini söyler.
Güvenlik Önlemleri	Aynanın kenarları bebeğe zarar vermemesi için bantla yapıştırılmalıdır. Tülleri bebek ağzına alabileceği için önceden temizlenmiş olmalıdır.
Yararlanılan Kaynaklar	Eğitimci
Değerlendirme	1) Bebek aynada kendini görünce neler yaptı? 2) Bebek farklı yönlerden gelen seslere yönelik neler yaptı? 3) Bebek tüllere nasıl dokundu?

7. OTURUM

Etkili Anne-Bebek İletişimi

Anne Bilgilendirme Etkinlikleri	
Etkinlik 1	İletişim Yolları
Anneye Yönelik Amaçlar	Amaç: Anneyi bebeği ile etkili iletişim kurabilmesi için desteklemek Kazanımlar • Bebeği ile ortak dikkat kurar. • Bebeği ile iletişim kurmanın yollarını açıklar. • Bebeği ile iletişim kurma yollarını geliştirir. • Etkili iletişim için ev ortamında uygun düzenlemeler yapar.
Alt Boyutlar	Bebek Bakım Öz Yeterliliği
Materyal	Ek 12 ve Ek 13 Kağıdı
Süre	20 dk
Yöntem ve Teknikler	Anlatım, Soru-cevap
Öğrenme Süreci	Eğitimci anneye kutu içerisinde bulunan “7.oturum 1. Etkinlik” poşetinden Ek 12 ve Ek 13 kağıtlarını masaya koymasını söyler. Eğitimci “Bebeğinizle nasıl iletişim kuruyorsunuz? Bebeğiniz sizinle iletişim kurarken neler yapıyor?, Bebeğinizle iletişim kurmanın ne gibi faydaları olduğunu düşünüyorsunuz?” sorularını yöneltir. Annenin cevaplarını toparlayarak Dr. Tronick’in donuk yüz deneyi videosunu gösterir. Anneye video hakkındaki düşüncelerini sorar. EK 12 kağıdında yer alan fotoğraflara tek tek anneden bakmasını ister. “Fotoğrafta yer alan anne ile bebek ne yapıyor? Siz bebeğinizle bunlardan hangilerini yapıyorsunuz?” sorularını yöneltir. Annenin cevaplarını toparlayarak aşağıdaki açıklamayı yapar. Annelerin bebekleri ile etkili iletişim kurabilmesi için birçok yöntem bulunmaktadır. Konuşma, dokunma, göz teması, kucağa alma, sarılma gibi yöntemler etkileşim kurma yollarından bazılarıdır. Bu etkileşim yöntemleri güvenli ilişkinin kurulmasına yardımcı olmaktadır. Bireyin yaşamın ilk yıllarında kurduğu ilişkiler, daha sonraki yıllarda kuracağı yakınlıkların temelini oluşturmaktadır. Sosyal ilişkileri içerisinde

	birey, birçok insanla iletişim kurarak kişiliğinin şekillenmesine katkı sağlar. Temel güven ya da güvensizlik duyguları, anne-bebek ilişkisine bağlı olarak oluşur. Eğer anne, bu dönemde bebeğin temel ihtiyaçlarını karşılar, onu koruyup kollar ve bebeğe ilgi, sevgi ve şefkat gösterip sıcak bir ortam oluşturursa bebekte temel güven duygusu gelişir. Böyle bir bebek kendine güvenir ve karşılaştığı güçlüklerle başa çıkabilir. Diğer insanlara güven duymayı öğrenir. Aksi takdirde çocukta güvensizlik duygusu oluşabilir. Bu çağda güven duygusunu edinemeyen bebek, ileri yaşlarda bağlanma konusunda sorunlar yaşayabilir. Bağlanma; bakım veren kişi ile bebek arasında kurulan, duygusal olarak olumlu ve yardım edici bir ilişkidir. Sadece fiziksel ihtiyaçlarının karşılanması bebeğin bağ ve güven duygusunun gelişmesine yeterli değildir (MEB, 2013, s.25). Anneden etkili iletişim önerilerinin yer aldığı EK 13 kağıdını incelemesini ister.
Yararlanılan Kaynaklar	Eğitimci
Değerlendirme	1) Bebeği ile nasıl iletişim kurduğunu açıkladı? 2) Bebeği ile iletişim kurarken ev ortamında nasıl düzenlemeler yaptığını belirtti? 3) Bebeği ile nasıl ortak dikkat kurduğunu açıkladı?
Etkinlik 2	Şimdi Masaj Zamanı
Anneye Yönelik Amaçlar	Amaç: Yedi duyu hakkında bilgi sahibi olmasını sağlamak Kazanımlar • Dokunma duygusunu açıklar
Alt Boyutlar	Bebek Bakım Öz Yeterliliği
Materyal	Bebek masaj yağı ve örtü
Süre	10 dk
Yöntem ve Teknikler	Gösteri
Öğrenme Süreci	Eğitimci anneye kutu içerisinde bulunan “7.oturum 2. Etkinlik” poşetinden masaj yağını almasını söyler. Anneden halının üzerine bebek battaniyesi sermesini ve battaniyenin üzerine masaj yağını koymasını belirtir. Anneden örtünün üzerine bebeği ile oturmasını ister. Dokunma duygusunu destekleyecek uygulama olan bebek masajının nasıl yapılacağını anlatacağını belirtir.

	Bu masajlardan biri olan el masajının öncelikle nasıl uygulanacağını ekran üzerinden göstereceğini ifade eder. Eline bebek masaj yağından döker ve dökülen yağı ısıtılmak için ellerini birbirine sürter. Elin iç kısmını baş parmak ile ovma hareketini yapar. Her bir parmağı tek tek ovar. Elin dış yüzeyini baş parmak ile parmaklara doğru sıvazlar. El bileklerini başparmak ile dairesel hareketler ile ovar. Aynı hareketleri kendi bebeğine uygulamasını belirtir.
Yararlanılan Kaynaklar	Eğitimci
Değerlendirme	1) Anne dokunma duygusu hakkında neler dedi?
Bebeğe Yönelik Etkinlik	
Etkinlik 1	Bebeğime Masaj Yapıyorum
Gelişim Göstergeleri	Sosyal-Duygusal Gelişim • M15. Sevdği bir kişiyle iki veya daha fazla gülüş, farklı bakış, ses veya hareket alışverişinde bulunuyor. • M16. Uygun bir geri harekette bulunarak, sizin hareket ve jestlerinizi anladığını gösteriyor.
Materyal	Bebek masaj yağı, bebek battaniyesi, Ek 14 kağıdı
Süre	15 dk
Yöntem ve Teknikler	Gösterip Yaptırma
Öğrenme Süreci	Anneye bebeğine masaj yapıp yapmadığı, ne kadar sıklıkta, hangi zamanlarda yaptığını sorar. Aşağıdaki açıklamayı yapar. Masajın insan yaşamının her döneminde sağlık sorunlarının azaltılmasında, sağlığın korunmasında, yararlı ve gerekli olduğu yapılan pek çok araştırma ile ortaya konmuştur. Bebek masajı bebeğin sağlığı, yaşam kalitesi ve anne-bebek iletişimi açısından önemlidir. Kas gücünü geliştirir. Fiziksel gelişimini destekler. Dolaşım, solunum ve sindirim sisteminin düzenlenmesine ve bebeğin rahatlamasına, uyumasına yardımcı olur. Hareketliliğini artırır. Vücudun savunma sistemini güçlendirir. Bebeğin daha uzun süre anne sütü ile beslenmesini sağlar (MEB, 2013, s. 19). Anneden bebeği battaniyenin üzerine yerleştirmesini söyler. Önce eğitimci oyuncak bebeğe yağsız bir şekilde uygulama yapar ve annenin yönergeleri takip etmesini söyler. Ardından anneye eline bebek masaj

	yağı dökmesini ve eli ile sürterek ısıtmasını belirtir. Yönergeleri aşağıdaki şekilde uygular. * Bebeğin omuzlarından başlanarak yavaş bir şekilde el parmaklarının ucuna kadar gidilir. Bu işlem altı kez tekrar edilir. * Bebeğin avuç içleri dairesel olarak ovulur. * Omuzlardan göğsün ön kısmından kasıklara kadar yavaş yavaş aşağı inilir. Bu işlem altı kez tekrar edilir. * Bacakların yanlarından başlayarak ayak parmaklarına kadar gidilir. * Ayak parmakları tek tek ovulur. * Ayak tabanına yuvarlak dokunuşlar yapılır. * Başın üst kısmının ortasından başlayarak yuvarlak hareketlerle kulağın arkasından çeneye doğru gidilir (ortaya kalp şekli çıkar). * Dairesel hareketlerle kaş üstünden çeneye doğru gidilir. * Yanaklar baş parmak ile dairesel olarak ovulur. * Masaj sırasında anne bebeği ile konuşmayı sürdürür ve cevap vermesi için bekler. Anneye masaj sırasında bebeği ile yumuşak tonda konuşabileceğini, ninni söyleyebileceğini veya sakinleştirici müzik açabileceğini belirtir. Yüz, göğüs, kol, karın, bacak ve sırt masajı ile ilgili neler yapabileceğini içeren örnek uygulama sayfasını verir (EK14).
Güvenlik Önlemleri	Uygulama 20 dakikadan fazla olmamalıdır. Bebek eğer anneyi itiyor, ağlıyor ya da huzursuz tepkiler veriyorsa masaja devam etmemelidir. Ortam sıcaklığı 22-23 dereceden düşük olmamasına dikkat edilmelidir. Anne bebeğini düşmeyecek şekilde düz bir zemine sırt üstü koymalıdır.
Yararlanılan Kaynaklar	MEB, (2013). 0-36 Ay Çocukları İçin Eğitim Programı İle Bütünleştirilmiş Aile Destek Eğitim Rehberi (EBADER) Eğitimci Kitabı, Ankara: MEB, UNICEF.
Değerlendirme	1) Bebek anne ile nasıl etkileşimde bulundu? 2) Bebek anneye yönelik nasıl tepkiler gösterdi?

Eğitim programına ait oturum etkinliklerinin hepsi eklere koyulmamıştır.

GAZİLİ OLMAK AYRICALIKTIR..